

Parent

M

JOANNIS CLERICI
OPERA
PHILOSOPHICA
IN QUATUOR
VOLUMINA
DIGESTA.

Editio Quarta auctior & emendatior.

AMSTELODAMI,
Apud JOAN. LUDOV. DE LORME.

M DCC X.

P R Æ F A T I O
I N
O P E R A P H I L O S O P H I C A ,
A D
V E R I T A T I S S T U D I O S O S .

QUÆNAM sit utilitas, quæ præstantia singularum Partium, quibus Philosophia constat, singularibus earum præfationibus satis ostendimus. Sed cum Opuscula nostra Philosophica tertium, deinde quartum, in hac urbe reducerentur, nonnulla præmittenda duximus, de tota nostra ratione philosophandi, quæ paucis complectemur.

Tomus I.

* 2

Avo.

P R Æ F A T I O.

Avorum nostrorum memoriâ, cum Peripatetica Scholasticorum disciplina in omnibus Scholis regnum obtineret, nulla pars Philosophiæ studiosius excollebatur Logicâ; quæ tamen iis sæculis nihil erat, præter meram disceptandi Artem, nec quidquam ad inventionem Veri, ejusque inventi commodam expositionem conducebat. Hinc fiebat ut sapientioribus ferè omnibus studia philosophica sorderent; quippe quæ videbantur ferè inutilia, & potius propter consuetudinem, quàm propter ullum fructum qui inde caperetur, excolenda. Ideo cum in Europa Litterarum cognitio reviviscere cœpisset, præstantissimi quique viri Scholasticas illas nugas irridere cœperunt; quorum judicio paullatim, in excultioribus Europæ locis, in contemptum venerunt. Postea & præsertim XVII sæculo, exorti sunt viri ingenio excellentes, qui Mathematicis potissimum disciplinis instructi novam posteris philosophandi viam aperuerunt. Ii cum pulcherrimæ Geometra-

rum

P R Æ F A T I O.

rum methodi peritissimi essent, ea felicissimè in investigatione Veri usi sunt, exemploque adeò suo quanti esset ostenderunt. Sed quia qui primi omnium hanc viam insisterunt, potius usi ipsi sunt Regulis Artis, quàm earum rationem tradiderunt; quippe qui nullam Logicam, seu ratiocinandi Artem scripserunt; multi, qui eos merito mirabantur, toti conversi sunt ad Mathematicas, Physicisque Disciplinas, nec tanti esse putarunt Logicam, ut seorsim doceretur. Qua in re, non possumus iis adsentiri. Tamen si enim videmus penitiorum cognitionem methodi Geometricæ, perpetuumque ejus usum, iis esse instar Logicæ; tamen tria obstant quominus eorum probandum esse institutum existimemus.

Unum est, plerorumque studia non pati, ut satis temporis Geometricis illis inquisitionibus tribuant; quò fieri possit, ut usu ipso ratiocinandi, ex Geometrica methodo, habitum, con-

P R Æ F A T I O.

fuetudinẽque contrahant rectè ratiocinandi, etiam in alus generis rebus. Quicumque ad Theologiam Antiquitatũve Ecclesiasticarum investigationem, ad Jurisprudentiam aut Politicam, ad Medicinam, vel ad Humaniorum Litterarum studia animum ferid adpellunt, vix possunt satis temporis Mathematicis Disciplinis impendere; ut earum usu eam, quam dixi, consuetudinem contrahant. Itaque si nulla Logices præcepta hauserint, necesse est plerorumque, quorum ingenia per se excellentia non sunt, cognitiones, ratiocinationesque omnes perturbatiores esse ac obscuriores; quã re fit ut multis erroribus incauti impediuntur, quibus eo minùs expediri possunt, quò diutiùs se se iis ludificari passi sunt. Igitur non parum interest Logicam seorsim omnes doceri, quia & paucis ejus præcepta tradi possunt, & brevi tempore altè in animum admitti: si modò per reliquas Philosophiã partes constanter ex
ejus

P R Æ F A T I O.

ejus Regulis ratiocinentur, qui eas docent.

Alterum quod non patitur nos in eorum esse sententia, quos confutare cœpimus, est quod experimur quotidie; magni esse momenti, statim ab initio studiorum, adolescentes imbui cognitione perspicuã generalium rectæ ratiocinationis Regularum, earumque ab iis præstantiam intelligi; non modò ex earum usu in rebus Mathematicis, sed etiam in quovis alio rerum genere. Hinc enim fit ut rectè ratiocinari addiscant, non tantum consuetudine, sed arte quoque ac methodo; sciãtque non modò se rectè ratiocinari, sed & cur rectè ratiocinentur norint, quod sola Logica ex professo docet. Quo pacto eam sibi comparant ratiocinandi peritiam multò faciliorem, pleniorẽ & qua constantiùs utuntur. Eã duce, sibi comparatã, à qua numquam deserunt, quodcumque ratiocinandi argumentum offeratur, id expendunt ac versant

P R Æ F A T I O.

fant ex notis Regulis; quarum ope si ad cognitionem ipsius rei pervenire nequeant, at certè intelligunt se de re ignota pronunciare non posse, sibi que ab omnibus erroribus diligenter cavent, aut cavere possunt.

Hoc nos deducit ad tertiam rationem, ob quam in solo usu Mathematicarum disciplinarum adquiescendum nobis non videtur; quòd, nimirum, qui solà consuetudine, inque uno illo rerum genere longà exercitatione confirmata, sibi usum rectè atque ordine cogitandi compararunt; sæpissimè ex illo ambitu, intra quem sua studia potissimùm clauserunt, tunc egredi non possint. Qui optimè ratiocinantur, de rebus merè Mathematicis, ii de aliis, quæ sunt multò majoris & frequentioris in vita usûs, sæpe pueriliter disputant, qua de re nonnulla diximus Logicæ Parte III. Cap. III. 14. Quin & rectum ordinem in cogitationibus suis, si res Mathematicas excipias, servare nesciunt. Cujus rei duæ ratio-

nes

P R Æ F A T I O.

nes sunt, quarum prior est, quòd numquam abstractè satis adtenderint methodicas illas suas Leges, nec sciunt cur ita, uti procedunt, sit in Mathematicis Disciplinis progrediendum, & potiùs consuetudine bene ratiocinentur, quàm peritià. Altera quòd pauca argumenta sint ejusdem generis, ac Mathematica; quo fit ut qui de hisce potissimùm cogitare adsueti sunt, de aliis judicare nesciant, ut eodem Logicæ loco monuimus. Logica autem non tradit tantùm Leges ratiocinandi de rebus, quæ mathematicè demonstrari possunt, sed & de quibusvis aliis; de quibus in secunda Logicæ parte egimus.

Hisce de rationibus fit ut qui satis diu & satis adtentè de generalibus rectæ Methodi principiis ac Regulis numquam cogitarunt, nec omni rerum generi ea, quoad ejus fieri potest, aptarunt, aut experimentum eorum, quotiescumque licuit, non sumserunt, cognitionemque Legum in usum non

P R Æ F A T I O .

converterunt ; frequentius quàm alii in falsas , de innumeris rebus , ratiocinationes , errorésque inciderint . Possemus præstantissimorum virorum exemplis ostendere non temerè hæc à nobis dici ; sed malum Lectori eos investigandos relinquere , laudaréque homines , summis laudibus ceteroqui dignos , quàm eorum famæ detrudere velle videri , dum sententiam nostram comprobamus .

In ceteris partibus Philosophiæ , Ontologia , Pneumatologia & Physica , rectè ratiocinandi Canones sequi conati sumus ; contra quos tamen , in tanta rerum varietate , sicubi deliquerimus , hoc nobis , potius quàm Arti , tribuetur ; cum errores nostri , quicumque sint , nullà ratione certius intelligi , ac firmitus , quàm eà ipsâ methodo , quam protulimus , possint confutari . Comuni ergo humanitati , quæ neminem lapsus expertem patitur , animóque studiorum aliorum varietate in diversa distracto , tribuentur , & ab æquioribus ,
ut

P R Æ F A T I O .

ut speramus , condonabuntur . Acerbos homines non moror , indignos quippe qui hæc studia tractent , aut quorum iudicii ulla ratio habeatur .

Quod feceramus , in secunda horum Operum Editione , ut stylum passim emendaremus , variâque adderemus ad rem ipsam pertinentia , in tertia quoque & quarta præstitimus ; quamvis tantæ non sint mutationes . Nonnulla non satis perspicuè , aut commodè expressa , clarius aut commodius expressimus , voculâsque aliquot , explanationis gratiâ , addidimus . In Physicæ præsertim priore Volumine , nonnulla adjecta sunt , ad totius Mundi systema pertinentia ex *Chr. Huygenii* , præstantissimi Physici , Cosmotheoro , qui postea prodiit . In posteriore etiam , ubi de Coloribus sermo est , mutata sunt plura , ex præclaris *Is. Newtoni* repertis , aliaque paucula aliis in locis . Quin & fini Coronidem subjecimus , in qua eorum quæ diximus , in Pneumatologia & Physica , de natura Spirituum

P R Æ F A T I O.

rituum & Corporum, insignibus exemplis usum ostendimus.

Menda denique, quæ incitiæ & incuriæ Typographorum debebantur, & festinantes emendantis oculos fugerant, susulimus; si modò alia eorum loco non subreperint, quod mihi aliàs contigit, nimum occupato. At hæc à Lectore non imperito facilè emendantur.

Hæc scribebam Amstelodami, Calendis Februariis anni MDCCIV.

Quantùm hæc edebantur Calendis Julis anni M DCC X.

JOAN-

JOANNIS CLERICI
L O G I C A

S I V E

ARS RATIOCINANDI.

--- Neque decipitur Ratio, neque decipit unquam. Manilius.

OPERUM PHILOSOPHORUM

T O M U S I.

Editio Quarta auctior & emendatior.

Doctissimo & Acutissimo

V I R O

JOANNI LOCKIO

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

CUM Opuscula hæc nostra Philosophica recuderentur, & mutanda esset primi voluminis Dedicatio; non deliberavi, ACUTISSIME LOCKI, an eam nomine Tuo inscripturus essem, cum jam antea eorum partem Tibi consecrassem. Quæ sola ratio ejus apud me ponderis esse debuit, ut omnem dubitationem, si quæ fuisset, animo meo excuteret. Sed præterea cum maximo usui Tua mihi Scripta fuerint hæc scribenti, & facem in obscurissimis quaestionibus sæpe prætulerint; *fatevi*, in limine hujus Opellæ, *per quem profecissem ingenui*, ut ille ait, *pudoris* esse duxi. Ut à furtis omnibus naturâ sum alienissimus: ita etiam ad reddendum hu-

P R Æ F A T I O.

hujusmodi mutuum, cum præsertim fors fiat ex usura, paratissimus semper fui.

Cum partes aliquot & Épitomen Operis Tui de Intellectu, cedro digni, antequam prælo committeretur, legerem; multa de quibus diu varias animo versâram cogitationes, clariùs & copiosius explicata, multa mihi prorsus nova, cum summa voluptate, lustrabam. Jam dudum arctiores, quam vulgò creduntur, cognitionibus nostris fines à Creatore positos animadverteram; at eos limites, humanæ numquam transiliendos naturæ, perspicuè signare Tuum erat. Quæ in re, non minus utilem erudito orbi operam præstitisti, quam qui inventis suis æternam sibi peperere laudem; neque enim eruditione nova, magis quam certa ignorantie nostræ cognitione, indigemus. Plura certè, dum nos ea scire putamus quæ latent, quam scientiæ inopiâ, quotidie peccamus.

Eodem in Libro omnium notionum, quas animo formare licet, originem & natales; sermonis, quo eas exprimimus, usum ac significationem; quæ nos ad dubia, verisimilia, vera, & falsa judicia ferenda adducant, ostendere felicissimè adgressus es. Judiciorum autem nostrorum fontes, verborum quibus utimur potestatem, notionum-
que

P R Æ F A T I O.

que nostrarum aut occasiones, aut archetypa noscere, quanti sit in investigatione Veri; ii demum ignorant, qui in se numquam descenderunt, nec Philosophiam, vel à limine, salutarunt. Certè si ab ultimo de re qualibet à nobis lato judicio, ad prima usque ratiocinationum nostrarum initia, vestigia nostra relegentes, retrogredi sciremus; falsa à veris facilius, quam ullâ aliâ methodo, & certius feceremus.

Hæc cum omnibus Veri amantibus maximæ esse viderem utilitatis, potissimum iis qui studiorum incurrunt curriculum auro contra stadi non esse debere intelligebam. Molienti ergo mihi Opuscula, quibus studiosæ Juventuti ad Philosophiæ cognitionem via sterneretur, nihil commodius ac felicius accidere potuit auri Tui Operis lectione; unde innumeras, in rem meam, eximias observationes derivare poteram. Multa itaque hic videbis, quæ Tibi deberi senties, & nos ultrò profitemur. At brevitatis, in hujusmodi libris necessaria, & Scholarum mores, qui sine Studioforum detrimento violari nequeunt, ne ingenii nostri tenuitatem memoremus, nos in arctiorem gyrum coegerunt. Quibuscumque hæc accuratius nosse cordi erit, eos Operis Tui, VIR DOCTISSI-

P R Æ F A T I O.

ME, copiosissimis laticibus se proluere oportet. Nos interea hujus Opellæ non pœnitēbit, modò ne iis quæ à Te habemus vim & pondus detraxerimus, aut nostrarum, alienarumque observationum mīsturā nativum cogitationum Tuarum splendorem obnubilaverimus. An autem quod volumus adsequuti simus, Tu omnium certissimè judicabis; & qui majorem judicii Tui rationem, quàm nos, habeat frustra quæstiveris. Vale, VIR PRÆSTANTISSIME, & nos amato.

*Dabam Amstelodami, Calendis
Decembribus, M DCXCVII.*

LECTO-

L E C T O R I

S. P. D.

JOANNES CLERICUS.

CUM docendæ Philosophiæ munere, ab aliquot annis, pro virili defungerer, primum aliena Scripta interpretari adgresso molestum hoc accidebat; quòd cùm dogmata aut per omnia non probarem, aut multa exigui usûs æquo prolixius tradi, aliâque utilissima vel jejunè tractari, vel profusè omitti viderem; quedam inter legendum oppugnare, alia suppleri ac pluribus diducere cogerer. Cùm itaque mihi ea res molestiam, & audientibus tironibus studiorum perturbationem crearet; tandem ad scribenda ea, quæ mihi veriora & utiliora videbantur, eâ Methodo, quam commodissimam ducebam, animum adpuli. *Logicam, Ontologiam, Pneumatologiam, & Physicam* eam in rem conscripsi, atque edidi; quibus omnia necessaria studiorum Philosophicorum inītiis complexus mihi videor.

Sī in Logica, ut ab ea incipiam, nihil esse novi, aut pleraque nova dixerim, Lectorem perinde fefellerō. Methodum in Scholis sine ratione, ut videbatur, usitatam sæpe immutavi; multâque quæ in Logica, quamvis ad ratiocinandi Artem pertineant, tradi non solent, iis quæ vulgò in hujusmodi libris inveniuntur addidi; ut, vel ex Capitum Inscriptionibus, colligere Lectores poterunt. Summatim tamen hęc potissima quæque indicabimus.

Quæ de Idearum septem generibus, in Prima Parte, docentur, ea in aliis Logicis aut planè omitti, aut perfunctoriè ac leviter adtingi solent; quæ tamen maximi esse momenti, ubi de *simplici*
Per-

A D L E C T O R E M.

Perceptione agendum, quicumque ae legerint, ut spero, non distitebuntur. At ne in ingenuitatem peccemus, ingratiue animi peccatum admittamus, eximio libro Anglicè scripto, cui *Tentamen de Intellectu* modestissimus idemque acutissimus Scriptor JOANNES LOCKIUS titulum fecit, plurima nos debere profitebimur. Cùm hæc primum scripsimus, ejus Epitomen videramus, ex qua multa difertè tradita hausimus, nec pauca ex admiffis Principiis confectaria deduximus; quæ per omnes hosce Philosophicos libros, sed præsertim in Logica, passim sparsa sunt. Qua tamen in re ita liberè versati sumus, ut quod adridebat sumserimus, quod minus placebat reliquerimus; cùm neminem tantè facere umquam debeamus, ut omnia ejus placita sine examine admittamus. Nemo unus omnia novit, aut etiam in omnibus peccat. Quare delectus est adhibendus.

In Secunda Parte, præter præcipuas quæ tradi solent, de Propositionum generibus, Doctrinas; à Capite septimo ad decimum, de *Veritate, Verisimilitudine, Falsitate & Fide*, ea scripsimus quæ in aliis hujuscemodi Opusculis, non sine magna discentium jactura, prætereuntur, aut nimia brevitate docentur.

In Parte Tertia, de utraque Methodo, *Synthetica & Analytica*, multò quàm fieri solet, exemplum Logicæ Gallicè conscriptæ, quæ *Portis Regii* dicitur; sequenti copiosius & accuratius egimus. Ex eo libro pleraque quæ ad Syntheticam Methodum pertinent, mutuum sumimus, quæ exemplis tamen nostris ut plurimum illustravimus. Ex alio celeberrimo Opere Gallico, quod de *Inquirenda Veritate* inscribitur, cùm multa ex iis quæ de *Ad-*
ventione

A D L E C T O R E M.

ventione & Capacitate Mentis dicta sunt, tum pleraque quæ de Analytica Methodo docentur, in hanc nostram Logicam, more nostro expolita & illustrata, derivavimus. Quæ in re exemplis, quæ ex Mathematicis Disciplinis petuntur, ut plurimum in super habitis alia substituitimus. Hæc, nimirum, alia ferè studia culturis scripta sunt, idè quæ ea aduilius exempla, ex quibus intelligerent, quâ arte argumenta Ethica, aut Historica excuti accuratissimè possint. Ac sanè de hisce periculosissimi sunt hominum errores: ut indidem maximi momenti dogmata petita sunt. Capitis ultimi argumentum cui potissimum debeamus, in ima pagina, professi sumus; quod quamvis Logice inulatum, nemo, ut opinor, extrarem esse queretur.

In Quarta denique Parte, traditis *Argumentationis* solitis Legibus, Artes quorum ope, sine illis, reponi facilius quibusvis Syllogismis, & disceptari candidius ac utiliùs queat, ostendimus. *Socraticam Methodum* rectius disceptandi Artem diximus, quòd Socrates eâ felicissimè primus usus sit, & ejus Canonas ex Socraticorum Scriptorum lectione collegerimus. Ut in re ipsa iis, qui *Xenophontem*, aut *Platonem* legerunt, nihil erit novi: ita eam in Logicam, prout nunc vulgò docetur, transfuisse novum plerisque videbitur. Ratio verò solvendorum sine Regulis Syllogismorum, ea, simplicissima licet atque ex ratiocinationis natura petita, à nemine, qualis hic describitur, quem equidem norim, tradita fuerat. Si tamen hæc, aut quævis alia, quæ nova existimavi, alibi inveniantur, ea ad alios referantur per me licet. Discentium commoda, non gloriam hic spectavi.

AD LECTOREM

Ad hæc, quæ præter Logicorum morem, seu alios paucos sequuti, seu sine exemplo docuimus, duo accedunt memoratu, ut opinor, haud indigna. Primò, ubique Doctrinas minus utiles, & quas, propter consuetudinem tantùm, omittere nefas diximus, ab iis quæ majores usus præstant diligenter secevimus, atque utrarumque momenta indicavimus. Quæ in re, Peripateticis vetustioribus, & recentioribus Scholasticis parum honorifica multa diximus; quæ fortè aut omisissimus, aut iis condonassimus, nisi per plura sæcula magni ea fecissent Scholæ; quarum auctoritati, ne diutius noceret, aperta opponenda fuit veritas. Secundò, quod & aliis antenos feliciter cessit & Rationi consentaneum est, exemplis Scholasticorum, ridiculis plerumque, abstinuimus, ut seriis & utile quidpiam complexis uteremur. Petita, fateor, plurima sunt ex Theologia, quam cum oporteret, apud omnes Christianos, accuratissimis constare rationationibus, maximo Reipublicæ Christianæ malo, Sophismatibus omnis generis, apud quasdam Christianæ Religionis familias, scætet. Alioquin ex alia quavis Disciplina exempla petere potuissimus, nisi ex hac innumera nobis sponte se se ingessissent. Certè si usquam non errare nostrâ refert, hic intererat, & facile fuit; nisi potius quàm Logicæ, vel rectæ Rationis haud fallacem ductum sequi, multi Christiani lites serere, & factiones alere maluissent. Verùm hæc querelæ non sunt hujus loci. Addidimus in hac Editione Dissertationem de *argumento Theologico ab invidia ducto*, quam veri amantes legisse, ni fallimur, non pœnitebit. Res certè agitæ maximi momenti & quotidiani ferme usûs, de

AD LECTOREM

de qua tamen plerique vix umquam seriò cogitarunt.

Quid in *Ontologia* & *Pneumatologia* conati sumus, utrique præfixæ docebunt Præfationes. In hac ut in illa, præsertim tamen in priore, potissima quæ à Peripateticis tradi solent, paucis explicuimus. Sed quia jejunum nimis fuisse Opus, solam Historiam opinionum Scholasticarum complexum, & recentiores disquisitiones à nobis adpersæ sunt. In multis quidem *Renatum Cartesum* sequimur, ita tamen ut sæpe quid in ejus opinionibus à nobis desideretur indicaverimus. Vir summus, & præceptis & exemplo nemini, à quo evidens non stare veritas, adensum præbendum esse nos docuit; nec se hac in parte imitatos, si viveret, jure vituperare possit. Idem ante nos viri doctissimi, qui *Cartesum* ceteris omnibus Philosophis præferbant, facitarent. Ab eo discedentes, ipsâ illâ quam tradidit methodo, non aliâ, quod erraverat deprehenderunt; ideòque si singularia ejus dogmata non probent, viam saltem ab eo offensam sibi calcatam, grato animo profiteantur necesse est. An autem meritò in suas ipsum interdum peccasse leges censuerimus, judicabunt harum rerum periti.

Haud rarò ostendere quidem nos posse credimus *Cartesium*, aliòque rem acu non tetigisse, sed meliora adferre non potuimus; nisi rem sibi ignotam fateri, cum ignota est, quam notam simulare, aut perperam existimare, satius habeatur. Si veritatem ipsi invenire non potuimus, at eam, quæ secunda laus est, undecumque adfulgebit, amplecti ideò paratioribus nobis esse videbamur.

Ceterùm stylo nostro tenui, nec ubique Latino, non

AD LECTOREM.

non est cur à Lectore veniam petamüs. Romant ipsi, cum primùm Latine philosophari cœperunt, multas dictiones procudere præsentì notã coacti sunt, propter Linguae suæ egestatem; quæ hodie nobis major est, qui haud paullò plura dicimus, quàm umquam cogitarunt hîcæ de rebus Veteres Romani. Ideoque scholasticarum vocum usus, hodie philosophantibus, vitio verti nequit. *Omne quod de re bona dilucidè dicitur* Ciceroni ipsi præclarè dici videtur. *Istiusmodi enim res, eodem iudice, dicere ornate velle, puerile est; planè autem & perspicuè expedire posse, docti & intelligentis viri. Detur ergo venia, ut Apuleii verba usurpem* è Lib. I. de doctrina Platonis, *novitati verborum rerum obscuritatibus servient.*

In secunda tamen, tertia & quarta Batava Editione, innumeris in locis stylum nostrum refiniximus, cum perspicuitatis causâ, tum etiam ne sine necessitate barbari fuisse videremur. Ad res etiam ipsas quod adtinet, nonnulla emendavimus, atque adjecimus, ob quæ hæ Editiones prioribus multàm anteferendæ sunt; quas qui habent, si nobis credant, abjiciunt, ut his utantur, si modò hæc nostra Opuscula usui eis esse possint. Ad didimus præterea nonnulla Veterum loca, sed non sæpe, quibus videbantur nostra confirmari, aut illustrari. Ea aliud agentibus occurrunt, nec datâ operâ ullum quæsimus; cum hîc non auctoritate, sed ratione nitamur. Vale, LECTOR, & commodis tuis infervientibus faveto.

LOGICA

Sive

ARS RATIOCINANDI.

P R Æ F A T I O.

De Origine, Natura, Usu, & Divisione
Logices.

1. OGICAM, spectatam summam, esse *Artem ratiocinandi*, ex quo ejus nomen auditum est, omnes norunt. * A Zenone Eleate, Parmenidis Auditore, qui circiter ccccl. annis ante Christum floruit, inventa perhibetur. Post Zenonem alii, præsertim Peripatetici & Stoici, Logicam excoluerunt, & novis observationibus immane quantum, ut jam, vel mole sua, molesta facta sit, auxerunt.

2. Ut intelligantur origo & usus hujus Scientiæ, inventorum & excultorum Logices cognoscendus est scopus. Tempore Zenonis, & sequentibus etiam sæculis, Græci, præ ceteris Gentibus, loquacitate, & cujusvis argumenti oppugnandi ac defendendi extemporaneâ facultate, mirum in modum, delectabantur; ut ex universi
Tomus. I. A

* Diog. Laërtius in Præf.

P R E F A T I O

sa Græcorum Historia, & præsertim vitis Philosophorum constat. Hoc cum animadverteret Dialectici, ex observatione sermonis hominum, quaesiverunt copiosâ orationis fontes, & rationes varias quibus solerent vera, aut falsa probari; atque inde Artem Dialecticam, quæ apud veteres Logicos, magna ex parte verborum potius est quàm cogitationum, conficere se posse judicaverunt. Non ad investigationem veri, sed ad facilem tantum de omnibus disputationem, viam discipulis aperire studebant.

§ 2. Oppugnandi ac defendendi Platarchus in Pericle de ipso Zenone: *δύναται ἢ Περικλῆς καὶ Ζήνων*, ἢ *Ἐλάτῃ ἰσοχημῆς πῦρ καὶ δι' ἀντιποθέτας εἰς ἑσθλῆς κατωκεῖσθαι ἑσθλῶσιν* ἔχει, ἀπὸρ καὶ Περικλῆς εἰς εἰρηκὸν διὰ σῆτον.

**Ἀμφοτερογλώσσῳ τε μὲν ὁ δὲν* & *ἀπάτερως Ζήνων* πῶσται ἐπιδησιος.

Andrivi Pericles & Zenonem Eleatem qui reprehendendi quemdam habitum, & contradictione ad perplexitatem deducentem sibi paraverat, quemadmodum & Timon Phlæsus hujus verbis, dixit *zīm magnam, neque fallacem in utroque linguam paratam habentis & omnia defendentis Zenonis. Vide Protagoram, Euthydemum, & Gorgiam Platonis.*

3. Ut voti compotes fierent, primùm ad quæ generalia nomina res omnes possent, aut solerent referri observarunt. Atque inde nata sunt *Universalia*, quæ dicuntur, & *Categoriæ*, de quibus in prima Logices Parte agemus. De Universalibus & Categoriis Regulas, petitas etiam ex observatione sermonis quotidiani, tradiderunt, quibus positis, quotiescumque sermo erat habendus de re quâpiam singulari, dispiciebant ad quodnam

L O G I C E S.

nam Universale, aut ad quam Categoriâ referri posset; ac de ea ex Regulis positâ, non ex intima rei cognitione, loquebantur. Itaque hæc Dialecticæ Pars Nomenclatura, seu Dictionarium fuit; ejusque nomina quædam rebus imponebant, & memoriter ex Regulis seu veris, seu falsis, ratiocinabantur, ut ex illarum observationum interpretatione loquebitur.

4. Hinc factum ut res vulgares admodum & omnibus notas, quasi reconditas doctrinas, enunciarent, propter artem ad quam sua dicta exigebant; seu potius propter Dictionarium, quo constanter utebantur, & in quo etiam voces erant novæ, quibus sermo quotidianus destitui videbatur. Ita si quis quaereret quid sit *Homo*? reposuisset Philosophus esse *Animal rationale*, ex ordine Categoriarum suarum; quod idem erat, ac si dixisset Homini imponi nomen *Animal*. Quærenti quid sit *Planta*? *Vivens animâ vegetativâ præditum*, reposuisset. Scitanti quomodo *Animal* & *Vivens* differant? *regeffisset*, *Vivens esse Genus Animalis*, *Animal verò Speciem Viventis*; quod hoc credit, nempe, in distributione Entium, apud Philosophos, *Vivens* nomen esse generalius seu quod pluribus tribuitur, quàm *Animal*. Si quis quaesivisset quid sit id cui *Ratio* inest, quæve *Anima Vegetativa*? responsum accepisset animam rationalem esse *formam substantialem* hominis, animam vegetativam *formam item substantialem* plantarum. Urgenti nihil reposuisset, præter alia Dictionarii vocabula; quibus exhaustis, denuo incepisset, si modo in iram non erupisset.

5. Secundo, Dialectici quàm variè vocabula fita in Propositionibus; dictionibusque, quæ universales vel particulares ideas significant, consent; quæ adverbia, ac conjunctiones usurpentur, atque inde quot genera sint Propositionum notarunt, & multa subtilia hac de re scriperunt, vera quidem ea ut plurimum, sed serè inutilia; quoniam ipsà praxi, vitæque usû, quidquid debet de hisce teneri nullo negotio discitur. Idem fecerunt, ac si quis artem saltandi edoceturum Geometria uteretur, ad ostendendum quomodo pedes sint movendi, quæ figuræ saltando describi possint, aliæque quæ vera quidem, sed praxi ipsà difficiliora essent.

§. 5. *Vera quidem ea &c.*] *Æquissimum hac de re Chii Aristi iudicium: τανταυ τῶν διαλεκτικῶν λόγων τῶν ἀρχαίων, ἃ οὐκ οὐδὲν ἄλλο τῶν ἐπισημῶν ἢ ἐπισημῶν ἀπορροῦν ἴσιν.*

1b. *Idem fecerunt*] *Æjismodi Regularum nimis operosorum abutium similiter notavit Augustinus, de Doctr. Christi, Lib. II. c. 37. cum plerumque accidat, ut facilius homines eas res adsequantur, propter quas discendas ista discuntur, quàm talium præceptorum nodosissimas, & spinosissimas disciplinas. Tamquam si quispiam dare volens præcepta ambulandi, moveat non esse levandum pedem posteriorem, nisi cum posuerit anteriorem; deinde minutatim quemadmodum articularium & popliteum cardines oporteat movere, describat. Vera enim dicit, nec aliter ambulari potest; sed facilius homines hac faciendo ambulantes, quàm animadvertunt cum faciunt, aut intelligant cum audiunt.*

6. Tertio, observarunt diligenter quàm variè collocari possint inter se Propositiones variorum generum, atque inde consecrerunt operosissimas de Argumentatione disputationes, eodemque vitio laborantes, ac observationes de singulis Enunciationibus. Si dicendum iis de aliqua re erat, orationem non deducebant ex rei illius cognitione, sed ex Regulis artis; quas unas, omisâ rei confi-

consideratione, spectabant. Itaque dum anxii sunt de usu Regularum, verba tantùm & methodum adtenderunt; unde factum ut hoc unum, ex eorum Scriptis, discere liceret, quo nomine adficerent rem quampiam in Philosophicis suis Lexicis, & quo ordine nomina rerum collocarent.

7. Nec reposueris eos saltèm vocibus illis aliquid significasse; etenim multæ fuere, quæ nihil significarent, & de quibus tantùm hoc norant, quæ occasione essent esserendæ. Aliæ verò adeo obscuras ideas adjunctas in eorum animis habuerunt, ut ægerrimè possent distingui; aut adeo generales, ut nihil speciale, quod usui alicui esset, significarent. Hunc deinde sermonem transferunt ad alias Disciplinas, præsertim Physiçam, & Scholasticorum avo, Theologiam; quæ etiamnum hodie, apud Dialecticorum cultores, adeo inanibus vocabulis referretur sunt, ut in Scholasticis Systematibus nihil pænè dicere liceat, nisi quibus nominibus res nescio quæ Philosophis & Theologis ignotæ insigniantur, & quæ de nominibus illis definire Magistris visum fuerit.

§. 7. *Multa sunt &c.*] *Vide Artem Criticam P. II. S. I. C. IX.*

8. Hinc fiebat ut Logicæ, in vita communi, in qua ad Dictionaria Philosophorum, eorùmque Methodum nullo modo respicitur, sed res dumtaxat expenduntur, nullus esset usus. Quicumque operâ Dialecticæ aliquamdiu datâ, ad aliud vitæ genus se conferebant, statim & vocabulorum & artis oblit, ipsâ experientiâ, quàm frustra tempus trivissent, dicebant.

9. Hæc cum multorum sæculorum fuisset confuetudo, tandem exortii sunt viri præstantes, qui aliam viam iniverunt, & ostenderunt Logicam, non ut artem loquendi Philosophicis vocibus, tradi oportere; sed ut artem inveniendi veri, ejuſque, vocibus omnibus notis & intellectis, exprimendi, & simul ab erroribus in quos ipſi incauti incidere-mus, aut ab aliis conſpicere, cavendi.

10. Itaque in hac noſtra Logica, ante omnia, præcepta, quibus non ad verborum, ſed ad re-tum cognitionem perveniri queat, trademus. Secundo loco, paucis voces præcipuas à Scholaſticis adhibitas, Hiſtoricæ cauſâ, interpretabimur. Sed cum hæc poſterior Pars operis noſtri non pro-pter ſe, verum propter confuetudinem, tractan-da à nobis ſuſcipiatur; in definitione Logices, ra-tionem ejus nullam habemus. *Logica ars eſt be-ne ratiocinandi*, ſecundum nos; non loquendi, aut diſputandi, ex Scholarum methodo.

11. Eam in quatuor Partes dividimus. Prima verſabitur circa ſingulas ideas, quatenus de iis nihil adfirmamus aut negamus. Scholaſtici *ſimple-icem perceptionem*, quod eodem redit, materiam hujus partis faciunt, vocantque eam *primum modum diſſerendi*. Secunda pars ideas conjunctas confi-derabit, ſeu *Enunciationes*, quæ ſunt alter modus diſſerendi. *Circulus*, ſi nihil addas, ſimplicis percep-tionis objectum ſignificat. At ſi dicas: *Circulus ha-bet circumferentiam à centro æqualiter remotam*, plures conjunguntur ideae, quarum dum una de altera vel adfirmatur, vel negatur, naſcitur *Pro-ſeſſio*, ſeu *Enunciatio*. Tertia Pars tradet, quâ ratione diſponi oporteat Enunciationes, ut veri-tas inveniatur, aut inventa quàm commodiſſimè tra-

tradatur, quæ diſpoſitio *Methodus* dici ſolet. Quarta denique docebit artem diſponendi propo-ſitiones, ut veritatem contradicentibus probemus, quæ *Argumentationis* nomine designari, & *tertius diſſerendi modus* vocari ſolet. Quidam Metho-dum, de qua in tertia Parte agetur, *quartum diſ-ſerendi modum* vocant; quod nomen ſeu admit-tatur, ſeu rejiciatur, perinde eſt.

12. *Objectum* ſolet vocari id circa quod Diſci-plina verſatur, adeoque quatuor illa memorata vulgò *objectum Logicæ* dici ſolent. *Finis* eſt id, ad quod tendit, quod eſt *bene ratiocinari*, & poſtquam bonâ ratiocinatione ad veritatis cognitionem per-venimus, eam aliis impertiri, ſi necesse ſit.

13. Hinc ſatis adparet Logices longè maximum eſſe uſum. Primum, inde petuntur ſubſidia, qui-bus poſſimus de omnibus rebus rectè ratiocinari; quod non eſt ita intelligendum, quaſi haultâ hu-jus Diſciplinæ cognitione, de quolibet propoſito argumento dicere quis poſſit ex tempore, ut ve-teres Sophiſtæ & Scholaſtici faciſabant. Hoc tan-tum volumus, Logicâ nobis aperiri viam, quam ingredi oportet, ut ad cognitionem, quanta po-teſt adquiri, rerum perveniamus; & poſt diligens examen, quod interdum longum tempus poſtu-lat, judicium proferre & defendere contra diſſen-tientes, eorumque placita oppugnare perſpicuè & firmis rationibus queamus; omniâque noſtra quàm commodiſſimo ordine, quod non eſt exi-gui momenti, diſponamus. Quæ res multò ra-tior eſt, quàm vulgò putatur.

S. 13. Inde petuntur ſubſidia] Logicam egregiè laudavit Cicero in Bruto, ſolâ hæc ejus deſcriptione, ubi dixit juris civilis magnum uſum apud multos fuiſſe. atem in uno *Servio Sulpi-*
A. 4. 107

no : quod nunquam, inquit, effecisset solius juris scientia, nisi
tam præterea didicisset artem Quis doceret rem universam distri-
buere in partes; latentem explicare definiendo, obscuram explanare
interpretando; ambigua primùm videre, deinde distinguere, pos-
simum habere regulam quâ vera & falsa iudicaretur, & qua quî-
bus positis essent, quaque non essent consequentia.

14. Secundò, cognitis vocibus, quibus Scho-
lastici usi sunt, Historiam Philosophiæ præterito-
rum sæculorum discimus, atque unde sint multa
Philosophica & Theologica placita orta cognoscimus.
Præterea, ubi scimus quid significant voces
illæ; periculum minus est, ne nobis imponant,
quæ eas certis occasionebus adhibere norunt,
nève ubi Nomenclaturam suam recitant, aliquid
auditum dignum dicere videantur.

S. 14. Huc pertinet quod de universa Dialectica dixit Seneca
Ep. XLIX. seu Lib. VI. quinta. Nec ego proficienda ista,
sed proficienda tantum & à limine salutanda, in hoc animo ne
verba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni ac secreti huius esse
iudicemus. Eleganter etiam Aristo Chiuis, in Similibus: οὐδὲν
δυσχερὲς βαδίζοντες, δοίκασι κερταίους μετακλίνοιτε, ἐν
ἀγέλειον τῆς ποταμῆς ὅτι ἀγέλειονται: Qui Dialecticam
presumptis rimantur, ceteros edentibus similes sunt, qui propter exi-
gnum quid quod nutrit, circa multa ossa morantur.

L O G I C Æ

P A R S P R I M A.

De Ideis.

C A P U T I.

De Natura & Generibus Idearum.

1. CUM Philosophi verissimè, experi-
entiâ unius cuiusque teste, primum Men-
tis usum esse rei, quæ illi obversatur,
perceptionem simplicem, sine affirmatione aut
negatione, observarint; necesse est inde Artis,
quæ se ducenti Menti profiteretur, ad iudicia de
cuiusvis ideis ferenda, initium fieri. Itaque
hoc in Libro ideas, quatenus simpliciter, se-
cluso omni iudicio, à nobis considerantur, ex-
pendemus.

2. Ideam autem in genere hæc quidquid est ob-
jectum proximum mentis nostræ, seu quod menti
proximè observatur, adpellamus. Videtur om-
nes ideas originem vel occasionem, neque enim
nobis satis constat quomodo procreentur, ha-
bere in sensibus & meditatione; hoc est, quid-
quid Menti nostræ obversatur id ei se se offerre,
post perceptionem sensuum, aut meditationem
Mentis; seu hæc causæ idearum, vel occasiones

10 LOGICÆ PARS I.

tantum sint. Facile hoc posset probari, si res esset hujus loci. Verum satis est, quod experientia postea comprobabit, hic poni.

§. 2. Vocem hanc primus usurpavit Plato, sensu paullim diverso, *Ideas* enim omnium specierum exemplaria vocat, quæ Deorum & hominum intellectibus observari aiebat, vocavit. *Hæc rerum formas*, ait Cicero de Oratore n. 10. appellat *ideas* ille non intelligendi solum, sed etiam dicendi gravissimus auctor & magister, Plato, cuiusque signi negat, & ait semper esse, ac ratione & intelligentia contineri. Vide & Acad. Quæst. L. I. n. 30.

3. I. Sunt *ideæ simplices & composiæ*. Simples vocamus eas in quibus, ne Mente quidem, plura distinguere possumus; compositas, quæ pluribus simplicibus constant. Harum *idearum* exempla, ut & sequentium generum, postea profereamus.

4. II. Sunt *ideæ substantiarum & modorum*. *Substantiam* vocamus nescio quod obscurem subiectum, in quo sunt proprietates rerum quas novimus; *Modos* verò adtributa substantiarum, quæ esse sola sine substantiis posse non intelligimus.

5. III. Inter substantias & substantias, modos & modos, item modos & substantias, sunt quedam *Relationes*. Nimirum, *consideratio unius involvit considerationem alterius*, ideòque relatio inter ea esse dicitur.

6. IV. Sunt *ideæ*, quæ quasi rei alicujus quæ verè est imagines considerantur, & quæ Menti, sine ulla ejus operatione, se se ingerunt. *Concretæ* dici solent. Aliæ verò, pro arbitrio, à Mente novis ideis conjunguntur, vel iis quibuscumque conjunctæ fuerant spoliantur, quod fit *abstractione*; unde *abstractæ* dicuntur.

7. V. Sunt

DE IDEIS. CAP. I. II

7. V. Sunt *ideæ* magis, vel minus latè patentes; seu paucioribus aliis ideis conjunctæ compariuntur, vel pluribus; unde *singulares*, *particulares*, & *universales*, vocantur.

8. VI. Sunt *ideæ claræ*; vel *obscuræ*. *Claræ* sunt omnes simplices, & ex compositis, earum sunt omnes partes distinctè animo nostro observantur.

9. VII. Sunt *ideæ adequatæ*, vel *inadequatæ*. *Adequatæ* vocamus eas, quæ omnes partes rei, cujus sunt imagines, complectuntur & Menti considerandas offerunt; *inadequatæ* contra, quæ quasdam tantum partes rei, cujus sunt imagines, continent. *Ideam* autem dicimus imaginem esse alicujus rei, quia statuimus esse, aut posse esse aliquid extraneos; quod respondet, seu simile est *ideæ*, quæ est veluti imago in qua Mens rem considerat. Mens enim non adhæret ipsi objectis quæ cernimus, quando ea animadvertit; sed ea videt, ope idearum quæ, præsertim objecto externo, aut commoto aliter cerebro, Menti se se offerunt. Ita igitur *ideæ* objectorum, ex quorum occasione excitantur, vocantur imagines.

10. Hæc sunt species idearum, ad quas omnes, ut quidem videtur, referri possunt. Eas singillatim expendemus, & quid in iis consideratum dignum, ad investigationem veritatis, occurret nobis; nec præcipuas de hisce observationes Veterum Philosophorum & Scholasticorum, omitteremus, quotiescumque memoratui dignas, in brevi Opusculo, judicabimus.

De Ideis Simplicibus & Compositis.

1. **I**deas simplices suprà à nobis diximus vocari eas, in quibus plura *non mente quidem distinguere possumus*. Ejusmodi sunt multæ, quas ex occasione sensuum habemus; multæ, quas Mens nostra, sine sensuum adminiculo, adtentione in se conversâ, deprehendit. Quod aliquot exemplis illustrabimus.

2. Ad ideas simplices referendæ sunt omnes *sensationes nostræ*. Quarum præcipuæ ad quinque classes redigi solent, pro partibus corporis, quæ commoventur. Aliæ interveniunt oculorum, aliæ aurium, aliæ narium, aliæ linguæ, aliæ denique ad tactum aliarum corporum partium ad nos adpellunt. Colores sunt ideæ simplices, neque enim in iis partes varias distinguere animo licet. Exempli causâ, quis posset aliud respondere quærenti, quibus partibus sit compositus color cæruleus, aut albus &c. nisi se non videre in iis partes illas, quas possit designare? Observandum autem hic non non loqui de corpore colorato, quod habet partes, sed de sola coloris perceptione, sepositâ consideratione corporis, quo ante oculos posito, observatur nobis color.

3. Simples sunt etiam ideæ sonitûs, odoris, saporis, & tactûs; licet corpora, quorum ope in nobis excitantur, pluribus partibus consistant. Non negamus quidem quin varius sonitus sit, varius odor, varius sapor & varius tactus

tactus. In harmonia mistum esse sonitum acutum cum gravi, thymiamata consistere variis odoribus, condimenta variis saporibus, & tactum experiri simul varios adpulsus corporum membra nostra impetentium dicere verè possumus. Verum hic de unica sensatione, seorsim considerata, loquimur. Ita si quis rosam subito olfaciat, neque patiatul ullum aliud odoratum corpus ad nares suas accedere, habebit sensationem, in qua nullas poterit distinguere partes. Idem autem de ceteris sensationibus iudicium ferendum.

4. Inter sensationes nostras, eminent præcipuè *Dolor, & Voluptas*; quæ pro causis, vel occasioneibus, à quibus gignuntur aut excitantur, & pro membris quæ adficiuntur, variorum sunt generum. In Doloze autem, aut Voluptate, nullæ distinguuntur partes, quæ à se invicem separatæ intelligi possint; quod intelligendum de ipsâ sensatione Doloris aut Voluptatis, non de duratione, nam in hac plures partes, priores & posteriores, possunt distingui. Sed quis dicat dolorem, qui ex punctione percipitur, aut ex nimia commotione cerebri, exempli causâ, sentitur, consistere partibus; quæ concursu suo pariunt dolorem punctonis, aut *νεφθαλμίας*?

5. Per sensus etiam ad nos pervenit idea *Motûs*, cum videmus aliquid corpus transferri ex uno loco in alium. In motu, ratione durationis, aut lineæ quam corpus motum describit, aut celeritatis, posse partes distingui fateor. Attamen si motum in genere, per abstractionem, contemplerur; in eo nullas osten-

di posse partes, quibus dissolutis pereat motus, & conjunctis oriatur denuò, quod licet in omnibus compositis deprehendere, faciliè animadvertemus.

6. Si ad ideas, quæ ex Mentis meditatione ortum ducunt, convertamur, multas quoque ejus esse simplicitatis, ut ne minima quidem partium distinctio locum in iis habere queat, comperimus. Ita si consideremus quid sit *velle*, *nolle*, *judicare*, & nitamur partes in iis ideis quærere, frustra nos esse illico videbimus.

7. Quamvis, ut jam dixi, in duratione sint partes, quarum alias aliæ antecedunt, si *existentiæ* ideam abstractam contemplerur, nullas etiam in ea partes deprehendemus; nec est quod interroganti, quibus partibus constet existentia, refpondeamus.

8. Non opus est plura idearum simplicium exempla colligamus. *Compositas* vocamus eas, in quibus plures ideas simplices, quæ distingui & seorsim intelligi possunt, videmus. Ideæ omnium corporum sunt compositæ, cum in iis possimus partes quasvis sine aliis intelligere. Si Corpus considerem, superiores, inferiores; anteriores, posteriores; sinistras, dextrâsque partes clarè distinguo, de quæ quibusvis, omnis aliis, perspicuè cogitare possum. Si contempler ideam, cui nomen imposui *miseriçordiæ*; video eam constare ideis miserix, hominis miseri, alicujus qui ejus vicem dolet, &c. Similes sunt omnium aliarum Virtutum, ut & Virtutum ideæ, licet Mentis meditatione nobis obversentur.

9. Hac

9. Hac quidem in parte Logices, de judiciis in genere non loquemur; verum duo sunt magni momenti hic observanda, circa illas ideas, quæ ad peculiaria judicia quæ de iis ferimus pertinent. Primum est, nos faciliè in eam opinionem delabi, esse aliquid extra nos, quod simile sit simplicibus nostris ideis, & ea corpora, quibus præsentibus & sensus nostros adficientibus, ea nobis obversantur, aliquid consentaneum sensationibus nostris complecti. Sic colorem in obsectorum superficie, odorem in corporibus odoratis, saporem in sapidis esse faciliè credimus.

10. Verum totum hoc judicium tantum enititur, quòd, præsentibus illis corporibus, eæ sensationes in nobis excitari soleant; quæ causa satis valida non est, cur necessariò ejusmodi judicium ferendum sit. Quidni enim posset ita institutus esse naturæ ordo, ut tantùm occasiones sensationum nostrarum ea essent corpora? Si autem hoc ita esset, posset effectus illi gigni ab alia causa; quæ aliquid simile in se haberet, licet corpora eo carerent. Imò hoc agnoscamus necesse est, si velimus stare alio quodam nostro judicio; in quod, ubi sensationes vividiores sunt, delabimur. Tunc enim in occasionibus sensationum nostrarum, quiddam simile sensationibus nostris esse non credimus. Ubi acu pungimur, numquam dicimus dolorem esse in acu, quod tamen dicere deberemus, si consentanea judicia de objectis ferre vellemus: quemadmodum dicimus odorem esse in rosa, colorem in panno, &c. Possemus ita ostendere nos tribuere objectis id quod

quod in nobis est, ut non esset dubitationis locus, verum hoc * ad Physicam pertinet; satis hic fuerit observasse, ea iudicia esse temeraria.

11. Secundum, quod hoc in loco de ideis simplicibus animadvertere operæ pretium est, pertinet ad definitiones earum idearum. Nempe, Philosophi Scholastici magno labore conati sunt definire quæ defini non poterant; quod hac ratiocinatione liquet. Definitio adhibetur, ut ostendatur clarius quàm solo rei nomine prolato fit, quid norimus in re aliqua; hic autem id ostendere non possumus, nisi unicâ voce, quæ nomen est ideæ, seu aliis planè synonymis; quarum intelligentia à cognitione Linguae quâ utimur, & sensu ejus quem adloquimur, pendet.

12. Sic si quis non intelligat quid sit *color ruber*, eas voces exprimam synonymis vocibus, si mihi suppetant; aut aliâ linguâ efferam, quæ sit ei notior; aut denique oblato ei corpore, quod *rubrum* soleo vocare, dicam: hoc quod sentio, cum id corpus inspicio, *rubrum* me vocare. Verùm si quis nunquam simplicem ejusmodi ideam habuisset, neque in se, eodem modo ac ego, excitare posset, omnia mea verba inutilia forent. Cæco nato nulla definitio ita explicaverit quid sit color, ut vel minimam ejus ideam effingat. Idem iudicium, de reliquis simplicibus ideis, ferri debet.

13. Similiter quis definiat quid sit *esse, velle, judicare*, nisi synonymis verbis, aut ex aliâ lingua petitis? *Motus* etiam perperam definitur, à

Peripateticis: *Actus entis in potentia, quatenus in potentia*, quæ definitio obscurissima est; nec multò clarius à Recentioribus: *mutatio sitis*, quoniam hæc vocabula non sunt clariora voce *motus*, & præterea inde sequitur, cum aliquis in campo ambulat, non minùs campum quàm ipsum moveri.

14. Definitio locum tantùm habet in ideis compositis, est enim præcipuarum idearum simplicium, quæ in iis continentur, enumeratio. Ita *linea recta* potest defini, quia ideis duarum extremitatum, & plurium punctorum, inter duas extremitates certo modo sitorum, constat. Est nempe *omnium brevissima, quæ inter duo puncta possit duci*. Potest defini *ira*, perturbatio corporis & animi, quæ oritur ex præsentia ideæ molestæ, alicujus culpæ nobis obversantis. In ira enim est 1. vehemens commotio corporis: 2. animi ardor haud levis: 3. idea molesta ei obversans: 4. culpa alicujus, quæ fit ut illa idea excitetur. Ita indignamur ob maledicta, in quibus præcipue occurrit duo posteriora; quæ & animum & corpus nostrum commovent.

15. Posset hic & tertia animadversio addi; nempe, nobis utrum omnibus hominibus sint eadem ideæ simplices non constare; unde sequitur scire nos non posse, utrum perfectè nos invicem intelligamus; nam cum ideæ simplices sint compositarum materia, si idearum simplicium nomina sint ambigua, nos in compositis fluctuare necesse est. Verùm cum hoc subtilius est, quàm ut hic possit excuti, tum etiam ad intelligentiam sermonis aliorum, quàm ad Veritatis indagacionem, potiùs pertinet.

* Vide Phys. Lib. V. c. VII. §. 2. & seqq.

CAPUT III.

De Ideis Substantiarum & Modorum.

1. **A**ltera classis idearum, animo nostro obversantium, est *Substantiarum & Modorum*. Intelligimus enim omnia, aut quasi seorsim & per se; aut in aliis esse, ita ut sine illis existentiam hisce tribuere nequeamus. *Priora Substantias & Subiecta*, posteriora *Modos, & Accidentia* vocamus. Exempli causâ, quando animo obversantur *cera & figura* aliqua, ut rotunditas; ceram intelligimus quasi rem, quæ sine rotunditate, aut alia ejusmodi figura esse potest; quia nobis experientiâ constat figurâ, sine interitu ceræ, posse mutari: Dicimus itaque ceram esse substantiam. Contrâ rotunditatem consideramus ita quasi ceræ inhaerentem, aut alii cuivis subiecto, cui inest, ut seorsim sine ejusmodi subiecto esse nequeat; neque enim rotunditatem esse sine corpore rotundo, intelligere possumus. Hanc ergo *modum*, vel *accidens* substantiæ vocamus.

2. Si abstractiones excipias, semper consideramus res quasi *modificatas*; hoc est, substantias quibusdam modis vestitas. Substantias & modos seorsim consideratos nominibus, quæ à Grammaticis *substantiva* vocantur, res verò modificatas *adjectivis* adicimus; ut *cera, rotunditas, cera rotunda*.

3. Præterea ideas quasdam compositas, quæ modis tantum constant, novimus. Et aliæ quidem compositæ sunt, quædam specie modorum solâ;

solâ; ut *Stadium*, quatenus est mensura viæ; complectitur enim modos uniformes, nempe, *passus*, aut *pedes*. Aliæ verò constant modis variarum specierum, qualis est idea *hæ*, quam supra definiimus, & ideæ adfectuum reliquorum, virtutumque & vitiorum.

4. Denique sunt ideæ compositæ collectione variarum substantiarum similium, quales sunt ideæ *exercitiis*, qui est ex pluribus militibus; *civitatis*, quæ constat pluribus civibus; *gregis*, qui compositus est pluribus pecudibus, &c. aut collectione idearum dissimilium substantiarum, qualis est idea materiæ, quæ *domus, navis, condimentum, &c.* constant. Atque in hisce ideis, non tantum substantiæ, quatenus tales, considerantur; sed etiam quatenus certis modis vestitæ, unde nascuntur ideæ valde compositæ.

5. Substantiæ, in genere consideratæ, definiuntur *res per se existentes*; sed tunc considerantur abstractè, seu non adtendendo ullam singularem substantiam quæ actu sit. Eo sensu, satis quidem clarum est quid intelligamus voce *Substantiæ*; sed quia nulla substantia in genere est, nisi in ideis nostris; ubi consideramus substantias quæ re verâ sunt, res alio modo se habet. Substantiarum singularum ideæ obscurissimæ sunt, nec quidquam earum nominibus intelligimus; nisi subiecta nescio quæ ignota, in quibus quædam constanter unâ sunt proprietates. Ita, si quaeratur à nobis quæ sit substantia, quam *corpus* vocamus? nihil erit quod reponamus, nisi esse subiectum ignotum, in quo *extensio, divisibilitas, impenetrabilitas, mobilitas, & figura* constanter unâ sunt, ut divelli nequeant.

6. Ne hoc in dubium revocetur, ostendam *vo-*
cibus substantia extensa, divisibilis, solida, mobi-
lis, figurata, rem obscurissimam designari. Aliud
 nihil hæ voces significant, nisi subiectum ignotum,
 cujus una proprietas est, ut constet aliis subiectis
 ignotis seu substantiis, juxta se invicem positis;
 & ejus naturæ ut nullam ideam habeamus unius ex
 iis substantiis, quibus dicimus corpus constare.
 Nullam enim ideam adfirmare possumus, esse
ideam unice substantiæ, qualibus corpora compo-
sita sunt, cum nullam ideam substantiæ corpore
 reæ habeamus, quæ non innumeras substantias
 complectatur. Itaque si velimus id quod intelligi-
 mus, nomine *corporeæ substantiæ*, efferre, dice-
 mus esse *compagem ignotorum Entium, quorum*
aliquos proprietates novimus.

7. Idem judicium ferendum de substantiis
spiritalibus, (an aliæ sint hæ non quærimus)
 videbit quicumque earum ideas diligenter ex-
 pendet, nec se finet inanibus vocibus falli. In
 Mente nostra, ex qua colligimus ideam naturæ
 spirituum, videmus varias cogitationes; sed
 quidnam sit illud subiectum, cui insunt cogita-
 tiones, ignoramus.

8. Novimus quidem Philosophos solere di-
 cere, proprietates easdem esse cum subiecto;
 verum semet ipsi fallunt voce *subiectum*, quæ,
 hoc in loco, ambigua est, ut ostendimus, ubi
 agemus de *speciebus & essentiis* Entium. Hic
 tantum observabimus Philosophos, missâ illâ
 obscurâ substantiâ, cujus nulla formabatur ab
 iis idea, confudisse id quod de rei proprietati-
 bus noverant cum intima rei *essentiâ*; nec ul-
 lam aliam agnovisse essentiam, præter ea quæ
 no-

DE IDEIS. CAP. III. 21
 norant, quasi omnes rerum internas proprieta-
 tes cognitatas haberent.

9. Utile est, ut ad rerum cognitionem,
 quoad ejus fieri potest, perveniamus, distingue-
 re in iis subiectis, quæ Substantiæ à nobis vo-
 cantur, ea sine quibus has intelligere possumus,
 seu *modos*, ab iis sine quibus à nobis intelli-
 gi nequeunt. Hoc autem fit, adtentè de subiectis
 illis cogitando, tunc enim quædam esse, quæ
 si subiectis eriperentur, à nobis subiectorum na-
 tura mutata crederetur; alia verò eripi subiectis
 posse, eadem manente naturâ, facile videmus.
 Attamen hic etiam maximum est erroris peri-
 culum, quod prætermittunt vulgò Philosophi,
 ut ostendemus ubi de *Generibus & Speciebus* age-
 mus.

10. Ceterum modi distinguuntur vulgò in
internos, qui intelliguntur quasi in hærentes sub-
 stantiæ, ut *rotunditas*, &c. & *externos*, ut cum
 rem quampiam *desideratam, amatam, conspectam*
 dicimus; aliæque similia; quæ *denominaciones ex-*
ternæ & secundæ intentiones à Scholasticis, à no-
 bis verò potius *Relationes*, de quibus postea age-
 mus, vocantur.

11. Sunt etiam modi, qui sunt simul *substan-*
tia, ut vestes, capilli, &c. Hi adpellantur à Scho-
 lasticis *accidentia predicabilia*, sine quibus sub-
 jectum esse potest; cum illi possint quoque sine
 subiecto esse. Sed *accidentia predicamentalia* vo-
 cant ea, sine quibus subiectum esse potest, at quæ
 sine subiecto esse nequeunt, ut rotunditas. Cur
 autem prolata nomina iis imposita sint, postea
 liquebit.

12. Philosophi Scholastici ita loquuntur de
 nescio

nescio qua Materia prima, quâ constant, uti aiunt, omnia corpora; ut eam describant, quasi sine adtributis ullis, seu modis intelligi posset. Est enim *neque quid, neque quantum, neque quale, neque quidquam eorum, quibus ens denominatur.* Sed est merum figmentum, & neque ullam substantiam sine modis, aut inseparabilibus, aut separabilibus animo concipimus; quod unusquisque deprehendet, si semet ipse attentè consulat.

13. Ad ideas verò quod adinet, quas diximus componi modis & substantiis variè conjunctis, quædam dicuntur *reales*; nimirum, quarum Archetypa, seu res quarum sunt idæ, re verâ sunt, aut esse saltem creduntur; aliæ verò *rationales*, cum, nempe, volente Mente, variæ idæ unâ conjunguntur, ut cum consideramus baculum ad stellas pertingentem. Hæc dicuntur etiam *Entia rationis*.

14. Ceterum necesse est in ideis compositis diligenter observare, quoruplicibus & quam multis ideis consent; ut fusiùs ostendemus, ubi ordô nos ad obscuritatem & perspicuitatem idearum considerandam deduxerit. Quod breviter hîc notamus, ne sollicita illa distinctio idearum compositarum ex substantiis & modis, licet vera, supervacanea videatur.

CAPUT IV.

De Relationibus.

1. PRÆTER substantias, & modos, qui insunt substantiis, sunt denominationes externæ, quæ cum nihil substantiæ addant, nituntur

tur tamen modo ejus aliquo. Eas vocamus *Relationes*, quibus fit ut consideratio rei alienius alius considerationem includat. Ita cum *Patrem* aliquem adpello, ea denominatio nititur eo quod is, quem hocce vocabulo adificio, liberos procreaverit, & considerationem liberorum complectitur.

2. Quælibet idea, si eam certo modo expendamus, potest esse fundamentum relationis; hoc est, aliqua sui proprietate nos ad considerationem alius idæ deducere. Ita quæcumque sunt in Creatorem & Creaturas dividi possunt, qui sunt *termini*, ut vocantur, *correlati*; appellatio enim Creatoris includit cogitationem de Creatura, & vice versâ.

3. Sunt autem innumerae relationes, possunt enim esse inter substantias & substantias, modos & modos, modos & substantias, relationes & substantias, relationes & relationes. Nam nulla res est quæ non possit alterius cogitationem excitare, cum pro arbitrio idæ à nobis conjungantur. Verùm iis subtiliter excutiendis tempus non teremus; quædam potiùs majoris momenti, quæ ad relationes in genere consideratas pertinent, observabimus.

4. Sæpissimè consideramus quasi *absolutas*, seu nullam relationem includentes ideas, quæ necessariò tamen ad alias referuntur. Ita *magnum* quiddam vocare nequimus, quin idea, quæ respondet ei voci, sit relativa. Etenim magna, in certa specie, quæ sunt maxima inter res ejusdem speciei nobis notas, vocamus. *Magnus* est *mons*, qui æquat maximos eorum montium, quos

quos viderimus. *Profunda* vallis, quæ est depressa inter eas quas novimus. *Alta* turris, quæ multas altiores, in eo turrium genere, non vidimus. *Longa* via, ad quam conficiendam pluribus opus est diebus, quàm ad aliam peragranda; vel etiam quam sine lassitudine, pro eo statu in quo sumus, ætatis, morbi, virium, aliarumque similiarum circumstantiarum, conficere nequimus. *Lata* regio est, quæ patriâ nostrâ, aut aliis regionibus quas novimus, latior est.

5. Ad numerum quod adinet, *ingens* numerus est earum rerum, de quibus sermo est, quo multò majores plurimos esse ignoramus. *Parvus* est vice versâ, quo multò minores, in iisdem circumstantiis, plurimos esse nobis non constat. Ita apud Græcos olim *ingens* fuit numerus militum Græcorum, si sexaginta millia militum essent, quia rarè aut nunquam in Græcia exercitus majores Græcis constantes conscripti sunt. Contra, apud Persas, *ingens* dici non potuit, sed potiùs *parvus*; quoniam Persarum Reges multò majores solebant colligere.

6. Si tempus spectemus, quidquid *longum*, vel *breve* vocamus, ita dicitur cum relatione ad alia. Sic cum *Masinissa* Numidiæ Rex dicitur fuisse longævus, quòd vixerit ultra XC. annos; hoc intelligitur, si duratio ejus vitæ cum vitâ ordinaria eorum qui tunc vivebant, & cum vitæ solita duratione, etiamnum hodie, confertur. *Jacobus* Patriarcha, qui vixerat CXXX. annos, cum Regem Ægypti adloquutus est, dies vitæ suæ fuisse dixit *paucos*; nempe, præ annis, quos Majores ejus vixerant. *Longum* dicitur tem-

pus

pus exspectanti, aut ægro, quod occupato & valenti *breve* vocatur.

7. *Grave* pondus puero, fœminæ imbecillæ, seni, languenti, quod viro robusto & toroso *leve* est. *Levis* elava fuit Herculi, quæ Omphalæ gravissima erat. *Levis* hasta Achillis ipsi fuit, quam alius vibrare non potuisset. Ægrotanti pondus sit grave, quod eidem valenti leve fuit.

8. Eadem est ratio dotium animi. Magnum ingenium, vastam eruditionem, tenacem memoriam, summam prudentiam, temperantiam, justitiam tribuimus viris; qui inter nos, pro more gentis nostræ, iis excellent, & qui sæpe, apud alias, mediocria omnia habere censerentur. Aliud etiam *magna eruditio* in ore hominis imperiti, aliud in ore hominis doctioris significat; apud Doctos enim eæ voces multò latius, quam apud ignarum vulgus, patent.

9. Denique omnes modè cum Animorum, tum Corporum, qui possunt augeri aut minui, sunt idearum relativarum Prototypa. Atque hoc adtentè est observandum, quoniam est *ingens* earum numerus; quæ si cum absolutis ideis confundantur, magnos parient errores, néve aliorum sermonem intelligere possimus impediunt. Qua de re egimus etiam *Artis Criticæ* P. II. Sect. 2. C. IV.

10. Hic etiam obiter animadvertendum, judicia nostra nihil aliud esse, quàm perceptiones relationum inter varias ideas, in quibus perceptionibus Mens nostra acquiescit. Ita quando judicamus bis 2 esse 4, aut bis 2 non esse 5, Mens animadvertit relationem æqualitatis

Tomus I.

B

quæ

quæ est inter bis 2 & 4, & relationem inæqualitatis quæ est inter bis 2 & 5; in qua perceptione, quippe evidenti, Mens adquiescit, seu non amplius expendit utrum verâ sit. Sed hæc de re pluribus, in secunda Logices Parte, agemus.

11. Ratiocinatio est etiam similis perceptio relationum, cum Mentis acquiescentia conjuncta. Verùm non est perceptio relationum, quæ sunt inter varias res, sed relationum quas relationes ipsæ habent inter se. Sic, ubi colligo ex eo quod 4 sit minor numerus quàm 6, & bis 2 æquent 4, bis duo minorem esse numerum quàm sex; perceptio relationem inæqualitatis quæ est inter relationem numeri bis 2 & quaternarii, & relationem quaternarii & senarii; in qua perceptione adquiescens, concludo minorem esse numerum senario. Verùm hæc pertinent ad tertiam & quartam Logices Partem.

12. Hoc paucis animadvertendum duximus, ne inanis videretur distinctio illa variarum relationum quam initio adtulimus; quoniam nisi hanc teneamus, non intelligimus quid mens nostra in iudicando & ratiocinando agat.

CAPUT V.

De Categoriis Aristotelicis.

x. Quidquid est in nobis idearum ad *Substantias, Modos, & Relationes*, ut unusquisque experietur, si lustret ideas suas, referri potest. Hæc variè conjungimus & miscemus, ut infinita inde nascatur idearum varietas. Nec
ulla

ulla est aded composita, aut inusitata, quin ad hæc tria revocari, atque in ea resolvi queat. Possumus itaque omnia Entia, si ita videatur, ad tria hæc capita componere.

2. *Aristoteli* tamen, ejusque discipulis visum est omnia Entia referre ad decem Classes, quarum una est *Substantia*, reliquæ *Accidentium*. Si voluissent tantùm quædam capita pro arbitrio fingere, de quibus in Logica agerent; hoc unum, quod adinet ad hanc divisionem, queri possemus, quod non sit satis commoda. Verùm existimantur se omnes regulas legitimæ Divisionis hic observasse, atque inde in Physicis deducunt argumenta, quasi ex demonstratis principiis; quare meritò ineptam divisionem jactari quasi adcuratam, & inde inania duci confectaria, queri possumus. Eam primùm proferemus, deinde quædam vitiosa in ea observabimus.

3. *Prima Categoria*, seu primum *Prædicamentum* est *Substantia*, seu res per se subsistens, ad quam referunt substantiam spiritualem, & corpoream, & sub hac collocant viventem, & non viventem; sub vivente plantas & animalia; sub non vivente reliqua corpora, & ita porò subdivisionibus pergunt omnia in certas species partiri; de quibus *Ontologiæ* Capite XVIII. egimus.

4. Reliquæ Categoriæ sunt *Accidentium*, seu rerum quæ per se non sunt. Secunda ergo est *Quantitatis*, quæ duplex esse dicitur: *Discreta*, cum partes ejus nullo vinculo connexæ sunt, ut numerus: *Continua*, quando sunt connexæ; eaque subdivisa in *successivam*, quales sunt tempus & motus, & *permanentem*, quæ aliter dicitur

spatium, seu extensio in longum, latum & profundum.

5. Tertia Categoria est *Qualitatis*, cujus *Aristoteles* quatuor species distinguit. Prima est *Habituum*, hoc est, dispositionum animi & corporis, quæ iteratis actibus adquiruntur, quales sunt scientiæ, virtutes, vitia, artes &c. Secunda est *Potentiarum naturalium*, facultatum, nempe, animi & corporis, ut sunt intellectus, voluntas, sensus &c. Tertia *Qualitatum sensibilium*, ut durities, mollities, calor, frigus &c. Quarta *formæ viventium & figuræ inanimatorum*, quæ sunt determinationes externæ quantitatis.

6. Quarta Categoria est *Relationis*, quam supra definiimus. *Correlata* dicuntur, quorum unum considerationem alterius includit, ita ut posito uno alterum ponatur. Huc facit etiam distinctio *Oppositorum*, quorum unum cum altero consistere nequit, ut *albor & nigror*: *Contrariorum*, quæ ita sunt comparata ut aliquid sit in natura unius, quod non est in natura alterius, ut numeri par & impar: *Disparatorum*, quorum unum aliis pluribus eadem ratione opponitur, ut *albus color viridi, flavo & cæruleo*: *Contradictoriorum*, quorum unum alterum planè negat, ut *Deus, non Deus*: *Privative oppositorum*, ut cæcitas, in animali visu naturâ prædito, opponitur visui.

7. Quinta Categoria est *Actionis*, quæ est in ipsa re agente, ut *amare, movere*; vel in alia admittitur, ut *verberare, cadere, calefacere*.

8. Sexta est *Passionis*, quæ verbis passivis *verberari, cædi, calefieri* &c. exprimitur.

9. Septima est *Ubi*, sive loci, quæ hujusmodi loquutionibus, *esse Amstelodami, in lecto, in museo* &c. significatur.

10. Octava est *Quando*, seu temporis, quæ adverbis temporis, aliisque ejusmodi vocibus, ut *olim, nuper, heri*, &c. designatur.

11. Nona est *Sitûs*, quæ significatur verbis *stare, cubare, sedere* &c.

12. Decima denique *Habitûs*, ad quam pertinent quæcumque circa corpus habentur, vestitûs, aut ornamentûs causâ, ut *vestis, corona* &c.

13. Peripatetici de hisce omnibus singillatim agunt, magnâ subtilitate. Axiomata tradunt de Categoriis, istque quæ ad eas referuntur, vera quidem illa in plurimis, sed inutilia; quoniam sunt omnibus, vel minimâ vitæ experientiâ, notissima.

14. Ceterum hæc est tantum nomenclaturæ quedam, ad quam Aristoteles omnia Entia referri voluit, hausta ex vulgi loquutionibus, nisi quoddam novâ appellatione *Karroyoley* vocatæ sunt omnes hæc classes. Itaque nihil inde discas, nisi quonominè Entia Aristoteles adfecerit; quæ cognitio tanti non est, ut propterea tempus utilioribus studiis collocandum teratur.

15. Deinde quare Aristoteles *substantiam* in genere memorat, nulla ejus additâ specie; Accidente verò in genere omissio, novem ejus tradit classes? Debuisset etiam, si accuratus esse voluisset, omnes Accidentium species memorare, non quædam tantum pro arbitrio seligere.

Omisit autem, exempli causâ, *quietem*, accidens corporum; aliâque accidentia spirituum, quæ nequeunt referri ad hæc classes. *Universales* etiam *ideæ* non continentur hæc Categoris, ut *species, genus, differentia* &c. Igitur ea divisio nequaquam divisio adæquata est, ac proinde adcurata haberi nequit.

CAPUT VI.

De Ideis quæ sine ulla Mentis operatione ei observantur, & iis in quibus formandis intercedit aliqua Mentis operatio.

1. **S**unt *ideæ*, quæ à Mente tantum considerantur, sine ulla additione, aut detractio-
ne. Eiusmodi sunt simplices omnes, quæ nequaquam pendunt à Mentis arbitrio, suntque, seu velit, seu nolit, semper eædem. Ita in dolorem, vel voluptatem nullum imperium habet; & reliquas *ideas* simplices, quas supra memoravimus, ejus naturæ esse experitur, ut si quid detrabere nitatur, pereat proflus; si quid addere velit, incolum earum simplicitate, non liceat.

2. Ad eandem classem referri possunt compositæ *ideæ* quæ, etiam nobis non cogitantibus, se se Menti ingerunt; quales sunt *ideæ* rerum quæ sunt, & quæ sensus nostros adficiunt, & certas sui *ideas* in Mente nostra excitant.

3. Hæ *ideæ reales* dicuntur, quod à rebus quæ sunt extra nos proficiuntur. Contrâ sunt quædam *ideæ* compositæ, quæ aliunde ad
Men-

Mentem nou adpellunt, sed ab ea pro arbitrio componuntur. Sic conjungendo *ideas* dimidii corporis humani & dimidii equini, *ideæ Centauri* formatur; quod non aliter fit, quam Mente volente Centauri imaginem sibi obversari, vel considerante simul corpus humanum à cingulo ad caput, & corpus equinum reflecto capite. Ea enim vis Mentis nostræ, ut quævis, quæ non repugnant, connectere contemplatione, & quicquid videtur omittere possit. Hæ *ideæ*, ita compositæ à Mente, vocantur *Phantasticæ*.

4. Quemadmodum Mens conjunctim contemplari quæ re ipsâ, seu extra Mentem conjuncta non sunt: ita etiam divisim considerare, ea quæ divisim non sunt, potest. Atque ejusmodi contemplatio, quæ vocatur *abstractio*, ad *ideas* compositas adcuratè expendendas, utilissima est. Si enim paullo ampliore numero partium consistit, eas omnes videre simul animo distinctè non possumus; itaque conducit eas singillatim, omisiss aliquantisper aliis, expendere posse.

5. *Abstractio* autem fit, tribus potissimum modis. Primò, Mens partem rei realiter ab ea distinctam, ut brachium hominis, omisissâ contemplatione reliqui corporis, potest intueri. Verùm hæc non est propriè dicta *abstractio*, quia brachium est, etiam sine intervenu Mentis, à corpore separatum; licèt ita vivere, hoc est, ali, augeri ac moveri non possit.

6. Secundò, per *abstractionem*, cogitamus de modo substantiæ, omisissâ ipsâ substantiâ; vel modos qui simul in eodem subjecto sunt, singillatim consideramus. Hac *abstractione* utuntur

Geometræ, ubi considerant separatim longitudinem corporis, quam vocant *lineam*, planè omisâ latitudine & profunditate; lineæ initium, omisâ ceteris partibus, quod dicunt *punctum*; dein longitudinem & latitudinem tantum, quas conjunctim vocant *superficiem*. Ita quoque per abstractionem à motu distinguere determinationem motûs, versùs certam partem, possumus.

7. Tertio, per abstractionem, omittimus modos & relationes rei cujusdam singularis, si universalem ideam formamus. Sic, ubi volumus intelligere *rem cogitantem* in genere, ex nostrâ ipsorum conscientia colligimus quid sit cogitare; & omisâ consideratione eorum, quæ peculiariter ad Mentem nostram pertinent, cogitamus de re cogitante in genere. Ita ideæ ex singularibus fiunt universales.

8. Circa memoratas in hoc Capite ideæ, hæc sunt observanda, ne malè de iis judicemus. Primum, ideæ quæ sine mentis operatione se se ei ingerunt, necessariò ab externa causâ excitantur, & Menti obijciuntur quales sunt. Sed cavendum ne putemus semper in iis rebus, à quibus videntur excitari ideæ, esse aliquid ideis simile; quia, ut alibi diximus, fortè non sunt veræ causæ à quibus procreantur ideæ, sed tantum occasiones. Suspicionem hanc maximè augere debet, quod in somniis experimur; ubi ex occasione motûs cerebri in nobis imagines rerum, quæ præsentis non sunt, & sæpe nusquam existunt excitantur. Itaque hoc unum semper ex ejusmodi ideis, causam & occasionem earum extra Mentem nostram esse, colligere possumus.

9. Secundo loco, circa ideæ à Mente compositas, nisi manifestò nobis constet experientiâ numquam eas conjunctim fuisse, faciliè primum posse esse talium idearum Archetypa, deinde etiam esse re ipsâ in animum inducimus. Ita postquam Peripatetici conjunxerunt Mente, in omnibus compositis ideis rerum corporearum, ideam abstractam *materie* (si idea possit vocari quod est merè negativum) cum idea abstracta *forme*, seu nescio cujus substantiæ, per quam, ut aiunt, *res est id quod est*, quibus, instar subiecti, inessent variæ proprietates; aliquid tale esse, quod nullibi existit, nisi in eorum ideis, contenderunt.

10. Imò etiam ideæ simplices abstractas seorsim esse putarunt Scholasticorum nonnulli. Sic, per abstractionem cogitantur de *Humanitate*, omisâ hominis consideratione, & inde collegerunt Humanitatem esse aliquid, in singulis hominibus, ab iis distinctum; adeò ut dixerint *Petrum*, exempli gratiâ, esse *concretum* (ita vocatur quod abstracto oppositum est) atque ex duabus abstractis naturis *Petritate*, quæ ei peculiaris est, & *Humanitate*, quam habet cum reliquis hominibus communem, consistare.

[§ 30. Seorsim esse &c.] Ante alios omnes Parmenides & Plato hunc errorem errasse serunt, dum *ideas* suas, id est, speciem omnium paradigmata quædam *νοητά*, quasi existentia describunt. Vid. *Critica* P. II. S. 2. C. V. Hinc ficta nomina *ἰσχυροσύνη* & *κωλύσις*, quæ irridentur à *Diogene Cynico*, apud *Laërtium*. Lib. VI. §. 53.

11. Hinc quoque factum ut Physici contenderint dari *puncta*, sine partibus; quia talia, per abstractionem, docendi causâ à Mathematicis finguntur; & eandem ob rationem, effe *lineas punctis* constantes sine latitudine & profunditate, *superficiesque* etiam sine profunditate; quæ tamen demonstrationibus opposita sunt.

12. Ab alio etiam cavendum hîc est peccato, in quod frequenter delapsi sunt, aliisq; secum traxerunt Scholastici. Nempe, postquam abstractione quædam distinxissent, ea tanquam reverâ sejuncta, & quasi separata Entia, reputarunt. Sic postquam per abstractionem distinxissent Intellectum, & Voluntatem ab ipsa Mente humana; dein in Intellectu considerassent id quod fit, ubi ei observantur ideæ, de quarum veritate aut falsitate judicium ferendum est, aut ubi quæritur quid agendum sit; distinxissentque Intellectum *theoreticum à pratico*; ita loquuti sunt, quasi non modò tres essent in Mente distinctæ facultates, sed etiam quasi Entia diversa tria Mentem constituerent; & varia axiomata, ex quibus de Intellectum illorum & Voluntatis actionibus loquerentur, sinxerunt.

CAPUT VII.

*De Ideis Individualibus, Particularibus
& Universalibus.*

1. Quod de abstractionibus diximus, ad considerationem idearum, quatenus *Individuales, Particulares*, ac *Universales* sunt, nos deducit; etenim ex individualibus, particulares ac universales per abstractionem fiunt; qua in re, hac ratione progredimur. Si nosmet ipsi consideremus, aut hominẽ nobis observantem Mente contemplemur, observatur nobis *idea individui*, seu *idea individualis*. Si verò, ommissis iis quæ mihi & illi homini singularia sunt, nobis communia cum aliquot hominibus animo versum, qualia sunt natum esse sub eodem cœlo, eadem placita fovere, & similia; *idea particularis* gentis, aut familiæ animo meo se offert. Denique si, ne iis quidem, quorum mecum participes sunt aliquot homines, consideratis, de iis quæ mihi cum toto genere humano communia sunt cogitem, est in animo meo *idea universalis*.

2. Nomina, quibus individuales ideæ significatur, dicuntur *propria*, ut *Alexander, Cæsar*; ea verò quibus ideæ particulares & universales exprimentur *adpellativa*, ut *Gallus, Christianus, Homo*.

3. Porro in iis ideis possunt distingui *Proprietates*, quas in iis constantè conjunctas videmus, & *Subjecta* externa ideis consentanea,

feu quibus ideæ conveniunt. Ita in idea hominis, videmus Mentem cogitantem, & Corpus certis organis constans; ea autem idea Europæ, Asiæ, Africæ & Americæ incolis conveniunt.

4. Philosophi quinque potissimum ideis abstractis, quæ possunt prædicari de omnibus subiectis nobis notis, *Universalium*, vel *Prædicabilium*, nomen adtribuerunt; postquam eas, per abstractionem, formarunt.

5. Prima idea vocatur *Genus*, & significat proprietates quæ conveniant multis ideis universalibus, sed quæ minus latè patent. Ita *Ens* convenit *Substantiæ* & *Accidenti*, quæ sunt ideæ universales quidem, sed arctiores quàm idea Entis; nam omnis quidem substantia est Ens, sed non omne Ens substantia est.

6. Secunda dicitur *Species*, quales sunt *Substantia* & *Accidens*, quæ sunt species Entis. Hæ autem ideæ, respectu universaliorum idearum, species; respectu minus universalium, genera vocantur. Sic *Accidens* est species respectu Entis, genus verò respectu *internorum* & *externorum* accidentium, de quibus suprâ diximus. Observandum tamen esse quendam speciem, quæ infima dicitur, & quæ continet *individua*, seu singula subiecta, ut *circulus*, qui tantum circulos indivisibiles ejusdemque speciei sub se habet.

7. Tertia idea est *Differentia*. Nempe, ut nullum Ens notum est, quod non habeat aliquid commune cum aliis: ita nec ullum est, quod non proprietate quâpiam differat ab aliis. Ea autem proprietates *differentiam* constituere

tuere dicitur. Cùm distinguit speciem ab alia specie, vocatur *specificæ*; cùm verò individuantur eisdem speciei ejus ope distinguuntur à se invicem, *numerica* dicitur. Differentia ab una proprietate præcipua, vel ab aliquot præcipuis petitur. Ita differentia *specificæ* circuli, quâ distinguitur ab omnibus aliis planarum figurarum speciebus, est *habere circumferentiam æqualiter undequaque à centro distantem*. Numerica vero circuli alicujus est magnitudo, situs, res cui inhaeret, aut alia similia; quæ plura, quando unum non sufficit, conjunguntur.

8. Quarta idea est *Proprium* desumptum ex attributo rei, quod minus præcipuum judicatur. Sic proprium circuli est *non posse quadrari*, seu mensurari eadem mensurâ toties repetitâ, quoties repetetur in mensuranda quadrata figura. *Proprium* porrò, ex sermone vulgi, observatum est quadrupliciter dici. 1. *Proprium quod convenit omni, & soli speciei, sed non semper*. Omnes homines, & quidem soli, loquuntur, sed non semper. 2. *Quod convenit soli, sed non omni*; ita homini convenit soli *Medicum, Jurisconsultum* esse, licet omnes homines eas disciplinas non profiteantur. 3. *Quod convenit omni, sed non soli, ut cogitatio*, quæ convenit omni homini, sed non soli. 4. *Quod convenit omni, soli & semper*, ut *Corpus habere conjunctum Mentis*, reciproco quodam motuum & cogitationum actu, omni & soli homini & quidem semper convenit.

9. Quinta dicitur *Accidens*, qualia sunt omnia ea attributa rerum, sine quibus attributis res esse posse à nobis intelliguntur; seu ea attributa sint substantiæ, ut *capilli*, sine quibus homines esse queunt; seu modi substantiis inhærentes, ut rotunditas respectu ceræ.

10. Multa subtiliter Philosophi de hisce Universalibus disputant, quæ vel si vera essent, inutilia forent ad nos ad veritatem vulgò ignotam tutius deducendos. Ideò à nobis omittuntur, qui satis ducimus præcipuas opinionum illarum nosse; cum nulla vita fatis longa futura esset, si quis omnium Philosophorum nugæ excutere adcuratè vellet.

11. Observabimus potiùs, quæ dicuntur de quatuor primis Universalibus, eaniti hac opinione, *rerum, quæ ad ea referuntur, Essentias esse notas*; quod sine animadversione præmittendum non est. Sunt enim sine dubio in rebus omnibus *Essentia*, per quas sunt id quod sunt, ut loquuntur Metaphysici; sed ferè nobis ignotæ sunt.

12. Novimus quidem in rebus, quas sub certis Generibus & Speciebus collocamus, plura attributa; unde id quod præcipuum videtur selegimus, in eoque sitam rei essentiam dicimus. Ita dum deprehendere nitimur quid in Mente nostra sit, nec aliud præter cogitationes varias in ea animadvertimus; dicimus Essentiam ejus in *Cogitatione* sitam esse, quia est præcipuum attributum quod in ea deprehendimus. Verùm inde non reverà in intimam Mentis essentiam penetrasse, non sequitur; primò, quia infirma est hæc ratiocinatio: *Nihil amplius in re videt*.

deo; Ergo nihil est præterea; nisi aliunde mihi constet cognitionem meam naturæ rei esse adæquatam; quod ad substantias quod adinet, nulli constat. Secundò, cum singulæ cogitationes sint modi, quæritur semper qui subjecto inhæreant; cui objectioni numquam satisfecerunt Cartesiani.

13. Cum eadem sit ratio substantiarum reliquarum, quemadmodum de corporeis alibi offendimus; inde sequitur, quando eas, pro *essentiis* illarum, in certas species certaque genera distribuimus, non pro intimis essentiis nobis ignotis, sed proprietatibus, quas in iis deprehendimus, id fieri. Itaque tota illa distributio substantiarum, in genera & species, admodum nobis debet esse suspecta; quoniam fortè ad diversas species ea quæ eandem habent intimam essentiam, quòd diversas in iis animadvertimus proprietates, referimus. Quod idem est ac si quis varias species hominum fingeret, ex eorum vestibus.

14. Non possunt dici *proprietates eadem esse cum subjecto*, ubi de substantiis sermo est; si eà propositione subjectum illud ignotum cui insunt significetur. Etenim de re nobis incomperta, nihil adfirmare licet. Sed si voce *Subjectum* intelligamus id quod novimus, tum verum erit Axioma; at hoc unum inde sequetur, nos subjecta certo ordine, prout nobis sunt nota, non secundum eorum ignotam naturam, collocare; ac proinde ex hisce divisionibus, contra quam faciunt Philosophi, de eadem intima & ignorata natura, nihil posse colligi.

15. Alia est ratio Modorum simplicium, quorum integram essentiam novimus, & compositorum, quos pro arbitrio copulamus. Possumus, exempli causâ, omnes Geometricas figuras ad certa genera certâque species referre. Possumus etiam Virtutum, & Vitiolorum varias constituere classes, quoniam sunt Modi compositi ab ipsâ Mente, quæ collectionum earum essentiam, quamcumque in re velit, collocare potest.

Πῶς ἰσχυρὰ τε τὰ εἶδη, καὶ τοῖς χωρητικῶσι
διεσπῶνται;

Gregor. Nazian. Or. XXXIV. p. 552.

CAPUT VIII.

Errores ex vulgari de Universalibus doctrina nati.

1. PRÆTER errores in antecedente Capite notatos, ortosque ex Peripatetica de Universalibus doctrina; quidam alii indidem provenientes, quia latissimè patent, & innumeros alios ex se procreant, digni vili sunt de quibus paucis ageremus.

2. Primus est, nos frustra ac temerè omnia Entium genera nobis nota esse existimare, unde fit ut audeat affirmemus omnes substantias esse aut *Cogitantes*, seu *Spiritus*, ut est nostra Mens; aut *Extensas*, *solidas* ac *divisibiles*, seu *Corpora*; aut *extensas* tantum, ut merum Spacium; quia, nimirum, nullas alias novimus; quasi verò no-

stra.

stra cognitio divinæ sit potentæ mensura! Fatendum quidem, si ponamus aliud nihil à nobis intelligi, nos non posse contrarium adseveranter affirmare, saltem de Creaturis; ad certè eostemerarios esse, qui omnes creatas substantias ad hæc sola generareferunt, videmus. Verum hæc de paulò accuratius agemus *Ontologie* C. XVIII.

3. Veteres & recentiores Peripatetici contrâ, hac in re, nimium Dialecticis, seu abstractis ideis crediderunt; ubi præter illas duas Substantiæ species, nescio quas Naturas esse dixerunt, ab iis prorsus distinctas, in unaquaque re; de quibus ita loquuti sunt quasi eas probè nossent, quod nominibus quibusdam Logicis eas adficere solerent, qualia sunt, *Actus*, *Potentia*, *Qualitas*, &c. Si simpliciter adfirmassent se, ope extensionis, & cogitationis, non posse omnia Naturæ phenomena explicare, potuisset hoc ferri; si modo apertè se ignorare unde proficiscantur fassi essent.

4. Qui *Cartesii* dogmata sequuntur, duabus prioribus substantiis positis, putant se omnia expedire posse; sed ab iis non intelligi quid sit *Substantia corporea*, nisi per abstractionem, alibi ostendimus; nec difficulter *soliditatis* causam incompertam esse probare possemus; verum hoc ad *Physicam* * pertinet.

5. Peccant quoque, eadem ratione, qui inde colligunt Deum esse *Spiritum*, qualis est nostra Mens. Hoc enim unum de Deo novimus, proprietates reales rerum omnium in ejus natura, corporum, spirituum, & spaciū con-

* Vide *Physica* Lib. V. c. 3a.

contineri; cùm enim unica ac totalis causa sit omnium substantiarum, ea omnia in se habet, quæ iis dedit, secundùm indubitatum axioma, *nemo dat quod non habet*. Deus ergo Ens est, quod proprietates corporum & spirituum, & fortè plurium aliarum substantiarum, quæ nobis latent, complectitur.

6. Secundus error Philosophorum, qui inde fuit, quòd sibi intimam rerum essentiam notam esse putent, situs est in hoc Axiomate: *Essentia rerum sita sunt in indivisibili*, adeò ut eis nihil addi, nihil detrahi possit, quin pereant. Cuius rei ratio est, quòd ideæ essentiarum Philosophicarum, sint abstractæ quædam ideæ simplicissimæ, quæ mutationem nullam ferunt; ut, exempli causâ, *Extensio in genere*; in hanc enim non cadit plus, aut minus; quidquid extensum est non est minus extensum quàm aliud, licèt sit amplioris, aut arctioris quantitatis. Verùm ejusmodi ideæ abstractæ nullibi sunt, nisi inter ideas; neque essentia reales Entium, quæ reverâ sunt, possunt constitui.

7. Igitur aut falsum, aut saltem temerarium est, quidquid affirmatur de *Essentiis*, apud Scholasticos; nisi de *idealis* essentis, quas tantùm in animo habent, & quas ipsi formant, confunduntque cum realibus, intelligantur.

8. Idem colligunt corporibus, exempli causâ, quibusdam eandem esse essentiam individuum, quòd similia in iis occurrant adtributa. Si isi credimus, omnes laminæ *aureæ*, verbi gratiâ, eandem habent essentiam indivisibilem, per quam aurum est aurum. At re verâ in duabus laminis *aureis*, seu

seu quæ *aureæ* vocantur, licèt cernantur quædam adtributa similia, temerarium est affirmare ea prorsus esse eadem; quia discrimen nullum in iis animadvertimus. Non novimus subjectum illud ignotum, in quo unâ sunt auri proprietates nobis notæ; ut fulvus color, *malleabilitas*, seu *ductilitas*, *fusilitas*, *fixitas* &c. ac proinde temerarium est quidquam de eo affirmare, aut negare incompertum. Manifestum est idem judicium ferendum, de ideis substantiarum omnium; de quibus nemo affirmare queat adquam speciem *realem* (non dico *idealem*) pertineant.

9. Verùm Philosophi veteres, qui hoc unum spectabant, ut ii quos in disciplinam accipiebant quàm primùm de omnibus audacè loqui possent, illas immutabiles species, ad quas sine hæsitatione omnia referrent, invenerunt. Nam cognito uno eorum, quæ ad speciem referuntur, de omnibus ejusdem speciei quibus communes sunt eadem proprietates, loqui poterant. Contrâ verò, si alia invaluisse opinio; nempe, intimas rerum essentias ignotas esse, neque eas in species & genera posse distribui; confugere Philosophos oportuisset ad solam experientiam, quæ adtributorum quorundam cognitionem nobis impertitur; sed longo labore & tempore opus erat, ut ea in re vulgares cognitiones superarent. Itaque diu, priusquàm ceteris doctiores videri possent, tacendum fuisset, quod agrè tulissent.

10. Observandum tamen est eos, postquàm multa confiderent, de speciebus suis idealibus, dixerunt, nullo negotio posse ex confidentia illa dejici. Dicunt, exempli causâ, *ratio-*

rationalitatem, esse differentiam specificam Hominis, nec putant quidquam esse quod obijciatur. Non jam dicam eam proprietatem pertinere tantum ad Mentem; sed si quaerem ab iis utrum hominem esse agnoscerent eum, cui rationalitate prædito esset caput equinum? Responderent illico *monstrum* esse, non hominem; itaque rationalitas non est differentia specifica, quoniam licet adfit hominem non constituit.

11. Si rursus quaeram quid *monstrum* vocent? quidquid responsi accipiam, eò redibit ut id à se dicant monstrum vocari, quod non est ita dispositum, ut solent species animalium notæ. Si tertio scisciter quaenam mutatio postuletur ut animal monstrum vocetur, levissime differentia sufficiat, an magna exigatur? vix ac ne vix quidem definiunt, quò usque possit animalis forma mutari, antequàm monstrum dici queat; unde liquet specierum ipsarum idealium, ubi de substantiis agitur, terminos nondum esse satis distinctè constitutos.

12. Observatu quoque hanc in rem dignum est, licet classes inventæ sint generum, & quædam species infimæ, qualis est hominum species, sint differentia specificâ distinctæ; plerarumque tamen differentias nondum esse inventas à Philosophis; quòd, nempe, res majoris esset laboris, nec exoptata inde loquendi facultas satis citò proveniret. De animalibus in genere multa dixere Philosophi, sed de infimis animalium speciebus vix quidquam. Docent nos quoddam sit discrimen, pro suis dogmatibus, inter plantam & animal; sed non adtingunt, exempli causâ, differentiam specificam.

ficam felium & canum, laurorum & malorum. Hic utuntur descriptionibus proprietatum quas norunt, si loqui adigantur; neque audent indivisibilem illam essentiam definire infimarum specierum, in quibus abstractiones metaphysicæ locum non habent.

13. Tertius Philosophorum error, quem hic notabimus, in eo situs est, quòd proprietates easdem variis modis consideratas, diversisque insignitas nominibus, ita interdum distinguant & disponant, ut eandem proprietatem se ipsâ, aliter adpellatâ, priorem, hoc est, sui ipsius originem, faciant. Ita in corpore distinguunt *extensionem & divisibilitatem*, quæ sanè animi præcisione possunt distingui, ita ut de una tantum cogitemus, omisâ altera; sed hac distinctione positâ, aiunt *extensionem* esse *divisibilitatem* priorem, cum tamen eæ proprietates, prout ab iis describi solent, hoc uno nitantur fundamento, quòd corpus habeat partes, & in hoc unum resolvantur adtributum.

CAPUT IX.

De Perspicuitate & Obscuritate Idearum.

1. **U**T de idea certum seramus iudicium, ante omnia necesse est eam esse perspicuam; alioqui de ignota, aut non satis perspecta, si verum feratur iudicium, id casu potius fit quàm sapientiâ. Igitur perspicuitas & obscuritas idearum, dignæ sunt, quæ in hac nostra Logica, sine animadversione, non prætermittantur.

2. *Clara* dicitur idea, cum quidquid complectitur nobis animo obversatur, ita ut ab omnibus aliis faciliè distingui queat. Quidam distinguunt ideas *distinctas* à claris; & *claras* vocant eas quæ vividè nos percellunt; *distinctas* quæ nihil habent obscuritatis. Verùm adparebit ex sequentibus necesse non esse ut ejsmodi discrimen ullum statuamus, hoc quidem in loco.

3. *Claræ* sunt omnes ideæ simplices, quales sunt sensationes. Ita sensatio lucis ejsmodi est, etenim cum eâ percellimur, quidquid in ea est videmus, nec eam cum ulla alia idea confundere possumus. Idem dixeris de sonitu, de odore, de sapore, de voluptate, de dolore &c. quæ nunquam miscentur. Atque hæc quidem sensationes eò clariiores sunt, quò vividiores, cum enim vehementius Mens percellitur, magis attendit & clariùs ejsmodi ideam vividam ab omnibus aliis distinguit.

4. Viri Eruditi has ideas esse *confusas*, ut loquuntur, contendunt; quia, nimirum, eas definire non possumus. Sed hoc summæ perspicuitatis, ut supra vidimus, indicium est. Adfuit nos iudicare, exempli causâ, colores esse superficiei objectorum illitos, odores & saporis inesse rebus odoratis & sapidis, dolorem & voluptatem esse in corpore; quod tamen veritatis consentaneum non est, unde colligunt confusas esse ideas earum sensationum. Verùm ea observatio non ostendit misceri ideas hæcæ aut inter se, aut cum aliis; sed eas collocari in subiecto in quo non sunt; quod ad ideæ seorsim

sim consideratæ perspicuitatem nihil adinet. Unde talia oriantur iudicia, indicabimus in * *Physica*.

5. Perspicuæ etiam sunt ideæ simplices, quæ sine corporis interventu Menti obversantur, quarum exempla supra Cap. II. attulimus. Quemadmodum autem abstractione possumus ideæ compositæ partes separatim contemplari; ita ut simplices ideas, quibus constat, singillatim expendamus: sic etiam abstractæ ideæ sunt perspicuæ, etiam si subiectum in quo sunt est ignotum. In substantiis omnibus, quarum aliquot novimus proprietates, possumus seligere proprietatem, quæ abstractione ab omnibus aliis sejuncta simplex evadit, adeoque clara, licet ignoto subiecto insit. *Humanitas*, in genere considerata, sit simplex idea, ideoque indivisibilis; unde factum, sicut monuimus, ut Philosophi essentias indivisibiles esse dixerint; quod de idealibus essentiis, non de realibus verum est. Proprietates enim, quæ hominem constituere dicuntur, non magis sunt in uno homine quàm in altero; vel, ut clariùs loquar, *Ratio* in genere spectata, quæ eadem censetur ac *Humanitas* in genere, non minùs in *Davo*, quàm in *Oedipo*, fuit.

6. Verùm eadem ideæ fiunt sæpe obscuræ, ubi sine abstractione mistim cum aliis obscuris, quibuscum sunt in subiecto, considerantur. Sic cum quæritur, non quid sit *Humanitas*, aut *Ratio* in genere; sed quid sit *Ratio* in *Davo*, aut *Oedipo*, & quæ sit ejus

* *Physica* Lib. V, 6, 7, 10, & alibi.

ejus differentia numerica; tum verò aqua hæret Philosophis, nec quidquam nisi nescio quid profus ignotum vocibus designant *Oedipitatis*, & *Davitatis*; sic enim, ex Grammaticæ scholasticæ analogia, loqui licet.

7. Peccarunt sæpe Scholastici, in eo quòd abstractam ideam, quasi esset in subjectis, considerant, ut jam monuimus. Atque inde factum ut ideam claram habere se crediderint substantiarum; ex quibus, animi præcisione, illam abstraxerant. Idem faciunt Recentiores, qui quia naturam extensionis, divisibilitatis & soliditatis in genere & abstractè consideratæ intelligunt, putant se intimam omnium corporum naturam introspexisse. Verùm, ut alibi ostendimus, ubi ad rem ipsam ventum est, non possunt quid sit res extensa, divisibilis & solida, sine abstractione considerata, dicere.

8. Si ad ideas Compositas nos convertamus, deprehendemus eas demum esse claras, quarum partes omnes, seu simplices ideæ, quibus constant, distinctè nobis animo obversantur. Obscuræ verò dicuntur eæ, quarum partes tantùm quasdam animadvertimus. Ita certò scimus quid summa contineat, quando omnes ejus unitates tenemus; sin verò aliquot tantùm numerarimus, nescimus quanta sit, confusamque ejus ideam habemus.

9. Itaque quodcumque aliquid expendendum nobis est, primùm sunt in eo distinguendæ partes omnes, si quæ sint, dein judicium ferendum. Alioquin æquè incerta essent

ju

judicia nostra, ac ea forent quæ ferrentur de magnitudine summæ, multis aliis constantis; quarum neque numerum, neque magnitudinem sciremus. Verùm hac de re pluribus, in tertia Logices Parte, ubi de Methodo agemus.

10. Quòd si in iis, quæ nobis expendenda proponuntur, non possimus partes à se invicem distinguere, earumque certam enumerationem inire; tum verò fatendum est aut ea non esse inter eas res, quas homini cognoscere licet; aut ampliore examine, ut pernoscantur, opus esse. Exempli gratiâ, nullius substantiæ omnes proprietates, intimamque naturam nobis innotescere antea ostendimus; unde de ea re judicium ferri non posse, colligere est. Si verò quæstio arithmetica solvenda proponatur, quæ postulet longiorem supputationem; aut quævis alia quæstio, quæ ut expendatur tempore indigeat, non est præpostero pudore illico, ne videamur aliquid ignorare, respondendum. Pendendum non est id nescire, quod nunquam ad examen revocavimus; sed pendendum est id velle videri scire, quod re ipsa ignoramus.

11. Multùm porò conducit perspicuitati ideæ, aut à nobis aut ab aliis compositæ; si partium quibus constat idem semper numerus, idemque ordo sit. Alioqui, si augeatur aut minuatur subinde numerus idearum simplicium, quibus composita constat, aut earumdem invertatur ordo; memoria, ipsæque adèd animus perturbatur. Ita si quis simul summas aliquot diligenter supputarit, certoque ordine statuerit, quotiescumque eas recognoscere

Tomus I.

C

vult,

vult, nullo negotio id facit, modò nulla in is mutatio intercesserit; contrà verò præterita supputatio & dispositio, si perturbentur numeri, aut ordo, irrita fiunt.

12. Ceterùm ea est natura perspicuitatis, ubi summa est; ut ad sensum nostrum necessariò eliciat. Non possumus vel minimùm quin dolor diversus sit à voluptate, quin bis duo sint quatuor, dubitare. Contrà si quæ sit in ideis nostris obscuritas, animadvertimus in nobis facultatem cohibendi iudicii, donec res perspicua facta sint; licet passim contingat ut obscuris ad sensum temerè præbeamus, sed liberum; cum liberum non sit summa perspicuitati ad sensum negare. At hæc ad secundam Logices Partem pertinent.

CAPUT X.

De Ideis Adequatis & Inadequatis.

I. Cap. I. §. 9. diximus ideas esse imagines rerum, quæ extra nos sunt, aut esse possunt, & quarum aut vi, aut occasione in nobis excitantur. Possunt autem integræ rei illius, à qua excitantur, vel partis dumtaxat imagines esse. Quando totam referunt, eas *adequatas*; quando non totam, *inadequatas* dicimus. Ita, si obversante mihi cubo, videam tantùm unam ex ejus faciebus, superficiem, nempe, quadratam; idea figuræ quadratæ mihi obvertatur, non cubicæ, ideoque *inadequata* dicitur. Contrà si, triangulo in charta descripto, & ante oculos meos posito, cogitem de triangulo plano, ideam

ade-

adæquatam trianguli illius animo præsentem habeo.

2. Omnes ideæ simplices sunt adæquatæ, quoniam Facultatem, quæ eas excitat, quæcumque ea sit, totam animo objiciunt. Ita dolor, quem sentio, significat esse extra me Facultatem Entis cujuspiam, quæ eum me invito in me excitat. Sed non est ulterius procedendum, nam idea simplex objectum simplex animo offert; non docet ubi sit, nec an sit ea cum aliis conjuncta Facultas. Itaque non errabit quicumque ex sensatione colliget, aliquid esse extra Mentem suam, quod eam excitare aptum natum est.

3. Adæquatæ sunt etiam ideæ modorum, quicumque tandem sint, exceptis iis qui simul modi & substantiæ sunt, de quibus supra Cap. III. §. 11. Cum enim modi nulli seorsim esse intelligantur, à nobis seorsim à substantiis, non nisi ope abstractionis, considerantur. Omnes autem ideæ abstractæ sunt adæquatæ, complectuntur enim totam eam rei partem, quam considerare tunc volumus. Ita *rotunditatis* idea est adæquata, quia quidquid est in rotunditate in genere animo meo offert. *Trianguli* in genere idea est adæquata, quia cum Menti meæ adest, tum quidquid est commune omnibus triangulis video.

4. Ejusdem generis sunt omnes ideæ, quarum nulla Archetypa extra ipsas esse intelligimus. Archetypa vocamus objecta externa, quorum occasione excitantur in nobis ideæ, quas credimus eorum esse imagines. Ita cum canis ante oculos est positus, dicitur Archetypum ideæ quæ tum Menti se sistit. Sed idea *Animalis* in genere nullum habet Archetypum. Ejus faber est, ut dicam, ani-

misi

C 2

mus

mus noster, qui ei addit aut detrahit quiddam vult; unde eam semper esse adæquatam consequens est.

5. Sed cavendum, quod jam monuimus; ne, scilicet, postquam ejusmodi ideas Mens sibi obversari voluit, ideo talia quædam extra nos esse objecta existimemus. Idem enim peccatum admitteremus, in quod incidere Picior, qui pictum à se Centaurum, aut centimanum Enceladum in rerum natura esse contenderet.

6. Ne videatur hæc nostra admonitio inutilis, quasi hoc peccatum numquam committeretur; exemplum memorabile adferemus admitti, in re haud exigui momenti, ejusmodi erroris. In unaquaque cogitatione possumus, abstractione, id quod ea cogitatio commune habet cum omnibus aliis, ab eo quod ei est peculiare, distinguere. Ita si quis malum cuiuspiam animo voveat, in eo voto, præcisione mentis, distinguimus votum in genere, seu desiderium, & desiderium mali in aliquem effundendi. Scholastici vocarunt id desiderium in genere, partem *physicam* actionis Mentis, partem verò *moralem*, quod malum in ea dicitur. Desiderium autem contendunt per se nec bonum esse, nec malum; sed *malitiam* desiderii inde oriri, quòd feratur in objectum illicitum, seu cui malum vovere non licet. Neque hoc, de ideis abstractis *desiderii & malitiae in genere*, negari potest.

7. Verum hoc posito, existimant Scholastici omnia mala desideria, non jam abstractè considerata, & quatenus idealiter Menti obversantur, sed realiter in hominum animis existentia

stentia constare parte *physica & morali*, priorisque auctorem esse Deum, posterioris Hominem. Idem de omnibus cogitationibus dicunt, & hominem esse fingunt machinam à Deo ad omnia ineluctabiliter motam; unde sequitur Deum mali, non minùs ac boni, esse auctorem.

8. Igitur probè recordandum est ideas abstractas ipsas esse Archetypas, & quæ nulla extra se habent objecta, à quibus sint excitatæ; ac licet sint in se adæquatæ, quia nihil præter se animo objiciunt; attamen non posse adæquatas dici, ubi objecti quod esse statuitur imagines dicuntur, nisi postquam constat objecti illius omnes partes in iis contineri.

9. Inadæquatæ porrò sunt ideæ omnium *substantiarum*, quæ ab animo pro arbitrio non finguntur, sed colliguntur ex proprietatibus, quas in iis experientiâ animadvertimus. Hoc satis liquet ex iis, quæ Capite III. de substantiis diximus. Etenim aliquot earum proprietates nobis esse notas, non omnes; adeoque earum ideas imperfectas esse, seu inadæquatas, ostendimus. Sic novimus *argentum* coloris esse albi, liquefieri posse, & igne minui dum liquefit, in bractæas duci, aquâ forti dissolvi, contrahere squalorem situ &c. Sed quænam sit intima particularum, quibus argentum constat, dispositio, seu constitutio, unde eæ profuunt proprietates, prorsus ignoramus. Igitur idea argenti, quæ animo nostro adest, quoniam quiddam est in argento Menti nostræ non ostendit, inadæquata est.

10. Hic maximum est periculum, ne inadæquatas ideas cum adæquatis confundamus; quia ubi plures alicujus rei proprietates novimus, nec ullæ aliæ industriâ nostrâ reteggi possunt; facile nobis persuademus exhaustam esse à nobis rem, quam contemplamur. Viri, alioqui perspicacissimi, XVII sæculo, existimaverunt se exhaustisse proprietates Mentis, quod nihil in ea præter cogitationes perspicue animadverterent, Mentémque esse *substantiam cogitantem* dumtaxat dixerunt. Cùm in corpore nihil animadverterent præter extensionem, soliditatem & divisibilitatem, nihil aliud in corpore esse quærendum contenderunt. Sed numquam quænam sint eæ substantiæ, quarum proprietates sunt cogitare, habere partes &c. ostendere potuerunt; nam *substantiæ* in genere nullæ sunt, & licet hanc vocem in genere intelligamus, non ided sequitur eam à nobis intelligi, cùm de subiecto quopiam singulari prædicatur, quod est probè observandum.

11. Idem etiam ausi sunt dicere se ideam claram Divinæ Naturæ habere, adæque adæquatam; nam ex definitione vocis * *Clarus*, adparet claras ideas esse adæquatas, ubi sermo est de ideis, quæ extra nos Archetypa habent. Imago certè alicujus rei clara est, cùm omnes ejus rei partes distinctè animo offert; obscura, ubi non omnia complectitur. Nemo autem, qui sapiat, sibi distinctè obversari omnes proprietates Dei dixerit; cùm ne una quidem fro-tè, præter admodum generales, clara sit. Itaque hîc summi viri valde inadæquatam ideam cum.

* Vid. Cap. 1. 26.

DE IDEIS CAP. XI. 55
cum adæquata temerè confuderunt; exempli-que esse possunt erroris admodum lubrici, qui videtur cùm ex insita humano ingenio superbia, tum ex investigandis & judicium interea cohibendi impatientia nasci. Pulcrum enim est aliquid penitus intelligere, diu indagare ejus naturam molestum.

CAPUT XI.

De aliquot Vocabulis, quibus Scholastici significant varias ideas, deque Sermonem.

I. Postquam ideas, secundùm varia earum genera, ac relationes contemplati sumus, nihil superesset hac in parte Logices agendum, nisi quasdam voces Peripateticæ Logicæ exponendas esse, propter consuetudinem, diceremus. Præcipuus tamen seligemus, ne Dictionarium scribere nimium operosè videamur.

2. Hinc quoque adparebit *Dialecticæ Aristotelis* potius esse artem loquendi, quàm veritatis apud animum suum quærendæ, dein proferendæ. Nomina omnia dicuntur *Termini*. Termini autem omnes distinguuntur in *simplices & complexos*. Simples sunt singulæ voces, quando nihil subintelligitur; termini complexi pluribus constant vocibus, aut expressis, aut subintellectis. Ita vox *Alexander* est terminus simplex: *Alexander filius Philippi*, est terminus complexus, seu, nomen idæ, cujus aliqua notatur proprietas, aut relatio.

3. Exprimitur *συμπλοκὴ* vel *complexio* idearum sine pronomine Relativo, ut apparet exemplo adlato; vel addito pronomine, ut *Alexander qui fuit filius Philippi*. Observant autem Dialectici pronomen relativum esse interdum simpliciter *ἕνεκεν*, seu eo explicari priorem terminum, ut si quis dicat, *Homo, qui ratione utitur: Julius Cæsar, qui summus Imperator fuit*; neque enim ullus est homo, qui ratione non utatur; neque ullus fuit *Julius Cæsar*, qui summus Imp. non fuerit. Interdum etiam pronomen est *ἕκαστος*, seu determinat vocem generalem ad peculiarem sensum, ut cum dicimus; *corpora, quæ pellucida sunt*; tum enim vox *corpora*, quæ generalis est, sequentibus ad ea tantum, quæ pellucida sunt, significanda determinatur.

4. Aliquando termini, qui simplices videntur, complexi sunt, ut in libris *de Bello Gallico*, *Imperator* significat *C. Julium Cæsarem, qui Imp. ab exercitu salutatus erat*. Aliquando complexi in Phrasi sunt simplicis loco, ut *Princeps Poëtarum* designat *Homerum* apud Græcos, *Virgilium* apud Latinos. Quæ observationes pertinent potius ad Grammaticam, aut Criticam, quam ad Artem ratiocinandi, quæ statuit usum Linguae jam esse notum.

5. Idem etiam dixeris de eo quod docent de *Homonymis*, *Synonymis* & *Paronymis*. Homonyma sunt, quæ nomen habent commune, licet naturâ differant, ut *Homo*, quando dicitur de homine vivente, & pîcto. *Ambigua* & *equivoca* à Latinis & Scholasticis dicuntur. *Synonyma* sunt, quæ *ἑνωκα* à Scholasticis vocantur, & quæ habent

no.

nomen commune, & essentiam aliqua in re similem, ut *Homo* & *Bos animalia* univocè dicuntur. *Paronyma*, & Scholasticis *agnominata*, appellantur quæ sunt inter fe etymologiâ connexa, ut *Grammaticus* & *Grammatica*.

6. De hæc & quibusdam aliis *Aristoteles* egit, initio libelli *de Categoriis*; eaque propterea τὰ πρὸ τῆς κατηγορίας vocavit, & Scholastici ejus sequaces *Antepredicamenta*. Similiter quia μετὰ τὰς κατηγορίας egit de *Contrariis*, de *Modis* quibus aliquid prius, aut simul esse dicitur, de generibus *κινήσεως* mutationis, seu *motus*, de quævariis sensibus, quibus vox *ἕξω* usurpatur; propterea, ab iisdem Scholasticis, hæc vocata sunt *Postpredicamenta*. Circa hæc, plurima observant, etiam vera, sed quæ ad sermonis, potius quam ad rerum cognitionem pertinent. Tradunt etiam plurimas cum de Antepredicamentis, tum de Postpredicamentis Regulas, parum utiles, quæ ferè nunquam in illis peccatur. Ideoque nos ab iis expendendis abstinuimus.

7. Idem hoc in loco multa quærunt de *Sermone*, quæ potius ad Criticam aut Grammaticam, quam Logicam spectant, quorum hoc præcipuum est; cum verba signa sint cogitationum, seu idearum, an sint ejusmodi signa naturâ suâ, an verò institutione hominum? *Plato* olim prius adfirmavit, sed plerique alii Philosophi posterius; ac sanè manifestum est rem ex humano arbitrio pendere, quoniam Gentes variæ varia iisdem ideis, unde orta est tanta Linguarum varietas, imposuerunt nomina.

8. Hoc itaque misso, observandum potius est ex sermone ideas sæpe obscuratas fuisse. Nempe,

C 5.

ita

ita adfuefacti sumus ideis quasdam voces adjuungere, ut etiam, cum apud nos taciti cogitamus, vix temperare possimus quin tacito quodam sermone sensu animi exprimamus. Adjuvamus etiam multum aliorum monitis aut inventis, in investigatione veri; nec ea aliter cognoscere possumus, nisi ex sermone, aut Scriptis. Igitur si sermo noster, aut aliorum, non sit satis perspicuus; metuendum est ne idea nostræ obfurentur, & in indaganda veritate præpediamur.

9. Ostendimus autem, in Arte Critica*, cum innumera esse obscura in sermone hominum, tum etiam multa omni sensu carere. Idem sæpe faciunt homines, ubi de rebus ignotis verba faciunt, quod fieret à cæcis natis, qui inter se de coloribus disputarent; quod ex aliorum sermone didicissent nomina colorum, variisque de iis observationes, quæ omnia postea memoriter recitarent. Ut ejusmodi sermo nihil aliud esset, quam certa inanum collectio sonorum: ita non raro homines, inslar campanarum, sonitum sine sensu disputantes edunt. Atque hoc evenit cum sæpe aliàs, tum potissimum ubi de rebus, quas ἀναλωτικῶς fatentur, sermones habent.

10. Hæc cum ad aliam Artem pertineant, hic non excutiemus; monebimus tantum pauca, quæ ad Artem ratiocinandi spectant. Primum est ubi veritatem alicujus rei, quæ non pendet ab aliorum narratione, investigamus, esse quantum fieri potest, tacitum etiam sermonem vitandum; ne nos verba obscura, quibus fortè adfuevimus, fallant.

11. Se-

* P. 2. *Sed.* I. C. VIII. & IX.

11. Secundum est, si abstinere ab ea re non possumus, inter meditandum; aut si efferendum sit quod cogitamus, vitandas esse omnes obfcuritates; ex quibuscumque tandem nascantur causis, quarum præcipue in *Arte Critica* enumeravimus. Numquam condonanda est obfcuritas, nisi iis qui clarius loqui nesciunt; quos tamen potius tacere, quam alios aut fallere, aut cruciare ambiguo sermone, deceret.

12. Si verò alios loquentes audiamus, aut eorum Scripta legamus, utendum esset iis cautionibus quas recensuimus, in eodem opere Critico; si non liceat interrogare eos qui loquuntur, aut scribunt. Alioqui si sciscitantibus nobis respondere parati sint, ubicumque occurret dictio obscura, rogandi sunt eam definiant. Si bonâ fide agunt, nec volunt nobis fucum facere, numquam ejusmodi definitiones negabunt; si negent, non sunt amplius audiendi, quoniam non vult intelligi, dignus non est cui aures præbeantur. Ceterum de Definitionem Vocum, in Parte sequente, ubi ad *Definitionem* ventum fuerit, agemus.

Prima Partis Logica Finis.

C 6

LO:

LOGICÆ

PARS SECUNDA.

De Judiciis.

CAPUT I.

De Judicio Mente concepto, & Verbis
expresso.

1. **I**deis & proprietatibus idearum singillatim consideratis, ad Judicia, in quibus plures comparantur ideæ, deveniendum est. Et ante omnia quidem, judicium, quatenus in Mente hæret, à verbis quibus exprimitur, si velimus scire quid sit, probè distinguendum est.

2. Judicium, quatenus Mente continetur, est *relationis, quæ inter duas aut plures ideas intercedit perceptio*. Sic, quando judico Solem esse majorem Lunâ, comparatâ utriusque ideâ, ideam Solis majorem esse ideâ Lunæ animadverto; atque in hac perceptione adquiescit Mens mea, nec quidquam ea de re amplius quærit. Cum duos numeros esse inæquales judico, animadvertens eorum inæqualitatem, Mens mea eos amplius eo respectu non expendit; sed tantum post examen, inæquales compertos esse, memoriæ mandat.

3. Ob-

DE JUDICIIS. CAP. I. 61

3. Observandum est posse Mentem nostram obscuris ideis, non minùs ac claris, adfentiri; seu quasi aliquid comperisset, quod tamen non comperit, in eo adquiescere, & quod visa est sibi comperisse memoriæ mandare. Ita possumus existimare stellas fixas minores esse Luna, comparatis stellarum fixarum, & Lunæ obscuris ideis; & postmodum rem quasi indubitam statuere. Sed etiam adfensum nostrum, donec accuratè consideratis ideis res clara evaserit, possemus cohibere; sin ad perspicuam perceptionem pervenire nequeamus, in dubitatione nostra hærerè, rémq; quasi dubiam memoriæ mandare. Facultas autem, quam in nobis esse sentimus, adfensùs obscuris præbendi, vel negandi, vocatur *Libertas*.

4. Verùm ubi res ad summam perspicuitatem devenit, ea facultate amplius uti non licet. Neque enim exempli causâ, à nobis impetrare possemus ut crederemus his duos non esse quatuor, partem non esse minorem toto, aliâque similia evidentissimæ veritatis Axiomata. Statim ac ea intelligimus, Mens necessariò adquiescit, nec inquirendi amplius vel minimam cupiditatem in se animadvertit.

5. Hujusmodi est judicium, quatenus in Mente hæret; ubi autem verbis exprimitur, vocatur *Propositio vel Enunciatio*; in qua semper aliquid negatur, vel affirmatur. Ea pars propositionis, de qua affirmatur aut negatur aliquid, *subjectum*; altera vero quæ de illa prædicatur, negando aut affirmando, *predicatum* vocatur. Ita quando dicimus: *paupertas est sublevanda*, aut *paupertas non est vitium*, vox pau-

C 7

per-

ertas est *subiectum*, *sublevanda* & *vitium* sunt *adtributa*, aut *prædicata*. Præter hæc duas partes consideranda est *copula*, quâ, cum est sola, adfirmatur relatio quædam inter subiectum & prædicatum esse; additâ verò particulâ negatîvâ, eadem negatur relatio. In priorè propositionum adlatarum, inter ideam paupertatis & ideam subsidii adfirmo relationem esse; ad eò ut paupertas, in animo meo, ideam subsidii complectatur, vel secum trahat. In posteriore, ideâ paupertatis excitari in me notionem rei vituperandæ. nego.

6. Propositiones interdum pluribus, interdum paucioribus vocibus exprimuntur. *Achilles insanis* est integra propositio, idem est enim ac si dicerem: *Achilles est insanienis*. Vox *peris* continet integram propositionem, idem enim exprimit ac si dicerem: *Ego fui periens*. Hæc cogitanti nullam difficultatem pariunt, neque quidquam conferunt ad cognitionem veritatis, nisi quatenus nostris, aut alienis verbis expressa est. Verùm, ut sæpe monuimus, Logica Veterum ars fuit loquendi, non minùs ac cogitandi.

7. Observandum porrò terminos, quibus Propositiones constant, vocari *simplices*, quando sunt unicâ voce expressi; ut, *Deus est bonus*: *complexos* verò quando pluribus; ut, *Deus, qui est bonus, non potest miseriam hominum gaudere*. Quod jam suprâ Part. I. Cap. xi. §. 2. pluribus ostensum.

CAPUT II.

De Propositionibus Universalibus & Particularibus.

1. **I**deas divisim in Universales, Particulares & Singulares, eodémque modo posse distribui voces, quibus exprimuntur, innuimus. Sic quoque dividuntur Enunciationes.

2. Cum subiectum universale est, seu in tota extensione sua sumitur, nullâ exceptâ specie, neque ullo individuo, quæ sub eo continentur; tum propositio est universalis. Universalitas exprimitur voce *Omnis*, ubi affirmativa est Propositio: voce *nullus*, ubi negativa. *Omnis homo est liber*, est propositio universalis affirmativa. *Nullus homo est liber*, est universalis negativa.

3. Cum verò adicitur subiectum aliquâ notâ, quâ ostendimus non omnes species, omnivæ individua quæ continentur sub ea voce, comprehendendi, tum Propositio particularis dicitur; ut, *Aliquis homo est liber*. Voce *aliquis* significamus quidquid comprehenditur vocabulo generali homo, hic à nobis non intelligi; sed tantùm partem aliquam, quam voce *aliquis* designamus.

4. *Singulares* vel *individuales* sunt, quibus aliquid de individuo adfirmatur; ut *Alexander fuit vacundus*. Hujusmodi propositiones magnam habent cum universalibus adfinitatem, in eo fitam quòd utrarumque subiectum, secundùm totam

ram suam extensionem, sumatur; unde fit ut in Argumentationis Regulis, Individuales Propositiones pro Universalibus habeantur, ut ex quarta Parte liquerebit.

5. Universalitas, & particularitas Propositionum earum *quantitas* dicitur à Scholasticis: quemadmodum affirmatio, aut negatio *qualitas*.

6. Hæc positis, Propositiones cum secundum quantitatem, tum secundum qualitatem, divisæ, referuntur ad quatuor genera; quæ designantur litteris A, E, I, O, ad memoriam adjuvandam, & ad facilius tradendas Regulas de Sylogismis, ut ex quarta Parte adparebit.

A designat Universalem affirmativam; ut, *Omnis homo est liber.*

E Universalem negativam; ut, *nullus homo est liber.*

I Particularem affirmativam; ut, *aliquis homo est liber.*

O Particularem negativam; ut, *aliquis homo non est liber.*

Verficulus duobus hoc comprehensum est.

*Adferit A negat E, verum generaliter ambo.
Adferit I negat O, sed particulariter ambo.*

7. Ceterum licet, adcuratè loquendo, omnibus Propositionibus, ubi occurrunt notæ universalitatis, ejusmodi esse deberet; attamen sermonis usus, qui nunquam à Philosophis pendit, multas Propositiones probat, quæ terminis universalibus conceptæ, non debent universaliter intelligi. Licet Dialectici pluribus hæc de re agant,

agant, nos eam non adtingemus hîc, quia questio est ad Criticam pertinens, quæ docet quemadmodum Linguæ sint intelligendæ; non Logicam, quæ, intelligi quod dicitur statuit. Ideoque de ejusmodi Propositionibus egimus P. 2. Sect. 2. C. vi. nostræ Criticæ. Hæc de re etiam multis agit Scriptor Gallicus *Logices*, quæ *Portus-regii* dici solet. P. II. C. x. Verum quidquid habet hæc reat: nempe, ut judicium feratur de sensu ejusmodi Enunciationum oportere loquentis animum aliunde esse notum, ejusque cognitionem nobis perspectam; quandoquidem sensus ex ipsis verbis, ex notione receptâ intellectis, non satis liquet.

8. Ad investigationem veri magis pertinet observatio, ex iis quæ de Substantiis antea diximus profluens. Nimirum, universales Propositiones, ubi sermo est de generibus & speciebus Substantiarum, non posse certò statui rebus ipsis consentaneas; quia cum earum essentias non norimus, omnes Substantias, quibus quedam attributa simul inesse videmus, esse, etiam in iis quæ non novimus, similes pronunciare non possumus. Exempli causâ, in omnibus hominibus quedam attributa similia, constanter videmus. Sed quis nos docebit utrum eorum Mentes omnes similes sint, aded ut quidquid discriminis est inter eas, oriatur ab externis causis, ut à corpore, ab educatione, & similibus; an verò sit inter eas, in ipsa Mentium substantia, discrimen? Posterius videtur persuadere discrimen ingeniorum, quod deprehenditur in fratribus eodem modo educatis; sed quoniam nobis non constat cerebrum in iis eadem ratione esse dist.

dispositum, posset & ingenii discrimen ab ea variaret oriri.

9. Ita quoque qui audacter omnium corporum intimam essentiam esse statuunt eandem, si verè sentiunt; veritatem casui potius, quàm perspicuæ cognitioni debent. Posset enim intima variorum corporum essentia planè differre; licèt quibusdam adtributis, quæ nobis nota sunt, inter ea conveniat. Igitur cùm de Substantiis effata generalia proferuntur, cavendum ne adsentiamur iis, quæ intimas earum essentias perfectas esse statuunt.

10. Alia Modorum, quorum totam essentiam novimus, ratio est. De iis effata quævis generalia, indubitate veritatis, proferre possumus. Atque hinc fit ut Geometria, quæ circa modos versatur tota, fundamentis nitatur certissimis, & universales regulas de omnibus figuris, & magnitudinibus casque inconcussas tradat.

CAPUT III.

De Propositionum Oppositione.

1. Propositiones *oppositæ* dicuntur, quarum in altera negatur, quod in altera affirmatur, vel totum, vel partim; *Contradictoria* verò, ubi quantitate & qualitate opponuntur, ut: *Omnis homo est liber: Aliquis homo non est liber*; prior enim est universalis affirmans, posterior particularis negans.

2. Si qualitate differant, sed consentiant quantitate, *contrariæ*, vel *subcontrariæ* in sermone scholasticorum dicuntur; & *contrariæ* quidem, quando ambæ sunt universales, ut, *nullus homo est liber,*
omnis

omnis homo est liber; *Subcontrariæ* verò, quando particulares, ut, *aliquis homo est liber, aliquis homo non est liber*. Verum in aliorum hominum sermone, *Contrariæ* & *Contradictoria* passim miscentur.

3. Regulas hæc considerent Philosophi de ejusmodi Propositionibus veras, & contra quas nemo peccat sani cerebri, exceptis Theologis quibusdam. Prima est *Contradictoria nunquam simul esse vel veras, vel falsas*. Si omnes homines sunt liberi, non potest fieri ut aliquis eorum non sit liber, & vice versâ.

4. Secunda est: *Contrariæ nunquam esse simul veras, sed posse quidem utraq; falsas esse*. Fieri nequit ut omnes homines liberi sint, si nullus libertate fruatur; nec posterius verum esse potest, nisi prius fit falsum. Sed si quis diceret *omnes homines esse bonos*, posset hoc æquè falsum esse ac *contraria, nullum hominem esse bonum*; quia possunt aliquot homines esse boni.

5. Tertia est: *Subcontrariæ posse simul esse veras*; ut, *aliquis homo est bonus & aliquis homo non est bonus*. Sed non possunt esse simul falsæ, ut adparet ex duabus Propositionibus adlatiis. Nam si falsum est aliquem hominem esse bonum, verum est aliquem hominem non esse bonum.

6. Oppositis Propositionibus adnumerantur à quibusdam *subalterne*, hoc est, quarum una particularis sub altera universali continetur. Sed, propriè loquendo, non sunt oppositæ; quoniam nulla in iis est negatio affirmationi contraria, qua in re sita est oppositio. Propositiones *subalterne* sunt: *Omnis homo est liber, & Aliquis homo est liber*, quarum posterior priore continetur.

7. De hisce observandum primò, *ex veritate Universalis propositionis, sequi veritatem particularis, sed non vice versa*: Secundò, *si particularis sit falsa, falsam etiam esse universalem, sed non vice versa*: Tertio, *universalem esse particularem subalternam posse esse nonnunquam utramque falsam, interdum utramque veram*. Omnes homines esse mortales, aliquemve eorum esse mortis obnoxium æquè verum est; at æquè falsum omnes homines initio carere, & aliquem hominem ab æterno esse.

8. Multa hinc Philosophi tradunt de reductione Propositionum oppositarum ad eundem sensum, mutatis pauculis verbis; sed cum potius pertineant ad sermonem, quam ad rectè cogitandi Artem, ea omittemus. Eadem de causa, non attingemus quæ spectant ad conversionem Propositionum, de quibus consuli possunt Logici, ab iis quorum hæc adcuratius nosse interit.

9. Licet quæ de Propositionibus contradictoriis & contrariis dicta sunt extra omnem dubitationis aleam, apud Philosophos, posita sint; non eadem est Theologorum sententia, quorum multi duas contradictorias Propositiones, divinæ potentiæ, simul veras esse posse contendunt. Aiunt enim corpus unum posse esse simul aliquot pedes longum, & latum, & omni extensione carere. Existimant de corpore uno Christi posse dici: *Hoc corpus est extensum, & Hoc corpus non est extensum*, atque utrumque æquè verè.

10. Verùm ad hanc portentosam sententiam, sponte suâ & nexu perspicuarum ratiocinationum,

num, adducti non deveniunt. Defendendum iis fuit dogma *Transsubstantiationis*, quod paulatim & involucro vocum obscurarum tectum, priusquam Philosophicè explicaretur, subit. Hinc factum ut Philosophia Aristotelica, quæ postea in Ecclesiâ Latinam ingressa est, *primùm sit damnata; deinde eâ lege admissa, ut quædam quæ vera Philosophicè essent, haberentur Theologicè falsa.

11. Hic quidem divinam potentiam, cui ab hominibus limites poni nefas est, prætendunt. At dubium est nemini, quin plurima quæ ab hominibus non capiuntur facere possit Deus; verùm cum aliquid affirmamus tam de Deo, quam de aliis rebus, oportet nos intelligere quid dicamus; etenim si verba sine sensu effundamus, ut nulla iis subiecta est potestas: ita nec ullius opinionis sunt signa. Igitur qui affirmant duas contradictorias simul esse veras, potentiâ divinâ, an intelligant quod dicunt, & verbis expriment quod intelligunt, rogandi sunt.

12. Sanè ex eorum responsionibus adparebit eos non magis quod dicunt, quam nos qui negamus, intelligere. Itaque quando diximus eos *existimare, sententiamve* fovere de hac re aliquam, loquuti sumus ex usu vulgi, secundùm quem usum contradictoria credi dicere solemus. Alioqui dicendum fuisset Theologos Pontificios habere verba, quæ veritati adlatæ contraria sono videntur, sed sub quibus nulla reverâ latet opinio; idèoque quantumvis pertinaciter iis verbis utantur, nihil ab iis hæc de re credi, nisi quod ceteri homines sentiunt. Opinio enim iudicio
niti.

* Vide Joan. Lamoignon de Vacio Fortuna Aristotelis.

nititur; quod de ideis inter quas relationem nul-
lam, neque clarè, neque obfcurè videmus, fer-
ri nequit.

CAPUT IV.

De Propositionibus Simplicibus & Com-
positis.

1. **S**implices dicuntur à Logicis Propositiones,
que unico tantum subjecto & predicato con-
stant, ut *Deus est misericors*. Compositæ verò
que habent plura subjecta, aut predicata; ut,
Odium & Amor, sunt adfectus oppositi; *Odium*
proximi est vitium & furor; *Odium & amor sunt*
utilia & noxia.

2. Compositæ Propositiones in varia genera di-
viduntur, quorum hæc duo sunt maximè univer-
salia; nempe, vel earum compositio verbis diser-
tis expressa est, vel latet. Posteriores vocantur Dia-
lectici *exponibiles*, de quæ bis Capite sequente age-
mus; de prioribus in hoc.

3. Propositiones disertè compositæ, ad sex
classes rursus referuntur. Sunt, nempe, vel *Copu-
lative*; aut *Disjunctivæ*; vel *Conditionales*; vel
Causales; vel *Relative*; vel *Discretæ*.

4. *Copulative* dicuntur eæ, in quibus plura sub-
jecta, vel predicata, conjunctione affirmante aut
negante, copulata sunt; ut, *Divitiæ & nobilitas*
sunt superbie causa, vel: *Nec divitiæ, nec nobili-
tas sunt sapientiæ causa*. Iterum subdividuntur in
tres classes, sunt enim vel plura subjecta, vel plura
predicata, vel plura subjecta & predicata simul.

5. Ut

5. Ut hæc propositiones sint veræ, oportet utra-
que pars, quibus constant, verè affirmari aut ne-
gari possit. Ita verè dicere possum, *Divitiæ &*
nobilitatem esse superbie causas, quia affirmatio
de utroque subjecto vera est. At falsa esset Pro-
positio hæc: *Divitiæ & pietas sunt superbie can-
sa*; nam verè quidem hoc adfirmes de divitiis,
falsò verò de pietate.

6. Contrariæ harum propositionum, quæ,
nempe, sunt copulative, non sunt simpliciter
negativæ, aut quibus oppositum aliquicquid affir-
matur aut negatur; sed eæ demum, in quibus
copula adfirmatione, aut negatione adficitur.
Ita Propositionis adlatæ, *Divitiæ & nobilitas*
sunt superbie causa, contraria hæc est: *Divitiæ*
nobilitati conjunctæ non sunt superbie causa. Nam
quod hic adfirmatur aut negatur adficit conjun-
ctionem ET; considerantur enim divitiæ & no-
bilitas, ut copulata.

7. *Disjunctivæ* propositiones sunt, in quibus
est conjunctio disjunctiva; ut, *Amicitia pares*
aut accipit, aut facit. Ut hujusmodi Propositio-
nes sint veræ, nihil esse debet medium, aut tertium.
Si quis dicat: *Homines sunt necessarii aut*
rubri, aut cærulei, fallitur; quia sunt alii colo-
res, præter cæruleum & rubrum. Harum con-
trariæ sunt, in quibus negatur disjunctio-
nis veritas; ut, *Amicitia pares nec accipit, nec fa-
cit*.

8. *Conditionales* sunt, quarum partes condi-
tionali particulâ si copulantur; ut, *Si sol stat,*
terramoveatur. Prior pars vocatur *antecedens*, pos-
terior *consequens*. Consequentia veritas hic sola
spectatur, quæ potest esse recta, licet utraque pars
falsa

falsa sit; eâ enim ratione ad absurdum reducitur principium falsum, ut, *si Deus plectis innocentes, est injustus.*

9. Consequentia autem est *proxima*, vel *remota*. *Proxima* est, ubi ex priore parte, nullâ aliâ interpositâ ideâ, posterior sequitur. In propositione modò adlata, non est consequentia proxima, quia ut admittatur ejusmodi Propositio, statuendum injustitiam esse punire innocentes; quo ignorato, obscura est consequentia. Hæc ergo consequentia *remota* vocatur. *Proxima* est in hac propositione, ubi nihil subintelligitur: *si numerus est septenarius, est minor denario*. Ex sola comparatione duarum harum idearum, consequentiæ elucescit veritas.

10. Contrariæ hæc propositiones sunt, in quibus negatur veritas consequentiæ; ut *si Deus plectat innocentes, non propterea injustus est*.

11. *Causales* Enunciationes dicuntur, in quibus occurrunt causales particule *quia*, vel *ut*. Sic, *Homo creatus est, ut Deus ei beneficeret*; vel *quia Deus ei benefacere voluit*. Ut ejusmodi propositiones sint veræ, oportet ut quod exprimitur eâ parte, antequam est *ut*, vel *quia*, seu ad quam causalis particula pertinet, sit causa ejus quod exprimitur parte alterâ. Ita nisi beneficentia Dei causa esset creationis hominis, falsa esset propositio adlata. Ideoque contrariæ harum Enunciationes negant tantùm id esse causam, quod causa dicitur.

12. Ad hæc Propositiones referuntur quæ dicuntur *reduplicativæ*, in quibus adhiberi solent particule *qua*, aut *quatenus*, vel aliæ similes; ut,
Homo,

Homo, quatenus homo, rationalis; quâ homo, mortalis est.

13. *Relativæ* Propositiones dici solent, quæ aliquam comparisonem, seu relationem complecti censentur; ut, *tanti sis quantum habeas*. Sed accuratè loquendo, omnes Propositiones complectuntur relationem, ut *Cap. IV. P. I. & Cap. I.* hujus secundæ Partis ostendimus. Omnium Propositionum veritas nititur veritate relationis, quæ est inter ideas; quæ in iis comparantur, non minùs quàm veritas harum Propositionum, quibus comparatio disertè expressâ *relativis* nomen fecit. Contrariæ omnium Propositionum, ut & harum, sunt, in quibus negatur relatio, quæ inter ideas esse statuitur.

14. *Discretivæ* dicuntur, quæ varia judicicia continent, ita ut varietas illa adverbativis particulis *sed*, *tamen* &c. notetur, nisi subintelligantur; ut *Romani victi sunt ab Annibale præliis plurimis, sed non bello: Romani exercitus disciplinâ, non numero militum, vincebant*. Debet esse inter membra harum Propositionum oppositio, ut sint veræ, aut sensum aliquem fundant. Ineptæ est t hæc Propositio: *Romani sirenii quidem erant, sed loquebantur Latinè*, nam Latinus sermo nihil huc facit.

15. Contradicitur hæc Propositionibus, tribus modis; ut, *Romani exercitus vincebant non disciplinâ, sed numero*; & hæc est directa contradictio; obliquiores sunt: *Romani exercitus vincebant neque disciplinâ, neque numero*; & *vincebant cum disciplinâ, tum numero*.

CAPUT V.

De Propositionibus Exponibilibus, seu sensu Compositis.

1. **S**unt, uti diximus Capite superiore, §. 2. aliæ Propositiones compositæ, quarum tamen compositio discretè expressa non est. Ideò, ut adpareat, expositione indigent, proptereaquæ exponibiles dicuntur. In quatuor classes dividuntur; sunt, nimirum, *Exclusivæ, Exceptivæ, Comparativæ, Inceptivæ, & Desitivæ.*

2. *Exclusivæ* dicuntur eæ, in quibus prædicatum soli subiecto convenire affirmatur; ut, *sola felicitas æterna est propter se optanda.* Hæc propositio constat hisce duabus: *optanda est felicitas, & ea quidem felicitas que æterna est.* Contradicti potest tribus modis, 1. si negetur prædicatum subiecto convenire, ullâ ratione: 2. si dicatur etiam aliis convenire: 3. si utrumque hoc conjunctionem dicatur.

3. *Exceptivæ* sunt, in quibus aliquid de quâpiam re affirmatur, excipiendo quampiam ejus proprietatem, aut partem, aut aliquod ex subiectis inferioribus, quæ illi rei subsunt. Ita dicimus, *hominem in errorem non delapsurum, nisi abuteretur libertate sua; hominem esse immortalē, si corpus excipias; homines esse albâ aut fuscâ facie omnes, exceptis Æthiopicis.* Ceterum *Exclusivæ* ab *Exceptivis*, solâ phrasi differunt; ideoque iis eodemmodo contradicuntur.

4. *Com-*

4. *Comparativæ* sunt, in quibus fit comparatio inter duas aut plures res, quarum una, aut plures majores aut minores aliquo sensu aliis dicuntur; ut, *Achilles Hectorē fortior fuit; Patroclus Hectorē inferior erat fortitudine.* Continentur in hisce propositionibus duæ aliæ: *Achilles fortis fuit, imò ipso Hectorē fortior; Patroclus fortis quidem fuit, sed non æquè ac Hector.*

5. Contradicitur hisce Propositionibus, cum Propositionem subintellectam & latentem negando, tum ipsam comparisonem impugnando. Ceterum cavendum ne putemus positivum gradum ejus comparativi, qui in Propositione adhibetur, utrique ideæ convenire. Ita interdum dicimus; *Melior est honesta paupertas malè partis divitiis, nec tamen volumus dicere malè partas divitias bonas esse, seu laudabiles.* Igitur in hac propositione non sunt quærendæ hæ duæ: *bonæ sunt divitiæ malè partis: melior tamen est paupertas; sed hæ; honesta paupertas non est mala, seu vituperanda: at vituperanda sunt divitiæ malè partis.*

6. Cum aliquid dicimus incipi, aut desinere, duo continentur in Enunciationibus, judicia; quorum unum respicit ad statum, in quo res ante id tempus quo incipit, aut desit, erat: alterum ad eum in quo est, ab eo tempore. Propositio *inceptiva* dicitur, exempli causâ, hæc: *Lingua Latina à Tiberii principatu corrumpi cœpit,* idem enim est ac si diceremus, *Linguam Latinam ante Tiberium puram fuisse, sed corrumpi cœpisse ejus ævo.* Desitiva verò hæc: *Romana lingua desit esse pura, ab eo tempore, quo innumeri peregrini Romanâ civitate donati sunt.*

D 2

7. Mi-

7. Mirum est à Philosophis non esse additam hęc Propositionem *continuativam*, quæ tria complecteretur judicia; ut si quis dicat: *sub Augusti principatu, pura remansit Lingua Latina*? hæc enim propositione tria significantur, 1. ante Augustum puram fuisse Linguam Latinam: 2. sub eo puram remansisse: 3. sequentibus ætatibus corruptam fuisse.

8. Inceptivis & desitivis contradicitur, duabus Propositionibus, quas continent, contradicendo; continuativis verò contradiceretur tripliciter, negando tres Propositiones quæ in iis latent. Verùm hæc omnia, licet vera, aliquem fortè usum habent in intelligendo sermone alieno, & suis cogitationibus ad normam Artis exprimentis; at in investigando vero exiguum, aut pænè nullum.

9. Eodem pertinet observatio, quæ ad omnes memoratas in hoc Capite propositiones spectat, nempe, licet multifariam eis contradici queat, attamen cùm simpliciter negantur, exclusionem, exceptionem, comparisonem, inceptionem, desitionem, aut continuationem censeri negativâ conjunctione adfectas, nullâ latentium propositionum ratione habitâ. Ita si dicam *sub Tiberii principatu Linguam Latinam corrumpi cepisse*, idque simpliciter negetur; negationis hęc sensus erit, *non cepisse eam tunc corrumpi*.

C A

CAPUT VI.

De Propositionibus Complexis, & Incidentibus.

I. CUM definiimus Propositiones Compositas, eas quæ multiplex habent subjectum, aut prædicatum; sequitur eas simplices esse omnes, quæ unicum habent prædicatum ac subjectum, quantumvis hæc complexa sint. Ita Propositionio hæc simplex habetur: *quicumque virtuti constanter adheret, neque hominum sermones curat, est beatus*; quia quæcumque præcedunt copulam EST unum subjectum constituunt, non minùs ac si esset, loco tot vocum, vocabulum *Pius*. Nempe, hęc spectat animus loquentis, qui non est affirmare quempiam constanter virtuti adhærere, aut ab eo contemni sermones Vulgi: hæc non spectat hęc, sed ponit. Vult tantùm affirmare eos, qui ita se gerunt, esse beatos.

2. Atque hæc observatio locum habet, in omnibus ejuscemodi Propositionibus, quacumque tandem ratione sint conceptæ; seu sint nomina adjectiva quæ substantivo conjunguntur, ut *Cæsar, Imp. Romanorum maximus, Pompeium vicit*; seu pronomen qui intercedat, ut, *is Cæsar, qui Pompeium acie judit, fuit vir doctissimus*, seu alio quovis modo.

3. Propositiones porò complexæ sunt duàm generum; nam aut in *materia* Propositionis, hoc est, in prædicato, vel subjecto; aut in *forma*, hoc est, in copula, complexio est. Facile est fingere Propositiones in materia complexas; in

D 3

for-

forma verò complexæ, hoc est exemplum: *Ego adfirmo terram esse mobilem*; huc enim redit hæc Enunciatio; *Ego sum adfirmans terram esse mobilem*. Voces autem *sum adfirmans*, quæ copula sunt, complexum quid denotant, quod neque ad prædicatum, neque ad subiectum pertinet. Atque ejusmodi sunt omnes Propositiones, in quibus copula exprimitur verbo activo, quod casus aut infinitivus sequitur.

4. Peripatetici inter Propositiones complexas quoad formam, quatuor species potissimum considerant, quas *modales* vocant, quia adfirmatio certâ ratione in iis *modificatur*. Nempe, aliquid dicitur esse *possibile*, *contingens*, *impossibile*, aut *necessarium*. Sic possumus dicere: *Cæsarem erat possibile à Pompeio vinci*, vel *non erat possibile. À Pompeio erat contingens Italiam deserere*; hoc est, poterat hoc fieri, aut omitti. *Necesse erat, terrâ interpositâ, Eclipsin Lunæ creari*. Multa subtiliter de hisce modis observant Peripatetici, quæ ut supervacanea, aut alibi commodiùs tradenda omittimus.

5. In complexis Propositionibus quoad materiam, occurrunt Propositiones quædam, quæ à nobis *incidentes* vocabuntur; quia inter loquendum earum *incidit* mentio, quasi rerum cum ea, quam præcipuè dicere volumus, conexum. Sic dicimus: *Cæsar, qui fuit summus Imp. Pompeium, qui & ipse egregius Imp. erat, vicit*. Præcipuum hujus Propositionis finis est dicere à Cæsare victum fuisse Pompeium; & dum hoc dicitur, virtutis utriusque bellicæ incidit mentio.

6. Hic

6. Hic porro ad animum revocandum quod diximus supra P. I. C. XI. §. 3. de significatione pronominis *QUI, QUÆ, QUOD*, quod modò est *determinativum*, modò *explicativum*.

7. Cùm pronomen hoc dumtaxat explicativum est, tum subiectum potest ejus loco substitui: ut, *Alexander qui fuit filius Philippi bis Darius vicit*. Possumus enim dicere: *Alexander fuit filius Philippi*. Nempe, *quod qui explicativum ibi tantum occurrit, ubi prædicatum Propositionis incidens adfirmatur de toto subiecto præcipuè Propositionis*.

8. Contrâ verò, ubi pronomen determinativum est, subiectum præcipuè Propositionis non potest loco pronominis substitui; quia non de toto subiecto præcipuè Propositionis adfirmatur. Ita cùm dicere queam: *Corpora, quæ pellucida sunt, habent poros*, non possum tamen dicere de corporibus in genere: *Corpora sunt pellucida*, neque enim omnia talia sunt.

9. Si quis quaerat, quò scire queamus pronomen relativum esse *casivum* aut *referentivum*? nihil est quod reponamus, nisi hoc pendere ex cognitione animi loquentis, quæ aliunde haurienda est, quæque sola ambigüe dicta clariora facit; ut pluribus in locis *Critices* nostræ P. II. S. 1. observavimus.

10. Similiter agendum, in aliis Propositionibus complexis, in quibus incidentem distinguere sæpe aliter à præcipua non possumus, quam si sciamus quis sit scopus loquentis. Ita si animus mihi sit dicere gravia sponte deorum, terram versùs tendere, & ita mentem meam exprimam: *Omnes Philosophi docent res graves*

D 4

deor-

deorsum sponte tendere, prior pars erit incidens, (*omnes Philosophi docent*) & addita ad confirmandam adfirmationem sequentem. Verùm si mihi tantùm animus sit exponere sententiam Philosophorum, tunc priores tres voces ad præcipuam Propositionem pertinebunt, seu partem unius Propositionis complexæ, sine *incidente*, constituent.

11. Propositionibus, quæ multipliciter complexæ, & in quibus plures occurrere possunt incidentes Propositiones, recensendis non immorabimur. Etenim, ut probè intelligantur, sunt dividendæ eæ Propositiones complexæ in simplices, & expendendæ ut aliæ, de quibus egimus.

12. Possent hæc quædam addi, de *veritate ac falsitate* incidentium Propositionum, non inutilia; verùm pertinent potius ad Criticam, & huc potissimum redeunt; veritatem & falsitatem incidentis Propositionis non pendere à veritate & falsitate præcipuæ. Potest esse præcipua vera, licet sit falsa incidens, & vice versâ. Itaque hæc propositiones Complexæ, non nisi cum distinctione, negari, aut admitti possunt.

CAPUT VII.

Quid sint Veritas & Falsitas, atque an detur certum utriusque discrimen.

1. Postquam historiam Propositionum absolvimus, prout in varias classes à Scholasticis rediguntur, majoris rem momenti expendendam series tractationis ostendit. Agendum de veritate ac falsitate in genere omnium Propositionum, ut verum à falso secernere dicamus; quam

quam in rem adsequendam Philosophi omnes tummpere laborarunt. Atque hic etiam est hujus Artis scopus, etenim bene ratiocinando ad veritatis cognitionem pervenire conamur.

2. Vera dicitur Propositio, cum naturæ rei, de qua quidpiam adfirmatur vel negatur, consentanea est. Ita cum dico *4 esse 2 numeri 16*, ea Propositio est vera, quia consentanea est naturæ horum numerorum. Si dicam *bis 4 esse æqualem bis 3*, Propositio erit falsa, quia non est horum numerorum naturæ consentanea.

3. Quicumque serid, & prout sentit, loquitur, se credere necessariò nihil medium esse, inter verum & falsum, fatebitur. Sanè omnis Propositio in se considerata nobis videtur aut falsa, aut vera; sunt enim res *contradictoria, consentaneum esse, & non consentaneum esse cum natura rerum*. Sunt quidem Propositiones verisimiles, aut falsitatis suspectæ; at hoc ad naturam Propositionum, quæ est in se vera aut falsa, non pertinet; sed ad cognitionem nostram, quæ, quod adinet ad hujuscemodi Propositiones, nondum satis magna est, ut certò pronunciare queamus. Qua de re postea agemus.

5. Fuere olim Philosophi, qui hoc unum certum esse hominibus contendebant, *nihil esse certum*, præter hoc ipsum eorum Axioma; veritatè quæ nullum habere indicium, quo à falsitate in ceteris rebus distingueretur. Verùm cum disserter non possent, quidquid vitiligarent, se hoc Axioma: *nihil certum est*, verum existimare, oportet in hoc Axiomate fuerit, secundum eos, aliquid *certiorum* veri, propter quod id reliquarum propositionum omnium incertitudi

dini eximebant. Ac sanè in eam delapsi erant sententiam, quòd se in iis quæ ab aliis Philosophorum scèlis adfirmabantur indubitata incertitudinis indicia invenisse existimarent. Igitur, dum veriti volunt de omnibus dubitare, de omnibus certa judicia ferunt, cùm judicant incerta esse omnia quæ ab aliis dicuntur. Itaque necesse non est ut oppugnetur *Pyrrhonios*, aut *Academicos* (nam verbis, potiusquàm re, dissentiebant) quasi negantes notam profus esse veritatem; qui se verè de omnium rerum incertitudine judicare putabant, nec minùs *Dogmatici*, quàm ceteri Philosophi, erant.

§. 4. *Cùm judicant* &c.] Vide *Ciceronem Acad. Quæst. L. IV. c. 9.* ubi rectè Lucillus ait hoc fuisse postulandum ab Academicis, ut hoc unum saltem, percipi nihil posse, perceptam esse dicerent.

5. Verùm ut nobismet ipsi satisfaciamus, querendum unde quod adfirmamus de rebus id earum naturæ esse consentaneum sciamus. Animadvertimus, si in nos descendamus, quædam esse, quæ necessariò adensum exprimunt; alia verò, de quibus judicium cohibere possumus. Ubi inter duas ideas certam relationem videmus perspicuè, fieri nequit quin in ea perceptione adquiescamus, aut ut diutius de ea querendum putemus. Ita inter bis quatuor & octo, adèd manifesta est relatiò equalitatis, utan hoc ita se habeat dubitare nequeamus.

6. At si quis adfirmaret esse incolas in *Luna*, diu pensitatà hac Propositione, deprehenderemus nos nequaquam necessariò ei assentiri; cujus rei ratio est, quòd nullam videmus necessariam relationem inter *Lanam* & incolas. Relationem autem eam in dubium, donec evidens animo nostro facta sit, revocare possumus.

7. Hinc

7. Hinc colligere est, *evidentià* solà, nobis omne dubium eximi. Superest quaeramus, an ex eo quòd de Propositione nullà ratione dubitare possumus, sequatur eam esse veram?

8. Primùm, circa hanc questionem observandum eam esse inter Homines planè supervacaneam; quia quodcumque tandem de ea judicium feramus, naturam nostram non mutabimus. Evidentibus semper necessariò assentiemur, & potestatem in nobis dabitur de obscuris sentiemus. Ea questio agitari posset inter Naturas alias Rationis participes, de nobis confabulantes; sed hominibus planè inutilis est.

§. 8. *Evidentibus* &c.] *Cicero Acad. Quæst. I. 13.* Ut ne esse est lancem in libra, ponderibus impostis, deprimi; sic animum perspicuis cadere.

9. Secundò, si *evidentià* reperiretur in Propositionibus falsis, necessariò in errore conjiceremur, quandoquidem necessariò *evidentià* assentimur. Hinc sequeretur Deum, qui nos fecit, esse errorum nostrorum auctorem, quandoquidem in errore nos ineluctabiliter impelleret. At facere ut fallamur non est nisi *maleficæ naturæ*, quod de Deo suspicari nefas. Atque huc redit etiam responsio antiè adhibita; nempe, si quis quærat, quare fallere *maleficæ* esse naturæ putemus, aut quapropter id in Deum cadere non credamus? aliud ut sentiamus frustra à nobis impetrare nitamur.

10. Tertiò, veritatem necessariò amamus, errorumque odimus; nemo enim non cupidus est cognoscendæ veritatis, nemo sponte fallitur. Quis autem à se impetrare queat, ut suspicetur ita nos à *benefico Numine* creatos, ut id vehementissimè

D 6

mè

me amemus, quod aut consequi nequimus; aut, si consequamur, id nos adeptos nullâ arte cognoscere queamus?

11. Quartò, si in evidentibus erraremus, ut in aliis; deprehenderemus aliquando inter evidentes Propositiones repugnantias, quæ occurrunt passim inter eas, quæ de rebus obscuris agunt. At contrâ, evidentiâ evidentibus semper consentanea sunt; cùm passim evidentiâ ab obscuris dissentiant. Unde colligere est Evidentiam non esse fallacem, atque in Obscuritate sola errorem latere posse.

12. Igitur Evidentiâ veritatis est *κατήλαον*, eâ que demum vera censere nos oportet, quibus necessariò adsentimur. Nam hoc est quoque Evidentiâ proprium *κατήλαον*, ut adsensum necessariò eliciat. Quæcumque ergo evidenter cernimus consentanea esse rebus, de quibus agimus, ea vera esse censenda sunt. Contrâ ubi Propositionem esse contrariam naturæ rei, de qua sermo est, evidenter videmus, eam falsam merito dicimus.

13. De iis verò, quæ obscura sunt, iudicium ferre temerarium est, ut observatum P. I. C. IX. *de obscuritate & perspicuitate idearum*, ubi quæ à nobis dicta sunt non repetemus. Ceterùm quia sæpe temerè evidentiâ dicuntur, quæ reverâ obscura sunt; quicumque in eum errorem incidere nolet, eum oportet iudicium cohibere quoad potest, & cavere ne adfectu ullo præpediatur, ubi veritati rerum cognoscendæ incumbit. Tum demum obscuris, adeoque falsis, numquam adsentietur.

CAPUT VIII.

De Perspicuitatis gradibus, deque Verisimilitudine.

1. Quoniam omnia quæ credimus non tuntur evidenti cognitione, Philosophi varios in iis quæ novimus observarunt gradus; qui ad hosce tamen duos possunt referri, *Scientiam*, & *Opinionem*.

2. *Scientia* est cognitio ex ipsius rei, de qua agitur, introspectione petita, & quæ omnem dubitationem excludit. Potest autem oriri ex simplici intuitione idearum, ut cum considero hanc Propositionem: *sotum est majus sua parte*, & similes, quarum veritas solâ evidentiâ, sine ratiocinatione, cognoscitur: aut ex principiis evidentibus certa deducendo conclusaria, etiam remotiora; quales sunt Geometrarum Demonstrationes innumeræ, per longam ratiocinationum seriem ex primis principiis necessariò deducta.

3. *Opinio* est assensus animi præbitus Propositionibus non evidenter primo intuitu veris, neque ex veris necessariâ consequentiâ deductis, sed quæ speciem veri præ se ferre videntur. Ita verisimile est Scriptores vitæ Alexandri ejus res gestas nimium extulisse. Amazonum Reginam ullam ab eo exceptam fuisse, aut ab eo Caucasum montem umquam conspectum, verisimile non est.

4. Solent nonnulli hisce addere *Fidem*, quæ est adfensus præbitus rem dicenti, quam ipsi non vidimus, neque ratiocinatione invenimus. Verùm aut illa Fides nititur collectione necessariâ ex evidenti ratiocinatione deductâ, aut tantùm opinione verisimili; ideoque ad superiorum alterutram referri potest.

5. Hisce adici possit *dubitatio*, vel *dubius adfensus*, quamquam hic quoque est *Opinio*, solètque generali nomine *Opinionis* contineri. Tunc est *dubius adfensus*, quando levis est verisimilitudo; quæ, cum magna est, firmam *Opinionem* parit. Verùm ut hæc melius intelligantur, gradatim progrediemur à verisimilitudine incipiendo, donec ad evidentiam devenierimus.

6. Cùm, ut in antecedente Capite vidimus, veræ Propositiones ex dicantur, quæ sunt consentaneæ naturæ rerum, de quibus efferuntur; verisimiles sunt, quæ videntur naturæ rerum consentaneæ. Ea verisimilitudo potest esse major, aut minor; ac proinde *Opinionem* firmiorem, aut infirmiorem gignit. Nititur autem, alienâ auctoritate; rei naturâ; cognitione, ac experientia nostrâ, seu verâ, seu falsâ; animique nostri adfectione & ratiocinationibus.

§. 6. Nititur &c.] Cicero de Inventionem Lib. I. cap. 29. *Probabilia est id quod ferè fieri solet, aut quod in opinione positum est, aut quod habet in se ad hæc quamdam similitudinem, sive id falsum est, sive verum.*

7. Ut à minima verisimilitudine ad maximam eamus, primò observandum infimum gradum verisimilitudinis niti alienâ narratione, ubi sola hæc

hæc occurrit credendi ratio; in qua tamen variæ sunt circumstantiæ considerandæ.

8. Si qui aliquid narrat prorsus nobis ignotus sit, licet quod narrat suâ naturâ incredibile non sit, attamen quia nobis non constat aliis experimentis, an sit fide dignus, prorsus adfentiri non audeamus; ubi aliæ non occurrunt circumstantiæ, quæ ejus dictis pondus addant. At si sit leviter notus, procliviores sumus ad ei fidem habendam, præcipue si sit vir celebris, auctoritatis magnæ apud plerisque; licet experientia nobis non liqueat, an eam famam, auctoritatèque merito adeptus sit. Imò homini diviti, licet ceteroquin animi dotibus destituto, potius credimus, quàm pauperi; quòd, nempe, eum cum rerum peritioribus versari, non pauperem, suspicemur. Facies honesta, & sermones probi, ceteroqui leviter noto, faciunt ut non ægrè adfentiamur.

§. 8. Potius credimus quàm pauperi] Menander:

Πίνος λέγων τ' ἀλοβίς εἰ πιστεύεται.

Philemon:

Πρόστιν ἀρα καὶ τῷ πίνῳ ἀπίστια.

Καὶ σοφὸς ἰσοβέρη, καὶ λέγει τὸ συμφέρον.

Δοκίμ' τι φεβέξεν τοῖς ἀκούσιν κακῶς

Τῶν ᾧ πείσται πιστὸν οὐκ ἔχει λόγον.

Ἄγχι δ' πλοστῶν, καὶ ἀγὰρ ψευδολογῶν,

Δοκίμ' τι φεβέξεν τοῖς ἀκούσιν ἀσφαλῆς.

In Grot. Excerpt. p. 779.

Pauperes etiam hominibus deducit fidem,

Nam pauper quamvis catus & quod negotiorum

Falso convadens, gravis est auditoribus,

Quia cassa ponderare inopis est oratio.

At dives plenus falsis saliminius

Ita auscultatur, quasi res competas ferat.

9. Si notior aliquis nobis quidpiam narret, quò notior est, hoc est, quò plura veracitatis ejus habemus documenta, eò promptiorem apud nos invenit fidem; quamvis quin fieri possit eum in eare fallacem esse, dubitare nequeamus. Agrè nobis persuademus nos falli ab eo, quem scimus ut plurimum veracem fuisse; quia rarius fit ut qui veracitatis habitum contraxit, aut alium quempiam, contra indolem suam agat.

S. 9. Veracem fuisse.] *Natura auctoritas*, ait Cicero in Topicis cap. 19. *in virtute inest maximè. In tempore autem multa sunt quæ adferunt auctoritatem: ingenium, opes, ætas, fortuna, ætas, usus, necessitas, concussio etiam nominumquam verum fortunarum. Nam & ingeniosos, & opulentos, & ætatis spatio probatos, dignos quibus credatur, putant; non rectè fortasse, sed vulgi opinio mutari vix potest, ad cæcæque omnia dirigitur, & qui judicant & qui existimant. Qui enim bis in rebus, quas dixi, excellunt, ipsâ virtute videntur excellere.*

10. Sunt præterea variæ circumstantiæ, quæ vim addunt testimonio aliorum, ut si res fuerit ejus generis, in qua difficillimè falli potuerint; ut si homines non vani se aliquid vidisse, tetigisse, diligenter expendisse, non leviter atque *eis ἐπιπέδῳ* observasse testentur. Præterea augetur verisimilitudo, si qui loquuntur nullam ex fide, quam iis habent alii, utilitatem trahant; aut etiam summum adeant periculum, dum se aliquid vidisse dicunt, quod periculum silentio vitarent. Si addatur etiam testium numerus amplior, tum tanta inde nascitur verisimilitudo; ut, nisi rei natura obstet, vix ad sensum cohibere possimus.

S. 10. *Nul.*

S. 10. Nullum ex fide &c.] *Facit etiam necessitas fidem, quæ cum à corporibus, tum ab animis nascitur. Nam & verberibus, tormentis, igni fatigati quæ dicunt ea videtur veritas ipsa dicere; & quæ à perturbatissimis animi (sensu) dolore, cupiditate, iracundia, metu, quia necessitatis vim habent, adferunt auctoritatem & fidem. Cicero in Topicis. c. 20. Vide & Scriptorem ad Herennium Lib. II. c. 2. & 3.*

11. Secundum, quod hæc animum nostrum adficit, est ex ipsa rei natura, simulque experientia nostra ductum. Si res planè impossibilis proferatur, ut postea dicemus, quicumque eam narret, dum impossibilis videbitur, numquam credetur. Hoc enim est indicium falsi.

12. Necessè est ante omnia, ut id quod dicitur fieri posse putetur; si tamen nunquam id viderimus, nec ab aliis experientia compertum audiverimus, licet res non sit impossibilis, exiguum apud nos fidem inveniet. Exempli gratiâ, si quis nobis narraret se vidisse apud Indos adamantem nitidissimum, qui crassitie caput humanum æquaret; quamvis in ea re animus nostro nihil videat planè impossibile, aut repugnans; attamen vix crederemus; quia nec ipsi unquam tantæ magnitudinis adamantem vidimus, nec ab alio ullo conspectum fando accepimus. * Hoc olim vidit *Empedocles*, cum dixit, ea quæ neque conspecta sunt, neque audita ab hominibus, mentem non subire.

Θύρας ἢ ἐπιπέδα τὰ δ' ἀδελφεῖ, ἢ ἰππικῶν,
Θύρε νόοι ἀεὶ ληστῶν.

* Apud *Laërtium* in *Pyrrhone*.

Idem

Idem quoque dixerat:

Ἀλλὰ μὴν περὶ τῆς ἐπὶ ἀποδείξεως ἴσως.

Hoc tantum unumquemque persuaderi, quod probat.

Eleganter etiam * Plinius: *Varia opinio ex ingenio cuiusque, vel casu.*

13. Quando simile quid vidimus, aut ab aliis visum accepimus, consideramus præterea quàm raro, aut quàm frequenter id acciderit; quod enim frequentius viderimus, aut ab aliis oculis usurpatum resciverimus, eò facilius credemus; & vice versâ, quod rariùs, eò difficiliùs. Ita si quis dicat se pontem vidisse lapideum, fluvio impositum, centum aut ducentos passus longum, haud ægrè adfensum nostrum impetrabit; sed difficiliùs credemus narranti se vidisse pontem ex solido marmore æstuario marino oppositum, ad quatuor passuum millia porrectum; & alium pontem uno tantum quadringentorum pedum fornice sustulit; quales apud Sinas esse dicuntur.

14. Ex eadem experientia, ad examen revocamus circumstantias rationis, quâ quidpiam factum esse dicitur, personarum, loci, temporis, quæ si cum iis quæ novimus consentiant vim addunt narrationi. Consideramus etiam quæ potuerint esse causæ, quæ ad actionem, quæ nobis narratur, edendam, eum, cui tribuitur, impulerint. Si enim agatur de re planè inusitata, si-

* *Hist. Nat. Lib. vii. c. 16.*

ne gravibus rationibus facta esse credi nequit; quæ rationes si prorsus ignorentur, res minimùm dubia in animo nostro remanet. Si verò gravissimæ rationes animo obversentur, propter quas id fieri oportuerit, non dubitamus, aut certè facile credimus rem evenisse; si modò constet, aut constare videatur eas causas Agenti non fuisse ignotas. Sic haud ægrè Hebræorum præficus Historiis, portenta plurima inter Hebræos à Deo edita fuisse, credimus; quia gravissimi momenti erat, saltem unam Gentem ab Idololatria incorruptam servari, quod sine illis miraculis fieri non potuit. Sed ægerrimè credimus Deum, postquam Christiana Religio altas radices egit, prodigum miraculorum fuisse, propter res nihili; qualem eum describunt & anteriorum ævorum Monachi, & nostri temporis Pontificii.

15. Tertium, quo ad credendum quidpiam adducimur, in nobismet ipsi quærendum. Sunt enim quidam eventus, quorum veritas constare non potest, nisi iis qui animum priùs certâ cognitione imbutum habuerint. Exempli causâ, hi sunt eventus præfæ Historiæ: *fuit Macedonia Rex, qui Alexander vocabatur, à quo subacta est Asia, devicto Persarum Rege Dario.* Homini in Græcorum & Romanorum Historiis versato hæc usque ad eò constant, ut in dubium ea revocare nequeat; Historiæ verò imperito, an vera sint, non liquebit. Nimirum, prior plurimos Historicos ea de re legit, variorum temporum, & populorum; inter quos omnes, de summa rei convenit. Seriem totius Historiæ, cum quæ hæc sunt connexa, novit, & ad eam cognitionem gradatim multiplici lætione perve-

nit.

nit. Itaque si velit idem alteri persuadere, oportet eum ad eam veritatem per eosdem gradus, per quos ad eam pervenit, deducit; alioqui pertinaciori numquam fidem faciet.

16. In hac porro verisimilitudine rerum ab alio narratarum, quò plures aut pauciores ex memoratis circumstantiis occurrunt, eò minor aut major est. Imò ubi contingit omnes, aut longè plurimas occurrere, tanta est vis conjunctarum; ut animos nostros æquè adficiant, ac maxima evidèntia. Exempli gratià, qui legit Historias rerum à Romanis gestarum non magis an fuerit *Julius Cæsar*, ànve *Pompeium* vicerit, quàm an lineæ à circumferentia circuli ad centrum ductæ sint æquales, dubitare potest. Qui natus est in cultioribus Europæ partibus, in dubium revocare nequit an sit urbs Roma, aut fuerit saltem hoc sæculo, usque ad ætatem nostram; nec fecius credit, quàm triangulum constare tribus lineis rectis.

17. Quemadmodum autem in rebus theoreticis, & quæ à ratiocinatione pendunt, evidèntia veritatis est *καταβολή*; ita in rebus, quæ *σάκτι* dicuntur, concursus tot circumstantiarum indicium veri indubitatum est. Certè hęc circumstantiis non magis resistere licet, quàm summæ evidèntiæ; idèoque aut verum suadet, aut ita à Numine creati effemus, ut necessariò falleremur.

§. 17. *Consensus tot circumstantiarum.* Cicero in Partit. c. xi. *Verisimilia partim singula movent suo pondere; partim, etiamvis videtur exigua per se, multam tamen, cum sunt conseruata, proficiunt. Atque in his verisimilitudini insunt nonnunquam aliam certæ rerum & propria nota.* Vide & sequentia.

18. Ve-

18. Verisimilitudo nititur quoque solis nostris ratiocinationibus, solæ nostræ experièntiæ sine aliorum interventu, & omisiss reliquis, quas antè enumeravimus, circumstantiis; atque hęc etiam varii gradus distingui ita queunt, ut ubi ad summum ventum est, jam non ampliùs verisimilitudo, sed explorata veritas habeatur, & ad sensum nostrum necessariò eliciat.

19. I. Ubi agitur de rebus, quas novimus quidem aliquatenus, sed perspectas non habemus, possumus verisimilia quidem de iis ferre judicia, potiùs quàm si planè essent nobis ignotæ; attamen vacillat ejusmodi verisimilitudo, facilè enim nos errasse persuaderi possumus. Sed ubi res est nobis experièntià perspecta certiora multò feremus judicia de quapiam ejus proprietate, licèt ipsa non sit nobis perfectè nota. Sic aurifaber, qui sæpiùs aurum liquefecerit, & variè tractaverit, potest certius judicare de quibusdam ad aurum pertinentibus, quæ non vidit; quàm alius, qui circa aurum exercitus numquam fuerit.

20. II. Verisimilius est eum de re quapiam rectè judicare, qui priùs de ea dubitaverit, nec judicaverit, nisi post serium & longum examen; quàm qui de re, diu non versatâ, præceptis judicium tulerit. Sanè nobismet ipsi magis credimus, postquàm diligens examen adhibuimus, quàm ubi judicium nimis citò ferendum fuit. Diligens autem examen non id dumatat dicimus, post quod nullum superstit planè dubium, neque enim natura rerum, de quibus judicium ferendum est, semper patitur se ita introspecti, ut omne dubium nobis eximatur; sed examen, quale

quale adhiberi circa rem ejusmodi potest. Sic paucas substantias, imò potiùs nullas, possumus ita expendere, ut certò pleraque proprietates earum nobis esse notas consistet. Hinc fit ut Physica tota, exceptis iis quæ experientiâ cognoscuntur, conjecturalis sit.

21. III. Si antequàm judicium de re feramus, exercitati sumus in ejusmodi investigationibus, & sæpiùs judicia similia de aliis rebus tulimus, quæ veritati consentanea erant; inde sumtà quadam inveniendi veri fiduciâ, faciliùs speramus nos rem acu tetigisse, quæ tamen fiducia sæpe fallax est.

22. IV. Prout nuper aut olim de re judicavimus, post examen institutum, judicia eo tempore, quo eorum recordamur, sunt nobis certiora, aut incertiora. Etenim ubi recens est memoria examinis, & totius rationis quàm institutum est, verisimiliora judicia nostra nobis videntur. Sed cum tenuis tantum examinis illius superest memoria, tum faciliè subit de diligentia in examine adhibita dubitatio, nec audemus nostra judicia audaciùs tueri.

23. V. Cum experientiâ notum sit, in ea re quam expendimus esse certas proprietates, vulgò ignotas & solâ ratione cognoscendas; divinasse nobis videmur, eò verisimiliius, quòd cum notis proprietatibus meliùs consentiant. Si quærat quæ Hypothesis circa dispositionem Solaris Vorticis, in quo Terra nostra est, sit similibiùs vero? *Ptolemaei*, *Tychonis*, aut *Copernici*? hujus Hypothesis aliis præferetur, quia ejus operatio omnium *Phænomenon*, seu eorum quæ circa nos in Planetis & Stellis fixis adparent, red-

di potest, cum ex aliis supersint plurima planè *à priori*. In similibus investigationibus, magnum etiam pondus habet Hypothesis simplicitas. Quòd enim pauciora ponuntur, ad reddendam *φαινομένων* rationem, eò plausibilior est Hypothesis, modò ejus ope omnibus satisfiat.

24. VI. Ubi agitur de re, quæ sensibus obnoxia est, postquam sensus rectè dispositos adhibuimus; tum non ampliùs simplex probabilitas, sed indubitata veritas animo observari videtur. Sunt tamen cautiones adhibendæ, quas hic non memorabimus, cum earum examen ad Physicam potiùs pertineat. Præterea observandum sensus non ad objecta penitus cognoscenda, sed tantum quatenus ad vitam hanc tuendam cognitu necessaria sunt, nobis esse datos.

25. Ceterùm quibusdam sensibus magis credimus, quàm aliis, ut visui magis quàm auditui; quia magis adficimur iis quæ ope oculorum nobis innotescunt, quàm iis quæ per aures subeunt. Sed quando plures sensus concurrerunt in re deprehendenda, ut cum vidimus, tetigimus, audivimus, tum prorsus convincimur, neque ullatenus nobis dubitare licet, utrum aliquid ante oculos nostros versatum fuerit. Ita si amicum vidimus, audivimus loquentem, complexi sumus, dubitare non possumus, quin re verà is sit: uti dubitare non licet an linea curva, quæ à certo puncto ad aliud porrigitur, longior sit lineâ rectâ, quæ inter duo illa puncta duceretur. Igitur ejusmodi convictio ex sensibus orta, evidentix ratiocinationis æquiparatur;

tur; quoniam illi, quàm huic, non magis licet resistere.

26. Ex hisce omnibus liquet hoc discrimen inter tenuiorem verisimilitudinem esse, & summam ejus gradum: quòd huic adsensum negare nequeamus, illà verò animo nostro obversante, iudicium cohibere possimus, si velimus, aut etiam adsentiri.

27. Alius est autem Propositionum verisimilium usus, in vita communi; alius in rebus philosophicis, ac merè theoreticis. In vita communi, rarò evidentibus nitimur ratiocinationibus ad agendum, satis est modò sit verisimilitudo haud spernenda, ut adducamur ad aliquid faciendum. Si enim immoti staremus, donec evidentissimè nobis constaret quid esset agendum, nobis foret brevi pereundum. Attamen non oportet nos ita gerere, ut levissimà verisimilitudine commoveamur in omnibus. Quoad ejus fieri potest, omnia sunt diligenter expendenda, & is habitus contrahendus judicandi rectè, ut celeriter sine periculo judicare queamus. Sapissimè etiam ex duabus rebus, non omnino certis, eligenda est ea quæ minus periculum, si fallamur, secum trahit. Verùm hæc ad Ethicam pertinent.

28. In Philosophicis verò, pro gradibus verisimilitudinis, etiam moderandus adensus, ita ut levi verisimilitudini levis tantùm fides, majori firmior, & ei quæ evidentiam æquat plenus adensus præbeat. Alioqui si obscuræ adhuc Propositioni, propter speciem aliquam veritatis, quam præ se fert, pleno animi adsensu quasi evidenti adsentiremur; in periculum erroris manifestum,

festum, ut à nobis alibi observatum est, nos concipere.

29. Ceteroquin, in omnibus, *Evidentiam Mathematicam* exigere non debemus; quandoquidem ea tantùm habet locum in ideis abstractis & adæquatis, quarum omnes relationes & partes novimus. At in rebus *Facti*, *Evidentia Moralis*, qualem in hoc Capite descripsimus, seu summus verisimilitudinis gradus, cui necessariò adsentimur, ex circumstantiarum concursu exsurgit; in quo acquiescere par est.

CAPUT IX.

De Propositionibus Dubiis, Falsitatis Suspectis, & Falsis.

1. **L**ustravimus, in antecedente Capite, varios gradus, quibus ab infima verisimilitudine ad veritatem indubitatam ascendimus; in hoc verò per similes gradus, qui à dubitatione sunt ad persuasionem usque evidenter, quæ falsum aliquid esse statuimus, descendemus.

2. *Dubia* in genere sunt ea, in quibus nulla occurrunt evidentia veri aut falsi indicia; qualia quæ leviter verisimilia sunt. Interdum in iis pauculas circumstantias, quibus solet verisimilitudo effici, sine ullis quæ excident in nobis suspicionem falsi, cernimus. Ejusmodi sunt antiquæ nonnullæ Historiæ, quas nec rejicere possumus, propter aliquam speciem mendacii; nec etiam admittere, quasi indubitatas, quòd non sint in iis sat multa indicia veri. Ita quòd Sinæ de antiquissimis suis Regibus, & præsertim de *Fobi*,
Tomus I. E qui

qui haud multò post Noachum vixit, neque certum haberi, neque quasi mendacii suspectum traduci à nobis potest. Similiter si quis rerum Universalitatis esse multò plures incolas, quàm sunt homines; esseque alios Planetas felicioribus, aut infelicioribus colonis occupatos, adfirmaret, hoc rejicere quasi falsum, aut credere quasi verum nequiremus.

3. Interdum sunt quædam circumstantiæ, quæ mendacium comitari solent, aliis haud improbabilibus permixtæ; sed ita ut hæc posteriores majori sint numero, aut majoris ponderis. In fabulis Græcorum, quæ sunt antiquissima Græciæ fama, sunt plurima mendacia manifesta; attamen, si accuratè expendantur, occurrunt circumstantiæ plurimæ, quæ ostendent verisimillimum esse præcis Græciæ colonis plurima accidisse, quæ fabulis occasionem dederint, atque ad eò quæ narratur à Poëtis, non esse omnia falsa; sed verum à mendacio fecernere, saltem ubique, difficile est.

4. Sunt alia, in quibus occurrunt totidem rationes credendi quidpiam esse falsum, ac sunt ejusdem rei quasi veræ admitteudæ. Hoc multi judicium ferant de * Gigantibus, ac Giganteis ossibus, quæ in variis locis reperta narratur. Ejus generis sunt plurima, quæ passim de Dæmoniorum apparitionibus dicuntur. Eodem quoque loco haberi queat quæstio, an sit nexus naturalis inter voluntatem nostram & motus quarundam partium corporis, ut brachiorum, pedum &c. an verò sit res ab divino pendens arbitrio, quod veluti vinculum rerum naturæ diversarum sit?

* Vide Theod. Ryckii *Oratationem de Gigantibus.*

5. Secundò, sunt *falsitatis suspectæ* Propositiones, in quibus plura & graviora indicia falsi, quàm veri sunt; licet ea indicia necessaria ad sensum non eliciant. Indicia autem hæc sunt opposita signis verisimilitudinis, unde possunt facile colligi, ne eadem repetere hic necesse sit. Ita ostendi posset hic longa series Regum Assyriorum, quam ex *Ctesia* habent Vett. nonnulli Historici, plura habere signa mendacii, quæ veritatis; licet *Διαρρηχτός* negari nequeat. Quod dicit *Cartesius*, de ratione quæ tonitrua formantur, concursu nivolarum nubium, quæ inter se exhalationes ac vapores collidunt, ejusmodi est ut videatur falsum esse; nec tamen prorsus rejici queat, ut in *Physica* ostendimus.

S. 5. *Plura & graviora &c.* Hujusmodi est quod *Antias Valerius* scripserat de rumore Romæ sparso, quo P. & Lucius Scipiones capti, Legionisque Romanæ in Asia deletæ ab Antiocho ferebantur. *Rumoris hujus*, inquit Livius, Lib. XXXVII. c. 48. *quia neminem alium auctorem habeo, neque affirmata res mea opinione sit, nec pro vana prætermissa.*

6. Eadem hic servanda cautio, quam circa verisimiles Propositiones tradidimus. Nempe, de dubiis, dubitandum; de falsi suspectis, suspicio est animo fovenda. Temerarium esset eas confundere cum falsis prorsus, non minus ac si comparæ veritatis haberentur. Nec inter se etiam sunt confundendæ, quasi ubicumque occurrit dubitandi levis occasio, falsitatem subesse suspicaremur necesse esset.

7. *Falsæ* denique à nobis dici merito possunt Propositiones, aut *evidentiæ Mathematicæ*, aut *Morali* oppositæ. Sic falsum est corpus humanum, aliquot pedes longum, posse intra frustum

panis tenuissimum contineri. Falsam Propositionem proferret, qui numquam fuisse urbem, quæ *Roma* vocaretur, diceret.

8. Verùm licet hæc natura sit falsarum Propositionum, non semper perinde est nota; ideoque libertate nostrâ, quâ possumus obscuris adferri, abusi sæpe quod falsum est statuius esse verum. Attamen non potest venire, ut id cujus falsitas nobis nota est, à nobis simul habeatur per vero; hoc enim repugnat *verum*, & *non verum habere idem*.

9. Universalis, & quâ omnes aliæ continentur, origo *Erroris*, quo falsum existimamus esse verum, est is abusus, quem diximus, libertatis; quo fit ut obscuris adferentibus præbeamus, quasi perspicuis. Sed sunt quædam erroris occasiones, paulò minus generales; quæ dignæ sunt quæ à nobis, ut ab iis caveri possit, recensentur.

10. Primum, aliquando desunt rationes seu argumenta, quæ possent quidem haberi, sed iudicaturis eo tempore non suppetunt. Si iudicium tunc feratur, periculum est summum erroris. Ita si quis sine instrumentis necessariis quæ Poli sit altitudo, quam alifunde non acciperit, iudicare adgrediatur; falli potest, nec veritatem nisi casu inveniet. Si quis, sine Historiarum lectione, iudicare velit de quapiam gente, quam non vidit, summopere periclitatur. Idem subit periculum, qui de re quapiam decretorium iudicium ferre adgreditur, licet necessaria documenta à nemine possint comparari; ut si quis dicat in substantia nihil esse, nisi quod in ea videt, is se manifestò exponit periculo

culo erroris, quod nullâ arte possit certior fieri an idea substantiæ illius, quæ idea animo ejus obversatur, adæquata sit, nec ne. Quàm multa de divina natura, Deique decretis dicta sunt; ad quorum veritatem cognoscendam, necessaria nobis desunt subsidia? Deficientibus omnibus Historicis Monumentis, Historia Gentis cognosci nequit, nec quidquam verum nisi casu de ea dici. Quot conjecturæ inanes circâ Historiam Sacram, & Ecclesiasticam, quasi certæ adferuntur, quæ multò majorem Historiarum postulerent lucem, si de iis quidquam certi statuerendum esset?

11. Secundò, erroris occasio est imperitia eorum qui ratiocinantur, & qui sæpe ingenium ac iudicium suum numquam excoluerunt. Licet rationes validæ adferantur, quibus periti commoverentur, non adferuntur; quia nec usu didicerunt bene ratiocinari, neque ad Artis regulas umquam animum applicuerunt. Sic plebrosque homines qui Artibus Mechanicis, ad vitam sustentandam, operam dant, extra ea quæ experientia norunt, stultè ratiocinari, inepta argumenta quasi solida admittere, & solida quasi inania repudiare quotidie videmus. Hoc præsertim in Religione observare licet, de qua portenta quævis plebecula, quasi demonstrata, credulis auribus bibit. Imò qui honestioris sunt ordinis, ipsi etiam summates, qui in voluptatibus vitam terunt, ita iudicium suum negligunt; ut, præter ea quæ à stultorum Magistra Experientia didicerunt, nihil præne teneant, & à peritioribus, aut fraudulentis hominibus nullo negotio in absurdissimas opiniones coniciantur.

Cujus rei nimis sunt frequentia exempla, & anti-
quæ & recentia.

12. Tertia erroris causa in eo sita est, quòd argu-
mentis veri aut falsi, quæ alioqui nota sunt, aut
cognosci possent, sæpe homines uti nolint; quod
oritur ex variis adfectibus. Impatientia laboris,
exempli causâ, impedit quominus longum ratio-
cinationum nexum expendere, aut sat multa ex-
perimenta expectare velimus: factique ut citius
judicemus, quam cognoverimus. Cupiditas famæ,
quâ quamprimum frui optamus, dum eru-
diti volumus videri, antequam simus, judicio-
rum præproperorum de rebus non satis notis causa
est. Odium hominis, aut sectæ, facit ut inaudi-
tos damnent qui sunt eo adfectu præpediti; néve
adversariorum, aut inimicorum argumenta ex-
pendant impedit. Cujus rei, ne exempla apud
Ethnicos solos extarent, degeneres Christiani
Veteres & Hodierni operam dedere.

13. Quarta denique causa Erroris sita est in
fallacibus regulis verisimilitudinis, quæ ad qua-
tuor potissimas classes referri queunt, & quarum
aliquot obiter notavimus, ubi de verisimilitudine
egimus.

14. Prima est *opinionum dubiarum*, quæ post-
quam quasi indubitatae admittæ sunt, innumeros
alios errores pariunt, quando falsas esse contingit.
Ita posito verè contigisse innumera, quæ à supe-
riorum sæculorum Monachis narrantur, mira-
cula, ad sepulcrum aut signum sancti cujuspiam
viri; inde sequitur rectè eos facere, qui Religio-
nis causâ ea sepulcra adeunt, aut imagines vene-
rantur; aliâque ejusmodi haud pauca indidem
consequuntur.

§. 14. Opi-

§. 14. *Opinionum dubiarum* Cicero pro Roscio Comedo:
sic est vulgus, ex veritate pauca, ex opinione multa affirmat, C. 10.

15. Secunda est *receptarum Hypothesium*, quæ
quasi certæ statuuntur, quòd ab infantia videri-
mus eas admitti ab omnibus inter quos viximus,
& ab iis etiam quos amamus, aut colimus.
Cum enim à teneris unguiculis aliquâ opinione,
quam tunc expendere nequibamus, imbuti fu-
imus; haud facile ab animo nostro evellitur, aut
etiam dubia redditur. Sæpissimè autem opinio-
nes receptæ universè à maximis gentibus falsissi-
mæ sunt; unde etiam numerosa figmentorum,
per consequentias, nascitur proposita. Ita cum
Romanorum plerique crederent Romulum &
Remum à lupa nutritos, cum ipsa illa in re fal-
lebantur, tum etiam animum, ad similes cre-
dendas naniâs, parabant. Hujus rei exemplum
est *Trogus Pompejus*, qui cum quemdam *Habi-*
dem, antiquissimum Hispaniæ Regem, cervæ lacte
nutritum fuisse accepisset, non audebat in dubium
revocare; quòd alioqui etiam dubitandum fuisset
de *Diogenesio*, ut sic loquar, Romuli & Remi, cum
non esset major ratio credendi unius, quam alterius.
* *Hujus casus*, inquit de Habide Justinus,
fabulosi videntur, nisi & Romanorum condito-
res lupâ nutriti, & Cyrus Rex Persarum cane
alius proderetur.

16. Tertia est *adfectuum*, qui nos ad fidem
habendam parant, aut contrâ animum nostrum
obstruunt quibusdam opinionibus. Verisimile
sæpe aliquid nobis videtur, quia nostrâ interest,

E 4

ut

* Lib. XLV. cap. 4. Vide simile quiddam in Panegyrico
Nazarii Constantino dicti. Cap. xv.

ut verum sit, aut videatur. † *Quæ volumus, & credimus libenter, & quæ sentimus ipsi, reliquos sentire speramus.* Hoc quotidie observare est, cum nos aut vicini, sociive bellamus. Clades nostrorum exercituum, aut peccata ducum, si quæ nunciantur, non credimus. Contra victorias nostrorum credulitate nimiam amplificamus, & imperitiam aut ignaviam hostium augemus. Idem, quem modo laudavimus, Scriptor de *Ædulis* falso nuncio deceptus: *impellit alios avaritia, alios iracundia, & temeritas, quæ maxime illi hominum generi est innata, ut levem auditionem habeant pro re comperta.* Lib. v. 11. B. G. cap. 42. Atque hac in re tanto agimur adfectu, ut illis vehementer indignemur, qui audent quam levi talo nitantur nostræ Opiniones. Nec desunt etiam qui pignora deponant, ea amissuri, nisi sui constituta die victores evaserint. Cum metus est ingens, quæ metui consentanea sunt, etiam à levibus auctoribus persuadentur. Sic *Tyriis* ab *Alexandro* obfessis, & rerum suarum trepidis, cum nescio quis dixisset oblatum esse pro somnum sibi speciem *Apollinis* urbem deserentis; *quamquam auctor levis erat, tamen ad deteriora credenda promissu metui, aureâ catenâ devinxere simulacrum,* ut narrat *Curtius*, Lib. iv. cap. 3.

§. 16. Adfectuum] *Cicero* de *Oratore* Lib. 2. cap. 42. *Plura multo homines iudicant odio aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitiâ, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua permutatione mentis; quam veritate, aut præscriptio, aut juris normâ aliquâ, aut iudicii formâ, aut legibus.*

Ibid.

† *Cæsar* de *Bell. Civil.* Lib. 11. c. 27. *Quem imitatus est Lampridius Hellogabali c. 11. ubi de bono spe ex eius principatu concepta: fudis credentibus, ut se habent vota hominum, ad credulitatem se simulant, cum quod optant verum esse desiderant.*

Ibid. *Verisimile &c.] Spem, seu Cupiditatem & Metum eo modo animum adficere observavit Seneca in Hercule furente* v. 313.

MEGARA A. *Quod nimis miseri volunt, Hoc facile credunt.* AMPHI T. *Imò quod metuunt nimis, Nunquam amoveri posse, nec tolli putant.*
Prona est timori semper in pejus fides.
Ovidius Ep. *Phyllidis* ad *Dem.*

Tardè qua credita ladunt

Credimus,

Ibid. *Cùm metus est ingens.] De eo quod nobis nocere potest adtentius cogitamus, quam de eo quod profest. Cicero pro P. *Quintio* S. 2. *Omnes, quorum in alterius manu vita posita est, sapè illud cogitant, quid possit in ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere.**

17. Ubi agitur de dogmatibus speculativis, ea credimus etiam esse vera, quorum veritate posita, melius nobis est, aut esse putamus. Multi sunt & fuerunt, apud plurimas Ethnicorum, Judæorum, Muhammedanorum, imò & Christianorum familias, qui ea se credere profitentur, & credunt re ipsa, quorum fides ipsorum commodis conducit. Quæcumque dubia in animo nascuntur circa dogmata, quibus, sine molestia aut periculo, fidem detrudere non possunt; ea veluti nascentia, fidem ad alia avertentes, suffocant. Quod suis honorificum id facile sibi persuaderi sinunt, difficilius quod indecorum est. Imò interdum sermone ita eunt animi adfectum produunt homines, ut licet veritatem se videre profiteantur; tamen indicent se paratos contrarium credere, si qua esset quæ se possent tueri auctoritas. Ita *Livius* Lib. xxxi. cap. 46. ubi loquitur de *Scipione Africano* patre *Pœnis* erepto: *Servatus* inquit, *Consulis* decus

E 5

Galius

Cælius ad servum natione Ligurum delegat. MALIM equidem de filio verum esse, quod & plures tradidere auctores & fama obtinuit. Vide eundem Lib. VIII, 18. Curtius de deleta, per temulentiam, ab Alexandro Persepoli: Pudebat Macedones tam præclaram urbem à conestabundo Rege deletam esse. Itaque res in seruum versa est, & IMPERAVERUNT sibi, ut crederent illo potissimum modo fuisse delendam.

18. Admisso præ adfectu dogmate, idem adfectus facillè suadet ea quæ dogmati consentanea sunt, possuntque ad id confirmandum prodesse, esse verissima. Admissâ superstitionâ opinione de prodigiis, Romani facillimè quod nunciabatur simile credebant, præsertim difficilibus temporibus; quod idem, cujus verba modò adtulimus, Livius observavit Lib. XXI. c. 61. *Multa eâ hieme, inquit, prodigia facta; aut, quod evenire solet, motis semel in Religionem animis, multa nunciata & temerè credita sunt.* Ita Pontificii, admissio semel imaginum cultu, exempli gratiâ, aut summâ Episcopi Romani auctoritate, avidè adripiunt quæcumque ad hæc tuenda dogmata apta sunt. Monumenta conficta, primorum sæculorum Christianis supposita, quasi genuina defendunt, ubi ex illis aliqua pro illis suis opinionibus argumenta deducere queunt. *Martinus Lutherus*, ceteroqui vir insignis & de re Christiana bene meritus, rejecit Epistolam Jacobi, Apostolico spiritu plenam; quod adversaretur opinioni temerè conceptæ, de inutilitate bonorum operum. Veritate quæpiam meritò admissâ, quia eam non semper ut veritate dignum esset, sed cæco adfectu defendimus, quidquid ad eam factam tectam servandam

vandam conducere posse videtur, non satis accuratè expensum sæpe adripimus. Scripturæ divinæ unica, in dirimendis Christianorum controverfiis, summo jure propugnatur auctoritas; at propterea aut nulla esse in ea Librariorum vel levîa menda, aut puncta Hebræorum vocalia à Prophetarum manu esse, quosdam pertinaciter contendere par non erat. Atque ejusmodi errorum, ex adfectu natorum, exempla sunt innumera.

19. Quarta verisimilitudinis mala ratio est ex auctoritate, cui temerè confidimus, petita. Passim videmus homines, quibus sanè humanum ingenium & humanæ facultates deberent notissima esse, alii, quasi certò sibi compertum esset eum non falli, credere; cum nonnisi inanes temerariæ suæ fidei rationes habeat. Certè hominibus, cum de re agitur, quam aliter, nisi ex eorum narratione cognoscere non possumus, ubi eorum narratio habet indicia veritatis, de quibus in Cap. antecedente diximus; numquam simplici auctoritati, rationibus destitute, adsentientium. Ita qui credunt Ecclesiæ, sine rationibus adfirmanti, & putant eandem Ecclesiam esse *divinæ veritatis*, non propter rationes, sed quia ita edocti sunt, & ad illam opinionem, quasi ad scopulum quemdam è naufragio adpellentes, ab infantia adhæserunt, auctoritati temerariam fidem habent.

§. 19. Eò autem nobis à fallace auctoritate diligentius cavendum, quò magis viam, quæ ad auctoritatem summam sæpe pervenit, consideraverimus. Auditus dignus est hanc rem Cicero in Topicis, cap. 20. *In homine virtutis opinio valet plurimum. Opinio autem est non modo eorum virtutem (adde & scientiam) habere qui habent, sed etiam qui habere videntur.*

Itaque quos ingenio, quos studio, quos doctrinâ præditos vident, quorumque vitam constantem & probatam, ut Catois, Lali, Scipiani, alteramque plurimum, ventur eos esse, quales se ipsi vident. Non solum nos censent tales esse, qui in honoribus populis, regibus publica versantur; sed & Oratores, & Philosophos & Poetas, & Historicos, ex quorum & scriptis & diis sæpe auctoritas petitur ad faciendam fidem.

20. Denique, circa hæc omnia observandum ut plurimum esse quamdam *συμπελοκώ* causarum, quæ nos in errorem conjungunt; ac raro, propter unicam, nos in errorem delabi. Inopia argumentorum; imperitia in iis expendendis, quæ suppetunt; eorumdem neglectus, quo fit ut ea ne considerare quidem velimus; fallaces verisimilitudinis rationes, dubia dogmata procompertis habita, opiniones vulgo receptæ, perturbationes animi, auctoritas malè tuta; omnia interdum confertim in animos nostros simul irruunt, interdum divisim, ut ita dicam, copis nos adgrediuntur & transversos nullo negotio agunt.

21. Contrà hæc una generalis cautio est, jam adlata; si nulli Propositioni, firmo animi iudicio, adsentiamur, dum est obscura, seu dum sentimus nos posse, ei adsensum negemus; verisimilitudini verò eatenus, quatenus ad verum accedit, credamus.

22. Sed sunt præterea singularia remedia adhibenda, petita ex consideratione causarum, quæ nos in errores conjungunt. Ubi, nimirum, expendenda est Propositionis veritas, aut falsitas, videndum anxie annon ad eam admittendam aut rejiciendam proclives fortè simus, propter aliquam ex memoratis causis. Si quid simile

in

in nobis esse suspicemur, quam diutissime fieri potest, cohibendum iudicium, res altius investiganda; interdum etiam alios, in quibus eadem præconceptæ Opiniones non sunt, consuluisse profuit.

23. Exempli causâ, si deprehendamus à nobis Opinionem animo admittam, eò quòd à magno virorum doctorum numero recepta fuerit; quod animadvertemus, si severè nosmet ipsi interrogantes, nullam aliam rationem ob quam dogma quoddam animo nostro infuderit, proferre possimus; si, inquam, nos solo numero sic opinantium niti sentiamus; tum utile erit cogitare alias scèctas Philosophorum aut Theologorum, quorum numerus sæpe minor non erit, interdum etiam major, contraria, aut dissimilia adfirmasse; quòd, nempe, viri plurimi, eorum judiciopræstantes, eandem sententias fovissent. Hinc nobis opinionis nostræ quàm infirmum sit fulcrum, liquebit; si vel minimum amantes veritatis simus. Atque eadem ratione in ceteris agendum erit, nisi malimus in perpetuo erroris periculo, quàm in certa veritatis luce versari.

CAPUT X.

De Fide.

I. **C**APITE VIII. §. 4. Fidem posse aut ad Scientiam, aut ad Opinionem referri ostendimus, idèoque quæ de hisce duabus hæcenus diximus possent etiam Fidei accommodari. Verùm quia res est maximi momenti, propter

E 7

Chri-

Christianorum controversias, paucis singulari Capite ea de re agendum duximus.

2. *Fides* in genere dicitur Adfensus Propositioni præbitus ab alio prolatae, cujus veritatem ratiocinatione aut experientia ipsi nostrâ non deprehendimus, sed ab alio deprehensam credimus. Potest distingui in *cæcâ & oculatâ*. *Cæca* fides est, quâ Propositioni prolatae ab aliquo, à quo verum dici nullâ certâ ratione nobis constat, adfentimur; atque hic adfensus homine sapiente profus indignus est. *Oculata* est quâ propositioni prolatae ab eo, quem neque falli, neque fallere velle certò scimus, adfensum præbemus. Quò autem evidentiores sunt hæ rationes, eò firmior est Fides.

3. Distingui quoque solet in fidem *divinam & humanam*. Prior est, quâ Deo adfirmanti credimus; posterior, quâ hominibus. Ubi æquè nobis constat Deum esse loquutum, ac homines, firmior est fides divina quàm humana; quia ut plurimùm certiores sunt rationes, quæ persuadent Deum neque fallere, neque ipsum falli, quàm quæ idem, ut de hominibus credamus, efficiunt. Verùm ubi dubium est, an Deus aliquid dixerit; aut Deum dixisse credendum, quia ab hominibus aliis narratur, fides credendi rationibus firmior esse nequit. At interdum tam validæ sunt credendi hominibus rationes, ut probè intellectuæ evidentiam Mathematicam æquent. Tunc temporis fides humana æquè inconcussa est, ac divina; quia æquè necessario utrobique persuademur.

4. Cùm porrò fides divina propriè dicta feratur in ipsum Deum aliquid adfirmantem, nemo

nemo ejusmodi fidem jacere potest; nisi sit Propheta, quem Deus ipse adloquutus fuerit. Hodie quidquid est fidei inter Christianos pendet ex hominum testimonio, quos vera quidem dixisse certissimis rationibus liquet, sed quarum vis pendet ex cognitione Historiæ; nam sancti viri, quos Deus suo ipse adloquio dignatus est, dudum terris erepti sunt.

5. Hinc videmus cùm omnis fidei, tum etiam hujus nostræ, fundamentum unicum esse ratiocinationem: quæ non fallit, ubi necessarium elicit adfensum. Deo crediderunt ii quibus ipse voluntatem suam patefecit, propter certas rationes, non cæco adfensu. Iis hodie credimus, aut potius eorum Scriptis; propter rationes, quarum vim non aliter noscimus, quàm quemadmodum novimus quare indubitatis aliis Historiis adfentiamur. Verùm hodie plurimi hæc omnia rejicientes, quæ de rationibus credendi diximus, aiunt se firmissimè persuasos à Spiritu Sancto, licet planè ignorent rationes credendi. At iis quidem licet sibimet ipsi gratulari; sed quoniam sui *Subordinati* nulla adferunt argumenta, de eo dubitare aliis licitum sit oportet.

6. Hinc quoque liquet Propositionem, quam quispiam à Deo ipso se accepisse putat, non posse nisi stultè ab eo admitti, quasi indubitatum fidei objectum, si cui cognitioni evidenti contraria sit. Nimirum, licet certissimum sit Deum non posse falli, neque fallere; tamen fieri nequit ut is, ad quem directæ est revelatio, evidentiores rationes habeat ei credendi, quàm evidentes veritates amplectendi.

7. Verum revelatio, quam à Deo ipso esse manifestò liquet, potest admitti, licet contraria sit verisimilibus Propositionibus; quia tunc rationes, quæ revelationem eam à Deo manare suadent, firmiores sunt iis, quibus Propositiones verisimiles nituntur.

8. Si autem revelationem divinam, quæ ipse Deus quid vellet patefecit, contrariam esse evidenti veritati per Rationem cognita, credere nequeamus; minus certè revelationem hominum ministerio ad nos delatam, si contraria sit evidenti veritati, admittere possumus. Nam licet indubitatum sit Deum non esse fallacem, attamen scire non possumus pari evidenti ejusmodi revelationem verè à Deo profectam, quæ novimus veritates manifestas.

9. Præterea Propositionum, quæ olim revelatæ dicuntur, æquè evidenter cognoscere sensum nequimus; ac novimus veritates manifestas, quas operâ Rationis cognoscimus. Itaque posito Propositionem olim revelatam fuisse, propter validas rationes; attamen sæpe adhuc non levis potest supereffe difficultas, in sensu Propositionis inveniendò, nec tam certò nos eum adsequutos, quàm unum & plura differre, exempli causâ, scimus.

10. Hinc ulterius colligimus, quidquid est fidei id solâ Ratione niti, cum sola Ratio nos doceat quis sit revelationis aliis factæ sensus. Unde enim scimus Apostolos quampiam Propositionem à Christo accepisse, aut Christum ipsum à Deo, eo sensu quo nos eam intelligimus, nisi ratiocinatione? Certè priusquàm hoc sciamus, & inconcussâ fide teneamus, oportet nos Linguis

guis operam sat diu dedisse, aut aliis qui eas norunt credere, propter certas rationes, quæ nonnisi ratiocinatione cognoscuntur.

11. Hæc eò certiora videbuntur, quò adcuratius expenduntur; præsertim si reputeamus, revelationem ad homines missam non fuisse, ut omnia eos edoceret, quasi nihil prorsus scirent; aut quod revelatur ad eò novum non esse, ut nullam connexionem, neque similitudinem habeat, cum iis quæ jam noverant. Contrâ revelatio statuit nobis plurima esse nota, neque enim accepimus Systema omni ex parte perfectum, & cujus solâ lectione, sine ullo consecratorum usu, voluntatem divinam cognoscere possumus. Ponit revelatio & res plurimas notas esse iis ad quos pertinet, & certum etiam sermonis usum, ex quo concepta est, & ex cujus regulis intelligenda; quod iis quibus sermo ille non nisi studio innotescit, quàm iis quibus vernaculus erat, difficilior est.

12. Multa possent hanc in rem adferri, quæ neque injucunda, neque inutilia essent; sed quæ pertinent ad alias disciplinas, Theologiam putâ & Criticam. Hic satis habemus ostendere de veritate & sensu Propositionum, quæ revelatione innotescant, iidem subsidiis, judicium certum ferri, ac de Propositionibus ceteris omnibus, de quibus narratione tantum certiores sumus.

CAPUT XI.

De Propositione, quæ DIVISIO dicitur.

1. **U**bi de re aut idea composita agendum est, partes ejus singillatim considerandæ; quod nisi fiat, dum confunduntur partes aut proprietates distinctæ, necessariò nascitur obscuritas. Vitatur autem *Divisione*, quæ partes rei, circa quam meditatio nostra versatur, enumerat.

2. Divisio definitur: *distributio totius in omnia quæ continet*. Apud Philosophos autem vox *Totum* duplicem sortita est significationem, unde etiam duplex distinguitur divisio.

3. Totum est, quod constat partibus *inseparabilibus*, quales sunt substantiæ, quæ componuntur variis partibus; ut corpus humanum, quod potest in plura membra dividi. Hæc divisio à Philosophis propriè *partitio* adpellatur.

4. Est & aliud *Totum*, aliter Latine *Omne* vocatum, quod est propriè idea quædam abstracta, quæ pluribus rebus communis est, qualia sunt *Universalia*; aut idea composita, quæ complectitur substantiam & accidentia, aut saltem plura accidentia. Partes hujus Totius vocantur *subje-ctivæ*, aut *inferiora*.

5. Tripliciter hoc Totum, dividitur. Prima divisio est, quando *Genus* dividitur in *Species* aut *differentias*; ut quando *substantia* dividitur in *Corpus* & *Spiritum*; in *extensam* & *cogitantem*. Secunda, ubi res quæpiam in varias classes di-

stri-

DE JUDICIIS. CAP. XI. 115
tribuitur, secundum accidentia opposita; ut quando Stellæ distribuuntur in eas quæ lucem ex se emittunt, & eas quæ opaco corpore lumen solare reflectunt. Tertia est, quando accidentia ipsa dividuntur, secundum subjecta quibus insunt; ut quando bona dividuntur in bona animi, corporis, & fortunæ.

6. Tres à Logicis conditæ sunt bonæ divisionis Regulæ. Hæc est prima: *Membra divisionis debent exhaurire totum divisum*. Itaque quando numerus omnis dividitur in *Parem* & *Imparem*, recta est divisio; quia nullus prorsus est numerus, qui non sit par, aut impar. Sed si divideretur in *denarium* & *septenarium*, ridicula esset divisio; quia infiniti sunt numeri, qui ad neutrum referri possunt.

7. Secunda hæc est Regula: *Divisionis membra debent esse opposita*; ut numerus impar pari est oppositus. Ea autem oppositio potest fieri, simplici negatione, ut *corporeum*, non *corporeum*; vel membris positivis ut *extensum*, *cogitans*. Atque hæc posterior divisio melior habetur altera, quia ex ea diviti natura melius innotescit. Qui enim dicunt *Entia omnia esse corporea aut incorporea*, non docent quæ sit incorporeorum natura; sed tantum quæ re careant; nempe, corporis proprietatibus.

8. Tertia Regula hæc est: *Membrum unum divisionis non debet ita in altero contineri, ut alterum de eo affirmari queat*, licet alioquin aliquatenus eo includi, sine divisionis vitio, possit. Ita extensio Geometricè considerata potest dividi in *lineam*, *superficiem*, & *solidum*; quamvis linea includatur in superficie, superficies in solido; quia, nem-

nempe, superficies dici non potest solidum, neque linea superficies, quod abstractè spectatæ idem non sint. Sed malè divideretur numerus in *parem, imparè & denarium*, quia denarius est par.

9. Cùm divisio inventa sit, ordinis & perspicuitatis causâ, cavendum est ne eam ita concipiamus ut confusionem & obscuritatem pariat. Ubi inquiritur natura alicujus rei, *non debet divisio in nimis magna membra, aut nimis generalia fieri*; etenim sic res distinctæ confunduntur. Ita si quis, naturam corporum nobis notorum inquisiturus, ea distingueret in ea quæ sunt in Terra hac nostrâ, & quæ extra sunt; deinde, sine ulla alia subdivisione, eorum naturam investigare adgrederetur, sine dubio confunderetur.

10. *Membra etiam non oportet esse, nisi res hoc necessariò postulet, nimium inæqualia.* Ejusmodi est divisio eorum, qui dividunt Universum in *Cælum & Terram*, cùm Terra, præ eo quod vocatur Cælum, seu immensis illis spatii, in quibus Stellæ erraticæ & fixæ continentur, sit minor puncto. Manifestum est ejusmodi divisione, seu veritatem sibi soli quærat, seu eam repertam aliis explicet, animum turbari. Sic fit ut vulgò homines hanc nostram glebam, cui innitumur, æquiparent, aut etiam præferant toti rerum Universitati.

11. Verùm cavendum etiam, *ne dum æquare partes volumus, vim, ut ita dicam, rerum nature inferamus, conjungendo separata, & conjuncta separando.* Ita ridiculè se gereret Anatomicus, qui corporis humani descriptionem traditurus, aut ejus dispositionem indagaturus corpus di-

divideret in inferiorem, & superiorem partem, quam inferiori prorsus æqualem faceret; oporteret enim ab eo expendi dimidiam partem variorum membrorum corporis, & partem coherentem differre in aliud tempus; unde feret ut totius cordis, exempli causâ, aut lienis descriptionem non traderet, sed tantum dimidiorum; quâ divisione impediret ne ipse, aut audientes uniuscujusque membri integram structuram distinctè intelligerent. Igitur est habenda ratio connexis, ne quæ arctè nexa sunt violenter divellantur; nève conjungantur quæ nullum habent inter se connexionem.

12. Dum diligentiam ostentant quidam Scriptores, in partes adeò minutas quod expendunt dividunt, ut numerus partium conturbet memoriam, & obtundat attentionem. Hoc quoque vitium est divisionis, quod accuratè ratiocinantibus cavendum. Hujusmodi sunt divisiones Disciplinarum, quæ existant apud *Diogenem Laërtium* in *Platone*, atque huic Philosopho tribuuntur. Sunt enim adeò multiplices, & tam subtiles, ut vix memoriæ mandari queant. Hanc rationem dividendi in minutissimas partes, secundum varia exigui momenti accidentia, ab eo sumisit *Aristoteles*, cujus opera etiam divisionibus & subdivisionibus scætant.

§. 12. In partes adeò &c.] Rectè Seneca Ep. 89. sive Lib. xiv. prima: *Quidquid in majus crevit facilitas acquiritur, si dissectis in partes, quas, ut dixi, innumerabiles esse & parvas non oportet. Idem enim habet vitii nimia, quod nulla divisio, simile confuso est quidquid usque in pulverem scissum est.* Vide & *Quintilianum* Lib. IV. c. 5.

13. Cavendum quoque ne in scopulum impingamus, in quem idem *Aristoteles* & Veterum non pauci impegerunt. Nempe, dum res dividere sibi videbantur, sæpe significationem vocabulorum dumtaxat dividebant; nam res planè diversas, quòd eodem nomine dicebantur, sub unam classè referentes, tot esse rerum species, quot erant vocabuli notiones dicebant. Ita ubi agit *Ἐὶ τὰ τὰς κατηγορίας* §. 5. *ἔστι δὲ ἕξις* de habendi generibus: τὸ ἕξις, ait, dicitur variis modis. Dicimus enim aliquem habere (*ἕξις*) virtutem; aut quantitatem qualis est magnitudo quam aliquis habet, ut tria quatuorve cubita, aut circa corpus, ut vestem; aut in parte, ut in digito annulum; aut insiar partis, ut manum, pedem; aut in vasculo, ut testa vinum; aut insiar possessionis, ut domum, agrum. Dicitur etiam vir habere uxorem, & uxor virum. Meritò addit: *Forè ἔστι ἄλλοις ἕξις* videbuntur esse habendi modi, si de *ἑκάστῃ λέγουσιν*, quòδ ἀπὸ τῆς κατηγορίας, sed soliti dici ferè omnes enumerati sunt; nam reverà hæc est tantùm observatio sermonis Græci, cum in aliis Linguis illi habendi modi non occurrant; neque enim Latine, exempli causà, testa dicitur habere vinum, ut Græcè *ἕξις ἕξις λέγουσιν τὸ νεπέριον*, teste *Aristotele*, Grammatico optimo.

CAPUT XII.

De Propositione, quæ DEFINITIO dicitur;
& primum quidem de Definitione Nominis.

1. Duplex est Definitio, una rei, altera nominis. Prior exponit quam rei naturam esse existimemus: altera quam significationem voci, seu nomini cuiuspiam tribuamus. De posteriore hoc in Capite agemus, de priore postea dicturi.

2. Quandoquidem nobis solis semper non cogitamus, sed sæpe etiam verbis aut pronuntiatis, aut scriptis, animi nostri sensa aliis patefacere nos oportet; aut ad alios, eadem ratione, discere quod ignoramus; possimus aliis aut alii nobis errandi occasionem præbere, ambiguitate verborum, nisi, quid verba ambigua significant aliis non ambiguis explicaretur. Possunt hanc in rem aut nova vocabula fingi, qualia plurima à Veteribus Græcis, & Recentioribus Scholasticis facta sunt; aut jam usitatis, additâ novâ definitione, novæ significationis tribui. Ita si velim probare *Animus* esse immortales, dicam me voce *Animus* intelligere id quod in hominibus cogitat, quidquid sit; ne qui me audiunt loquentem fortè putent me, voce *Animus*, ventum intelligere, qui facitè dissipatur.

§. 2. Possimus aliis &c.] Ipse *Epicurus*, disciplinarum alioqui Mathematicarum spector, crebriò dicebat, diligenter oportet

tere exprimi, qua vis subjecta sit vocibus, ut auctor est Cicero, Lib. de Finibus II. n. 6.

3. Definitione nominis definitio usûs, seu significationis, quam voces usu obtinent, notatio hic non significatur. Non quærimus enim quo sensu alii utantur voce quæpiam; sed quis futurus sit, apud nos, ejus usûs, exponimus. Definitio significationis usitatæ potius ad Criticam, quam ad Logicam, pertinet.

§ 3. *Definitio usûs.* Hujus meminit Cicero de Invent. Lib. II. n. 53. ubi de controversiâ nominis: *Primus*, inquit, *accusatoris locus est, ejus nominis, cujus de vi quaritur brevis & aperta & ex hominum opinione definitio.*

4. Igitur hac misâ, primò definitionem significationis, quam voci cuiquam tribuere constituimus, prorsus pendere ex arbitrio nostro observabimus. Licet enim nobis sono, qui per se nihil significat, prout libet, ideam adnectere. Rei verò, sono significatæ, definitio non pendet à nobis, nam cum ejus natura certa & eadem semper in se sit, nullam in eâ mutationem verba nostra facere possunt. Ita mihi *circulum*, in meo sermone, significare figuram planam tribus lineis rectis constantem, dicere liceret. Sed quandoquidem aliorum sermo à meo non pendet, non possum id quod alii *circulum* vocant, esse ejusmodi, quam dixi, figuram adfirmare; aut conceptum circulum ita definire.

5. Secundo, cum definitio nominis sit nostri arbitrii, non potest ab illo in litem vocari. Neque enim ullus nos cuiquam voci certam significationem dedisse, quando eam à nobis datam adfir-

adfirmamus, negare potest. Si definiissem circulum, prout dixi, nemo id in controversiam trahere posset; nec quidquam quod quereretur haberet, si modò constans ea in definitione esset.

6. Tertio, quandoquidem oppugnari nequit definitio nominis, sequitur eam posse instar Axiomatis indubitati adhiberi; quòd faciunt Geometrae, qui omnium maxime ejusmodi definitionibus utantur. Verùm ne putemus propterea aliquid de idea, quæ adfixa est definitio nominis, adfirmari, quod in dubium revocari nequeat, cavendum. Principium est indubitatum, aliquem ita definiisse vocem quæpiam; sed non est principium indubitatum id quod dere cogitat, quam vocabulo illo adficit. Ita si quis definiat *calorem*, id quod est in corporibus quæ nos calefaciunt, & simile est calori quem sentimus; nemo quidem poterit eam definitionem oppugnare, quatenus exprimit quod voce *calor* intelligit; sed nihil obstat quominus negemus esse aliquid, in corporibus calefacientibus, ei simile quod nos in nobis sentimus.

7. Scholastici duobus præcipue modis, contra hæc observationes, pascant. Primò, res ipsas definiunt, prout libet, dein nolunt suas definitiones oppugnari; cum hoc tantum juris habeant definitiones nominis. Satis malè hominem definiunt *Animal ratione præditum*, quam tamen definitionem si quis admittere nolit, quasi prima principia negaret, indignantur. Ejusmodi definitione, si non accuratior, certè candidior est, quâ Veterum quispian jocans utebatur: *Homo est quod omnes novimus*. Secundo, raro definitionibus nominum utuntur, unde

summa obscuritas in eorum sermonibus nascitur, & innumeræ λογικαίαι, dum eadem dicentes aliis verbis se invicem non intelligunt. Hinc olim controversiæ *Eutychemæ* & *Nestorianæ*, de Persona & Naturis Christi, natae. Nam dum Eutyches *Naturam* vocat quod alii *Personam*, & Nestorius contra *Personas* quod alii *Naturas*; excitata sunt dissidia ingentia in Oriente, inter eos qui reverâ, quoad ex eorum Scriptis conjicere licet, idem sentiebant.

§. 7. *Homo est quod omnes nominamus* Ἄνθρωπος ἐστὶν ὃ πᾶντις ἰσχυαί. *Democritus apud Sextum Empir. Pyrrh. Hypot. Lib. II. cap. 5.*

8. Ex iis quæ diximus, liquet Definitionis Nominum, in sermone Philosophico, usum esse ingentem. Attamen inde omnia vocabula debere, aut posse definiiri, colligi nequit. Sunt enim quædam, quæ & clara sunt (Linguam, nempe, quâ utimur intelligentibus) & ejusmodi ut definiiri nequeant. Ea sunt nomina idearum simplicium, ut *cogitare, esse, sentire*, &c. qua de re egimus supra Cap. II. §. 11. P. 1.

9. Præterea, ubi jam sunt receptæ definitiones satis perspicuæ, non sunt mutandæ; quia qui sunt recepto jam usui adfectu melius nos intelligunt; & ipsi etiam non sumus in tanto inconsistentiæ, in definitione non servanda, periculo. Manifestum est melius intelligi vocabula, quibus dudum adfueti sumus quasdam adingere ideas, quàm ea quibus novæ sunt alligandæ. Ipsi quoque melius recordamur sensûs unius, quàm duorum. Ita olim in controversia de Arbitrii libertate,

At-

Augustinus, propter mutatam definitionem vocis *libertas*, obscurus evasit multis, nec sibi satis constitit. Antea *libertas* vocabatur, ut nunc vulgò, *facultas faciendi aut non faciendi*. Ille verò spontaneitatem implicem, in qua non est coactio, intellexit. Attamen quia usum receptum, ex animo suo, ipse prorsus eliminare non potuit; sæpe ut alii, sæpe peculiari sensu loquitur.

10. Hinc sequitur etiam, si necesse sit ab usu recepto abire, quàm minimùm ab eo recedendum. Facilius enim adfuecimus significationibus vicinis iis, quæ jam admixtæ sunt; quàm planè remotis, aut etiam usui prorsus contrariis. Hinc vituperantur meritò Chymistæ, qui cum è vulgo petitis vocabulis uti possent, ea canepejus & angue refugerunt, ut inusitata vocabula in Artem inferrent. Nec sæpe alia de causa obscurum sermonem clario prætulerunt, nisi ut fucum, credulis & imperitis, qui faciliè sub obscuris verbis res pulcherrimas latere suspicantur, facerent.

11. Verùm ante omnia, quod jam subinnuimus, observandum; nempe, ab definitione, semel constituta, numquam recedere oportere. Qui enim Auditor aut Lector scire nos abire à definitione semel allata, nisi moneatur, potest? Dum autem hoc ignorat, quid nobis velimus, cum videt à nobis affirmari quod definitioni adlatæ contrarium est, aut nescit, aut nos in contradictionem incautos delabi putat. Si adhibeamus autem vocabula, quorum significatio sæpe mutetur, molestum est, quotiescùmque occurrunt, definitionem proferre. Itaque nihil rectius, aut commodius fieri potest, quàm si constanter in una definitione herreamus.

F 2

CA-

CAPUT XIII.

De Definitione Rei.

1. **C**um Definitio nominis à nobis pendeat, Definitio rei non est juris nostri; neque enim nobis id esse in re aliqua, seu in ejus quæ nobis obseruatur idea, quod in ea non est, affirmare licet. Solet autem Definitio distingui in accuratam & minus accuratam. Prior Definitio propriè dicitur, posterior Descriptio.

2. Definitio propriè dicta est, quæ aperit naturam rei definitæ, enumeratione præcipuorum adtributorum, quorum quæ rei definitæ communia sunt cum aliis *Genus*: quæ verò pertinent tantum ad rem definitam *Differentia* dicuntur. Genus oportet esse *proximum* & *differentiam specificam*. Ita Circulus definiri potest: *Figura plana cujus circumferentia undequaque æqualiter distat à centro*. *Figura plana* erit Genus, est enim adtributum commune Circulo cum omnibus figuris planis specie differentibus; reliqua verò erunt Differentia, his enim circulus ab omni aliâ figurâ differt.

§. 2. *Quæ rei definita* &c.] Cicero in Topicis ad Trebatium, Cap. 6. ita rem egregie exponit: *Cum sumiriri ea que sunt ei rei, quam definire uolu, cum aliis communia, usque eo persequare, dum proprium efficiatur, quod nullam in aliam rem transferri possit; ut hec: Hereditas est pecunia, commune aduoc, multa enim genera sunt pecunia. Adde quod sequitur: qua morte alicujus ad quem pertinet; nondum est definitio, multi enim modis, sine hereditate, tenet mortuorum pecunia possunt. Unum adde uerbum, iure; jam à communitate res diiuncta uidebitur, ut sit explicata definitio. Sic: Hereditas est pecunia, qua morte alicujus ad quem pertinet iure.*

3. De-

3. *Descriptio* uerò est enumeratio plurium adtributorum, etiam quæ accidentaliter sunt; ut si describatur aliquis, ex quibusdam quæ gessit aut dixit; uelut, si pro Aristotele, *Philosophum, qui regnum salus in Scholasticos obscurauit*, dicamus.

4. A Philosophis nihil esse definitum præter *species*, nulla uerò *individua*, ut jam alibi notauimus, animaduertendum est; quod sibi *genus proximum* & *differentiam specificam* specierum esse notas patent, sed non audeant individua proprietates essentielles, quibus ab eisdem specie aliis differant, sibi compertas iactare.

5. Revocandum etiam est in memoriam, quod in superiore parte, nempe, Substantiarum intimam naturam esse ignotam, adeoque non posse defini, ostendimus. Verum eas definiunt Philosophi ex iis quæ norant, quibus totam substantiarum essentiam frustra contineri existimarunt. Hinc liquet etiam, secundum ea quæ alibi à nobis obseruata sunt, solos Modos, quorum tota natura nobis nota est, posse certâ, & propriè dictâ definitione describi.

6. Tres Regulae Definitionis uulgò adferuntur. Prima est, *Definitionem oportere esse adequatam definito*; hoc est, convenire omnibus iis, quæ specie, quæ definitur, continentur. Itaque à Peripateticis tempus male definitur: *Mensura motus, per partes priores & posteriores*, quia tempus potest etiam mensurare quietem; res enim quiescens, per certum tempus quiescisse, non minus quam si mota esset, dicitur.

F 3

7. Sc-

7. Secundò, *Definitionem oportet propriam esse definito*, hoc est, nulli alii speciei, præter eam qua definitur, convenire. Cùm enim definitio adhibeatur, quò rem aliquam ita cognoscamus ut à ceteris omnibus distingui possit, soli rei definitæ convenire oportet definitionem. Male ergo definitur Materia Prima à Scholasticis: *Quod neque est quid, neque quale, neque quantum, neque quidquam eorum quibus Eus denominatur*. Hac enim Definitione, Materia Prima vix à mero Nihilo feceritur. Idem dixeris de omnibus definitionibus merè negativis, hoc est, quæ docent non quid res sit, sed quid non sit.

8. Tertio, quoniam Definitio adhibetur ut aliis nota fiat res antea ignota; *Definitionem esse claram, & faciliorem intellectu re definita oportet*. Atque hinc colligere est pleræque Aristotelis definitiones, quoniam sunt obscurissimæ, esse parum commodas. Exempli gratiâ, quis non melius intelligat quid sit motus, sine definitione, quàm hac definitione auditâ: *Actus entis in potentia, quatenus in potentia*? Quis non æquè bene sciat quid sit Anima, si vel minimum attendat, ac si Philosophum dicentem: *Actus primus corporis naturalis organici, potentia vitam habentis*, audiat?

9. Hic iterum non erit supervacaneum monuisse, cavendum esse ne definitionem usûs recepti, circa aliquam vocem, cum definitione rei confundamus. Plurimi enim, inò omnes qui non satis attendunt res ipsas, sibi satisfieri definitione usûs, ubi quærunt quid res sit, patiuntur, esse ita quærenti quid sit *tonitru*? responderetur, esse

sa-

sonitum in nubibus excitatum; quæ responsio ostendit quidem in genere quænam res eo nomine soleat vocari, sed nequaquam quid sit tonitru; nisi is qui responsum accipit aliunde quid sit *sonitus*, seu quæ sit natura ejus rei, quæ sonitus vocatur & unde nascatur norit. Aliquando etiam rei naturam notam nobis esse opinamur, si rem quam vocabulo quodam appellari audimus, oculis usurpaverimus. Ita quærenti quid sit vitrum, ostenditur id quod ita vocatur, & sibi rem notam esse cenet, quia paucas proprietates ejus, & quo nomine vocetur novit.

10. Eadem de ratione, Definitio rei verbis planè synonymis constare nequit; ut, si quis quærat quid sit *summum Numen*? & respondeatur *supremus Deus*. Hisce enim posterioribus verbis, fortè quidem priora explicantur eorum usitatum significationem ignoranti; sed divinam naturam ex his melius cognoscere nemo dixerit.

11. Hisce observatis, satis liquet definitionem locum dumtaxat habere, in ideis compositis; & esse enumerationem præcipuarum idearum simplicium, quibus constant. Idea verò simplices nequeunt definiri, utalibi observavimus; quia in earum descriptione, enumeratio nulla ejusmodi fieri potest. Qui nescit quid sit quod vocamus *calorem*, hoc aliter non dicit, nisi experientiâ, aut synonymo ejusdem, aut alius Linguae vocabulo, vel circumloquutione quæ res indicatur quidem, non verò definitur; ut si diceremus *esse sensationem, quam experimur ubi igni adsideamus, aut sole lucente ambulamus, &c.* indicaremus quæ res sit, cui id nomen tribuimus, at ejus naturam non explicaremus. Si quis enim

F 4

co

128 LOGICÆ PARS II. &c.
eo sensu careret, qui necessarius est ad calorem
percipiendum, non magis intelligeret quid diceremus;
quàm intelligit cæcus natus quis sit color
viridis, cum ei dicimus eum esse quem percipimus,
ubi gramen nobis obseruatur.

Secundæ Partis Logicæ Finit.

LO.

LOGICÆ

PARS TERTIA.

De Methodo.

CAPUT I.

De Methodo, eaque Analytica & Synthetica.

Postquam Perceptiones nostras
simplices, itémque varia Judi-
ciorum nostrorum genera con-
templati sumus, & docuimus
quâ ratione circa illa ut vitetur
error, versari necesse sit; super-
est ostendamus, quo modo iudicia nostra de-
beant disponi, ut tutius ac citius ad veritatis cog-
nitionem perveniamus. Atque hæc Logicæ Pars
Methodus à Dialecticis dici solet; & paucis tracta-
tur, præ ea parte in qua de *Syllogismo* agitur, quod
haud paullo plus in animo ad disceptationem,
quàm ad veritatis indagationem, muniendo labo-
rent. Nos contra Methodum diligentius, quod
nobis multò magis cordi sit veritatis inquisitio,
quàm disceptandi libido, quæ veritatis cognitioni
ferè obest, excutiemus.

F §

§. 1. *Haec*

§. 1. *Haud paulo plus in animo &c.* Hinc apud *Cicero* Lib. 2. de *Orat.* cap. 38. *Antonius* negat in hac arte ullum esse præceptum, quo modo verum invenitur; sed tantum esse quomodo iudicetur, contendit.

2. Cum pleræque veritates inquirendæ nitantur aliarum cognitione, ex quibus per quamdam consecratorum seriem deducuntur; non satis est tradidisse Regulas, quarum ope cognoscere queamus quibus Propositionibus adsentiri nos oporteat singillatim consideratis. Ostendendum etiam est quâ ratione inter se disponendæ sint, ut per eas, quasi per gradus, ad veritatem, in puteo, ut fert dictum veteris, latentem descendamus.

3. Duplex autem est Methodus; una est *Analysios*, seu *resolutionis*, quâ ut plurimum veritas investigatur: altera est *Synthesios*, seu *compositionis*, quâ veritas inventa docetur.

4. In Analytica methodo, ex veritate particulari nota, ad alias quæ pertinent ad rem aliquam singularem progredimur. In Synthetica verò methodo, generales quasdam veritates proponimus, ex quibus veritates singulares deducimus.

5. Si in Analytica methodo, quæpiam Axiomata proponantur, id non fit statim initio, & simul ac semel; sed prout necesse est iis uti, & veritatis investigationem. Contrâ in Synthetica omnia simul initio, priusquam iis opus sit, proponuntur.

6. Hæ methodi inter se eodemmodo differunt, ac different rationes inquirendæ Genealogiæ, descendendo à majoribus ad posteros; aut

con-

contrâ, à posteris ad majores ascendendo. Ita posset quæri genus *Alexandri* Macedonis, nominato ejus Patre *Philippo*, & ab eo retrogrediendo ad *Caranum* usque *Heracidem*; quæ ratio investigandi cum *Analysi* convenit. Atque eo modo esset progrediendum, si *Alexandri* majores ignoti querendi essent. At si jam inventa Genealogia tradenda esset, tunc ab *Hercule* aut *Carano* initium fieri deberet; quâ ratione progreditur Synthetica Methodus.

7. Verum utraque Methodus pariter ex re nota ad ignotam progressionem communem habet. Quæ nota sunt, priora utrobique proponuntur, ut ex iis per consequentias ad ignota perveniri queat; deinde omnis hæc series consecratorum, in utraque, Propositionibus inter se connexis constat.

8. In utraque hæc quoque, ut vietur error, summatum postulantur. Primum nulla Propositionio, quasi vera, cui adsensum negare possumus, seu quæ non sit evidens, admittenda est. Deinde in unoquoque progressionis gradu, nexus Propositionis sequentis cum antecedente, debet esse etiam evidens, seu necessarius. Alioquin si in longa Propositionum serie, Propositionem, aut consequentiam dubiam, aut falsam/ admitteremus vel unam; quicquid inde directè deduceretur necessarîo dubium esset, aut falsum.

9. Ut exemplo res clarior fiat, prius exemplum Analyticæ Methodi, deinde etiam Synthetiæ tradam. Proponi fingamus hanc questionem: *an positâ hominis existentia, probari queat Deum esse?* Hoc ut scire possumus, ita progredimur.

F 6.

dinur.

dimur. 1. Humanum genus, quod nunc est in terra, non semper fuit; quod historiarum omnes ostendunt, quæ humano generi initium fuisse produunt. Non tantum enim hoc disertè testantur, sed etiam eorum quæ narrat ferie significant; nulla enim est quæ res gestas plurimum quam sex mille annorum, aut circiter, comprehendat. 2. Si humanum genus non semper fuit, seu initium habuit, oportet aliquam existendi fuisse causam; nam è nihilo nihil emergit. 3. Quæcumque sit ea causa, oportet in ea saltem fuisse proprietates, quas in nobis videmus; nam nemo dat quod non habet. 4. Præterea oportet in ea causa esse proprietates quæ in nobis non sunt, cum potuerit facere, id quod nos non possumus; nempe, ut homo, qualis antea non erat, existeret, seu ut Mens & Corpus ejus inciperent esse; quam potentiam in nobis non deprehendimus. 5. Videmus autem in nobis esse vim intelligendi, & volendi, & corpus quod variè moveri potest. 6. Igitur oportet esse eas facultates in causa humani generis, & alias etiam præstantiores; qualis est vis producendi è nihilo, seu faciendi ut aliquid, quod antea non erat, existat. 7. Hæc autem causa vel est adhuc, vel non est. 8. Si sit adhuc, est Deus. 9. Si non sit etiamnum, non fuit ab æterno; quod enim ab æterno fuit neque à se, neque ab alio in nihilum redigi potest. 10. Si non fuisset ab æterno, oporteret ab alia creatam esse, quidquid enim habet initium ab alio procreatum est. Tum rediret eadem questio de procreante, quæ possit sic summam solvi. Omnibus aut initium fuit, aut non fuit. Quibus fuit ea habent causas, quæ nul-

lum

lum initium habuerunt; itaque si est aliquid, sunt causæ æternæ. 11. Igitur esset fatendum esse Ens æternum, quod habeat omnes proprietates quas habemus, & plures etiam; seu ipsum nos per se, seu per aliam Naturam creaverit, quæ alia est questio, quam hic non attingimus. 12. Si sit adhuc humani generis causa, eaque æterna; ex eo quod est humanum genus, necessariò sequitur esse *Deum*, seu *Causam* æternam, quæ per se, aut per aliam, id creaverit.

10. Ita Analyticâ Methodo existentiam Dei probamus, vel potius invenimus. Veritatem inventam deinde methodo Synthetica docere possumus, hæc ratione: 1. Omnia Entia initium habent, aut nullum. 2. Nihil est quod per se queat è nihilo emergere, aut incipere existere, cum antea non esset. 3. Itaque quæ initium habent procreata sunt omnia, ab aliqua initio carente causa. 4. Humanum genus habet initium. 5. Igitur procreatum est à causa æterna. 6. Causam illam vocamus *Deum*, ideoque *humanum genus à Deo procreatum est*.

11. Omnes hæc Propositiones, ut jam diximus, debent in utraque Methodo diligenter expendi, ut nulla pro comperta admittatur, quæ non sit; neque ulla irrepat consequentia, non necessaria; quo peracto, veritatem à nobis inventam, aut doceri certò scire possumus.

12. Quædam subsidia possunt ad id facilius præstandum adhiberi, quæ sunt pensculosius docenda, quia inde tota ratiocinationum faci-

F 7

litus

litas & certitudo pendet. Primum, qui debeat esse, ad feliciter inveniendam veritatem, animus adfectus; secundo loco, regulas Analyticae Methodi: tertio, quæ ad Syntheticam pertinent trademus.

CAPUT II.

D: Attentionis necessitate, & Subsidiis quibus comparari potest.

1. **E**ST quidem evidentia, ut plus semel diximus, unicum veritatis *revelationem*. Verum non satis est hoc novisse, ad investigationem veritatis; quia evidentia semper præterit non est, nec animo nostro, nisi post longum laborem, interdum observatur. Quærendum itaque quâ ratione eam, in cognitionibus nostris, nancisci possimus.

2. Quemadmodum non satis est esse objecta extra nos, eaque luce illustrata, sed præterea oculi sunt ad ea convertendi, ut ea cernamus: ita non satis est omnium rerum, quæ animo concipi queunt, posse formari ideas, ut eas res noscamus; aciem, ut ita dicam animi, ad illas ideas converti, & hunc adentum in earum contemplatione esse necesse est, si eas probè nosse cupiamus.

3. In prima & secunda Parte, ostendimus Judicia nostra esse, perceptione relationum, in quibus perceptionibus Mens adquietescit; erroræque nostros inde oriri quod adquietescat in obscurâ perceptis, quasi essent clara, priusquam rem satis

ca.

expenderit. Ut enim cum oculis leviter aliquid lustravimus, aut è longinquo, aut in obscuro loco vidimus, sæpe id credimus nos conspexisse quod non vidimus: ita quando Mens, post levem rei considerationem, in observationibus suis adquietescit, sæpe id à se animadvertum, quod nequaquam ei est observatum, censet.

4. Ut caveamus errorem, qui ex oculorum usu nascitur, levi considerationi non credimus; cum objectum obscurum, aut remotum est, faciem adhibemus, propius accedimus, denique diu & diligenter consideramus. Nulla quoque alia est certior ratio vitandi erroris, in Mentis iudiciis, quam si ea colideamus, donec diu & adentem, pro rei natura, id quod investigatur contemplati fuerimus. Hinc satis constat quam sit necessaria *Adentio*, quam rectè definiveris, *diuturnam, neque intermissam, aut aliis cogitationibus interpellatam ideæ considerationem*.

5. Itaque is operam non malè collocabit, qui artem augendæ Attentionis quæriverit. Videmus autem nos adentiores multò esse, & facilius etiam ad eas res quæ interventu sensuum nos adficiunt, quarum imagines quædam figuratè animo observantur, & quæ adiectum aliquem in nobis excitant; quam quæ absque hiæce Mentis nostræ se se ingerunt. Ita in spectando corpore luce illustrato; in imagine rei corporeæ Mentis oblata lustranda; in considerata denique re unde ad nos compoda redire, aut incommoda queunt, quæ metum aut desiderium in nobis excitant, adentii sumus. Hoc adè manifestum est, ut probatione non indigeat.

6. Non,

6. Non minus certum experientia est nos difficilius animi aciem ad abstractas ideas, exempli causa, convertere & diu defixam tenere. Hoc quicumque de hisce cogitare conati sunt, præsertim priusquam adfuerint meditationi, experti sunt. Discrimen illud inde nascitur, quod in aliis Mens, interveniente corpore, adjuvetur, & vividis sensationibus aut imaginibus adficiatur, quas vel invita animadvertit; contra verò contemplationibus abstractis, & nihil è corporibus ducentibus, corporei motus officiant, dum ad corpora Mentem revocant; nec quidquam Menti obversetur, quod eam valde adficiat, atque adtentionem ejus alliciat. Imò dum eà contemplatione Mens occupatur, oportet eam omnes corporeas imagines, sponte se se ipsi oggerentes, summâ vi amoliri; quod sine dolore fieri nequit, quia hæc Lex est naturæ, ut, cum vis in fertur corpori, Mens doleat.

7. Hoc posito, videndum annon ope sensuum, facultatis imaginandi, aut adfectuum, etiam in rebus merè incorporalis, Adtentionem augere possimus. Atque hoc eâ arte fieri potest, quam postea indicabimus; verum est ante omnia cavendum, ne inde nascatur incommodum, quod sequi animi per sensus, imaginationem, aut adfectus, commotiones ut plurimum solet. Nempe, ubi animus paulò vehementius est adfectus, ad eò ad id objectum quo adfectus convertitur, ut nihil aliud animadvertat. Tunc temporis tantum abest, ut is motus Adtentionem ad ideas rerum incorporarum adjuvet, ut contra eam impediatur.

§. Hinc

8. Hinc deducitur hoc, in veritatis inquisitione, maximi momenti consecrarium; nempe, iis qui volunt ferid veritatis investigationi incumbere vitandas esse, quoad ejus fieri potest, omnes sensationes vehementiores, quales sunt ingens strepitus, lumen vividius, dolor, voluptas, &c. Cavere etiam debent, ne vehementius ipsorum commoveatur imaginatio ullo objecto, quod eam ita inficiat, ut in vitæ de eo cogitent; hoc enim fit ut Adtentione subinde interpelletur. In primis motibus adfectuum validioribus non debent adfueri, qui enim sæpe iis perturbantur ita adficiuntur, ut vix de ulla re, nisi de adfectus objecto, aut de iis quæ cum eo conjuncta sunt, cogitare possint. Atamen quia horum nemo potest esse immunis prorsus, propter rationes, quas hic non attingimus; conandum est ex hisce inevitabilibus incommodis, quæcumque ad veritatis indagacionem subsidiuum petere.

§. 9. *Sensationes vehementiores.* Propterea finxerunt Democritum Philosophum luminibus ocularum sua sponte se privasse; quia existimaret cogitationes, commentationesque animi sui, in contemplandis naturæ rationibus vegetiores & excellentiores fore, si eas videndis illudicris & ocularum impedimentis liberasset &c. Verba sunt A. Gellii Lib. X. c. 27. Falsum esse Plutarchus, in libro *de ἀπομυμνηστικῶν*, contendit.

9. Sensus prodesse possunt Adtentioni, si iis utamur ut Geometræ, qui inconspicuas quantitates lineis, numeris & litteris exprimunt. Hac enim ratione fit, ut facilius animus in ea quæ querit adtentus ac defixus hæreat; dum enim oculi in figuras defixi sunt, animus rem cujus sunt

sunt signa contemplatur. Atque hoc fit eò melius, quòd nullum sit periculum ne figuras cum re quam quærit confundat, cum nulla sit inter eas relatio, nisi quam ipse instituit. Ita celeritas & duratio motus possunt inquiri, descriptione aliquot figurarum, quas numquam crederet esse quod quærit Geometres.

10. Possimus & hac ratione, sine periculo, sensibus nostris uti in ratiocinatione. Nempe, ne multitudine relationum considerandarum obruamur, possunt ordine in charta vocibus aliquot exprimi. Præterea facilius Propositiones aliquas expressas & chartæ committas, quam earum ideas adtendimus. Sæpius & facilius, in longis ratiocinationibus, vestigia nostra, ubi eorum in charta notæ hærent, quam ubi memoriæ tantum infixæ sunt, relegere possimus.

11. Pueri propterea multa facilius discunt ex imaginibus, & figuris, quam si ea millies diei audiant, aut ad cogitandum iis de rebus excitentur. Si videant Virtutum Emblematicas imagines, multò facilius intelligunt, adtendant, & dicta memoriâ tenent; quam si vocalibus, quæ sunt abstractarum idearum signa, quibus ideis non sunt adfueti, edoceantur. Attamen debent hæc spectari quasi adminicula quædam, quæ initio quidem adhiberi possunt, sed adulescentibus non sunt offerenda; ne nimium iis adfuescant, ne quidquam possint, nisi interventu imaginis corporeæ, intelligere.

12. Facultas, quæ fit ut imagines rerum corporearum Menti objiciantur, arduissimè est cum sensibus conjuncta; ideoque & ad hanc quæ

quæ de sensibus dicta sunt pertinent. Attamen peculiare etiam subsidium, ad juvandam Adtentionem, confert. Unicuique experientia notum est, res incorporeas melius intelligi ope comparationis è corporibus petiæ; quorum imagines Menti oberfantur, Imaginationis operâ. Ita ubi quæro quâ ratione Mens mea objectas ideas videat, & quo modo aut ab errore caveat, aut in errore incidat; & inveni, acri meditatione, ideas esse nescio quæ objecta quæ extra Mentem sunt (exceptis sensationibus) & Menti, postquam diu ideam contemplata est, perceptionem claram ejus fieri, aut obscuram remanere; cum autem obscura est, Mentem posse iudicium cohibere, contra verò cum clara est, in ea necessariò acquiescere; ubi, inquam, hoc inveni, idem comparatione, ex re corporea desumta, exprimere conducit. Memoriæ melius sic mandatur, facillisque & clariùs Menti se res inventa objicit. Exempli causâ, mecum tacitâ meditatione conferre ideas cum objectis externis & corporeis possum, Mentem cum oculo, & similia in oculorum operationibus animadvertere, ac in Mentis actionibus.

13. Si quod inveni sit aliis explicandum, illi etiam facilius comparationem, quam nudam rei expositionem adtendent, citius quod dicam intelligunt, & tenaciùs memoriæ mandabunt. Hinc nata erat antiquissimorum temporum utendi fabulis, apud rudes populos, consuetudo, quam apud Orientales diu viguisse ex veteribus monumentis constat.

14. Verùm hîc cavendum à peccato, in quod Veteres potissimùm inciderunt. Nempe, dum nimium captant imperitorum Adtentionem, tot figuris & loquutionibus ex rebus corporeis petitis usi sunt, ut nullas pænè præter corporearum rerum ideas eorum animo offerrent. Aded est sub iis figuris oppressa veritas, ut planè lateat, & vix etiam à petitis inde possit erui; qua de re egimus in *Critica* nostra, P. 11. Sect. 1. Cap. xv.

15. Cavendum est etiam ab alio scopulo, in quem illiserunt plurimi Veterum & Recentiorum, qui temerè Comparisonem, aut aliam ejusmodi Figuram, quâ res illustrantur, esse argumentum quo probantur crediderunt. Figuræ hujusmodi adhibentur, ad res in majore lumine collocandas, unde *lumina orationis* dicuntur; sed nihil quidquam probant.

§. 15. Nihil quidquam probant] Τὸ δὲ πρῶτον λόγον ἀδύρῃ Euclides Megaticus, ut auctor est Diogenes Laërtius, Lib. II. §. 107. λέγον ἢ τὰ ἐξ ἡμεῶν ἀδύρῃ ἢ ἐξ ἀνομοίων συρρεσσάμεν. καὶ οἱ αὐτοὶ ἐξ ἡμεῶν. καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν ἡμεῶν ἢ οὐκ ἐξ ἡμεῶν ἀπὸ ἀνομοίων. εἰ δὲ ἐξ ἀνομοίων παραλαβὴ τῶν παραλλήλων, αὐτὸς εὐνομήνῃ constare aut ex similibus, aut ex dissimilibus; si ex similibus, circa ipsa oportere potius, quam circa similia versari; si ex dissimilibus inutilem esse collationem.

16. Quin Adfectus noceant passim veritatis cognitioni, nemo inficias iverit, & nos superius offendimus; at multi an aliquando profint multum fortè dubitent. Attamen cùm sint inter ea, quæ naturâ suâ mala non sunt; possunt, si quis eis probè moderetur, multum ad augendam Adtentionem prodesse; imò for-

fortasse numquam est, sine adfectu aliquo acrior Adtentio.

17. Certissimum est gloriæ cupiditatem multis unicam causam fuisse, ob quam Veritatis investigationi operam darent; at nec minus verum eos, dum invenisse videri volebant quod nondum invenerant, multa quasi comperta, quæ tamen explorata non erant, protulisse. Nichilominus gloriæ studio uti feliciter possumus, si ei, ut par est, moderemur. Utilis est honor & existimatio, ut commodius ipsi vivamus, & aliis prodesse queamus; sed non est fama captanda, quasi aliquid sit quod propter se concupisci debeat. Itaque eò contendendum est, quatenus licet per Veritatem & Virtutem, quæ propter se amandæ sunt. Si quis ergo gloriæ studio teneatur, quod sit cum Veritatis & Virtutis amore vehementissimo conjunctum; dubium non est quin eâ honoris cupiditate multum adjuvari, in investigatione veri, possit. Tunc sibi honorem proponere licet, quasi præmium Veritatis inventæ: ut Opifici licet operæ susceptæ sibi mercedem proponere. Quemadmodum etiam Artifex non debet mercedem ullam poscere, quam operâ non commoverit: ita nec gloriam sibi non debitam æquus Veritatis indagator tribui postulat.

18. Semper est recordandum eum adfectum, si solus sit, noxium esse; itaque in nobis excitandi alii adfectus, qui ne nos gloriæ studium solum transversos agat impediant. Ejusmodi est cupiditas ipsa veri cognoscendi, quæ est in omnium hominum animis; nemo enim falli amat, nemo ignorantia delectatur.

19. Veri autem cognoscendi cupiditas multum potest angeri, si cogitemus quantam voluptatem perceperimus, ubi veritas antea ignorata nobis innotuit, præsertim si diu eam quæsiuissimus. Sanè tanta est in Veritatis cognitione voluptas, ut qui in ea investiganda operam ponunt, nihil in vita iucundius se experiri tulerunt, quam ubi aliquid, quod sibi latuerat, retegunt.

20. Verùm hoc quoque cavendum, ne iudiciorum nostrorum causa sit solus etiam invenienti di veri adfectus. Adfectus enim nulli facem iudicio præferunt; animum tantum ad quærendum, quod nostra novisse interest, incendunt. Itaque hoc quoque adfectu utendum ut ad veri investigationem impellamur; sed tum demum ferendum iudicium, ubi id cohibere non possumus amplius, quando de rebus meditatur, quæ evidenter cognosci queunt.

CAPUT III.

De Mentis Capacitate, ejusque augenda ratione.

1. **C**apacem animum vocamus, non quòd eum putemus esse instar vasis, quod *capax* dicitur à *capiendo* eò quòd intra ejus latera continetur; sed metaphoricè, quod uno tempore plures ei obverfentur ideæ. Eò autem capacior est, quòd plures distinctè complecti potest: eò arctior, quo pauciores. *Capacitas* itaque Mentis augetur, quando consuetudinem plurium simul idearum, sine confusione, considerandarum contrahit. Cum autem dicimus *simul*, aut *uno tempore*, hoc non est ita intelligendum quasi unico indivisibili momento, & unicà

DE METHODO. CAP. III. 143
unicà Mentis perceptione multa posse ita intelligi velimus; nam sanè perpauca distinctè simul capiuntur. Sed quòd dicimus aliquà latitudine debet capi, & de brevissimo tempore intelligi; quòd tamen voce *simul* expressimus, quòd tam celeriter Mens ab una cogitatione ad aliam se conferat, ut nulla sit mensura externa temporis quà possit in partes dividi.

S. 1. Capacitas &c.] Cicero Tuscul. Quæst. Lib. I. c. 25. *Utrum capacitatem aliquam in animo putamus esse, quòd tamquam in aliquo vas, ea quæ meminimus insundantur? Absurdum id quidem, quòd enim fundas aut quæ talis animi figura, intelligi potest, aut quæ tanta omnino capacitas?*

2. Si quis à nobis petat an omnes omnium hominum Mentis æquè naturà suà sint capaces, ad eò ut quidquid discriminis inter eas animadvertitur, id omne ab educatione manaverit? nullum responsum hïc à nobis feret, nisi nobis non liquere, sed duo esse experientià certissima.

3. Unum est, quorundam ingenia esse ad eò infelicia ut Propositionum duarum nexum ægrè capiant; nisi de rebus, quas experientià didicerunt, agatur. Ceterum in merè theoreticis panè cæci sunt, nec discrimen ullum inter bonam & malam ratiocinationem vident. Alii rursus paulò capaciorem Mentem habent, possuntque nexum aliquot Propositionum, uno animi intuitu, deprehendere; sed si deductio consequentiarum paulò prolixior sit, hærent, nec possunt se explicare. Sunt etiam felicia ingenia, quæ longam Propositionum seriem, si non unico intuitu, saltem paucis cogitationibus, brevi tempore, facillè complectantur. Non fatigantur, neque turbantur numero Propositionum, qui

qui alios prorsus obundit. Pæne dixeris horum animos esse amplissima vasa, quæ aliquoties impleta magnam liquoris copiam exhauriant: priorum verò aded arcta esse, ut sæpissimè oporteat ea impleri, ut copiam liquoris exiguam successivè exhaurire queant.

4. Secundo loco, experièntiâ constat, Mentis capacitatem, quadam cogitandi de pluribus aduetudine, augeri posse. Notum enim est eos qui Geometriam, Arithmeticam aut Algebram primùm addiscunt, initio conturbari, idearum simul considerandarum copiâ; nec posse, nisi molestissimâ adtentione, quæ legant aut quæ docentur, propter idearum considerandarum numerum, intelligere. Exempli gratiâ, qui primùm *Divisionis Regulam* adsequi nituntur, multiplici comparatione numerorum *Divisionis & Dividendi* conturbantur. Si plures sunt operationes Arithmeticæ peragendæ, ita ut neclantur invicem, non nisi agrè intelligunt qui fieri queat ut Magister, qui ipsos docet, possit tam facilitè & veluti uno obtutu, aut paucis saltem, nexum tot Propositionum complecti. At iidem, postquam per aliquot menses ei arti operam dederint, facilitè plures animo operationes, quas singulas antea capere non poterant, complectuntur. Hinc ergo posse capacitatem Animi augeri, colligere est.

5. Si quærat rursus, an omnium hominum capacitas eodem modo augeri possit? respondeamus experièntiâ quidem constare omnes qui animum eâ, quam dicemus, ratione excolere possunt, capaciore fieri ingenii. Verùm hæc triplex occurrit discriminem; sunt enim qui in huiusmodi studiis ab initio ne hilitum quidem proficere

ficere queant, aded aut obtusi ingenii, aut infelicis cerebri sunt! Inter eos verò, qui hisce studiis non sunt prorsus inepti, quod ab initio adparet, alii aliis multò facilitè proficiunt, ulteriusque progrediuntur; seu hoc ab animi, seu à corporis natura proficiscitur. Qui se nullo modo aptos ab initio sentiunt, si invitâ naturâ cogantur studiis operam dare, nihilo magis proficiunt, quàm si aliud agerent. Hi ergo rectè faciunt quando ab iis studiis abstinent, quæ ex multa ratiocinatione pendunt; & ad eas Artes, quæ experièntiâ paulatim addiscuntur, animum adpellunt.

S. 5. *Capacioris fieri ingenii*] Indoles arte exculta perficitur. Scriptor ad Herenn. Lib. III. cap. 22. *Nihil est, inquit, quod aut natura extremum inveniret, aut doctrina primum; sed rerum principia ab ingenio profecta sunt, & exiis disciplinâ comparantur.*

6. Ut ad rem ipsam veniamus, quicumque capacitatem animi auctam sibi optat debet ante omnia operam dare ut adtentus esse possit, quando vult; quod eâ ratione, quam Capite superiore indicavimus, potest comparari. Et quoniam qui ne paucis quidem adtentus esse, multò minus plura simul distinctè intelligere & multiplicitate objectorum non confundi poterit.

7. Quandoquidem verò capacitas ingenii, ut vidimus, facultas est quæ nobis naturâ inest; quidquid fieri potest ad eam comparandam, ut hæctenus loquuti sumus cum vulgo, huc redit ut frequenti exercitio usum ejus facilem nobis faciamus. Videndum dumtaxat, circa quæ objecta potissimum exerceri queat.

8. Sunt objecta duplicis generis; quædam sunt Mathematica, alia non possunt Mathematicè tractari. Mathematica sunt quæcumque Methodo Geometricâ, quam trademus, ubi de Synthefi agemus, expendi queunt. Atque huiusmodi sunt omnia, quæ postumus penitus cognoscere, hoc est, quæcumque ad Modos pertinent.

9. Consideratione harum rerum, capacitatis ingenii usum adquiri aiunt quicumque iis animum adpulerunt. Ac sanè in Arithmetica (ut hoc exemplo utamur, ne omnes Mathefos partes sint expendendæ) multiplices objecti partes adedò distinctè notantur, adedò clarè percipiuntur, ut nullum sit periculum ne confundantur, si modò adtentio adhibeatur. Præterea in supputatione, primùm tot objecta sunt quot unitates; deinde unitatum certis collectionibus nomina quædam imponuntur, brevitatis causâ, quæ tamen nullam confusionem pariunt, quantavis sit ea unitatum collectio, ut *centum, mille, centum millia, millio, &c.* Denique comparatio longa fit numerorum, quorum nunquam unicus consideratur, sed plures simul; nam si addas, aut subtrahas, aut multiplices, aut divides, quò omnis Arithmetica redit, multiplex consideratur numerus; nisi fortè excipias numerum binarium, qui duabus unitatibus constat, sed in quo arte non est opus.

10. Dum itaque hæc numerandi scientia colitur, exercetur facultas multa simul intelligendi, & quidem distinctè, quam *capacitatem ingenii* appellamus. Nam semper revocandum in memoriam, capacitatem illam oportere cum distincta perceptione conjugari; inutilis enim est capaci-

tas

tas multa simul confusè intelligendi, siquidem ea ad investigandam nihil prodest veritatem.

11. Alia sunt, quæ Mathematicè expendi non possunt, qualia sunt quæ pertinent ad substantias, vel, ut clarius loquar, in quibus de ipsis substantiis agitur. Hic frustra simus si, in hisce considerandis, capacitatis ingenii usum adquirere speremus; etenim cum nec singulas substantias norimus clarè, multò minùs substantiarum compagem clarè intelligemus. Hoc unum possumus, earum proprietates, & relationes quæ inter proprietates intercedunt, considerare.

12. Inde colligi potest, quod Philosophi olim crediderunt, ingenium capacius non fieri, consideratione Generum, & Specierum, in quæ distributæ sunt ab iis substantiæ; quia est tantum incerta ignotorum objectorum divisio, ut in prima Parte monuimus.

13. Sed præter ea, est interdum consideranda Modorum tanta copia, eorumque adedò tenuium, ut Geometricâ methodo, nisi longissimo tempore, quod nobis non suppetit, disponi nequeant. Attamen recta de hisce ferre iudicia, multò magis quam de Mathematicis investigationibus, nostrâ interest. Huiusmodi sunt adfectiones animorum, & rerum ad vitam pertinentium; de quibus peritissimi Geometræ meliùs aliis non iudicant, imò sæpe pejus. Queritur, exempli causâ, an ali-quod consilium, seu cœptum felicem eventum sit habiturum? In eo cœpto, sunt multiplices idæ, quæ ad exitum, nisi multiplicibus admodum viis, quæ pendent ex circumstantiis innumeris, perducì nequeunt.

G 2

14. Qui

14. Qui adfueti sunt Mathematicis ideis, quæ facillimè à se invicem distinguuntur & animadvertuntur; ubi volunt, secundùm notæ Artis regulas, de rerum publicarum aut domesticarum administratione judicare, ineptissima ferunt judicia. Nimirum, abstractas tantùm possibilitates considerant, & in suis ratiocinationibus dispositiones quasdam rerum & animorum obmittunt, quæ multiplicitate & tenuitate suâ ingenii aciem panè fugiunt. Ut plurimum etiam evenit, ut qui rectè de hisce judicant, de rebus Mathematicis inepta judicia ferant, aut eas difficillimas, quòd iis non sint adfueti, putent.

15. Quemadmodum autem, ut Mathematicas quæstiones intelligere & solve queamus, sunt eæ disciplinæ excolendæ: ita, ut de iis quæ ad Remp. aut familiam pertinent alissq; similibus rectè judicemus, possimûsq; eas facillè animo complecti, vita sic instituenda est, ut ad tenti simus omnibus quæ eveniunt, & memoriæ diligenter quæ cernimus cum omnibus, quantum licet, circumstantiis, mandemus. Sed quia paucis suppetit sat longa experientia, ut non eveniant eis quotidie plurima, quibus nulla familia viderant; experientia aliorum uti licet, consulendo peritos rerum, & legendo quamplurimas Historias.

§ 15. Vita sic instituenda est &c.] Saluberrimum fuit hanc in rem Pythagoræ præceptum *μνησὺν ἀσκεῖν*, quod fusiùs in Petreificianis excerptis exponit *Diadotus Siculus*, pag. 244. et *Πυθαγορεῖται* &c. Pythagorei maximam exercendam memoriam curam habebant, & hujusmodi ferè exercitio utebantur. Numquam è cubili surgebant, quin priùs omnia sua pridie facta memoriâ repeterent, à matutino tempore summo initio ad vesperam desinenter. Quod si fortè otio

abun-

abundarent, quæcumque etiam nudius tertius, quatuorve egerant in memoriâ revocabant, ac retro etiam amplius, *ὡς τὸ ποιεῖ Ἐπιπέδου καὶ Φεβίου, ἢ τὸ δὲ Πλάτωνος Ἐμμεγείας, τὴν Διόδωρου τοῦ Πανμουθίου*: cum ad scientiam ac prudentiam & plurimarum rerum memoriâ complectendam id conducere existimarent.

16. Si quis ergo velit sibi capacitem ingenii, cum ad theoretica, tum etiam ad res usûs quotidiani quod spectat comparare, eum oportet memorata omnia, ne in quibusdam peritus in aliis ineptiat, conjungere. Vel si nequeat sibi tantam animi capacitem polliceri; saltem in iis, quæ maxime suâ interfunt, quàm amplissimam judicandi facultatem adipisci, ceteris omiſsis, conetur. Nam de uno rectè judicare posse, quàm in omnibus vacillare, satius est.

CAPUT IV.

Methodi Analyticae Leges.

I. **M**ethodi Analyticae leges lecturos oportet in memoriâ quædam Axiomata, quæ sunt harum Legum fundamenta, revocare. Primum est, quod superius indicavimus plus semel: *In omnibus gradibus progressionum nostrarum, in ratiocinationibus, conservandam esse evidentiam, nisi velimus in erroris periculo perpetuo verſari.*

2. Alterum est hujus confectarium: *Debere nos de iis tantum, quorum clara menti nostræ obversantur ideæ; aut rebus obscuris, quatenus dumtaxat sunt nobis notæ, ratiocinari.* Unde

colligere est omnes nostras ratiocinationes circa proprietates & modos substantiarum ideâsq; abstractas oportere versari; non circa substantiarum intimam naturam, quæ obcurissima est; quod antehac sæpius monuimus.

3. Tertium est: *Nos debere semper incipere à simplicibus & facilibus, & iis aliquandiu inhaerere, priusquam ad composita & difficilia progrediamur.* Prius enim sunt percipiendæ simplices ideæ, quam compositæ; alioquin has numquam sat bene intelligeremus.

4. Atque hæc quidem generalia Axiomata sunt tam Syntheseos, quam Analyseos, principia; nam in utraque Methodo, æquè postulantur evidentia in progressionis gradibus, defectus eorum circa quæ ratiocinamur, & simplicium cognitio, antequam ad composita perveniamus; ut patebit ex sequentibus. Verùm hæ sunt Analyticæ Methodi peculiare Leges.

5. Prima est: *Perspiciendæ intelligendum statum questionum propositarum.* Si nobis ipsis quaerendum aliquid proponemus, tenendum distinctè animo quid quaeramus; ne frustra per ea, quæ ad rem investigatam nihil adtinent, divagemur. Si ab aliis verbis quibusdam proponatur, non prius ejus solutionem adgredi nobis licet, quam constet perspicuè quid singula vocabula, quibus expressa est, significant.

S. s. *Perspiciendæ intelligendum &c.*] Hanc & quartam legem ita exponit Cicero in Oratore Cap. XXXIII. *In omnibus que ratione docentur & via, primum constituendum est quid quidque sit (nisi enim inter eos qui discipulant convenit, quid sit illud de quo ambigitur, nec rectè distri, nec unquam ad exitum perveniri potest) explicanda est sæpe verbis menti nostra de quaque re, atque involuta rei notitia desinendo aperienda est; siquidem definitio est oratio,*

oratio, quæ quid sit id de quo agitur ostendit quàm brevissimè Tum explicata genere cuiusque rei, videndum est quæ sint eius generis sive forma, sive partes, ut in eas trinitur omni eratis.

6. Postquam distinctè intelleximus quibus de rebus agatur, & jam sunt ideæ quæ Quæstione continentur comparandæ, altera Lex est: *Esse aliquo ingenii conatu retegendas unam aut plures ideæ medias, quæ possint esse instar mensuræ communis, cujus ope inveniantur relationes, quæ intercedunt inter ideæ comparandas.* Si quaratur, exempli causa, an prudenter fecerit Cicero, cum Antonium hostem Reip. à Senatu judicari curavit? Postquam factum, ut loquuntur, ex Historia, cum omnibus circumstantiis, cognovimus; inveniendi est idea generalis *prudentiæ civilis*, quæ postea singulari illi facta, ut videamus utrum ei conveniat, aptanda est.

7. Verùm cum quæstiones sunt difficiles, & longâ discussione indigent, tertiâ Lege cautum est: *Ut à re, quæ consideranda proponitur, omnia, quæ non necessario pertinent ad investigatam veritatem, circumcendantur.* Ita in Quæstione modo memorata, non est inquirendum quid sit *Respublica* in genere, anve melior *Democratia*, aut *Aristodemocratia* quàm *Monarchia*? Status dumtaxat Romanae Reip. cognoscendus, & videndum utrum quod Cicero fecit salubre ei esset, an verò noxium.

8. Cum Quæstio est redacta ad minimos terminos, ut loquuntur, hoc est, cum percepimus distinctè qua de re agatur, ommissis omnibus aliis ad eam necessariò non pertinentibus, tum quarta Lex jubet *Quæstionem compositam dividi in partes, eâsq; singillatim expendi, eo ordine ut ab iis incipia-*

cipiamus quæ simplicioribus constant ideis; nec unquam ad compositas deveniamus, nisi postquam simpliciores distinctè novimus, & faciles nobis consideratu meditatione effecimus. Sic in Quæstione allata, hæc quæri possunt. 1. Quis fuerit Rom. Reip. status, secundum leges receptas? 2. Leges, in quibus sita erat Reip. forma. 3. An verisimile fuerit à Proceribus Romanis potuisse eas Leges inviolatas servari, vi & Senatus-consultis contra Antonium agendo? 4. Quæ vires iis fuerint, quæ Antonio? 5. Quæ auctoritas Senatûs, in turbata Republica? 6. Quæ gratia Antonii apud Pop. Romanum, aut apud milites? 7. An hæc collatis verisimile esset Senatuum superiorem futurum? 8. An contra omnem spem esset Antonius armis impetendus? &c.

9. Cùm meditatione distinctam omnium Quæstionis partium cognitionem adepti sumus, & facile eas animo versamus, quinta Lex jubet Idearum quedam signa constitui figuris, aut verbis quam paucissimis comprehensa; eaque signa memoriæ imprimi, aut chartæ illini, ne amplius circa hæc labores Mens. Si velimus, possumus capita Quæstionis memoratâ in pauciora verba contrahere, ut 1. Resp. Romana. 2. Ejus conservatio. 3. Senatûs vis & auctoritas; 4. Antonii, &c. Huic Legi tum potissimum parendum, cùm Quæstiones sunt difficiles & multis capitibus constant; licet inutilis non sit, etiam in facilioribus. Ejus ope citius ratiocinatio concluditur, quàm si multis verbis, aut aliis signis sit concipienda. Deinde citius etiam partium nexus animadvertitur.

10. Poss.

10. Postquàm quæ necessariò in Quæstione consideranda sunt, ea nobis evaserunt dilucida, compendiosissque signis notata, & ordine disposita sunt; tum ideæ, secundum sextam Legem, *invicem, aut solâ meditatione, aut arrepto calamo & comparatione verbis expressâ, conferenda.* Possumus, exempli causâ, vires Senatûs cum Antonii viribus meditando comparare. Aut, si velimus, utraq; ex historia cognitæ chartæ consignare. Ubi plura sunt conferenda, memoria & judicium plurimum scriptione juvantur; alioqui faciliè confunduntur, & perturbata malè judicant.

11. Si comparatione factâ omnium idearum, quarum signa chartæ illevisimus, nondum sit inventum quod quæritur, septima Lex hoc consilium suggerit: *Abscindendas omnes Propositiones, quas ad Quæstionis solutionem inutiles esse, examine factò, deprehendimus; & in reliquis eodem ordine, qui sex prioribus Regulis traditus est, de novo procedendum.*

12. Si, examine repetito quoties necesse erit, nihil eorum quæ notassimus videretur conducere ad Quæstionis solutionem, tunc fatendum esset Quæstionem, nobis saltem, esse *æterno*; quandoquidem quidquid videremus in ejus partibus ad eam solvendam satis non esset. Itaque aut omittebam, aut consilium alicujus esset querendum, si fortè alius nobis oculatior, aut investigandi peritior sit.

13. Atque hæc sunt Leges Analyseos, quæ non omnes in omnibus Quæstionibus observandæ; in simplicioribus enim, aut paucis Propositionibus constantibus, una aut altera Lex suffi-

ficat. Sed ubi sunt valdè compositæ & intricatæ, sæpe ad ultimam deveniendum, quæ & plus semel repetenda. Easdem copiosius, res enim est maximi momenti, singillatim aliquot Capitibus explanabimus.

CAPUT V.

De tribus Axiomatibus, quibus nititur quævis Methodus.

1. DE primo Axiomate, de *Evidentia in omnibus cognitionis gradibus conservanda*, non necesse est quidquam à nobis, præter ea quæ superius observata sunt, dici. Hoc tamen in loco, memorandum fuit, cum ut sequentium cum eo nexus adpareret, tum etiam quòd nimis inculcari apud homines, obscuris assentiri adfectibus, nequeat.

2. Secundum, quod inde sequitur, est: *Nos non oportere de rebus, quarum menti claræ non obversantur idee, aut de obscuris, quatenus obscuræ sunt, ratiocinari.* Non est ita hoc Axioma capiendum, quasi negaremus rerum hæcenus ignotarum naturam posse quæri. Contrarium hoc esset instituto nostro, quo viam ad ulteriores veritates retegendas aperire adgressi sumus.

3. Verùm de obscuris ratiocinari duplici sensu illicitum Philosopho ducimus. Unus est, cum objecta contemplationum suarum eligere non oportere, quæ demonstrationibus evidentibus constat inveniri non posse. 1. Ita si fieri
ne-

nequit ut *quadratura circuli*, aut *duplicitio cubi*, quod demonstrasse se putant non pauci Geometræ, inveniatur; hanc legem violaverit, quisquis inquirendis illis tempus triverit. 2. Fieri nequit ut intelligamus quæ sit intima substantiarum natura; hoc unum cognoscere possumus, unà esse in substantiis proprietates quasdam, quod experientiâ didicimus. Ergo est omitienda investigatio substantiarum, nec quidquam præter earum proprietates quaerendum. 3. Si nullam substantiam intus cognoscere queamus, nequidem creatas, multò minus quæ sit substantia ejus Naturæ, à qua reliquæ omnes procreatæ sunt, inveniemus. Ex iis quæ in Creaturis videmus, possumus colligere, veluti experientiâ, ea esse in Creatore, nemo enim dat quod non habet. Verùm quomodo omnes omnium Creaturarum proprietates reales in Deo sint, intelligere nequimus. Voluntatem ejus partim ex eventu, partim ex revelatione colligimus; sed hanc esse totam ejus voluntatem, non nisi stultè affirmaverimus. 4. Ex brevissima antiquissima rerum Historia, eaque Linguâ haud satis notâ scripta, eam rerum illarum cognitionem haurire non possumus, ut omnibus, quæ circa illas proferri possunt, quæstionibus satisfacere nos posse speremus.

4. Ex tribus hæc posterioribus exemplis, sequitur neque Theologiæ, neque Physices ullum Systema perfectum posse ab hominibus fieri, quia cum principia rerum Theologicarum, & Physicarum sint maxima ex parte ignota, non possunt inde deduci conclusoria, quarum ope solvatur quidquid occurrit difficultatis, sine

quo plenum Systema fieri nequit. Itaque frustra se cruciarunt qui earum rerum accuratam cognitionem ex positis principiis, indeque ductis consecrariis, impetiri nobis conati sunt.

5. Alter Axiomatis allati sensus, est ex ignoto, aut incerto principio non posse evidentem consequentiam deduci. Omnes quidem Philosophi Axioma admittunt; nec eò secius & Veteres & Recentiores passim in id peccant. Aristotelica principia obscura sunt, & ignota interdum, nec minus Aristoteles in Physica se posse clara inde deducere consecraria credidit. Exempla adferrem, nisi passim, aperto Peripatetico Syntagmate, occurrerent. Sed, quod mireris, Recentiores ipsi, qui maxime omnium id in Aristotele reprehendunt, in eundem scopulum impingunt. Statuunt sibi notum esse quidquid est in natura corporum, quod sanè obscurissimum est; unde colligunt, quasi manifestum, ad corporum naturam non pertinere quod in ea non deprehendunt. Ita non videmus, quæ corpora possint sponte moveri; seu inter proprietates corporum, quas novimus, nullam quæ aliquem cum spontaneo motu nexum habeat cernimus. Inde sanè sequitur nos non debere adfirmare corporibus ullis inesse vim se se movendi; quandoquidem quod ignoramus adfirmare quasi compertum non licet. Sed non sequitur id non esse, quòd ignorem an sit. Similiter in Mente nostra nihil videmus clarè, præter cogitandi proprietatem, ideòque aliam ei inesse adfirmare non possumus. At nec negare par est, quoniam, ut aibi diximus, multa esse queunt

quæ

quæ ignoramus. Igitur qui adfirmant, exempli causa, à Mente moveri corpus, ii plus adfirmant quàm norunt; sed nec minùs peccant qui idem negant, quia eam proprietatem in Mente non animadvertunt. Hac in re peccavit Vir* alioqui laude dignissimus, & ex quo non pauca ad Methodum pertinentia hausimus; in illo ipso capite ubi Axioma, quod nunc interpretamur, profert & exemplis illustrat.

6. Ne quis porro hinc mentem nostram in alienum sensum torqueat, monere necesse est, quæ diximus non esse ita intelligenda, ut inde sequatur repugnantia negari non posse. Aliud enim est negare esse in subiecto quidquam, præter id quod in eo novimus; aliud negare aliquid posse in eo esse & non esse simul. Ita non possumus adfirmare in Mente nihil esse aliud, præter cogitandum, quia nihil aliud in ea videmus; sed possumus contendere, sine erroris periculo, Mentem, dum cogitat, non posse esse cogitatione destitutam, quia clarè alterutram harum Propositionum necessariò esse falsam videmus.

7. Ut hanc secundam, quam memoravimus, cautionem observemus, necesse est principia semel ponenda expendamus diligentissimè, priusquam ad consecraria deveniamus. Tertio Axiomate, docemur à simplicibus & facilibus initiùm facere, iisdemque, priusquam ad composita & difficilia progrediamur, aliquamdiu inherere. Si quis vellet Arithmeticam discere, & statim leviter quatuor primas Regulas Additionis, Subtractionis, Multiplicationis, & Divisionis, quòd sint faciles intellectu, delibaret; deinde quàm primum

G 7

* Scriptor Gallus de Inquirenda Veritate Lib. vi. c. 2. §. 11.

mum ad superiores Regulas, quales sunt Regulae quae *Trium & Falsi* dicuntur, progredieretur; is sane tantam in hisce difficultatem experiretur, ut Arti, nisi denuò à simplicioribus inciperet, eaque ita memoriae mandaret, ut semper essent in promptu, valedicendum ei esset.

8. Attamen, in solvendis nodis Philosophicis, ea Methodus negligitur, simplicia & facilia quasi nota vix delibantur, ac uno, ut ita dicam, saltu se horum studiosus ad difficultia & composita confert; unde fit ut sudet, hæreat, & ubi quod cogitat effert, nihil præter nugas aliis propinet. Atque hac in re summopere peccarunt Veteres Philosophi, & qui eos sequuti sunt. Sed nec planè hujus vitii expertus est, licet multò diligentius sibi ab eo caverit, ipse *Cartesius*. Hinc * vel ejus discipuli observarunt ex regulis motus, quas tradidit, quartam, sextam, & septimam falsas esse. Hiuc quoque iidem eum temerè quieti, quasi Enti positivo, vim resistendi tribuissè ostenderunt. Denique, ut exemplum addamus, quo totum ejus Systema Physicum concutitur; postquam ostensum est quietem non esse causam, ob quam partes sibi invicem adhærent, neque hoc fieri ob compressionem aëris, neque impulsu materiae subtilioris; superest ut fateamur incertum esse quare corpora sint extensa, seu habeant partes extra partes. Adde quòd, cum partis unius singularis materiae nullam ideam habeamus, nescimus quid nobis velimus, cum dicimus extensionem esse sitam in eo quòd corpora partes extra partes habeant. Si

Car-

* Franc. Malebranchius de Inquirenda Veritate Lib. vi. P. II. cap. XI.

DE METHODO. CAP. VI. 159
Cartesius diutius prima cogitata pressisset, quòd erat ingenio, fortè deprehendisset ea incommo-
dis illis laborare, & conficiendi Systematis Physi-
fici consilium temerarium abjecisset. Sed se in-
tra terminos continere, quibus excedere posse
cum gloria nos putamus; aut tam diu serere,
ut ita dicam, sine ullius messis collectione, dif-
ficillimum est.

CAPUT VI.

De Prima Analytices Regula.

I. QUandoquidem omnia nostra judicia sunt
tantum perceptiones relationum, in quin-
bus perceptionibus adquiescimus; cum quid-
piam quaerimus, quòd ignoramus, à nobis nihil
præter relationem, quæ an sit inter duas ideas nec-
scimus, quaeri manifestum est. Quando igitur
in prima Regula, *perspicue intelligendum quaestio-
nis propositæ statum* dicimus, idem est ac si ca-
vendum esse ne eam relationem quaeri putemus,
quæ nequaquam investigatur, moneremus. Nisi
enim certa quadam nota insigniat relationem
quaesitam, nec fecimus quid quaeramus, nec in-
ventum agnosceremus.

2. At si ejusmodi relatio sit perspicue nota,
inquiet fortè quispiam, quomodo amplius qua-
ratur? Verum relatio quidem abstractè conside-
rata nota est, sed ignoramus an intercedat inter
ideas quas expendimus. Nulla quaestio, nisi ejus
termini sint aliquatenus noti, solvi potest. Ita
quaeritur, exempli causâ, *quoniam sint duo nume-
ri, inter quos est hæc relatio, ut si unitatem uni*
de-

destras quam addas alteri, futuri sint pares; contrā verò si ei cui detraxisti addas alteri demtam unitatem, unus duplo major altero sit futurus? Licet ignorentur ipsi numeri, inter quos est hæc relatio, attamen nota est relatio, ex qua inventi statim agnoscuntur.

§. 2. An potest esse rei præterius ignota &c. I. Sextus Emp. adversus Mathematic. pag. 282. πᾶς γὰρ τις καὶ ἐπιπέδου διωκεται μηδὲν ἐπιπέδου ἔχειν πᾶς ὑπερβολῆς πρὸς γινώσκῃ; ἔτι γὰρ ἐπιπέδου, εἰς εἶος ἔτι ἐπιπέδου; ἔτι ἀστρονομίας, ἔτι ἰστορίας: quomodo enim aliquis poterit quærere, nullum haberi notionem rei quæ sita? Eam adsequuntur nesciet se adsequuntur, nec, si aberravit à scopo, se aberrasse.

3. Quando quæstio verbis est concepta, quoad ejus fieri potest, distincta sunt intelligenda; seu optimè noscendæ idææ, quæ singulis vocibus significantur. Igitur ambiguitas omnis amovenda est, ne pro una quæstione, tot exsurgant, quot erunt Propositionis sensus; nec scire, si ab alio proposita sit quæstio, quem sensum ei tribuat, possumus.

4. Exemplo esse potest quæstio nugatoria puerorum piscatorum, quæ * Homero proposita dicitur. Quærebant quid esset, de quo dici posset:

Ἄσ' ἔλωμεν λιπόμεθα, ἂ δ' ἔχ' ἔλωμεν φερόμεθα.

Quæ capimus relinquimus; quæ non capimus referimus.

* Herodotus in vita Homeri cap. xxxv.

Negatur Homerus potuisse respondere; nempe; quod omnia hæc verba eo sensu, quo solent à Piscatoribus sumi, intelligenda crederit; quâ ratione, quæstio erat planè ἀλυτος. At statim ac pueri dixerunt se pediculos intelligere, facillima soluta visa est. Possimus adferre exempla quæstionum, ex gravissimis Disciplinis; quæ malè solvuntur, quod voces ambigæ non intelligantur. Quæstiones, quæ proponuntur de sensu locorum *Scripturæ Sacræ*, quam plurimæ sunt ejusmodi. Verùm hoc extra limites, nobis in Compendio hocce præfixos, nos abduceret. Satis sit hoc monuisse, ut observetur.

5. Si nequeamus scire omnes sensus vocabulorum, quibus quæstio concepta est; an à nobis eo sensu, quo proposita est, soluta sit, rescire non possumus; quod in quæstionibus generalibus, & quarum occasio satis nota non est, sæpe usu venit. Tunc temporis, de quæstione proposita, nihil præter conjecturas proferre licet. Atque ejusmodi sunt omnes panè interpretationes difficiilium locorum, quæ ex serie orationis explicari nequeunt, apud Scriptores Veteres.

6. Postquam vocabula, quibus quæstio concepta est, quoad potuimus, clara nobis effectimus; adtentio animi convertenda est ad conditiones, si quæ in ea sunt, considerandas. Nisi intelligantur, obscura quæstio remanet; & sæpe ejus solvendæ viam ostendunt. Si nullæ sint, neque ullæ subintelligantur, tum quæstio generalis est; circa quam ea observanda sunt, quæ diximus. Si verò subintellectæ & quidem necessariae non.

non exprimentur; tunc, nisi liceat eum qui quæstionem proponit interrogare, non potest solvi. Si inutiles sunt quæstioni additæ conditiones, sunt distinguendæ à necessariis; nisi enim hoc fiat quod nullius est momenti quærimus, dum necessaria interdum omittimus.

7. Potest proponi hæc quæstio: *Invenire duos numeros, quorum unus, designatus litterâ A, superet alterum litterâ B notatam, duabus unitatibus, ita ut desumtâ ex numero B unitate, numerus A eâ additâ sit duplo major.* Hic conditio est concepta vocibus, ita ut &c. atque hæc maximè adtendenda, quia sine ea non intelligitur quæstio. Non enim quæritur, quâ ratione inveniri queat numerus duabus unitatibus alterum superans simpliciter; sed ejusmodi investigantur numeri, in quibus id occurrat quod in conditione ponitur, qui sunt 7. & 5.

8. Omitteretur conditio necessaria in hac quæstione: *An homo possit ita immotus reddi, ut incedere nequeat, modo digitum suum auri inserat, donec digitum ex aure eduxerit?* Quæstio ita concepta negabitur, neque enim, immisso tantùm in aurem digito, quisquam immotus reddi potest. Adfirmatione verò eidem quæstioni responderit, si addatur: *ita eum hominem collocando, ut brachio columnam aliquam immotam complectatur, dum digitum ejus brachii auri inserit.*

9. Interdum etiam quæstioni propositæ adnectuntur inanes conditiones, quæ nihil ad rem faciunt, ut si proponeretur hoc Problema: *facere ut homo unguentis delibutus, coronâque ferteâ redimitus non possit quiescere, licet nihil quod ipsum moveat cernat.* Si quis hæreat circa hæc: unguentis
de-

delibutus, coronâque ferteâ redimitus, frustra laborabit, etenim nihil ad rem faciunt. Quod quæritur fiet, si is homo navi à vento actâ imponatur, aut si è turri, vel alio loco excelso cadat; movebitur enim necessariò, quamvis quod eum movet non videat, nam à materia sub oculos non cadente pelletur.

10. Atque hæc non tantùm in quæstionibus, animi gratiâ, fictis consideranda; similia enim occurrunt in iis quæ ex Critica, exempli causâ, aut Physica, reliquisque omnibus Disciplinis proponuntur. Ita si quærat, *quid significet vox quæpiam seorsim spectata?* quod respondebitur, licet verum, rarò ad solvendam quæstionem particularem, *quid significet vox illa in certo quodam loco?* sufficiet. Igitur si quis hoc posterius rescire aveat, eum necesse est non generalem quæstionem proponere; sed locum recitare, in quo vox cujus sensus quæritur occurrit. Nempe, vocibus, pro situ quem obtinent, variâ, quæ solæ non designant, significari sollemne est.

CAPUT VII.

Secunda & Tertia Analyseos Regula
explicantur.

1. OMnes quæstiones ad duo genera possunt referri; sunt enim omnes aut simplices, aut compositæ. Ad priorum solutionem, nihil aliud postulat, præter diligentem idearum, quibus constant, comparisonem. Ita quod
dici-

dicitur circulus habere eam proprietatem, ut omnes lineæ, quæ ab ejus centro ad circumferentiam ducuntur, sint æquales; si quis hac de re dubitaret, vellétque inquirere verumne sit an falsum hoc Axioma, ideam circuli cum idea hujus proprietatis dumtaxat conferre eum oporteret.

2. At quæstiones compositiæ, nisi ideæ quibus constant cum tertia quadam idea, aut etiam pluribus comparentur, solvi non possunt. Relationes enim ignotas, quæ investigandæ sunt, comparatione immediatâ idearum quæstionis propositæ, cum ea collatio nequeat fieri, nemo invenit. Est ergo inveniendi una idea, aut plures etiam sunt quærendæ, cum quibus terminiquæstionis comparentur. Debent autem ejusmodi ideæ perspicuæ esse, saltem secundum relationem, secundum quam cum aliis comparantur. Atque hinc ducta est secunda Analyticæ Regula, quam supra adtulimus Cap. IV.

3. Exemplis res perspicua evadet. Quæstio hæc si proponeretur, *An oporteat furem capite plecti?* quoniam *furis* idea non potest immediatè cum *ultimo supplicio* comparari, nullo intercedente inter eas ideas naturali connexu, adeo ut idea *furis* excitet necessariò ideam hujus pænæ; non possemus eam quæstionem solvere, nisi intervenitu tertiæ cujusdam ideæ, cum qua utraque compararetur; nempe, *justitiæ ultriçis*, aut *prudentiæ civilis*. Comparatione absolutâ, justitiã, aut bonum Reip. postulare, ut fur capite plectatur, vel contrâ mitiore supplicio adficiatur, dicere-mus.

4. Si

4. Si rursus quæreretur, *an puerum quindecennem furti reum oporteat capitali supplicio plecti?* Hac quæstione prior involveretur, prius enim quærendum an omnino vir debeat capite pœnas luere, quàm quæramus an ejusmodi furtum hac pœnâ adfici æquum sit. Itaque, nisi prior quæstio soluta esset, hæc posterior non posset solvi. Deinde, posito furtum commissum in viro posse puniri, ultimo supplicio, secundum leges; quærendum esset, an eadem pœnæ essent de puero quindecenni sumendæ. Itaque esset hîc rursus alia comparatio, non pueri cum pœna, sed pœnæ puero insigendæ cum *justitiã*, aut *prudentiã*, instituenda. Hæ enim sunt eadem, in Reip. administratione; verùm hac de re hîc non agimus.

5. In hac eadem quæstione, possunt aliæ ideæ comparandæ occurrere, quia utilitas Reip. non est res simplex; sed hîc, docendi gratiã, *justitiã* esse ideam simplicem & summã perspicuitatis statuimus. Statuimus etiam de circumstantiis furti non quæri, quæ plerumque tamen in considerationem veniunt. Verùm si omnia essent hîc accuratè enumeranda, justum inde posset confici volumen.

6. At si quærat, *quâ pœnâ sit plectendus Titius, qui sine sententiã Judicis rem ab alio sibi, ut ait, debitam vi abstulerit?* tunc primâ fronte adparent plurima quærenda 1. Videndum an verè creditor sit alterius, à quo rem abstulit, quam in rem ejus afirmatio debet comparari cum instrumento, si sit aliquod, aut cum jurejurando, aut cum testibus &c. 2. Videndum an tantam summam pecuniæ crediderit, quantam dicit, quod

quod cognoscere est ex comparatione ejus affirmationis cum verbis instrumenti, testium &c.
 4. Videndum an rapuerit? 4. An vi usus sit, ubi audiendi sunt testes, quorum testimonia cum multiplicibus ideis sunt comparanda, ut constet an sint vera. 5. Videndum an Leges damnent vim quamlibet in illo negotio, ubi comparatio instituenda facti cum verbis Legis. 6. Vim, quæ adhibita statuitur, ubi non intercessit sententia Judicis, quæ poenâ Leges adficiant. Igitur priusquam solvatur hæc quæstio, *quomodo Titius sit plebendus?* idearum mediarum cum terminis quæstionis, multiplex est instituenda comparatio.

7. Si autem in ea comparatione adsumantur ideæ minus perspicuæ, summum est erroris periculum; qui si quæ irrepit, sequentes omnes Propositiones aut falsæ, aut extra rem sunt, & conclusio prorsus falsa. Etenim, ex superiore exemplo, satis liquet Propositiones esse invicem connexas, aut iis quædam poni quasi comperta, hæcque omnibus niti conclusionem; aded ut vel ex una falsitate præmissa, conclusionis sequatur falsitas.

8. Tertia Regula est, à quæstione, quæ consideranda est, amovenda esse omnia, quæ ad investigandam veritatem necessariò non pertinent. Hæc Lex manifestæ est utilitatis, quoniam qui eam non observant, aut vagantur extra oleas, nec inveniunt quod quæritur, aut ex alienis ideis de eo judicant, aut animum frustra fatigant. Ita, si in quæstione modò proposita, quærat utrum *Titius* sit civis aut peregrinus, quæ sint Leges aliarum Gentium de vi raptis, aliæque similia;

inde

DE METHODO. CAP. VIII. 167
 inde nihil ad quæstionis solutionem haustum iri manifestum est.

9. Hæc cautio adhibetur potissimum in iis quæstionibus, quæ pluribus verbis sunt conceptæ, aut ab imperitis, aut datâ operâ, ut intricatior reddantur, aut quæ hauriuntur ex scripto, quod qui exaravit in animo non habuit ejusmodi quæstionem dilucidè proponere.

CAPUT VIII.

Explicantur Quarta, Quinta, Sexta & Septima Leges Analyseos.

1. **P**ostquam ex quæstione proposita sustulimus quidquid ad rem quæsitam necessariò non pertinet, aut pertinere non videtur; si quæstio tamen composita supersit duobus, aut pluribus capitibus; quoniam plura simul adentè expendere non licet, secundum quartam Legem i. *dividenda est quæstio in sua capita: 2. ea capita singillatim expendenda, & eo quidem ordine ut ab iis incipiamus quæ simplicioribus constant ideis: 3. nec prius ad capita magis composita, quàm simpliciora meditatione perspicua & facilia nobis facta sint, deveniendum.*

2. Manifesta est hujus Legis, in quæstionibus compositis solvendis, necessitas. Primum enim, si confundamus capita diversa, numquam eorum distinctas ideas habebimus; confusio enim & distinctio in una sede non morantur. Hinc vix poterimus ideas inter se comparare, ut sunt comparandæ ad veritatem tutò inveniendam; quæ si aliter nobis occurrat, id potiùs casu, quàm

quàm sapientiæ imputandum erit. Ut enim is qui oculis plura simul videre vult, nec ea distinctè videt, non potest de singulis satis judicare: ita qui mente plura, quàm potest, complecti nititur, he ipse perturbat, nec certa judicia de pluribus simul ferre potest.

3. De variis ideis, interdum quidem idem fertur judicium; attamen ut plurimum eadem judicia pluribus contentanea non sunt. Si autem mistim de pluribus judicemus, singulis singillatim non expensis; generale de rebus diversis judicium, quod rarò non aliqua ex parte peccat, ferimus. Facile esset exempla virorum celebrium congerere, qui dum quæstionum multis capitibus constantium partes non distinguunt, ab aliis non possunt intelligi, neque ipsi fortè se intellexerunt. Sed sufficiet hoc indicio eos homines designare; nimirum, quando lectò diligenter opere, cujus argumentum aliàs nobis non est ignotum, non possumus ad certa capita contrahere quod in eo habetur, neque ordinem Scriptoris indicare, inde sanè ab eo hanc Analyticos neglectam Regulam liquet. Si quis legat Scripta, non Veterum modò, qui passim hoc vitio laborant, sed Recentiorum plurimorum, hoc experietur. Duos, alioqui Viros Magnos, instar omnium, appellabimus, *Joannem Seldenum Anglum, Claudium Salmasium Gallum*; qui ita ordinis Regulas omnes negligunt, ut propterea sine molestia legi nequeant.

4. Eadem incommoda ex neglectu secundæ, & tertie cautionis hujus nostræ quartæ Legis oriuntur; & cum jam egerimus hac de re *Cap. v. §. 7. & seqq.* unum hîc addemus; scilicet, postquam

quàm simplicibus quæstionis propositæ principiis adfecti sumus, ita ut distinctè animo obversentur, contraria iis à nobis adfirmari, ubi ad extrema confectaria devenimus, non accidere. Contrà ubi simplicia leviter præmittuntur, & ad composita statim progressio fit, illorum paulatim obliviscimur, ac tandem ultima primis sæpe advertantur.

5. Quinta, sexta & septima Leges rarò in aliis Disciplinis adhibentur, præter *Algebram*, ex qua exempla petita earum usum ostenderent. Sed quia difficiliora sunt non adfectis & eisdem Canonas ceteris Disciplinis cum fructu aptari posse censemus, aliunde exempla desumemus.

6. Quando quæstionem propositam solvere, & quod responderi posse videtur chartis adlineare adgredimur, summæ est utilitatis capita quæstionis paucis verbis chartæ committere, præsertim si multa sunt; ne dum de uno cogitamus, cetera animo, ut fit, propter quæstionum multiplicatam, elabuntur. Hac ratione, memoria etiam felix, quæ laborat in pluribus capitibus retinendis, non parum sublevarur; & animus, aliis non impeditus, minore labore singula attendit. Rarò omnes compositæ & difficilis quæstionis partes, quæ expendenda occurrunt, simul ac semel animo se offerunt. Plerumque diu meditandum, priusquam omnes retexerimus; nisi autem eas quas primum invenimus scriptis mandarem, facilè memoriâ elaberentur. At quia molestissimum esset multa scribere, ideò quibusdam vocabulis possunt variae relationes expendendæ exprimi.

7. Hinc etiam duo commoda, nequaquam spernenda, exsurgunt. Unum est, antequam plenius scribamus quod de quæstione quæpiam meditatione, cum solâ, tum lectione adjutâ, compemimus; hac arte facillè scribendorum ordinem concipi, & immutari, si quid fortè malè conceptum statim fuerit. Alterum, ita & ordinem, & partes tractationis memoriæ inferi, relegendò aliquoties capita chartæ mandata; ut postea, ubi scriptiōni totius Dissertationis incumbimus, ab ordine non recedamus, neque quidquam ex iis quæ consideratu digna sunt, omittamus. Alioquin ubi memoriæ nimium fidentes, ordine, & capitibus Mente tantum conceptis, animum ad scriptiōnem adpellimus; multa, quæ inter scribendum occurrunt, ad finia iis quæ cogitavimus, nos interdum sensim à rectâ viâ deflectunt, faciuntque ut quæ erant agenda non agamus, & quæ ad rem nihil adtinent excutiamus; quod sæpissimè evenit duobus illis Viris, aliqui maxima laude dignis, quos antehac nomine adpellavimus.

8. Postquam, secundum quintam Legem, ordinem conceptum notis quibusdam expressimus, tum unamquamque Propositionem expendendam diligenter consideramus, secundum sextam. Sunt autem duo termini unius Propositionis, numquam plures, comparandi; donec quæ sit, aut non sit, inter eos relatio viderimus. Hoc inventum paucis rursus oportet scribi, ut memoria exoneretur, & sine labore vestigia nostra relegere possimus, ac videre quid hæcenus invenimus, & quis sit ratiocinationum nostrarum nexus.

9. Postquam omnes Propositiones expendendas ita scripsimus, nec tamen quod quærebamus invenimus, septima Lex nos vestigia diligentius relegere; & quæcumque videmus inutilia fuisse, ad quæstionem solvendam, delere; tum si quid superest quod usi esse queat, id denno, ex memorata methodo, expendere jubet. Sæpe enim fit, in intricatis quæstionibus, ut primo intuitu credamus quædam ad solvendam quæstionem planè necessaria esse; quæ postea experimento, comparatione accuratâ idearum, factò, inutilia deprehendimus. Contrâ quædam, quæ non satis statim excusseramus, nobis viam, repetitò examine, ad veritatem inveniendam muniunt. Atque hæc unusquisque usu, potiùs quàm exemplis ab alio allatis, intelliget.

10. Denique, si, examine instaurato aliquoties, nulla viâ adparet solvendæ quæstionis, nihil superest nisi ut calamo abjecto quæstionem solvi non posse à nobis agnoscamus; aut si inter expendendas ideas deprehenderimus nullas posse inveniri, quibus solvatur quæstio, eam *ἀλυτον* esse, ne quis frustra in ejus solutione quærenda animum fatiget, demonstremus.

11. Difficilem fortasse hanc esse methodum quis dicet, at nulla facilior, nec in veritatibus inventu facilibus omnes Canones ad praxin revocantur, sed tantum in intricatioribus, ut jam monuimus. Sanè veritatem, sine hac methodo, invenire, eandemque inventam agnoscere; quàm methodo uti, & ex ejus usu certitudinem inventorum colligere, multò difficilior est.

Syntheseos Regula traduntur.

1. **EX** comparatione, quam supra Capite I. inter *Analyticam & Syntheticam* Methodos instituimus, qua in res ita sit *Synthesis*, satis liquet. Postquam, nimirum, veritatis cujuspiam, aut totius Disciplinae principia invenimus, ordo quaerendus fuit, quo partium ejus nexus facile intelligeretur; & ita simul probaretur res ipsa, ut concessis initiis cetera etiam essent concedenda.

2. Nulla autem inventa commodior ratio, nisi ut generalia principia primum proponerentur, & si necesse esset, probarentur; deinde eorum consectaria ita disponerentur, ut, quantum licet, posteriora ex prioribus manarent. Præterquam quod hac ratione & ordo & vis demonstrationis obtinetur, vitatur incommodum in tradendis Disciplinae non exiguum, repetendi necessitas. Si enim à particularibus seu speciebus initium fieret, ut ad genera postea deveniretur; esset, ubi de unaquaque specie dicendum foret, repetendum quod de ejus genere innouit; quoniam, sine generis cognitione, species satis nota non est.

3. Verum hic observandum hunc ordinem posse servari in iis tantum rebus, quarum principia accuratè novimus; qualis est, exempli gratiâ, Geometria, quæ tota sita est in consideratione modorum abstractorum, quorum & perspicuæ & adæquatæ ideæ animo nostro ob-

ver-

versantur. At ubi agitur de substantiis, ut in Physica, *Synthesis*, quia genera substantiarum nobis sunt ignota, nec intimas earum essentias adæquimus, adhiberi nequit. Itaque quicumque Systemata Physica adgredi voluerunt, si se difficultatibus ineluctabilibus impederent; quod facile, quorumvis principiorum Physicorum examine, si res esset hujus loci, ostenderemus.

4. In solis Mathematicis disciplinis, quarum principia *demonstrativa* nota sunt, hæc Synthetica Methodus hæctenus observata est accuratè; ideoque à nullis melius ejus Leges petantur, quam à Geometris.

5. Cum nihil proponere cui possit contradii animus iis esset, hoc se maxime triplici viâ adæquatos existimarunt; I. Si nihil proferrent, quod non constaret vocabulis quorum significatio esset perfectè nota; quam ob rem *desinierunt* diligenter vocabula, quibus utuntur, qua de re egimus P. 11. Cap. 12. II. Si niterentur tantum principii *evidentibus & perspicuis*, aded ut à nemine possent in dubium revocari, si modo ea intelligerent. Itaque ante omnia, ponunt *Axiomata* sua, quæ sibi concedi postulant, probatione quippe non indigentia. III. Si omnia consectaria *demonstrativè probarent*, propterea quæ in ratiocinationibus suis dumtaxat Definitionibus, Axiomatibusque concessis, aut Propositionibus uterentur jam à se demonstratis, quæ ad posteriora quod adinet sint principiorum loco.

6. Ad hæc tria capita referri potest quiddam à Geometris observatum, in demonstratione veritatum, quas retexerunt. Sed ut melius intel-

ligantur, duæ statuuntur Definitionum, una Axiomatum, duæ Demonstrationum Leges; de quibus singillatim agemus, postquam eas proposuerimus.

7. Definitionum Leges sunt hæc. I. *Nullum vocabulum subobscurum, aut ambiguum, sine definitione adhibere.* II. *In definitionibus nullis vocabulis, nisi notissima significationis, aut jam explicatis, uti.*

8. Axiomatum Lex est: *nihil Axiomatis instar, quod non sit evidentissimum, statuere.*

9. Demonstrationibus hæc Leges positæ sunt: I. *Omnes Propositiones subobscuras probare, nec quidquam in iis demonstrandis adhibere, præter Definitiones constitutas, Axiomata concessa, Propositiones jam demonstratas, aut Constructionem figuræ, de qua agitur, ubi quid simile faciendum coningit.* II. *Namquam abuti ambiguitate vocabulorum, iis non assignando definitiones quibus explicantur.*

10. Hæc Geometræ necessaria observatu duxerunt, ut veritates quas probare instituunt evidentes, & *avariis* redderent. Ac sanè quicumque his Legibus steterit, ita ut in eas ne minimum quidem peccet, is se in falsam nullam ratiocinationem delapsurum, quod præcipuè in omnibus Disciplinis spectatur, sperare sine temeritate poterit. Neque enim tam bene agit cum humana natura, ut, non dicam omnia, sed multa, præ ignotarum rerum numero, nosse ei liceat; satis est si modò in iis falsam, quæ nobis nota esse putamus, non erremus. Pauca nosse miserum, sed miserius ne ea quidem pauca ita nosse, ut te non errare certò scias.

CAPUT X.

Explicantur Leges Definitionum.

1. **E** Gimus quidem P. II. C. XII. de *Nominum Definitione*, attamen quia res est non exigui momenti, & sine qua Geometrarum Methodus intelligi nequit; quædam eadem de re, vitatis, quoad licebit, repetitionibus, addemus.

2. Prima Regula vetat *ullum vocabulum subobscurum sine definitione adhibere.* Hujus Regulæ necessitas hæc nititur fundamentis. I. *Ut aliquid evidenter probetur, necesse est id quod dicitur perfectè intelligi;* qui enim evidens esse potest demonstratio, quæ non plene intelligitur? Non possunt autem perfectè intelligi plurima vocabula, nisi definiantur; cum usus Linguae, ex qua petita sunt, iis aut nullum aut obscurem sensum adtribuerit, ut in *Critica* ostendimus. Cum ejusmodi adhibentur vocabula, in Disciplinis tradendis, potissimum in Principiis, neque Principia ipsa intelliguntur, neque confectaria, neque ordo ratiocinationum, seu Propositionum nexus; unde fit ut verane sint quæ dicuntur necne, cognoscere nequeamus.

3. Ne porro observatio hæc credatur inutilis, quasi nemo in eam peccet, in animum revocandum est omnes ferè Philosophos gravissimè hoc in negotio peccasse. Innumera vocabula non definita, petita seu ex usu vulgari, seu ex Phi-

Iosophorum aliorum sermone, seu à se inventa, obscurissima, aut ambigua in Philosophiam intulerunt. Theologi, Philosophos sequuti, immanner quoque hæc in re peccarunt. Priores *qualitatum naturalium & occultarum*, ut vocantur, nomina ex usu vulgi acceperunt non definita, eaque obscurissima, qualia sunt *gravitas, levisitas, color, odor, sapor, frigus, calor, &c.* Quando ab iis queritur quid sit *color*, quasi ridiculam quæstionem irrident, cum reverà non satis distinguant id quod sentimus, ab eo quod est in superficie objecti, ut ex eorum sermonibus apparet. Accuratiores Philosophi utuntur voce *perfectio* non definita, quæ tamen intelligi nequit sine definitione. Theologi ubi de Deo loquuntur, aiunt Deum habere proprietates *ἀκατάληκτες*, quibus imponunt nomina aliunde sumta, licet fateantur nihil esse in rebus creatis simile; nec tamen definiunt ea nomina, nisi definitionibus obscurissimis, quod non est propriè definire, ut postea videbimus. Vox *Persona*, quæ in divinis definiti nequit, aut vox *visæaris*, quæ tamen tantos excitavit dissidiorum fluctus, ejusmodi sunt.

4. II. Definitiones vocabulorum faciunt etiam ut ipsi, in tribuenda eidem vocabulo eadem significatione, constantiores simus. Dum enim ipsi satis distinctè non novimus quid voce significetur, eamque sine definitione adhibemus, facile fit ut ab ea significatione, quam primò ei adtribueramus, imprudenter recedamus; si præsertim ratiocinationes prolixiores sunt, & de variorum generum rebus sermo est. Quando tem hoc evenit, ne ipsi quidem satis scimus quid

quid velimus, & quæ sit ratiocinationum nostrarum series; nedum ut alii nos intelligant. Si verò definitionem vocabulorum adhibuerimus, significatio altius memoriæ inhæret; & si contigisset nos ab ea incautos abiisse, in viam eâ ratione facilius rediremus, subtituta, nimirum, definitione loco definiti; unde illico utrum in pristina significatione hæsissemus, necne, palam fiet.

5. Hoc ipsum etiam aliis inservit, ut idem experiantur. Ita cum Euclides definiisset angulum: *concursum duarum linearum rectarum in eodem plano inclinatarum*; animadversum est ab iis, qui ejus Elementa diligenter legerunt, significationem eam vocis *Angulus* constanter ab eo non esse servatam. Ubi enim docet quâ ratione *Angulus* dividi possit, continuò intelligere est eam vocem illic aliâ significatione sumi; neque enim dividi potest *concursum duarum linearum*, cum fiat in puncto indivisibili. Itaque, ubi de divisione Anguli agit, voce *Anguli* intelligit spatium interceptum inter duas lineas rectas inter se concurrentes, & in eodem plano inclinatas, quod spatium dividi potest.

6. Secunda Definitionum Lex vetat voces in iis, quarum significatio nota non sit, aut jam explicata, adhibere. Absurdum est ad definiendas voces obscuras usurpare obscuriores, aut æquè obscuras; cum definitionem, non nisi ut clariùs sermo intelligatur, addamus. Attamen quantum hac in re peccaverint Philosophi Veteres, & Recentiores Scholastici ostendimus, in Capp. de *Definitione*, sub secundæ Partis finem.

7. Liqueat ex Regula duo exigī, ut voces sint claræ, aut potius duorum alterutrum. Unum est, ut sint usu jam recepto ita certæ cuiuspiam rei attributæ, ut ad aliam transferri non soleant, saltem in ea occasione in qua adhibentur; neque nescio quid confusum, sed rem certam designent. Sic vox *existere*, in sermone Philosophico, ita est idem simpliciter existentie adligata, ut neque aliò transferri solet, neque confusum quid significet. At vox *natura* obscurissima est, quòd de multis soleat dici, & quædam parum nota designet. Ubi de Hominibus usurpatur, significat, exempli causâ, *indolem, id quòd à Deo creatione acceperunt* oppositum ei quòd usu acquirunt, *proprietates eorum Mentis & Corporis, affectionem quandam quâ fit ut, nemine docente, aliquid sciant, aut faciant* &c. Igitur in accurata demonstratione, ea voce non est utendum, nisi definitâ, aut saltem eo loco positâ, in quo vicinæ voces ejus sensum liquidò ostendant.

8. Si verò vocem contra usum usurpemus, aut ipsi fingamus, definienda est. Ea definitio idem præstat ac usus receptus, estque altera ratio quâ vox clara fit, nec sine ea ulla vox ignoti usûs est proferenda. Ejusmodi est vox *cederis* apud Aristotelem, quam singulari quodam sensu, quem nullibi tradidit, usurpat; & quæ crucem ita ejus Interpretibus fixit, ut memoriæ proditum sit *Hermolanum Barbarum* Venetum, virum eruditum, Cacadæmonis opem implorasse ut eam intelligeret.

9. Ceterum ne sint nimis multæ fingendæ definitiones, numquam adhibendæ sunt voces no-

væ,

væ, nisi ubi nullæ aliæ suppetunt. Alioqui passim definitiones essent adierendæ, & fortè etiam definitiones definitionum. Cùm dixissent Theologi, *Hominem esse naturâ corruptum*, quæsitum est primùm, quid intelligerent voce *corruptus*? secundò, quid sibi vellent voce *naturâ*? tertio, an voce *homo* intelligerent *corpus*, an *mentem*, separatim, aut utrumque simul? Inde natæ definitiones plurimæ; quòd exemplo unius vocis *corruptus*, ostendemus, ne prolixiores simus.

- A. Quid intelligis voce *corruptus*? 1
 B. Intelligo *peccatorem*.
 A. Quis est tibi *peccator*? 2
 B. *Violator Legis divine*.
 A. Quæ *Lex divina* hic à te intelligitur? 3
 B. *Lex Adamo tradita*.
 A. Quænam fuit ea *Lex*? 4
 B. 1. Præceptum de interdicto fructu non comedendo. 2. Quæ recta ratio Adamo suavitè esse faciendâ.
 A. Ut hoc responsum, quasi perspicuum, admittam, quid intelligis voce *violator*? 5
 B. Qui *transgreditur*, aut non *vult facere* ea quæ dixi.
 A. An ergo omnes homines *naturâ* comedunt fructum illicitum? 6
 B. Minimè, sed alius loco eorum comedit antiquam essent, & statim ac existunt censentur ipsi comedisse.
 A. Debuisti ergo dicere, *transgressorem* à te vocari tam eum pro quo alius transgreditur, antiquam sit, quam qui pro se ipse peccat. Verum hoc missò, an omnes homines, statim ac

H. 6

væ.

existunt, transgrediuntur ea quæ ratio Adami
suasit esse faciendâ?

- B. Transgrediuntur. 7
 A. Voluntate ergo contraria iis agere? 8
 B. Nescio an habeant ullum voluntatis exercitium, ac proinde an aliquid agant.
 A. Me ergo fefellisti, quando dixisti te credere homines naturâ Legem divinam transgredi; nam transgredi, ut ipse fastus es, ubi agitur de Legge, est nolle ei parere. 9
 B. At hic non ita intelligitur, idem est enim ac si quis diceret homines statim ac existunt ita esse adfectos, ut cum incipiunt voluntate uti, incipiant velle contraria Legi.
 A. Itaque dicere non debuisti hominem esse naturâ corruptum, ut te intelligerem; sed, Hominem, cum primùm existit, censei comedisse fructum Adami interdicitum; & ita esse adfectum, ut cum incipit velle, contraria iis, quæ ratio Adami faciendâ esse suadebat, velit. 10
 B. At nimis hoc prolixum est.
 A. Sed multò prolixiora fuere responsa tua, si omnia colligantur quæ dixisti, ut hoc te velle intelligerem.

CAPUT XI.

Exponitur Regula de Axiomatibus.

1. **S**unt Propositiones tantæ perspicuitatis, adeoque omnibus notæ, ut earum veritas nobis constet, statim ac voces quibus expressæ sunt intelligimus, quales sunt: 1. *Nihilum non potest*

potest esse causa alicujus rei: 2. *Nulla causa dat quod ipsa non habet*. Hæ aliæque ejus generis Propositiones demonstratione non indigent, quia demonstratio iis non potest esse evidentior. Atque hujusmodi oportet esse omnia, quæ sine demonstratione, quasi perspicua, ponuntur. Etenim ex dubiis, aut obscuris Principiis non potest indubitatum elici conclusarium.

2. Verùm cavendum ne ea sola clara & certa esse putemus, quibus nemo umquam contradixit. Potest enim fieri ut negatum olim fuerit Axioma evidentissimum, aut quòd verba, quibus erat expressum, non intelligerentur; aut ore tantum à parum candidis, aut infanientibus Philosophis, quales videntur Pyrrhonii, & Academici fuisse. Ac sanè licet reliqui omnes mortales negarent numerum binarium esse majorem unitate, numquam ut homo sui compos veritatem hujus enunciationis in dubium revocaret efficerent. Cederet potius fe ab aliis non intelligi, aut ab iis de industria negari, quod non negarent, si ex animo loquerentur, aut insaniâ omnes laborare, quantumvis hæc viderentur incredibilia; quia contraria eque evidentiâ, ac prolatum Axioma, esse nequeunt.

3. Si quis quærat unde nascatur Axiomatum, etiam generalium, evidentiâ, ut cum dicitur, *Totum esse suâ parte majus*, cum non viderimus omnia Tota, ut an partibus suis majora essent experientiâ investigaremus? Respondebimus, eam evidentiâ inde oriri, quòd agatur in ejusmodi Axiomatibus de ideis abstractis, quas adequatè novimus, & immediatè comparamus. Cum autem hujusmodi ideæ animo nostro di-

finde obverſentur, ſimplici intuitione relationem, quæ inter eas eſt, animadvertimus; nec poſſumus vel minimùm dubitare, de eo quod animi ſimplici intuitu novimus. Hinc indubitadò quæcumque inter quæ eadem eſt relatio, quam inter duas ideas abſtractas cernimus, eodem modo ſe habere inter ſe colligimus. Itaque non neceſſe eſt dici eas ideas nobis innatas eſſe; imò falſum hoc eſſe neceſſariis argumentis oſtenderemus, ſi res eſſet hujus loci.

4. Quicumque ergo intelligunt quid ſibi velint verba, quibus utimur ad Axiomata exprimens; ſeu quicumque, verbis illis prolatis, animo comparant eaſdem ideas, quas comparamus, neceſſariò eadem de iis ferunt judicia. Ita cum dicimus *binarium*, *trinarium*, *quaternarium*, reliquosque numeros majores eſſe unitate, quicumque, his verbis auditis, horum numerorum ideas abſtractas cum idea unitatis comparabit, illico nobis animo adſentietur; & ore etiam, ſi ex animi ſententia loquatur, adſentium teſtabitur.

5. Neque inde ſequitur, nos ea tantùm quæ animo noſtro immediatè obverſantur cognoſcere; adeoque Diſciplinam non circa res ipſas, ſed circa ideas verſari. Etenim res omnes, inter quas eadem ſunt relationes, quas inter ideas noſtras videmus, eadem operâ comparamus; de ſimilibus enim ſimilia feruntur judicia. Ita poſtquam conſideravi animo ideas abſtractas *Totius & Partis* & dixi *partem minorem eſſe toto*, hoc judicium latum eſt de omnibus quæ ſunt inter ſe ut *Totum & Pars*, ſeu ideas abſtractæ *Totius & Partis*. Igitur ſi *Domus eſt pars Urbis*, ſc-

ſequetur *Urbem eâ eſſe majorem*; ſi *Fundamentum pars eſt Domus*, ſequetur à *Domo* magnitudine ſuperari *Fundamentum*, &c. Veritas judiciorum, quæ de rebus ipſis ex ideis abſtractis feruntur, pendet ex ſimilitudine rerum & idearum ejuſmodi abſtractarum; quæ ſimilitudo, ſi evidenter nota ſit, evidens etiam eſt Propoſitio quæ eâ innititur.

6. Expoſitâ Axiomatum naturâ, & origine, ut melius animo inſigatur quid pro Axiomate haberi debeat, duæ Regule factæ ſunt, quibus continetur quidquid ad hanc rem pertinet. Prima eſt: *Quando ut perſpicuè videamus Atributum Subjecto convenire, quemadmodum videmus Toti convenire ut ſit Parte ſua major, opus eſt tantùm mediocri conſideratione Atributi & Subjecti; ita ut nequeant animo obverſari, quin animadvertatur idea Atributi connexa eſſe idea Subjecti; meritò Propoſitio, quæ hoc exprimitur, habetur inſtar Axiomatis. Potest & brevius concipi: Propoſitio, quæ exprimit duarum idearum immediatam, ſive tertie ſubſidio, comparationem perſpicuam, eſt Axioma.* Nam quando ex immediata duarum idearum comparatione clare animadvertimus relationem inter eas; demonstratione, quæ tertie ideæ ſubſidio ſit, non indigemus.

7. Eſt autem probè diſtinguenda explicatio vocum, à demonstratione Axiomatis; nam licet demonstratione non indigeat, ſæpe opus eſt interpretatione, apud eos qui voces quibus conceptum eſt non intelligunt. Exempli cauſâ, ſi apud Græcæ Lingue ignarum dixerim: τὸ ὅλον ἢ μεῖλλον μείζον, licet rem intellectam ſit illico agnitus, tamen

tamen verba non intelligit, ideoque à me ea priùs verti necesse est. Ita etiam, in Lingua alloqui nota, plurima verba, quorum significatio omnibus clara non est, & quæ sunt explicanda usûs ignaris, occurrere possunt.

8. Altera Regula, opposita priori, his verbis concepta est: *Quando sola consideratio idearum Subiecti & Adtributi non sufficit ad perspicuè deprehendendum Adtributum Subiecto convenire, Propositio, quâ hoc adfirmatur, non potest Axioma haberi; sed, adhibitis aliis ideis, debet demonstrari.* Brevius sic tradi queat: *Omnis Propositio ad quam probandam adhibenda est tertia idea, præter Subiectum & Prædicatum, non est Axioma: Vel: Veritas, quæ non nascitur ex immediata duarum idearum comparatione, non est Axioma.* Ita cum dicimus tres angulos Trianguli esse æquales duobus rectis, ea Propositio non est *Axioma*; quia demonstratione indiget, ex comparatione tertis ideæ petita; nimirum, linearum parallelarum, quarum ope anguli Trianguli, cum duobus rectis, comparantur.

9. Hæc Regulas numquam aut rarissimè violant Geometræ, à quibus petitæ sunt; sed in aliis Disciplinis passim negliguntur, ac conculcantur. Nihil frequentius, in aliarum Disciplinarum Syntagmatibus occurrit, quàm Propositiones, quæ quasi evidentes statuuntur, falsæ tamen, aut obscuræ, vel minimùm indigentes aliarum idearum collatione, ut earum veritas appareat.

CAPUT XII.

Explicantur Regulae de Demonstrationibus.

1. **I**N recta Demonstratione, duo postulatur; unum ut omnes Propositiones quibus constat, seorsim consideratæ, sint veræ: alterum ut eæ quæ ex aliis consequentiâ ducuntur ex iis necessariò fluant; seu ut consequentia omnia in antecedentibus contineantur. Utrumque autem sine dubio obtinebitur, si duæ Leges traditæ Cap. ix. accuratè observentur.

2. Propositiones omnes erunt veræ, si nullæ adhibeantur præter Definitiones, quæ non possunt in litem vocari; aut Axiomata, quæ semper oportet esse evidentiâ; aut Propositiones jam demonstratas, quæ demonstratione extra omne dubium collocatæ sunt; aut constructionem figurarum, si quæ sint faciendæ, quæ per *abstractas* veritates nos docent. Igitur si promer Legem observemus, omnes Propositiones, quibus utemur, extra omnem dubitationis aleam erunt constitutæ; quoniam nihil aliud, præter enumerata, adhibere per Legem licet.

3. Consectaria etiam rectè ducentur, si modò in secundam Legem, quæ ab omni vocabulorum ambiguitate cavere jubet, non peccetur. Etenim vix quisquam mentis compos Propositionem ex alia sequi, aut in alia contineri, si utramque plenè intelligat, falsò crediderit. Falsa consectaria pænè omnia nituntur verbis malè acceptis; si quæ enim alia sunt, adeò inepta esse

esse primo intuitu adparet, ut nemo sanus in ea incidat. Quicumque utetur Propositionibus, quarum vocabula respondent ideis distinctis, & duas ideas ope tertiæ diu ac diligenter compararit, in eo errare non poterit, ut putet esse inter eas relationem quæ non intercedat. Si quis in manifesta peccata, ubi nulla ambiguitas vocabulorum, nulla obscuritas idearum occurrat, incidit, ei leges ratiocinationis non scribuntur; neque enim fani est cerebri, quod in omnibus, qui hæc studia adgrediuntur, sanum esse statuimus.

4. Atque has quidem Leges satis observant Geometræ, attamen in aliquot alias, quæ ordinem spectant & perspicuitatem, sæpe numero peccant. I. *Passim probant aliquid esse verum, nec tamen rationem ejus veritatis querunt.* Eorum quidem argumentis nihil est quod reponamus, sed quia non intelligimus veritatum, quas probant, rationem, animus hæret, & vix demonstrationi credere audet. Nimirum, si longior demonstratio fuerit, ne aliquid falsitatis aliqua irrepserit veremur, cum quomodo fieri queat ut quod probatum videtur verum sit non capiamus.

5. II. *Probant interdum ea quæ probatione non indigent.* Euclides sine necessitate demonstravit duo latera Trianguli simul sumpta esse majora tertio, quod ex sola cognitione naturæ simplicæ rectæ, quæ omnium brevissima est inter duo puncta, manifestum est. Ea, nimirum, omnia probatione non egent, quæ continentur Propositione, cujus ideæ sunt tantum inter se comparandæ, sine tertiæ subsidio, ut veritas aut falsitas Propositionis retegatur.

6. III.

6. III. *Demonstrant passim ab impossibili.* Non retegunt Propositionis cujuspiam Principia, ut eam ostendat esse veram aut falsam; sed ostendunt tantum, si aliquid esset verum aut falsum, inde sequi aliquid impossibile. Hoc autem non profusus animo veritatis cognoscendæ avido satisfacit; cupit enim, ut modò dicebamus, scire quid fiat ut aliquid sit verum aut falsum. Itaque ejusmodi demonstrationes adhiberi, nisi ubi aliæ tradi nequeunt, non oporteret.

7. IV. *Demonstrant per rationes nimis procul petitas.* Modò sunt argumenta vera, parum curant unde sint desumpta; cum tamen nullum delectum habere argumentorum, & è longinquo petere quod propè est, incommodum sit.

8. V. *Ordinem, quo generaliora & simpliciora specialibus & compositis præponi necesse est, negligunt.* Modò demonstrationes ita sint inter se dispositæ, ut posteriores ex prioribus manent, nullum alium interdum morantur ordinem. Unde fit ut quod ad unum argumentum pertinet, uno loco, non absolvant; sed prout hoc per inviolabilem demonstrationis ordinem licet, quod molestissimum est. Atque hoc peccatum, ab Euclide admissum, jam plurimi ex recentioribus Geometris feliciter emendarunt.

9. VI. *Divisiones & partitiones, eo quo oportet ordine, non addibent.* Proponunt quidem in definitionibus varias species generum, quæ tractare adgrediuntur; sed non ita ut dicant tot esse genera, quæ in tot species dividantur, de quibus sint postea acturi, quod tamen commodissimum est.

10. Atque hæc quidem amplius non immorabimur, quia hæc à nobis adtingi, nisi quatenus ad omnes Disciplinas pertinent, Logicæ institutum non patitur. Hoc dumtaxat inde colligemus, eos qui alias Disciplinas tradunt, cavere sibi oportere ne Geometras, in eo quod vitiosum est, quod sæpe tamen venit, imitentur. Plurimi Veteres ac Hodierni Scriptores hoc unum curarunt ut quod dicerent verum esset, ceteroquin ordinis prorsus securi, quasi perinde esset, quocumque modo res collocarentur; & reliqua admiserunt peccata, quæ merito in Geometris notantur.

11. At multò plures, cum hæc peccata nequaquam fugerint, id quod in Geometrarum methodo rectum est non observarunt. Voluerunt quidem Synthetica methodo uti, sed ad eam Regularum facere imperiti, ut vix unam observarint. Voces raro definiunt, in definitionibus obscurissima vocabula usurpant; ponunt quasi notas res prorsus ignotas, sæpe & falsas; in probandis opinionibus suis, neque concessa, neque clara adhibent quasi comperta; & ambiguitate vocabulorum passim abutuntur. Ne exempla diu sint quærenda, effecere Philosophi, & Theologi Scholastici, qui in unaquaque pagina laudatissimas hæc Leges conculcant.

12. Verùm hoc est animo insigendum, ubicumque adhibetur Synthetica Methodus, eam eò præstantiorem esse, quò est Geometrarum Methodo viciniore; (exceptis tamen memoratis vitiis) eò deteriorem, quò ab ea magis recedit. Cujus rei ratio manifestò ex ipsis omnis ratiocinationis rectæ fundamentis petita est; ut necesse
non

non fit pluribus rem persequi, postquam Methodum Syntheticam explicuimus.

13. Hoc tamen non ita intelligendum, ut necessariò prorsus observari in scriptione stylium, & ordinem Geometrarum velimus, adeò ut Definitiones initio ponantur, ab omni ratiocinatione sejunctæ; dein Axiomata, eodem modo, ab omnibus aliis divulsa describantur; postmodò omnia in argumenta tribus Propositionibus constantia digerantur, eodémque compendio verborum utamur, ac Geometræ solent. Non adfectus ea Methodus durior & difficilior videatur. Præterea non possit, sine prolixitate nimia, observari; nam, ut in sequentibus nihil dicatur quod ex anterioribus non probetur, ubi paulò major rerum consideranda est copia, ingenti circuitu, ut Principia necessaria colligantur, utendum necessariò est. At ita debent omnia concipi, ut in eam Methodum quæ quasi indubitata proponuntur redigi queant, si necesse sit.

14. Fatemur quædam esse in variis Disciplinis, quæ nequeunt Geometricè proponi; sed eadem nequeunt evidenter demonstrari, ideoque earum Disciplinarum frustra conemur perfectè cudere Systemata, aut ab aliis expectemus. Ejusmodi sunt Theologia & Physica, inter alias. Verùm quæ certò in iis Disciplinis novimus possunt Syntheticè proponi, & si necesse sit Geometrico ordine enunciari; reliqua fatendum esse dubia, neque quasi comperta Lectoribus obrudenda.

CAPUT XIII.

Quare in aliis Disciplinis raræ occurrant Demonstrationes, quæ in Mathematicis solæ adhibentur.

1. **H**Aud semel quidem inuimus in iis, quæ hæcenus de utraq; Methodo diximus, aut Philosophorum culpâ, aut obscuritate argumentorum quæ excutienda suscipiunt, raras in eorum Scriptis occurrere demonstrationes, seu probationes, quæ Synthetice Methodi inflexum rigorem ferre queant. At ea res, cui singulare Caput adtribueremus, digna visa est; quia dum rationes quærimus cur tot Propositiones, nequaquam per se evidentes aut evidentibus nixæ, quasi vere admittantur, animum ad negandum obscuris adsensum facilius aduofacimus. Igitur ejus rei rationes sparsim atque obiter in superioribus indicatas, aut intactas prorsus hîc collectim & accuratius trademus.

2. Primò, Mathematicæ Disciplinæ circa ideas claras, & distinctas versantur, nec de ulla re agunt, cujus naturam perfecte adsequi nequeamus. Numeri & lineæ ac figuræ, quæ cuius magnitudinî à Geometris adplicantur, ideæ sunt abstractæ, adeoque adæquate, ut sæpius antehac diximus. In aliis verò Disciplinis, agimus de ideis ut plurimum admodum compositis, & quarum partes aut ignotæ sunt, aut ægrè enumerari possunt, ac proinde obscuris. Ut exempla in-

vc.

DE METHODO. CAP. XIII. 191
veniantur, aperienda sunt Theologorum, Jurisconsultorum, Physicorum aut Medicorum Syntagmata. Atque hinc factum ut tam acres inter eos subinde ortæ sint controversiæ, quæ inter Geometras multò rariores sunt.

3. Secundò, Mathematici ideas suas nominibus propriis, adæquatis, & ejusdem ubique significationis efferunt; aded ut qui semel voces quibus uti solent intellexit, auditis eorum verbis, quid sibi velint illico adsequatur; ac proinde videat an quod demonstrandum susceperant probarint. In aliis verò Disciplinis, nomina parum commoda, rem partim exprimentia, dubia, atque incertæ notionis passim occurrunt; unde fit ut legentes aut audientes, nec quid probandum suscipiatur, nec quid probetur satis adsequi possint. Hinc innumeræ nascuntur λογισμαίαι, & dubitationes; quæ non aliter sedentur, quàm si, quoad ejus fieri potest, ad Geometrarum in loquendo *ἀκρίβειαν* accedamus.

4. Tertio, Geometræ nulla adhibent Principia, aut Axiomata, quæ non sint universaliter vera, communique omnium suffragio concessa; aded ut quæ inde, necessariâ consequentiâ, colliguntur adsensum ineluctabilem intellecta extorqueant. At in aliis Artibus, Propositiones, quæ ad alias ex iis deducendas ponuntur, passim oppugnari exemplis contrariis possunt; unde, ne quasi falsæ rejiciantur, exceptionibus muniuntur. Interdum etiam non perspicuitate

suâ,

* Hæc partim debemus viro summo, Isaac Barrow, qui Propositionem quæstionem agit *Tractatione Mathem.* xv. An. 1664.

suâ, sed consuetudine, quia pudet iis negare ad-
sensum, quæ à Magistris consecrata sunt, per-
suadent. Nemini ergo mirum videatur, ex ejus-
modi Propositionibus nullum manifestum, in-
dubitatum, ac universaliter verum deduci con-
sectarium.

§. Quartò, Geometræ præter Definitiones, &
Axiomata propriè dicta, interdum quidem sibi
aliquid concedi, sine demonstratione, petunt,
aut aliquid ejusmodi ponunt, brevitatis causâ;
sed Positiones illæ aut Hypotheses sunt faciles in
se; perspicuæ, atque in promptu; aded ut, sine
certandi libidine, negari nequeant. Exempli
causâ, ut duo puncta dentur; ut inter ea duca-
tur, aut ducta ponatur recta linea; ut punctum
datum in centrum sumatur, & circa id cir-
cumducto in orbem filo circulus describatur,
&c. postulant; quæ nemo non illico, atque ul-
tro largitur. Verùm in aliis Disciplinis quot
obscurissima, aut difficillima factû, imò inter-
dum impossibilia, quasi, clara, procliviva, & pos-
sibilia credi postulantur? Quidam Theologi à
Deo ita *omnia* fieri posse, ut ne repugnantia qui-
dem excipiantur, concedi sibi inverecundè pos-
tulant. Alii Deum esse omnium actionum, ne
malis quidem exemptis, auctorem statuunt, nec
tamen causam peccati dici posse, quasi rem in-
tellecta facilem, aut leve incommodum.

6. Quintò, Mathematici non modò eviden-
tiam & manifestam possibilitatem in Axiomati-
bus & Postulatis exigunt; sed & utrorumque
exiguam copiam adhibent, & in Postulatis præ-
fertim parcissimi sunt. Quemvis exantlare ma-
lunt in demonstrando laborem, quodvis tædium
devo-

DE METHODO. CAP. XIII. 193
devorant potiùs; quàm aut grativum adsensum
emendicent, aut auditorum in negando frontis
mollitie abutantur. Quæ sibi concedi volunt
seorsim exprimentes, apertè & candidè cum Le-
ctore agunt; non ejus adsensum veluti firri-
piunt. In aliis autem doctrinis, innumera fer-
mè proponuntur Axiomata, Postulatorumque
vix ullus est modus; dum verisimilis quævis aut
non profus impossibilis Propositio, quasi jure
concedenda, ponitur. Hypotheses novæ pas-
sim, prout res postulat, adhibentur, ut vix Ca-
put ullum, sine novis aliquot Hypothesibus,
conscribatur. Neque hæ diserte & perspicuè
proponuntur, ut intelligat Lector quid concedi
possuletur; sed sursum, & verbulo interdum uno
aut altero, eoque ambiguo, orationi, & quasi
dudum concessæ, inferuntur. Qui ita segerunt
exemplar, ad quod se componant, sibi viden-
tur eos proposuisse, qui, fœderum verba in suam
rem flexuri, inferi quædam, adversariis non satis
adtentis, quasi aliud agentes petunt. Quod post-
quàm obtinuerunt, ubi ad finem perventum est,
consecraria maximi momenti ex vocibus, quæ te-
merè insertæ videbantur, cum summa audien-
tium aut legentium, qui eas non observatas præ-
termiserunt, admiratione deducunt. Ita Theo-
logi quidam, postquàm obiter *Sacerdotes Dei no-
mine apud homines loqui* dixerunt, quod à Le-
ctoribus negatum *diverſitas* sibi non iri satis sciunt;
inde, multis aliis subjectis & permissis, tandem
Sacerdotibus resistere perinde esse ac Deo bellum
inferre, colligunt, adversariosque invidiosissime
traducunt.

§. 6. Quod postquam obtinuerunt. | Huc facit quod de Oratoribus obicitur Cicero de Invent. Lib. 1. n. 29. Sape oblitum putant quid concesseris, & id circo id quod non confictor, quas confictor in conclusione inferitur, hoc modo: si ad illum hereditas veniebat, versimile est ab illo esse necatum. Deinde hoc adprobans (nempe, hereditatem ad illum venisse,) plurimis verbis, post adiungunt: ad illum autem hereditas veniebat. Deinde inferitur: ille igitur occidit. Id ex iis qua sumptas non confictor.

7. Sextò, generationes figurarum, quibus generationibus ad figuras definiendas interdum Geometræ utuntur, & ex quibus harum deducunt proprietates, facillimè intelligimus. Exempli causâ, sili puncto immoto adligati circumductu circulus fieri, atque inde sequi circumferentiam undequaque à centro æqualiter distare, radii sive circuli omnes esse aequales aiunt; quæ plenissimè adsequimur. Et generatio ipsa, & quæ inde deducuntur intellectu facillima, & indissolubili nexu connexa sunt. Eadem non est aliarum Scientiarum ratio, in quibus rerum, de quibus agunt, neque generatio, neque proprietates aut *quædam* usque adeò nota sunt. Quis dixerit, exempli gratiâ, quomodo procreata sit materia, seu corpora, & quæ dispositio Univerſi inde oriri poterit? Nihil pænè præter conjecturas, gravissimis incommodis obnoxias, ut exemplo constat *Ren. Carseſii*, qui hoc ausus est, in medium hac de re adferre.

8. Septimò, ordo Mathematicorum Syntheticus unicus est, ex quo vis Demonstrationum animadverti queat, ut ex iis qua de eo diximus satis liquet. In aliis verò Disciplinis, fecus plerumque accidit. Principia in earum Syntagmaticis si quæſiveris, aut nusquam invenies, aut con-

DE METHODO. CAP. XIII. 105
conclusionibus etiam remotissimis permista deprehendes. Propositionum ipsarum aut nullum ordinem, aut exiguum admodum connexionem reperies. Multa à Lectoribus suppleri oportere, quæ cum nusquam dicantur nexui tamen planè necessaria sunt, videbis. Hinc fit ut, per singularum Progressionum gradus, ab infimo ad summum ascendere, seu Propositionum originem ad Principia usque persequi, ac proinde, an quod erat demonstrandum rectè probatum sit, cognoscere nequeamus.

9. Octavò, Geometræ ea tantùm quæ sibi perspecta sunt adtingunt, ignota, aut incerta profus prætereunt. Non miscet demonstratis verisimilia, claris obscura; nec eos pudet ignorationem rerum quas non expenderunt fateri, atque intra arctissimos limites cognitionem suam coërcere. Qui verò alias Artes profitentur dubia compertis, manifestis obscura implicant. Innumeras omnis generis Propositiones discutiendas, quamvis levibus tantùm conjecturis instructi sint, suscipiunt. Quod in Physicis, Medicinæ, Theologiæque Systematibus passim videre est.

10. Nonò, cum demonstrationibus tantùm, omni verborum fuce, omnibusque externis ad persuadendum adminiculis omisis, utantur Geometræ: alii quod probare nequeunt philosophicè id rhetoricè arte student persuadere. Conjecturas suas quam possunt eloquentissimè in medium proferunt, & nituntur fallacibus Verisimilitudinis fundamentis, quæ in P. 11. Cap. 12. §. 14. & seqq. subrimus. In Theologia, exempli causâ, tantis adfectibus res agit; ut vix umquam, sine periculo, libera de Dogmatibus judicia proferre

licuerit. In partes dudum itum est, & quævis factio terrore & minis sua placita munit. Hinc factum ut non spernenda ingenia à Religione ipsa Christiana, quæ si sibi permitteretur suapte luce animos hominum suo Auctori facile conciliaret, aliena fiant, quamquam præ metu fingunt se ei addictissimos esse; nec ejus quidquam observent præter id quod, in factione in qua vivunt, observasse conducit. Sed hæc mala, ut observatu facillima: ita curatu difficillima sunt, nec tangenda in hoc Opusculo.

Tertiæ Partis Logicæ Finis.

LO-

LOGICÆ.
PARS QUARTA.
DE ARGUMENTATIONE.

CAPUT I.

*De Natura, Partibus & Generibus
Argumentationis.*

UM veritas quæratnr non tantum nobis ipsis, sed et ejus participes alios faciamus; judicarunt Philosophi, satis non esse, si traderent ejus inveniendæ Regulas, nisi quæ ratione aliis, etiam pertinacibus, probari possit ostenderent. Verum, ut quod res est profiteamur, nulla melior videtur probandæ veritatis via; quàm si ii, quibus ignota est, per eundem tramitem, per quem ad eam pervenimus, deducantur. Hoc pacto non modo iis os obturatur, ne eam oppugnare queant; sed etiam luce veritatis, Mens illustratur; quæ persuasio multò efficacior est alterâ illâ, quæ vulgari argumentatione creatur; quæque eo tantum nititur fundamento, quòd quidquid secundum certas Regulas probatur verum sit, licet quare verum sit ignoretur. Hujus, nimirum, Artis inventores eam totam, non ad inventionem Veri, aut ejus propagationem; sed ad disceptationem extemporaneam, in qua

victoria, ex silentio aduersarii, quæretur, compararunt.

2. Nos quidem Sophisticum huiusmodi institutum non probamus, sed quia per plura invaluit sæcula, & aliquando res homini, alioqui Sophisticæ minimè amanti, potest esse cum eiusmodi vitiligatoribus, necesse est saltem principia Artis nosse; si Sophistæ de nobis triumphent, ea tantùm de causâ, quòd eorum Artis ignari simus. Præterea Canones argumentationis, cum sint veri, possunt ingenio exercendo inferuire, quamvis non magni ceteroquin usûs; modò ne eiusmodi contemplationibus nimium indulgeamus.

3. Propositio, quæ probanda, vel oppugnanda est, vocatur à Dialecticis *Quæstio*; in qua cum sit subiectum & prædicatum, prius *minorem terminum*, posterius *majorem*, ambo simul *extrema* vocant. Si sit hæc quæstio, utrum *Deus sit natura intelligens*? vox *Deus* minor terminus, *natura* verò *intelligens* maior est.

4. Quandoquidem non argumentamur de rebus per se manifestis, termini tunc non possunt, ut sit in Propositionibus evidentibus, immediatè inter se comparati. Idèò adsciscitur tertia idea, quæ *terminus medius*, vel *medium* vocatur. Si probanda sit Propositio adlata, quærenda est tertia idea, quæ cum utroque termino comparetur; ex qua comparatione inter eos esse necessariam connexionem colligamus. Hoc possit esse Medium, *aliquid ordine disponere*, & ita concipi Ratiocinatio:

Disponere ordine est natura intelligentis;
Atqui Deus (mundum) ordine disposuit;
Ergo Deus est natura intelligens.

§. Duæ.

5. Duæ priores Propositiones vocantur *premissæ*, quòd *Conclusioni*, quæ est tertia, præmittantur. Prima dicitur *major*, quia in ea major terminus cum medio; secunda *minor*, quia in ea terminus minor cum eodem medio confertur. Non possunt autem plures esse termini hinc tribus, in una ratiocinatione, tribus constante Propositionibus, ubi duæ ideæ comparantur, accedente tantùm tertiâ. Si idea, quæ comparatur cum minore termino, non esset eadem quæ cum maiore confertur, non posset ostendi quæ sit relatio inter maiorem & minorem terminum; nisi monstraretur quænam sit inter duas ideas medias, quod non potest fieri unicâ trium Propositionum ratiocinatione. Exempli gratiâ, inepta esset hæc ratiocinatio:

Disponere mundum ordine est natura intelligentis;
Atqui Deus mundo est antiquior;
Ergo Deus est natura intelligens.

Hic enim sunt duo Media *disponere mundum ordine* & *esse antiquiorem mundo*. Nemo quidem sani cerebri peccat in hanc Regulam, ubi duo Media sunt diversis vocibus expressa; sed ubi vox, quæ Medium exprimitur, ambigua est, & peccat in hanc legem, & decipiuntur incauti.

6. Ex allato exemplo liquet rectam ratiocinationem non posse fieri paucioribus, quàm tribus Propositionibus, quia Medium debet semel cum utroque termino comparari. Sed possunt hæ Propositiones exprimi omnes, quod cum fit vocatur ratiocinatio à Dialecticis *Syllogismus*; vel

14.

po-

potest minor aut major subintelligi, & tunc vocatur *Enthymema*: ut, *Deus ordine mundum disposuit; Ergo est natura intelligens*. Subintelligitur hic major: *disponere ordine est natura intelligentis*.

7. Sed possunt esse, in longiore ratiocinatione, multo plures Propositiones; quando enim idea aliqua non sufficit ad ostendendam, quæ est inter terminos, relationem; postquam eam cum uno comparavimus, ad aliam ideam confugimus, & sic deinceps. Tum ratiocinatio vocatur *Acervus* vel *Sorites*, quod veluti coacerventur Propositiones. Ita si velim probare Mundum initium habuisse, sic potero ratiocinari:

Mundus est corporeus;
Quæ corporea sunt non possunt semetipsa movere;
Quæ non possunt semetipsa movere, & moventur tamen, mota sunt ab alio;
Quæ motum acceperunt ab alio initium habuerunt;
Mundus motum ab alio accepit;
Ergo mundus initium habuit.

Verum hæ omnes ratiocinationes, quotcumque Propositionibus consent, ad Syllogismorum formam reduci possunt.

8. Ceterum Syllogismi sunt aut *simplices*, aut *conjunctivi*. Simples dicuntur ii, in quibus Medium cum altero tantum terminorum simul comparatur. Atque hujusmodi est argumentum supra §. 4. allatum. Conjunctivi vero appellantur Syllogismi, in quibus Medium cum utroque termino simul, in alterutra Propositionum, confertur; ut in hoc:

Si

Si Deus est æternus, potest homines æternam beatitudinem donare;
Atqui Deus est æternus;
Ergo Deus potest homines æternam beatitudinem donare.

Deus enim, & potest æternam beatitudinem donare, quæ sunt subiectum & adtributum Conclusionis, conjunguntur, in majore Propositione, cum voce *æternus*, quæ Medium est.

9. Syllogismi simplices possunt rursus in *complexos* & *incomplexos* dividi. Posteriores habent Conclusionem constantem terminis incomplexis, priores contra constantem complexis. Sed quoniam, si rectè Syllogismus complexus intelligatur, potest ad incomplexi formam reduci, non opus est de eo separatim agamus.

CAPUT II.

Regulae Generales Syllogismorum.

r. **Q**UI audiunt aliquem ratiocinantem de re ipsis perspecta, & intelligunt linguam quæ utitur; si modo sani sint cerebri, & qui loquitur obscuritatem non capret; nullis Regulis, ut videant an consequenter ratiocinetur; necne, indigent. Rei cognitio & attentio ad animadvertendum ratiocinationum nexum, seu verum seu falsum, sufficiunt. At Veteres Philosophi, qui Discipulos suos, de rebus quas ignorarent, disputare docere adgressi sunt, quæsiwerunt Regulas; quarum ope, intelligerent ex ver-

I 5

borum

borum solum structura, an rectè ratiocinarentur, an secus, si fortè in eas peccarent ii quibuscum res ipsis esset. Regulas illas non eodem animo, sed quia veræ sunt, & cum ejusmodi hominibus interdum usui esse possunt, trademus.

2. Earum fundamenta sunt tria Axiomata, quæ iis nituntur, quæ diximus P. II. de Propositionibus Affirmativis & Negativis, Universalibus & Particularibus.

Primum est, *Propositiones Particulares contineri in Universalibus ejusdem naturæ, non Universales in Particularibus.* I continetur in A, & O in E, non vice versâ A in I & E in O.

Alterum est, *prout subjectum Propositionis particulariter aut universaliter sumitur, Propositionem esse Universalem, aut Particularem.*

Tertium est, *cum Adtributum Propositionis affirmativæ nunquam latius subjecto pateat, id sumi particulariter, quia non nisi per accidens universaliter sumitur.*

3. Prima Regula sic habet: *Medium debet semel saltem universaliter sumi, non bis particulariter.* Scilicet, Medium, cum sit tertia idea, quæ comparatur cum terminis conclusionis, unde colligitur relatio quæ inter eos esse potest, debet cum utroque termino comparari eadem ratione. Alioqui si variis comparatur, nihil certò potest colligi; nam potest Medium certo respectu habere relationem cum termino majore, aliam cum minore, alio respectu. Diversi illi respectus, quibus est aliqua relatio Medio cum extremis, quæ sit iis inter se relatio non docent. Considerantur autem varii respectus extremorum cum Medio, qui respectus nihil commu-

ne

DE ARGUMENTATIONE. CAP. II. 203
ne inter se habent, ubi Medium bis particulariter intelligitur. Exempli causâ, si hoc utar argumento:

Aliquis homo est pius;

Aliquis homo est latro;

Ergo aliquis latro est pius.

Medium *aliquis homo* particulariter utrobique sumitur, tam in majore quàm in minore, nec quidquam inde concluditur. Nam *homo*, quæ est idea media, certo respectu est *pius*, hoc est, eorum qui præceptis divinis parent respectu. *Homo*, alio respectu, nempe, aliquot perditorum, est *latro*. Idea autem hominis variis rationibus cum duabus ideis *latro* & *pius* collata, non ostendit quid relationis hinc interfit. Idem hinc fit ac si quis dicitur an duæ perticæ æquales sint, necne, uteretur mensuris variis, & reponeret tot esse certas mensuras in una, tot alias in altera. Quid sibi vellet sciri non posset, nisi mensuræ inter se immediate, aut accedente tertiâ, componerentur.

4. Hæc est secunda Regula: *Termini Conclusionis non possunt universaliter sumi in Conclusionem, quàm in præmissis.* Hujus Regulæ veritas nititur Axiomate primo, quo universalia particularibus includi negantur. Hinc Logici varia confectaria deducunt, quæ ad Theoriam potiùs quàm ad praxin pertinent, quæque idèò omittemus.

5. Tertia Regula ita concipitur: *Ex duobus Propositionibus Negativis nihil concluditur.* Duo termini de idea tertiâ cum negantur, idem est ac si negaremus ullam esse inter medium & extremos

tremos terminos relationem; unde sequitur Medium illud non esse aptum ad retegendam relationem, si quæ est, inter terminos propofitos. Ita si velim probare, *Hispanos non esse superbos*, & sic ratiociner:

*Hispani non sunt Turcæ;
Atqui Turcæ non sunt superbi;
Ergo Hispani non sunt superbi.*

Malè ratiocinabor. Verùm ejusmodi error à nemine committitur, nisi ratiocinatio fit valdè complexa ac composita, ut partes ejus agrè distinguantur.

6. Quarta Regula: *Ex duabus Propofitionibus affirmativis non potest negativa conclusio colligi.* Nam duo termini affirmativè cum medio conjuncti, non possunt, per negationem, in Conclusionè, separari.

7. Quinta Regula: *Conclusio semper sequitur deteriorem partem.* Deterior pars, respectu affirmativæ Propofitionis, est negativa; respectu universalis, particularis. Itaque si alterutra præmissarum erit negativa, ejusmodi quoque Conclusio erit: si particularis, erit Conclusio particularis. Nempe, si media idea, cujus ope duas extremas connecti oporteret, si inter eas connexio foret, negetur de alterutra; non possunt affirmatione, ope ejusdem ideæ mediæ, inter se conjungi. Si particularis sit una ex præmissis, inde non potest deduci universalis conclusio, secundum Axiomam primum; nam Conclusio ex æquo ex utraque præmissa deducitur, non ex altera tantum.

8. Ultima Regula sic concepta est: *Ex duabus particularibus nihil colligitur*; cujus Regulæ eadem est ratio ac primæ. Hæc non excutiemus subtilius, quod sint exigui admodum usûs, & alibi rationes harum Regularum fusè exposita inveniri ab iis, quibus hæc placebit investigatio, possint.

CAPUT III.

De Figuris & Modis Syllogismorum in genere, ac de prima Figura.

1. Constitutis Syllogismorum Regulis, *Dialectici* eorum *Modos & Figuras* tradunt. *Modos* dispositionem Propofitionum, secundum earum universalitatem & particularitatem, quæ notantur literis A, E, I, O; *Figuras* verò dispositionem trium terminorum, seu mediæ cum subjecto & prædicato Conclusionis conjunctiones varias, vocant.

2. Demonstrarunt iidem *Dialectici* esse tantum novemdecim *Modos*, in quibus Regulæ supra allatæ observari possint; sed quoniam hoc mæra est speculationis, indicasse satis erit. Prædicatum verò & subjectum Conclusionis potest quadrupliciter cum Medio conjungi, in præmissis. I. Medium potest esse *subjectum in majoræ, & adtributum in minore*, quod facit primam Figuram: II. *Est adtributum in majoræ & minore*, quod secunda Figura dicitur: III. *Est subjectum in utraque*, quæ conjunctio tertiam Figuram constituit: IV. *Est adtributum in majoræ,*

est *Subjectum in minore*, unde quarta nascitur Figura.

3. Figurarum harumce sunt certæ Regulæ, & certi Modi; quæ simpliciter proferemus, non additis rationibus, quæ cum alibi, tum in Gallica Logica, quæ *Portæ Regiæ* dicitur, inventiri poterunt. Illa enim sunt merè theoretica, adeoque exigui usûs.

5. Figuræ primæ duæ sunt Regulæ: 1. *Minor debet esse affirmativa*: 2. *Major universalis*.

5. Quatuor sunt in ea Modi, qui solent exprimi vocibus fictis *Barbara*, *Celarent*, *Darii*, *Ferio*, in quibus ad vocales tantum, quæ, ut diximus, universalitatem ac particularitatem significant, attendendum.

6. BAR- *Omnis A est B*;
BA- *Omnis C est A*;
RA- *Ergo omnis C est B*.

7. CE- *Nullus A est B*;
LA- *Omnis C est A*;
RENT- *Ergo nullus C est B*,

8. DA- *Omnis A est B*;
RI- *Aliquis C est A*;
I- *Ergo aliquis C est B*.

9. FE- *Nullus A est B*;
RI- *Aliquis C est A*.
O- *Ergo aliquis C non est B*.

10. Faciliè possunt hi Syllogismi cum Regulis conferti, unde uno intuitu Regulæ veritas liquet.

DE ARGUMENTATIONE. CAP. IV. 207
bit. Propterea observavimus, ut eadem litterarum eundem ubique usum præstarent, Medii, aut Extremorum. Hoc commodius visum, quam si vocibus aliquid peculiare significantibus terminos expressissemus; quia res hic in considerationem non vocatur, sed tantum forma argumentorum. Philosophi utuntur exemplis scatentibus vocibus obscuris, quales sunt *Animal*, *Vivens*, *Sensibile* &c. quæ licet tantum exemplis proferendis inserviant, tamen ita paullatim animo tironum inferuntur, ut hi tandem se aliquid intelligere, in eo quod nullo modo intelligunt, existiment.

CAPUT IV.

De Regulis & Modis trium reliquarum Figurarum.

1. SECUNDÆ FIGURÆ hæc sunt duæ peculiæ Regulæ: 1. *Alterutram Præmissarum oportet esse negativam, ac proinde etiam Conclusionem, secundam VI. Regulam generalem*: 2. *Major debet esse universalis*.

2. In hac Figura sunt tantum quatuor Modi, ex quibus aliquid concludi queat, quique exprimuntur technicis vocibus, *Cesare*, *Camestres*, *Festino*, *Baroco*. Horum hæc sunt exempla.

3. CE- *Nullus D est E*;
SA- *Omnis F est E*;
RE- *Ergo nullus F est D*.

4. CA- Omnis D est E;
 MES- Nullus F est E;
 TRES. Ergo nullus F est D.

5. FES- Nullus D est E;
 TI- Aliquis F est E;
 NO. Ergo aliquis F non est D.

6. BA- Omnis D est E;
 RO- Atqui aliquis F non est E;
 CO. Ergo aliquis F non est D.

7. In tertia Figura, primò Minor debet esse affirmativa: 2. Conclusionem oportet esse particularem.

8. In eadem sex sunt Modi, hęc vocabulis signati: Darapti, Felapton, Disamis, Datifi, Bocardo, Ferison.

9. DA- Omnis G est H;
 RAP- Atqui omnis G est I;
 TI. Ergo aliquis I est H.

10. DI- Aliquis G est H.
 SA- Atqui omnis G est I;
 MIS. Ergo aliquis I est H.

11. DA- Omnis G est H;
 TI- Atqui aliquis G est I;
 SI. Ergo aliquis I est H.

12. FE- Nullus G est H;
 LAP- Atqui omnis G est I;
 TON. Ergo aliquis I non est H.

13. BO-

13. BO- Aliquis G non est H;
 CAR- Atqui omnis G est I;
 DO. Ergo aliquis I non est H.

14. FE- Nullus G est H;
 RI- Atqui aliquis G est I;
 SON. Ergo aliquis I non est H.

15. Quarta figura, quæ obliquissima est probandi ratio, & ad quam rarò devenitur, hæc sunt regulæ tres: 1. Quando major est affirmativa, minor semper est universalis: 2. Quando minor est affirmativa, conclusio est semper particularis: 3. In modis negativis, majorem universalem esse oportet. Reverà hæc Figura est tantum inversio primæ; nam cum in prima Medium sit subjectum in majore, adtributum in minore, in quarta idem Medium est adtributum in majore, subjectum in minore.

16. Sunt autem hujus quinque modi, Barbari, Calentes, Dibatis, Fesfamo, Fesfom.

17. BAR- Omnis K est L;
 BA- Atqui omnis L est M;
 RI. Ergo aliquis M est K.

18. CA- Omnis K est L;
 LEN- Atqui nullus L est M;
 TES. Ergo nullus M est K.

19. DI- Aliquis K est L;
 BA- Atqui omnis L est M;
 TIS. Ergo aliquis M est K.

20. FES-

20. FES- Nullus K est L;
 PA- Aequi omnis L est M;
 MO. Ergo aliquis M non est K.
21. FRE- Nullus K est L;
 SI- Aequi aliquis L est M;
 SOM. Ergo aliquis M non est K.

22. *Aristoteles* hanc figuram esse negavit, quòd sit tantum inversio primæ, adfirmavit *Galenus*; sed est tantum *λογουαγλία*, quaeritur dumtaxat quæ sit definitio vocis *Figura*, uterque enim argumenta esse legitima concedit.

CAPUT V.

Methodus quæ an argumentum validum sit, negligetis Figurarum Regulis, dignosci potest.

1. **D**ialectici usum harum Regularum maxime commendant, quippe quæ homini rerum ignaro sæpe ad solvenda argumenta sufficere, ut illi existimant, possint. Nam cum omnis argumentatio, in qua memoratæ servantur Leges generales & particulares, legitima sit, ad formam quod adinet, & falsæ omnes in quibus eadem negliguntur; satis est offendisse peccatum contra Regulas, ut Syllogismi consistat falsitas.

2. Verum, quidquid dicant Dialectici, hæ Regulae inanes sunt, sine rei de qua agitur cog-
 ni-

DE ARGUMENTATIONE. CAP. V. 211
 nitione; quoniam sæpissimè sensum vocabulorum intelligere non possumus, adeoque an ad Regulas exactum sit argumentum dignoscere, nisi rem aliunde noscamus. Contrà, recognita, sine Regularum usu, haud difficulter falsitatem ratiocinationisprehendimus; unde colligere licet inania esse Logicorum pollicita, qui se effecturos possent ut quispiam, ope solius Dialecticæ, spondit quilibet defendere & oppugnare.

3. Sanè rarò ab iis qui ratiocinatione pollent palam contra Regulas hæcæ, præsertim particulares peccatur, sed passim in aliud delabuntur incommodum, qui malè ratiocinantur; quòd si vitetur, aut retegatur, nullum est erroris periculum. Nempe, vocabulis utuntur obscuris, quæ aut ipsi non intelligunt, aut si intelligunt, adhibent de industria, ut eos quibuscum loquuntur fallant. Deinde ponunt quasi nota, & probata, quæ neque per se nota, neque demonstrata sunt. Hinc fit ut Propositionis, quam probare adgrediuntur, termini non possint distinctè cum tertia comparari idea; & falso fundamento posito, quod sit subsidio obscurarum phrasium, consecraria quæ inde ducuntur, quo rectiora sunt eò falsiora evadant.

4. Hic est pænè unicus fons falsarum ratiocinationum, in quas incidunt qui non profus ineptiunt; nec eas cum veris confundimus interdum, nisi quia iis nimis citò, priùs quam eas probè intelligamus, adsentimur. Igitur ut argumentum, verumne an falsum sit, expendamus, primò videndum est quid probari oporteat, deinde quomodo probetur. Conclusio
 quæ

quæ continet id quod probare adgreditur is qui ratiocinatur, prius est probè intelligenda; postea Medium, quod propterea adhibetur, clarè est percipiendum; quo peracto, faciliè intelligemus comparationem Medii cum extremis, & quid negandum, quid adfirmandum videbimus: modo rem, de qua agitur, aliunde norimus. Nam de re ignota ex tempore ratiocinari, vel defendere aut oppugnare id quod verumne an falsum sit nescimus, temerarium est.

5. Exemplo res clarior fiet, ponamus itaque hoc proponi argumentum:

Qui est omnipotens potest facere ut unum idemque corpus sit in pluribus locis simul;
Atqui Deus est omnipotens;
Ergo Deus potest facere ut unum idemque corpus sit in pluribus locis simul.

Primò intelligenda est Conclusio, quæ nisi intelligitur, stultum est ratiocinari amplius; nam is delirat qui nescit probè quid oppugnare, aut probare adgressus sit. Subjectum autem conclusionis est *Deus*, quæ vox æternum rerum omnium Creatorem significat. Reliqua sunt predicatum, quod est complexum & constat hisce vocibus:

1. *Unum idemque corpus*, quod debet intelligi sensu proprio, de eodem numero corpore: 2. *Esse in pluribus locis simul* est quoque explicandum eodem modo, ac dicitur quodlibet aliud corpus esse in aliquo loco, quando certum situm in eo obtinet: 3. *Deus potest*, vel est potens facere, quæ Propositio, ex sensu usitato vocum, intelligenda.

7. Igi-

7. Igitur qui utuntur hujusmodi argumento adgrediuntur probare *unum corpus numero*; quod unum manet, uno, eodémque individuo temporis momento, esse in pluribus locis simul; Lutetiæ, Romæ, Constantinopoli, Babylone, Alexandria &c. Hæc autem Propositio nullâ ratione potest intelligi, non magis quàm si dicatur unus nummus esse in duorum crumena, & duobus Mercatoribus dari, bis numerari; seu, quod idem est, duos non esse plures uno; & postquàm plura corpora numeravero, esse tamen unum. Itaque, quicumque ejusmodi argumenta proferunt, sunt rogandi ut prius nos doceant quid probare velint, quod si non possint, neque nos etiam iis respondere possumus; quis enim respondeat homini qui nescit ipse quid probet, aut non vult dicere?

8. Hoc autem urgendum, donec qui ita ratiocinatur intelligat quid velit, aut cogatur fateri se nescire quid sibi velit, quod cum ad silentium adigeret. In argumenti allati Conclusionem, hæc continetur Propositio, *unum posse esse plura & plura unum*; quod quicumque dicit se intelligere mentietur, nec responsione ulla dignus erit.

9. At ponamus Conclusionem allati argumenti posse probè intelligi, ad eoque admitti probandam; superest ut intelligamus quid significet Medium, seu tertie ideæ nomen, quod voce *Omnipotens* exprimitur. *Posse omnia* duo significare potest, nam significat *posse omnia possiblea*, ut *scire omnia* est *scire omnia seibilia* &c. *Possiblea* autem dicuntur quæcumque intelliguntur, seu quorum idea aliqua Menti obverfari potest. Eadem

dem phrasis significat etiam fortè, apud quosdam, id posse facere quod vocamus *impossibile & contradictorium*, seu cujus nullam ideam mente formare possumus; ut, unum esse duo, duo esse unum, circulum quadratum, montem sine declivitate facere.

10. Hoc ita constituto, si ad Majorem deveniamus, distinguendus erit sensus vocis *Omnipotens*. Nempe, qui potest facere repugnantia, is potest facere ut duo sint unum, nam hoc repugnat. At qui nequit facere contradictoria, sed dicitur tantum *Omnipotens* quòd possibilia omnia queat; propterea facere non poterit ut unum sint duo. Ita, comparatis duobus sensibus mediè termini cum majore termino, facile est videre an unum possit de altero affirmari, ei qui rem expenderit, quod semper ponimus.

11. Si autem is qui argumento simili respondere adgreditur non possit ipse terminorum ambiguitatem ostendere, oportet eum ab argumentante explicationem unius cujusque termini petere; quæ si negetur, certissimum indicium est aliquid latere fallaciæ, & quia nemo necesse habet homini, qui intelligi non cupit, respondere, tunc respondens quidquam reponere non cogitur.

12. Atque hæc est certissima methodus, quæ, omiffis omnibus figurarum Legibus, cuilibet argumento, si agatur de re nobis aliunde nota, facillè possumus reponere. Nisi hoc teneatur, inutiles sunt Leges; nam in exemplo allato, nemo animadvertat vocem *Omnipotens* aliter in majore Propositione sumi, aliter in minore,

DE ARGUMENTATIONE. CAP. VI. 215
re, adeoque falsam esse ratiocinationem; nisi norit quotupliciter Natura *Omnipotens* dici queat, nec scire poterit an negare debeat Majorem, nisi Conclusionis prædicatum probè intelligat.

CAPUT VI.

De Syllogismis Conjunctivis & iis quorum Conclusio Conditionalis est.

1. *Syllogismi Conjunctivi* ii dicuntur, quorum Major Propositio ita composita est, ut conclusionem includat, possuntque in tria genera dividi, in *Conditionales*, *Disjunctivos* & *Copulativos*.

2. *Conditionales* sunt ii, quorum Major conditionalis est, & totam conclusionem complectitur, qualis hic est:

*Si Deus est, mundus Providentiæ regitur;
Atqui Deus est;
Ergo mundus Providentiæ regitur.*

Major hæc constat duabus partibus, quarum prior vocatur *antecedens*, quod continetur verbis: *Si Deus est*: posterior *consequens*, quod est idem ac Conclusio: *mundus providentiæ regitur*.

3. Possunt autem duplici modo hæc argumenta accipi, quoniam ex eadem Majore duplex nascitur Conclusio. Primò potest affirmari consequens in Majore, antecedens in Minore, secundùm hanc Regulam: *Posito antecedente, po-*

nitur consequens; ut in argumento modò allato fit. Secundo potest negari consequens, ut negetur antecedens, ut:

*Si Deus non est, casu omnia reguntur;
Atqui falsum casu omnia regi;
Ergo falsum antecedens; nempe, Deum non esse.*

4. Possunt hi Syllogismi vitiosi esse, cum in materia, tum in forma. Vitiosi sunt in materia si, quorum consequentia Majoris falsa est; ut si quis ita ratiocinaretur: *Si in quibusdam fallimur, in omnibus erramus.* Vitiosi in forma sunt, in quibus antecedens ex consequenti deducitur; vel in quibus ex negatione antecedentis colligitur negatio consequentis, ut hæc argumenta:

*Si Sineses sunt Mohammedani, sunt infideles;
Atqui non sunt Mohammedani;
Ergo non sunt infideles.*

*Si Sineses sunt Mohammedani, sunt infideles;
Atqui sunt infideles;
Ergo sunt Mohammedani.*

5. Syllogismi *Disjunctivi* ii ducuntur, quorum Major Propositio est disjunctiva; hoc est, cujus partes habent inter se conjunctiones *aut*, *vel*, seu similes. Sunt duplicis generis; nam potest tolli una pars Propositionis, ut altera ferretur, ut:

*Pertinaciter malos aut in hac, aut in altera vita
plecti oportet;*

*Atqui sunt pertinaciter mali, qui non plectuntur
in hac vita;*

Ergo oportet eos plecti in altera.

6. Po-

DE ARGUMENTATIONE. CAP. VI. 217
6. Potest contrà, sed obliquiore ratiocinatione, servari una pars, ut altera tollatur, ut:

*Testimonium Apostolorum est aut sincerum, aut mendax;
Atqui est sincerum;
Ergo non est mendax.*

7. Hi Syllogismi tum sunt falsi, cum est aliquid medium inter partes oppositas Majoris, ut si quis ita ratiocinaretur:

*Aut sequenda sunt placita majoris numeri, aut
amittenda veritas;
Atqui non est amittenda veritas;
Ergo sunt majoris numeri placita sequenda.*

vel:

*Atqui non sunt placita majoris numeri sequenda;
Ergo amittenda veritas.*

8. Syllogismi *Copulativi* sunt, in quibus ex duabus partibus Majoris negativæ, copulâ conjunctis, una affirmatur ut altera negetur, uti:

*Nemo potest servire Deo, & pecunie;
Atqui avari servantur pecunie;
Ergo non possunt Deo servire.*

Hi Syllogismi non sunt recti, quando una pars negatur, ut altera adfirmetur, ut, inverso hoc argumento, liquebit.

9. Syllogismi quidem perfecti constant tribus Propositionibus distinctis, quales sunt ii quos adtulimus; at sæpe, in accuratissimis ratiocinationibus, ad Scholæ morem non formantur,

Tomus I.

K

sed

fed Propositiones miscetur, addo ut duæ tantum distinctæ sint, interdum etiam unica adpareat.

10. Hæc duæ occurrunt:

Qui pleçit innocentes est injustus;
Ergo, si Deus pleçeret innocentes, esset injustus;

Latent tamen tres, quæ possunt ita exprimi, ut concludatur absolute:

Qui pleçit innocentes est injustus;
Atqui Deus, secundum quosdam, pleçit innocentes;
Ergo, secundum quosdam, est injustus.

11. Potest eadem ratiocinatio in unam Propositionem conditionalem contrahi: *Si qui pleçit innocentes, est injustus, & Deus pleçit innocentes, sequitur Deum esse injustum.*

12. Maximus ejuscemodi Syllogismorum usus fitus est in eo quod, ubi volumus aliquid persuadere, sæpe nobis statim concedi alicujus confessionis necessitatem expedit. Hoc autem facilius largitur is, cum quo res nobis est, quando ita proponitur; quoniam eam potest concedere, sine periculo, quia conditionaliter tantum proponitur, nec ulli peculiari controversiæ adcommo-
 datur.

13. Ita faciliè olim *Prædestinationarius* concessisset: *Si Deus pleçere decerneret innocentes, enim fore injustum;* quâ consequentiâ concessâ, potuissent Orthodoxi ostendere, ex ejus principiis, Deum futurum injustum, hac ratione:

Ho-

Homines absolute, ut possibiles, considerati sunt infantes.

Atqui Deus pleçere decernit homines, ex Prædestinationariorum sententia, absolute, ut possibiles, consideratos.

Ergo Deus pleçere decernit infantes; quo concesso, injustus esset.

14. Ejuscemodi ratiocinationibus pleni sunt Oratores, & quamvis possint ad Regulas Syllogisticas redigi, ut vis eorum ex Regulis expendatur; nemo paullò acutior non videt, ne cogitans quidem de Regulis, utrum legitimiæ sint, necne; si modò verba probè intelligat, ut ideas quarum signa sunt inter se comparare queat.

CAPUT VII.

De Dilemmate & Inductione.

1. **E**st genus Syllogismorum, de quo hactenus nihil diximus, & quod tamen haud infrequentis est usus. Hoc Veteres *Dilemma*, aut *argumentum cornutum* dixerunt, quod ex duabus partibus feriat. Est ratiocinatio composita, ubi postquam totum in duas partes est divisum, & de utraque parte aliquid probatum est, idem de toto affirmativè aut negativè concluditur.

2. Exempli causâ, in terris vitam beatam degi non posse, hoc Dilemmate, probare possumus:

K 2

Ue

Ut hic vivamus beatè, aut adfectibus indulgentum, aut resistendum.

Si adfectibus indulgeamus, brevi innumera nascuntur mala; si verò iisdem resistamus, hoc initio sine molestia non fiet, & mala nobis à malis conciliabit.

Ergo in hac vita beati esse non possumus.

3. Interdum in hac argumentatione omittitur Propositio, quia facile subintelligitur. Ita in hoc argumento, quo quispiam olim probabat à Republica esse abstinendum, subintelligitur Major:

Si sanctè Remp. administras, offendes homines; si pravè, Deos:

Ergo ab ea abstinendum.

Potest enim sic concipi:

Si Rempublicam administras, sanctè, aut pravè eam geres.

Si sanctè &c.

4. Atque in hoc argumento rursus aliquid subintelligitur; nempe, *Hoc non est adgrediendum, quod sine offensione aut hominum aut Deorum fieri nequit; Atqui Respublica non potest sine alterutro geri; Ergo &c.*

Dilemma enim allatum est probatio hujus Minoris.

5. Ut sciamus quid ejuscemodi argumentis reponi queat, seu ut eorum vim intelligamus, primò investigandæ sunt Propositiones quæ subintelligantur, & diligenter expendendæ. Si enim falsæ sunt, tota argumentatio falsa est. Ita hæc

hæc

DE ARGUMENTATIONE. CAP. VII. 221
hæc Propositio: *Hoc non est adgrediendum, quod sine offensione &c.* falsa est, nam offensio hominum est flocci facienda, si Numinis ineuratur gratia.

6. Secundò, in Disjunctiva Propositione, quæ nititur Dilemma, oportet esse plenam enumerationem partium rei de qua agitur; si enim aliquid omittatur, hoc exceptionem suppediat. Ita malè argumentabatur qui ducendam non esse uxorem sic probabat:

Si sit formosa, erit novè; hoc est, communis;

Si deformis novè; hoc est, furia;

Ergo non est ducenda.

Etenim sunt formæ plurimæ inter plebicitudinem, & deformitatem mediæ.

7. Propositiones, quibus aliquid de partibus affirmatur, aut negatur, debent esse necessariò veræ (quod tertio loco observandum) ut valida sit argumentatio. Ita modò allata est inanis, quia non necessariùm est formosam mulierem esse communem; potest enim esse eà pudicitia, ut amantes omnes repudiet, & soli adherat viro.

8. Quarto denique, ejusmodi debet esse Dilemma, ut retorqueri in eum nequeat, qui hujusmodi argumentationem utitur. Hoc Dilemma, quod adlatum est, circa Reip. administrationem, retorqueri sic potest:

Si Remp. malè administras, placebis hominibus;

Si rectè, Diis;

Ergo est administranda.

Nempe, quacumque res cadat, inde nascetur emolumentum.

K 3

9. Est

222 LOGICÆ PARS IV.

9. Est alia argumentatio, quæ *Inductio* dici solet, & cuius tota vis sita est in observatione secundæ & tertie Dilemmatis Regulæ. Est *argumentatio in qua, enumeratis omnibus alicujus Reipartibus, adeo ut aliquid de iis adfirmetur, aut negetur, idem postea adfirmatur aut negatur de tota Re.* Ita possumus probare quod à Pontificiis jactatur de Episcopi Romani auctoritate, id nullo nisi Novi Testamenti loco, hac Inductione:

Nihil est in Evangeliiis, quod Romani Episcopi auctoritati infimæ faveat.

Nihil est in Actis, nec in Epistolis Pauli, quod eidem faveat.

Nihil est in Epistolis Catholicis, neque in Epistolis Joannis, quo defendi queat.

Nihil est in Apocalypsi, cujus ope propugnari possit.

Ergo nihil est in toto Novo Testamento, quod eam tueatur.

10. Differt hæc ratiocinatio à Dilemmate: 1. quòd plures enumerentur partes, quàm duæ: 2. quòd nullam disjunctivam Propositionem necessariò adsumat: 3. Quod rariùs Propositiones ullæ subintelligantur, si Majorem exceperis; quæ, exempli causâ, in allata Inductione subintelligitur.

11. Ceterùm hoc est utrique huic argumentationi commune: 1. In enumeratione, nullam omitteendam partem: 2. Quod de singulis separatim dicitur, id oportere necessariò esse verum. Manifestum est non posse de integro Toto aliquid adfirmari, aut negari, quod ex ejus partium Iustratione

DE ARGUMENTATIONE. CAP. VIII. 223
Iustratione colligatur, si aliqua fuerit omissa; nam in ea fortè est quod in ceteris non observatur. Neque minùs perspicuum est de Toto necessariò verum id esse non posse, quod ex partium enumeratione concluditur, si de omnibus partibus necessariò verum non sit; etenim Conclusio præmissis firmior esse nequit.

CAPUT VIII.

De Variis Sophismatum Generibus.

1. **P**ostquàm legitimarum ratiocinationum Regulas tradidere Dialectici; præcepta, quorum ope dignoscuntur vitiosæ, præscribunt, quæ primo intuitu memoratis Regulis contrariæ non videntur. Eæ vocantur *Sophismata*, vel *Paralogismi*, & possunt ad novem potissima genera referri, quæ paucis enumerabimus; quoniam traditis rectæ ratiocinationis Regulis, vix opus est alio subsidio ad solvenda Sophismata.

2. Primum vocatur *ignoratio Elenchi*, quæ est ignoratio aut vera, aut ficta ejus quod probandum est. Magnâ, scilicet, sæpe verborum pompâ probatur, quod nequaquam in quæstionem vocatur. Plurimi sunt, qui ubi audiunt dici, homines posse probos esse si velint, aut contrâ malos, nec quidquam esse quod inestabiliter ad bonum & malum eos compellat; sunt, inquam, qui ut hoc falsum esse ostendant, multis verbis probant homines pendere à Deo, nec posse sine sacrilegio divinæ voluntati subdici. At nemo negarit Deum summum esse humani generis Dominum, qui ut id creavit, ita

etiam quamlibet mutationem in eo efficere possent. Quæritur tantum an Deus homines libertate illis concessa (quam si vellet adimeret) uti velit.

3. Secundum vocatur *Petitio Principii*, quæ id quasi compertum adsumitur, de quo controversia est, & inde confectaria ducuntur. Ubi cum Pontificis de dogmatibus, quæ in litem vocantur, sermo est; sæpe eos audias clamantes, auda esse facinus, quòd qui ab iis secesserunt, contra Universæ Christianæ Ecclesiæ omnium sæculorum consensum, quædam oppugnare, aut defendere adgrediantur, indéque tragicis confectariis invidiam Adversariis creare nituntur. Verùm hoc ipsum, an omnium sæculorum Christianorum Ecclesiæ cum iis senserint, quæritur.

4. Tertium Sophismatum genus dicitur *non causa pro causa*, quo aliquid statuitur esse causa alterius Rei, cum non sit. Atque in hoc peccatum, duabus potissimum de causis, delabuntur incauti. 1. Cum quædam simul esse solent, aut aliquoties etiam unâ conspecta sunt, facile credunt esse inter ea certum nexum, quo fit ut unum alterum necessarîo sequatur. Cum *per accidens*, ut loquuntur, duo conjuncta sunt, passim unum alterius fingitur causa. Exempli gratiâ, si apud Veteres Romanos Dux Exercitus, non bene captis auspiciis, malè Rempublicam gefississet, tribuebatur id vitiosis auspiciis. Quòd aliquoties sit observatum septimo, & quartodecimo diebus acutos morbos aut intendi aut minui, si dies *Critici* dicti sunt, quasi inde Medici quis futurus esset morbi exitus judicare possent.

Quòd

Quòd nihil in animo habeamus, antequàm ulla sensatio præcesserit, existimantur Peripatetici motum, qui in corpore nostro fit, veram esse atque unicam omnium cogitationum nostrarum causam. 2. Superbia Philosophorum, quâ factum ut res, prout par erat, nondum expensas perfectas tamen habere videri voluerint; ea inquam, superbia passim eos adduxit, ut eas causas esse dicerent quarundam rerum, antequàm hoc satis constaret, ne viderentur aliquid ignorare. Verùm hoc vitium nos in Sophisma *non Cause pro Causa* raro agit præcipites, ubi non occurrit conjunctio quorundam eventuum, de qua modò diximus.

5. Quartum Sophismatum genus *Enumerationis imperfectæ* nititur. Sæpe, re non satis perspectâ, Philosophi aliquid posse fieri negarunt, quòd certo quodam modo ipsis noto fieri nequiret; cum debuissent cogitare omnes modos, quibus id fieri potest, sibi fortè non esse notos. Iidem aliquid certè ratione fieri, quòd nullam aliam nossent, nimis temerè sæpe dixerunt. Ita olim erant, qui ridere quòd à quibusdam de Antipodibus dicebatur; nec possent capere *quemquam*, uti loquebantur, *esse tam ineptum, quòd credat esse homines, quorum vestigia sint superiora quàm capita; aut ibi, quæ apud nos jacent, inversa pendere, fruges & arbores deorsum versus crescere; pluvias & nives & grandinem, sursum versus, cadere in terram.* At eventus quàm hæc inanità sint satis docuit. Verùm nulla pænè in Disciplina, frequentius committitur imperfectæ enumerationis Sophisma, ac in Critica, seu in

K 5

inter-

* LaFont. Divin. Inf. Lib. III. cap. 23.

interpretatione Veterum. Passim contendunt Critici loquutionis alicujus esse unum sensum, aut etiam geminum, ac triplicem; quo posito, unum amplectuntur, aut omnes rejiciunt, indèque locum corruptum esse judicant; cum sæpe fiat ut ex memoratis sensibus nullus sit is, quem Scriptor in animo habuit, cujus rei exempla sãt multa in *Critica Arte* protulimus.

9. Quinta Sophismatum classis à Dialecticis dicitur *Fallacia Accidentis*, & illic occurrit, ubi ex aliqua re, quæ *per accidens* vera est, deducitur Conclusio simplex & absoluta. Ita interdum ex eo quod remedio aliquo infelicitè usus fuit Medicus, colligitur remedium illud esse noxium, quæ ratiocinatio ejusmodi est:

*Hoc per accidens malum fuit;
Ergo semper & absolute malum est.*

Sæpe etiam hoc nostro sæculo, quo sanè homines æquiores esse deceret, auditò Theologo qui aut mendacia manifesta defendit quasi Cælo deplapsa, aut ineptè Christianam Religionem propugnat, pravum de sanctissimâ Christi Doctrinâ fertur judicium. Quæ re nihil potest iniquius fingi, quid enim magis est ab æquitate remotum hac ratiocinatione? *Quidam explicans doctrinam, ante mille sexcentos annos, & quod excurrit, traditam, aut mentitur, aut ineptè: Ergo tota illa doctrina mendax, aut inepta est.* Annon enim potest fieri ut hodie malè explicetur apud plerisque, & mendacis incrustetur, quod sapientiâ & veritate excellit, si, ommissis partum sinceris Interpretibus, in se introspectiatur?

7. Sex.

7. Sextum genus Sophismatum vocatur *Fallacia Compositionis*, cui ex adverso opposita est *Divisionis Fallacia*. Nempe, in sermone conjunguntur interdum, quæ conjunctim sumta non sunt vera. Ita ubi Christus dicit *caecos videre, surdos audire*, non vult *caecos, dum cæci sunt videre, & surdos, dum surdi sunt, audire*; sed eos, qui fuerant cæci & surdi, videre atque audire, recuperato oculorum & aurium usu. Simili sensu Deus à Paulo Rom. IV, 5. dicitur *justificare impium*, hoc est, cum qui impius fuerat pro justo habere. Hæ Propositiones veræ sunt tantum *sensu diviso*, ut loquuntur Scholastici, non *sensu composito*.

Alia sunt, quæ vera sunt dumtaxat *sensu composito*, ut cum Paulus dicit 1 Cor. VI, 9, 10. *Cynanos, Idololatrias, Mæchos, &c. non consequuntur regnum Cælorum.* Intelligit, nempe, eos, quos mors in horum peccatorum habitibus deprehendit; non eos etiam, qui, olim iis inquinati, ante mortem vitis valedixerint.

Potest autem fieri ut ex Propositionibus sensu diviso veris eliciatur Conclusio, quæ sensu composito intelligenda erit, & vice versâ, quod est Sophisma. Ita si quis ex Evangelio probare vellet repugnantes enunciations simul posse esse veras, & uteretur verbis allatis; *cæci vident &c.* unde colligeret posse fieri ut aliquis sit cæcus, & tamen utatur oculis, transiliret à sensu diviso ad compositum. Si quis vellet probare sine sanctitate posse homines Dei misericordiam consequi, ex loco Pauli ad Rom. IV. in eundem scopulum impingeret. Contrâ si quis, sine perpetua per totam vitam sanctitate, beatitudinem

K 6

æter-

æternam sperari non posse ex loco I Cor. VI. ostendere niteretur, à sensu composito ad divinum transiret.

Ceterum, quamvis hæc distinctio certis locis legitima sit, & violari, sine Sophismate, nequeat, observandum tamen non posse in *sensu divisi* distinctionem peccari, nisi ubi termini Propositionis reipsa dividi possunt, seu ubi res iis significatæ interdum separatim existunt. At quando numquam seorsim sunt, tunc non nisi ineptè ea adhibeatur distinctio. Ita *Theomistæ* frustra utuntur distinctione sensus divisi, quando illis obicitur, si nullus Reprobis salutem consequi possit, eos damnari quod impossibile non præsent, iniquum autem hoc esse. Reponunt *Reprobos posse servari sensu diviso, non composito*; sed reprobatio æterna & salutis possibilitas unà consistere non possunt, adeoque meritò semper quasi divisa spectantur.

8. Septima classis Sophismatum occurrit in ratiocinationibus, in quibus à dicto *secundum quid* transitur ad dictum *simpliciter*; hoc est, quando, ex eo quod certo tantum respectu verum est, colligitur Conclusio generalis & absoluta. Hoc Sophisma commiserit, qui sic ratiocinetur de Romana Historia: *Sunt fabulæ apud eos, qui Romanam Historiam scripserunt; Ergo nulla fides Romanis Historicis debetur.* Verè quidem Romanæ Historiæ mendacia inesse dicuntur, qualia sunt quæ dicuntur de Patre Romuli, & ejusdem in Cælum raptu, de Egeria uxore Numæ, de trecentis Fabiis, qui ad bellum exierint, relicto domi unico impubere &c. At falsum est reliquam omnem Historiam esse fictam. Equè stultè

tè

DE ARGUMENTATIONE. CAP. VIII. 229
tè nonnulli Pontificii dixerunt in Codicibus Sacris esse plurimas varias lectiones, ac menda Librariorum; ideoque non esse tutum soli Scripturæ adherere, ut cognoscatur Apostolorum doctrina. Sunt quidem varæ lectiones, plurimis in locis, & Librariorum errata; at longè plura, consentientibus Codicibus omnibus, sana sunt. Itaque à dicto *secundum quid* ad dictum *simpliciter* immeritò ratiocinantur.

9. Octava Sophismatum classis est *abusus ambiguitatis terminorum*, de qua cavenda multa supra diximus Par. II. c. 12. & III. c. 10. ubi egimus de *Definitione vocum*. Ad hoc Sophismatum genus referri possunt omnia vitiosa argumenta, quæ habent quatuor terminos; seu Medium sit duplex, seu termini aliter in Conclusionem, ac in Præmissis intelligantur. Neque ea est ambiguitas coercenda intra crassas ambiguitates, quibus nemo fallitur qui sapiat; sed etiam ad omnes voces, & phrasè porrigena, quæ plures capiunt sensus, & ideo interdum etiam Doctos fallunt. Hujus Sophismatis exempla quidem nimis multa occurrunt, in Universa Philosophia; sed præ ceteris peccant, hoc in negotio, qui ex Veterum Scriptorum dictis argumentantur. Passim enim ex vocabulis aut phrasibus ambiguis confectaria necunt quasi necessaria, quibus falluntur. In Controversiis quoque, sæpe videas utramque partem ambiguitate terminorum abuti. Ita ubi quæritur an corpus Christi sit verè & realiter in Eucharistia? Pontificii adfirmant, non contradicentibus, qui alia prorsus sentiunt. Inde utrimque mira necuntur argumenta, quorum vanitas illi-

K 7

co

co adpareret, si ambiguus vocibus abstinere-
tur.

10. Solet addi nona Sophismatum classis, in
quam incidunt qui *ex Inductione non integra*
Universalem Conclusionem eliciunt. Sed quia hac
de re egimus in Cap. VII. & præterea recidit pæ-
nè ad id quod diximus. §. 5. de *imperfecta enume-
ratione*, de hoc Sophismate dicere amplius su-
perfedebimus.

11. Si vellemus omnes errandi occasiones, aut
fallendi rationes persequi, & quæ ex iis nascuntur
fallæ ratiocinationes ostendere, in immensum
Sophismatum excrescerent genera. Verùm hac
de re egimus Par. II. c. 9. ubi de causis erroris;
& satis est ostendisse ad quot genera Sophismata
referri queant, secundum Dialecticorum re-
ceptam consuetudinem; quæ tamen accurata non
est, ut hoc obiter moneamus. Etenim suâ hac
Sophismatum divisione, non indicant omnes
errorum fontes; & quædam specialia memorant,
omissis generalibus. Attamen à nobis ea, cum
isocias vera, tum quia eorum observationes ve-
ræ sunt, recensenda duximus.

12. Atque hic esset finis imponendus Parti I V.
de *Argumentatione*, seu Arte disceptandi, pro
recepto Scholarum more; nisi aliam disceptandi
tutorem & faciliorem Methodum, si fortè in are-
nam sit descendendum, explicare operæ pretium
existimaremus.

CAPUT IX.

De Socratica disceptandi Methodo.

I. CUM viro probo certum esse oporteat ve-
ritatem querere, atque inventam aliis
patefacere; non ut ingenium ostentet, aut alio-
rum arguat tarditatem; sed ut boni, quod homi-
nibus in commune datum est, participes eos
faciat; artem rixandi, quæ tamdiu in Scholis
obtinuit, quæque nihil habet præter inanem
acuminis ostentationem, prorsus esse viro sa-
piente indignam sequitur. Sed quoniam, sine
Arte, veritas dilucidè sæpe cognosci aut probari
nequit; ut hoc rectè fieri possit, ei Arti ope-
ram aliquam navasse necesse est. Sæpe etiam,
ad retundendos Sophistas, qui se scire jactant
quod reverà nesciunt, magna opus est soler-
tia, quò, ignorantia suâ intellectâ, melius edo-
ceantur.

2. Cùm Græcia semper hujusmodi Sophistas
abundavit, tum præcipuè se jactare cœperunt,
cùm Philosophia paulò diligentius culta est; hoc
est, circa *Socratis* tempora. Hic autem vir, cum
esset naturâ factus ad Sophistarum superbiam
retundendam, nobis viam ostendit, quâ idem
hodie, si necesse sit, facere possimus; quæ via
cùm à Philosophis sequentium ætatum debuisset
calcari, neglecta est, fortè quòd ipsi Socratici
Sophistæ facti id scire videri voluerint quod
ignorabant, & Artes Sophisticas propterea,
omissâ viri sapientissimi pulcherrimâ methodo,
coluerint.

3. At nos eam, cum propter adlatam rationem, tum quod candori, quem probus quisque præ se ferre debet, convenientissima sit, in lucem, brevi explicatione revocabimus. Opus quidem est, ut ea feliciter utamur, acumine, & celeritate ingenii; sed sine his, ne ullâ quidem aliâ arte potest animus ad extemporaneas concertationes satis muniri.

4. Prima hujus Methodi Regula jubet eum, qui eâ usurus est, ita se gerere quasi ab eo, cum quo res ipsi est, vellet id de quo certatur discere. Ac sanè omnes ita debemus esse comparati, ut veritatem, undecumque veniat, libenter nos excepturos præ nobis feramus. Neque par est quemquam tam magna sentire de se, ut non putet se à quolibet aliquid posse discere; aut saltem incitari ad cogitandum de re, de qua fortè numquam cogitasset. Et præterquam quòd unus quisque hoc sibi debet; ejusmodi animi adfectio, quæ ex verbis & vultu adparet, aptissima est ad opinionem modestiæ & candoris in audientis animis pariendam, quæ re tutissima ad persuadendum via aperitur.

5. Secundò, priusquam quidquam obijcere adgrediamur, oportet nos eum, cum quo loquimur, si utatur verbis obscuris, interpretationem rogare. Sæpe evenit ut homines verbis quibusdam adfecti, ea ipsi non intelligant, atque ex hujusmodi interrogationibus suam ignorantiam sentiant, multò magis quam ex directa oppugnatione, quæ adfectus fieri incendit. Quod si contingat eos bonæ esse fidei, à se rem non satis intelligi agnoscunt, & tunc disceptationi finis imponitur. Sin pertinaciâ quis laborat, & vult suas voces sine

de-

definitione admitti, numquam hoc ei concedendum est; nec ulterius progrediendum, donec quid sibi velit perspicuè dixerit. Variis quasiunculis premi eum oportet, quàm mollissimis fieri poterit verbis; non ejus umquam incusanda ignorantia aut loquenti imperitia, sed nostræ semper tribuendum tarditati & incititiæ, quòd non adsequamur quæ ille intelligit. Interea nihil quidquam admittendum obsecurum, quantumvis indignetur; quod potest facillimè fieri, si dicamus nos paratos esse veritati adfentiri, sed eam prius intelligi oportere; quis enim Propositioni non intellectæ, præter fatuum, adfentiri par esse dicat? Si nullâ ratione clariore loquutiones possunt ab eo extundi, finis disceptationi statuitur; atque inde adparet eum nescire quid sibi velit. Hinc Auditores superbiæ hominis intelligunt, qui de rebus ignotis loquatur; & sæpe etiam in ejus animo, pertinaci licèt, aculeus relinquatur.

S. 5. Epistulus epud Arrianum Lib. II. c. 12. de Socrate: αὐτὸν ἠνάγκασε τὸ θεωρητικὸν αὐτοῦ μαγεύματι, ἀλλὰ δὲ ἀλόγως ἰδίῳ μαγεύματι. τὸ μαγεύματι ἔβλεν αὐτὸς λέγειν ὅτι τὸ εἶναι ἀπὸ χειρῶν, αἰεὶ δὲ τὸ ἀπλήροισι ἀκούμεν μαγεύματι, &c. ἔπειτα ἐναρξάμενος ἰδίῳ τῷ λόγῳ τὸ ἰσχυρίζεσθαι, ὅτι τὰ εἶδη ὄντων, οὐκ ἀποδιδόντων τῆς μάγας, ἀνακαρῶν ἀπὸ αὐτῆς: εὖν εὖν quo colloquebatur cogebat ressem esse contra se ipsum, nec ulla alio teste indigebat. Itaque licet ei dicere: valeant reliquæ omnes: satis semper mihi est habere testem eum qui mihi contradicit, &c. Tanta perspicacitate notiones proponebat, ut quicumque programna audiret esset, ab ea recederet.

Ibid. Quantumvis indignetur] Hoc & alia ut observentur monita, qui alium ab errore revocare nititur, eum irasci numquam oportet, quæ dos fuit Socratis: Μάλιστα ἴδιον Σωκράτους μαδῆσθαι παροξυνθῆναι ἐν λόγῳ, μηδὲ ποτε λαιδρῶν κοσμητῆ, καδῶν, μηδὲν μηδὲ ποτε ὑβριστικῶν, ἀλλὰ τὸ λαιδρῶντων αὐτῶν καδῶν.

ἄλλοι μὲν μὲν : maximè proprium fuit Socratis, nunquam irritari in colloquio, neque quidquam convici proferre, aut contumeliosè, sed conviciantes forte, & componere litem.

6. Tertio, si tandem eò devenit, ut clarè quod vult efferat, oportet eum rogare de doctrinæ omnibus partibus, ejusque conjectariis, non quasi quidquam in iis reprehendamus, sed ut plenius doctrinam percipiamus; ita ut videatur Magister, nos Discipuli. Hisce interrogationibus patebit doctrinæ absurditas, si qua sit, melius quàm si apertè oppugnaretur; modò dextrè & magno numero proponantur, ut idem sæpius repetere cogatur, ne possit negare aliquid à se dictum quod reverà dixerit. Hoc in loco, ut amplior exculpatur explicatio, expedit exemplis & similitudinibus uti, & quærere utrum hoc, vel illo modo, res se habeat. Quo fiet copiosius, eò magis liquebit opinionionis fallitas.

§ 6. Hisce interrogationibus] Interdum utile est ab eo quem interrogamus non intelligi quò spectent illa primè inductiones, & ad quem fini exitum perventura. Nam qui videt, si ei rei qua primò rogetur rectè adanserit; illam quoque rem qua sibi displicet esse necessariò consentandam, plerumque aut non respondendo, aut multò respondendo, longius procedere rogationem non sinit. Quare ratione rogationis imprudens ab eo quod concessit, ad id quod non vult concedere, deducendus est. Cicero de Invent. Lib. 1. n. 54.

Ibid. Exemplis & similitudinibus] Vide Ciceronem de Invent. Lib. 1. n. 52. Idem in Topicis n. 42. Sicut similitudines, qua perveniunt quò volunt, hoc modo si tuor sciam trahere debet, si socius, si cui mandaris, si qui fiduciam acceperis, debet etiam procurator. Hac ex pluribus perveniens quò vult appellatur inductio, qua Græci παραγωγή nominatur; quâ plurimum usus est in seminibus Socrates.

7. Ut

7. Ut plurimum perspicua doctrinæ cuiuspiam, cum ejus confectariis, explicatio ejus absurditatem, si vera non sit, ostendit. At si ne hoc quidem satis est, tunc quærendum quibus argumentis visatur, & circa Argumenta eodem modo se gerendum, ac circa reliqua. Interrogandum qui nobis persuadere nititur, quasi ab eo verum dicere dumtaxat niteremur; nihil obscuri condonandum ei est; denique tota series ratiocinationum ita ab eo est audienda, ut in intelligenda cum ejus doctrina, tum fundamentis quibus inedicata est percipiendis, nihil super sit difficultatis.

8. Ubi hoc diligenter peractum est, necesse est eum, qui doctrinam suam proponit, quàm sit falsa, aut quàm levibus nitatur probationibus videre; quod si adfectus non patiatur, saltem id ab aliis qui adsunt animadvertitur, & honesta est excusatio non amplius congregiendi cum homine, si indignè ferat in suam opinionem non transfiri, quamvis absurdam.

9. Hujus Methodi exempla sunt plurima, in Platonis Dialogis, quamquam hîc Magistro διδασκαλίας multò est; & in Xenophonte, qui plurima refert Socratis colloquia, verè, ut videtur, habita, cum Plato multa finxerit. Sed ne procul exempla petenda sint, & usus pulcherrimæ Methodi, in hodierna controversia, adpareat, hîc dialogum fingamus inter Thomam & alium de divinæ Providentiæ efficacia disputantes.

10. A. Miror te esse usque adeo inconsideratum, ut Deum efficaciter operari in hominum peccatis, negare auis.

B. Ne-

- B. Negavi dumtaxat me quomodo hoc fiat intelligere. Fortè, quia hebetior sum, rem allicaptu facilem non adsequor. Sed libenter audiverim, qui à te capiatur, ut enim quod nullà ratione intelligo credere, ita neque damnare sustinuerim. Quid ergo intelligis hinc vocibus, *operari in hominum peccatis*? An hoc est *efficere peccata*?
- A. Absit! nam Deus esset auctor peccati. Homines ipsi peccata committunt, non Deus.
- B. Estne ergo *efficere ut homines ea committant*, seu *impellere homines ad ea committenda*?
- A. Ne hoc quidem ita crudè dixerim, sed arcano quodam modo Deus ita peccatum *permittit*, ut necessariò contingat.
- B. Antea usus es voce *operari*, jam uteris voce *permittere*, an idem significant?
- A. Hæ voces non idem prorsus sonant, sed sunt unà conjungendæ, ita ut quod Deus agit dicatur *permissio efficax*; nam neque Deus ipse peccatum facit, neque tamen simpliciter permittit.
- B. Igitur hoc tibi vis, Deum aliquid permittere, aliquid efficere, ita ut peccatum necessariò eveniat?
- A. Hoc ipsum volo.
- B. Itaque fortè idem facit hic Deus, ac qui agere rupto mare in agros admittit; nam facit aliquid in eo quod rumpit aggerem, & aliquid permittit in eo quod marinam aquam fluere per fractum aggerem patitur.
- A. Non potuit mens mea similitudine feliciore exprimi.

B. At.

- B. At in vulgari sermone, qui aggerem rupisset aquam marinam agris *immisisse* diceretur; nemo culpam ullam aggeri, aut mari tribueret; at tu, ut puto, culpam aliquam in hominem conjicis; dicisque ab homine, non à Deo, commissum peccatum. Videtur ergo nescio quid aliud tua *permissio efficax* sonare.
- A. Annon animadvertis hoc esse, quoad res ipsas, maximum inter hæc discrimen? Nempe, homines sunt intellectu & voluntate præditi, quibus caret agger & mare; ideo culpa hominibus peccantibus, non mari & aggeri, tribuitur.
- B. Sed quero an id quod facit ac permittit Deus sit ejus *efficacie*, ut non magis possint, eo posito, homines abstinere à peccato, ac mare in agros, per apertum aggerem, non influere?
- A. Rectè dicis, hæc est mens mea.
- B. Ergo ex tua sententia, eadem erit relatio, inter Deum & peccatum; quæ est inter hominem, qui aggerem aperit, & agrorum perniciem.
- A. Est, quod ad eventum adinet, qui utrobique æque necessarius est.
- B. Itaque actio utriusque, ex consuetudine sermonis quotidiani, eadem ratione exprimi potest; nempe, ut is qui aggerem aperit causa sterilitatis agrorum vocatur, quia id fecit, quod necessariò agros perdidit: ita Deus qui fecerit, quod necessariò hominem in peccatum induxit, causa peccati fuisse dicitur.

A. A

- A. At jam à me crudas omnes eas loquutiones repudiari dixi.
- B. Verùm, aut non intelligo quod dicis, aut eodem res recidit; debemus autem non sonum vocabulorum, quo nihil significatur, sed potestatem adtendere.
- A. Vis, nempe, mihi leges sermonis, quasi loqui nesciam, præscribere.
11. Si eò tandem rediret Dialogus, nulla esset ratio ulterius colloquendi, atque inde adpareret eum, qui designatur Litterà A, nescire quid sibi vellet, aut à vocibus magis quam à re abhorre; cujus rei causam (nam passim hoc evenit) aperimus in *Critica* P. II. S. 1. Cap. XV. Satis confutata haberi debet sententia, quam claris verbis efferre eum pudet, qui eam defendit. Verùm ponemus rursus eadem dere sermones feri, ut tertix Regulæ usum ostendamus; priora enim primam & secundam satis illustrant.
12. A. Intellexisti satis hanc esse meam sententiam, Deum ita se gerere circa vitium, ut merus spectator non sit; sed usque adeò agat, ut, eà actione posità, peccatum ab homine admittatur.
- B. Nescio an satis mentem tuam adsequutus sim, ideòque te de nonnullis, nisi molestum est, libenter interrogaverim.
- A. Quare quod videbitur.
- B. An, ex tua sententia, si antequàm peccatum committatur, Deus nihil ageret, peccatum non committeretur?
- A. Minimè, nam sine divinæ Providentiæ efficacia nihil fit.

B. Quid?

- B. Quid? an putas hominem solum non posse leges divinas perfringere?
- A. Hoc ipsum nego, quando sine divinæ Providentiæ efficacia quidquam fieri nego.
- B. Igitur quemadmodum Deus nos ad rectè, ita ad malè vivendum adjuvat.
- A. Falleris, etenim in peccato distinguenda est *actio*, ab actionis *vitio*. Deus adjuvat nos ad *actionem* ipsam, sed non ad *vitium*. Verùm in bonis actionibus, ad virtutem etiam, quæ est in actione, subsidio est.
- B. Doce me quæso quid *actionem*, quid actionis *vitium* voces.
- A. Hoc exemplo liquidò tibi ostendam. In *odio proximi*, est actio ipsa odii, quæ per se indifferens est; & bona, quando in objectum licitum fertur, mala quando in illicitum. Deinde est actionis ipsius ad objectum relatio, quæ est mala. Ad hanc relationem non *concurrit* Deus, licèt ad actionem necessariò *currere* eum oporteat, ut edatur.
- B. Inde colligo te hoc velle, primò Deum generare in mente hominis odium in genere, quod neque est bonum neque malum, deinde accedere relationem odii ad objectum; exempli gratià, quando refertur ad proximum.
- An intellexi quid velles?
- A. Partim quidem, at non prorsus, nullum enim esse puto odium in genere; quod postea convertatur ad certum objectum. Experiëntiæ hoc contrarium est.
- B. An ergo Deus creat, exempli causà, illud ipsum odium quod in proximum fertur?
- A. Prorsus, sed non relationem.

B. Sed

240 LOGICÆ PARS IV.

- B. Sed estne id odium, sine ea relatione?
 A. Minimè, eo enim momento, quo in mente procreatur, est odium in proximum.
 B. Igitur, ex tua sententia, Deus procreat odium, quod cum vitiosa relatione ita conjunctum est, ut non nisi abstractione ab ea distingui queat?
 A. Procreat.
 B. Hoc odium in humana mente genitum, potestne ab homine in objectum licitum, quale est Vitium, referri?
 A. Non potest, etenim, posita actione Dei, eventum certum sequi dixi.
 B. Quæro te, si quis humeris alicujus onus imponeret, quod dejicere semel onustus non posset, & inde necessariò sequeretur crateram ei costarum frangi; annon oneris impositor eodem loco haberetur, ac si fregisset ipse costas, si eventum suæ actionis præcognovisset?
 A. Haberetur.
 B. Si quis alium in ripa fluvii ambulantem pellet, ita ut is non posset obistere quominus in flumen caderet, indeque submergeretur; annon impulsor submersisse impulsum diceretur?
 A. Diceretur.
 B. At sunt qui te falli dicent; sed ab utroque factam *impositionem & impulsionem*, non *fractionem costarum*, neque *submersionem*: quemadmodum Deus odium, quod in proximum fertur, sine relatione mala, generat.
 A. Manifestum quidem est homines illos esse reos fractionis & submersionis, at alia est causa Dei, qui administrationis suæ rationem

DE ARGUMENTATIONE. CAP. IX. 241

- nem nobis hominibus exhibere non necessesse habet.
 B. At si, ex tua sententia, idem facere statuatur ac peccatores; aut hi absolvendi, aut Deus unà damnandus.
 A. An nescis *Dei vias non esse vias nostras, neque cogitationes ejus cogitationes nostras*? An vas in sigulum indignabitur, questurum quare non aliter sit fictum?
 13. Hinc à *Thomista*, litterà A notato, aut non intelligi quid dicat, aut Deum auctorem peccati statui omnes vident. Nam extremum responsum ostendit eum, qui eo utitur, ad angustias redactum, *μικρότερος εἰς ἄλλο γίνεσθαι*, id dicendo quod non agitur, elabi velle. De re agere non decrevimus. Exemplum adulteris Socraticæ Disceptationis, ex quo de fundamentis opinionis adlatæ, eadem Methodo disceptari queat, qua utebatur Socrates. Atque hæc quàm feliciter tertia observetur Regula, & tota Methodus commoda ac utilis sit, satis docebunt.

F I N I S.

INDEX
CAPITUM
IV. PARTIUM

PARS I.
DE IDEIS.

Cui præmissa est *Præfatio de Origine, Natura, Usu & Divisione Logica.* p. 1

CAP. I. De Natura & Generibus Idearum. 9

II. De Ideis Simplicibus & Compositis. 12

III. De Ideis Substantiarum & Modorum. 18

IV. De Relationibus. 22

V. De Categoriis Aristotelis. 26

VI. De Ideis, quæ sine ulla Mentis operatione cõ-
obserantur, & iis in quibus formandis interce-
dit aliqua Mentis operatio. 30

VII. De Ideis Individualibus, Particularibus &
Universalibus. 35

VIII. Errores ex Vulgari de Universalibus do-
ctrina nati. 40

IX. De Perspicuitate & Obscuritate Idearum. 45

X. De Ideis Adequatis & Inadequatis. 50

XI. De aliquot vocabulis, quibus Scholastici de-
signant varias Ideas, deque sermone. 55

PARS II.
DE JUDICIIS.

CAP. I. De Judio Mente concepto & Ver-
bis expresso. 60

II. De

INDEX

II. De Propositionibus Universalibus & Particu-
laribus. 63

III. De Propositionum Oppositione. 66

IV. De Propositionibus Simplicibus & Composi-
tis. 70

V. De Propositionibus exponibilibus, seu sensu
compositis. 74

VI. De Propositionibus Complexis & Incidenti-
bus. 77

VII. Quid sit Veritas & Falsitas, atque an detur
certum utriusque discrimen. 80

VIII. De variis Perspicuitatis gradibus, & Ve-
risimilitudine. 85

IX. De Propositionibus dubiis, Falsitatis suspe-
ctis, & falsis. 97

X. De Fide. 109

XI. De Propositione, quæ Diviso dicitur. 114

XII. De Propositione, quæ Definitio dicitur; &
primam quidem de Definitione nominis. 119

XIII. De Definitione Rei. 124

PARS III.
DE METHODO.

CAP. I. De Methodo, cûque Analytica &
Synthetica. 129

II. De Attentionis necessitate & subsidiis quibus
comparari potest. 134

III. De Mentis capacitate, ejusque augenda ra-
tione. 142

IV. Methodi Analyticae Leges. 149

V. De tribus Axiomatibus, quibus nititur que-
vis Methodus. 154

I N D E X.

VI. De prima Analytica Regula.	159
VII. Secunda & tertia Analytica Regula.	163
VIII. Quarta, quinta, sexta & septima Analytica Regula.	167
IX. Synthesos Regula.	172
X. Leges Definitionum.	178
XI. Regula Axiomatum.	180
XII. Regula Demonstrationum.	185
XIII. Quare in aliis disciplinis rarae occurrant Demonstrationes, quae in Mathematicis sole adhibentur.	190

P A R S I V.

D E A R G U M E N T A T I O N E.

CAP. I. DE Natura, Partibus & Generibus Argumentationis.	197
II. Regulae Generales Syllogismorum.	201
III. De Figuris & Modis Syllogismorum in genere, ac de prima Figura.	205
IV. De Regulis & Modis trium reliquarum Figurarum.	207
V. Methodus quae an Argumentum validum sit, neglectis Figurarum Regulis, cognosci potest.	210
VI. De Syllogismis Coniunctivis & iis quorum Conclusio conditionalis est.	215
VII. De Dilemmate & Inductione.	219
VIII. De variis Sophismatum generibus.	223
IX. De Socratica disceptandi Methodo.	231

DISSERTATIO
PHILOSOPHICA

DE

ARGUMENTO
THEOLOGICO

AB

INVIDIA DUCTO.

Horatius Sat. Lib. II. Sat. 2.

*Invidiam placare paras, virtute relicta;
Contemnere miser.*

DIS-

DISSERTATIO
PHILOSOPHICA
DE
ARGUMENTO
THEOLOGICO
A B
INVIDIA DUCTO.

I. **LOGICÆ** nostræ P. IV. Cap. 8. multis quidem egimus de generibus Sophismatum, sed plura posse dici non obscure significavimus. Temere hoc à nobis dictum non fuisse, brevi hac Dissertatione, ostendemus; in qua *argumenti Theologici, ab Invidia ducti*, fallacias omnes aut pleraque ob oculos ponemus veri amantibus. Tantus semper ejus fuit usus, apud Theologos, aut potius homines sanctissimo illo nomine indignos, estque etiamnum hodie tam frequens; ut mirum esset à Philosophis nihil esse scriptum de hoc Sophismatum genere, nisi bonos viros periculo ab ea tractatione deterritos hæcenus fuisse satis constaret. At cum devenerimus ad ea tempora, quibus falsò dicti Theologi notiores sunt quam unquam fuerunt, minorque est multis in locis eorum auctoritas, quam unquam fuit, major

L 4

con-

contrà & Evangelii & Magistratum; fœcordia esset, non prudentia, de ea re diutius tacere. Qua tamen in tractatione, ablinebimus ab exemplis nimium recentibus, quamvis sint frequentissima; ne se nonnulli homines peti, potius quam sua vitia, arbitrentur.

2. *Invidiam* hęc quidem vocamus, more Romano, non *invidentiam*, quę tristitia est ex alienis bonis concepta; sed odium, quo *invisi* persape etiam boni viri facti sunt; quamquam huic odio frequentissima quoque comes est *invidentia*. Argumentum verò hinc petitum *Theologicum* dicimus, quòd adhibeatur potissimum ab iis qui vocantur Theologi, atque ex Theologicis præsertim dogmatibus peti solet. Igitur *argumentum Theologicum ab invidia ductum*, est ratiocinatio fallax, quę imperitos incendit in homines innocentes, qui eà ratiocinatione *invisi* eis facti sunt. Quò Theologica ceteris omnibus, quę in controversiam veniunt, majoris momenti & sunt & habentur; eò facilius illorum ope odium iis conflatur, qui à vulgo locorum, in quibus vitam agunt, dissentire in Religionis negotio audent. Hoc autem odio, ubi semel altiores radices egit, nihil ad perdendos adversarios excogitari potest exitialis. Qui conituntur, pro Numine pugnantes, secumque id in prælium ducentes sacrosancti evadunt, plebeiisque animos horrore & metu exagitant. Tum verò superstitione veluti lymphatum vulgus non magis contraria sentientes potest audire, quam si vero Numini se bellum inferre gloriarentur. Nulla jam consilia admittit, nisi quę ad tollendos profanos, ut loquitur, viam munire posse judicat.

Qui

Qui paullò acutiùs vident, nec ita affectu præpediti sunt, fidere tamen quodammodo adflati non satis expediunt quid sibi sit agendum. Ne errore labantur, non sunt securi; * *nihil enim salacius est quam prava Religio. Ubi Dei numen prætenditur sceleribus, subit animum timor, ne fraudibus humanis vindicantis divini juris aliquid immistum violemus.* Ad aliquem fortasse Dei metum, cuius majestatem violare nefas, accedit multo major hominum, qui præter modum in hisce commoventur. Quę cum ita sint, hominibus, aut dolo malo uti consuetis, aut cæco affectu percitis, quando rationes non suppetunt, quibus adversarium vincant; illico ejus odio Theologico mastrandi occasionem quærunt, atque ante omnia, ne æquis auribus audiatur, infamiam ei quantam maximam possunt inurunt.

3. Variis autem modis creatur invidia, sed quę videntur ad hocse posse referri. I. Sententia, quę oppugnatur, male explicatur. II. Nominibus invidiosis infamatur. III. Cum in visorum hominum dogmatibus confertur. IV. Exaggeratur momentum quæstionis. V. *Invisi* redduntur boni, quòd vocibus nonnullis à Theologis inventis uti nolint. VI. Studiosè occultantur rationes, quibus refutanda sententia nititur. VII. Tacentur incommoda, quibus premitur sententia defendenda. VIII. Præmittuntur ea quę invidiam amoliri possent. IX. Invidiosa confectaria deducuntur ex sententia eorum quę oppugnantur. X. Malignis suspicionibus premuntur. XI. Novitas illis objicitur, quasi crimen. XII. Consensu hominum potentiorum opprimuntur. XIII. Miscen-

L 5

tur

* T. Livius, Lib. XXXII. c. 26.

tur in disceptationibus, quæ cum iis habentur, multa quæ ad rem nihil faciunt, sed quæ invidiæ creandæ apta sunt. XIV. In deteriore partem accipiuntur indifferentia. XV. Provocatio fit à peritis iudicibus ad imperitos. XVI. Adversarii denique quasi immörgeri Magistratibus infamantur. Hi sunt potissimi, nisi fallor, venenatiffimos, ex quibus invidiæ liquor haustus incautis propinatur; quo epoto, homines, ut fert dictum vetus, hominibus fiunt lupi. Singulos eo ordine lustrabimus quo eos recensuimus, & quàm sint exitiales breviter ostendemus. Ejusmodi sunt plerique, ut digitum ad eos intendisse, & exemplo illustrasse perinde sit ac confutasse; nec librum, sed brevem Diatriben scribimus.

4. *Primò*, constat invidiæ *falsâ interpretatione sententiæ*, quæ infamanda suscipitur. Si qualis verè est proponeretur, sæpe bilem nulli moveret, aut leviter saltem offenderet. Si Pharisæi, qui tempore Christi vivebant, dixissent loqui ejus discipulos, ut significarent se perfectiores sanctimoniam leges ab eo accepisse, quàm sunt Mosæicæ; nec quidquam deträhere Legi, eorum quæ ad veram morum sanctitatem facerent, atque ab iis solum Deum Israël's coli, & omnia pietatis, caritatis ac temperantiæ officia observari, quamvis interdum Legis ritualia negligenter; si, inquam, ita loquuti essent, numquam tantum odium creassent Paulo, quàm cum dixerunt: *iste persuadet hominibus colere Deum contra Legem*, aliâque idi genus. Vide A. XVIII, 13. Numquam etiam Hieronymus infamasset *Vigilantium*, quemadmodum fecit, si dixisset, eum non credere colendos Martyras, aliter

aliter quàm fortitudinis & pietatis eorum memoria, quas æternum laudari apud Christianos oportebat, sed non esse orandos. At imperitorum odium in eum incendit, clamitando eum * *os foetidum aperire, & putorem spurcissimum contra sanctorum martyrum proferre reliquias; & eos qui eas suspiciunt, appellare cinerarios & idololâtras, qui mortuorum hominum ossa venerarentur, † eum contra Martyrum sanguinem dimicare, contra Apostolos perdonare, imò instar rabidi canis latrare contra Christi discipulos, & plurima similia.*

5. *Secundò*, non modò res invidiosæ dicuntur, sed nomina invisâ iis imponuntur, quibus plebecula, & qui eam imperitiæ referunt sæpe magis offendentur, quàm rebus ipsis. Invisò enim nomine auditò, excandescunt, nec rem amplius expendendam putant, cum sit id nomen damnatum. Pharisæi Christum Samaritanam esse dicitabant: *Nonne bene dicimus te Samaritanum esse & demonium habere?* Joan. VIII, 48. Nullum autem gravius convicium, eâ ætate, dici potuit; nulla exitialis suspicio fuit, quàm si quis Judæus crederetur Samaritismo favere. Christiani ab Ethnicorum sacrificiis & infantiæ plebe dicebantur *Athei*, qualem haberi periculosissimum fuit. † *Tolle Atheos*, inquebant, cum Christianos ad supplicium potescerent. Eos appellabant *hostes generis humani, homicidas, sacrilegos, incestos*; contendebant esse omnium scelerum

L 6

* In Epist. ad Episcopum contra Vigilantium, T. II. pag. 119. Ed. Gryphianæ.

† In Lib. contra Vigilantium pag. 126.

‡ Euseb. Hist. Eccl. Lib. IV. c. 35. in Martyrio Polycripti.

lerum reos, *Deorum, Imperatorum, Legum, morum, & naturæ totius inimicos*, ut docent *Tertullianus* in *Apogetico*, ceterisque præfidi defensores Christianæ Religionis, quorum loca proferre facile esset. Sed Christiani postea ipsi quoque tetris illis artibus in dissidentibus sunt usi; quemadmodum *Hieronymus*, contra *Vigilantium & alios*. Solis ferme Scriptis contra *Vigilantium* utemur, in quibus hominem, ut quidem videtur, innocentem omnibus invidiæ telis confixit, ut in sequentibus ostendemus. Est illi *Vigilantius* non modò * *os fetidum*, sed *Samariæ & Judæis*, qui corpora mortuorum pro immundis habeat. Denique conviciorum plaustra in eum congerit.

6. *Tertio*, infamanda sententia confertur cum *Dogmatibus* invidiosorum hominum; ut auditâ collatione, omnes cohorescant & insurgant in miseros quasi in reos errorum publico judicio dudum damnatorum. *Pharisæi* Christum æquiparabant *Magis*, miraculâque, auxilio *Cacodæmonis*, facere dicebant. *Iste non ejicit Dæmonia, nisi per Beelzebulem, principem Dæmoniorum.* *Matt. XII. 24.* *Hieronymus* *Vigilantiæ doctrinam* confert cum doctrinis hominum dudum infamatorum. *O portentum*, inquit, *in terras ultimas deportandum? Rides de reliquiis Martyrum; & cum auctore hujus hæreseos Eunomio, Ecclesiis Christi calumniam struis; nec tali societate tereris, ut eadem contra nos, que ille contra Ecclesiam loquitur. ---- Que olim appellabatur Caiana hæresis, & multo tempore dormiens vel sepulta, nunc à Dormitantiõ suscitata est.* Nec multò post:

Spi-

* Pagina non nota, quia longa non sunt ea Scripta.

Spiritus iste, inquit, *immundus*, qui hæc te cogit scribere, sepe hoc vilissimo tortus est palvere, imò hodièque torquetur, & qui in te plagas dissimulat in ceteris conficitur; nisi forte in morem *Genitium, impiorùmque, Porphyrii, Eunomiique* has prestigias *Dæmonum* esse confingas, & non verè clamare *Dæmones*, sed sua simulare tormenta. Qui hæc legebant, & suspiciebant *Hieronymum*, facile credebant *Vigilanti* dogmata non esse saniora quàm doctrinam *Cæsarorum, Eunomianorùmque*, imò & *Porphyrii* insensissimæ Christianæ Religionis hostis. Sic infelix *Vigilantius* odio plebeculæ obijciebatur, nec peccari à se exillimasset *Hieronymi* amici, si eum eodem loco ac teterrimos homines habuissent.

7. *Quarto*, ut infametur doctrina, in qua quispiam ab aliis dissentit, summopere exaggeratur momentum controversiæ etiã levis; quasi admissis adversariorum dogmatibus, Religio ipsa Christiana in periculo versaretur, aut convellerentur fidei Christianæ fundamenta. Conantur invidiam moventes * magnitudine rei sic occupare animos eorum qui audiunt, ut difficilis aditus veritati relinquatur. Ac sanè motis semel adfectibus omnia magna videntur, & quæ ab hominibus nullo adfectu præpeditis spererentur, aut certè levia haberentur delicta, ea quasi gravissima odiis acerrimis premuntur. Sic *Hieronymus* non parum momentum controversiarum, quas movebat *Vigilantius*, adauxit. Verè dicebat neque *Martyribus*, neque eorum reliquiis cultum ullum Religiosum deberi, quem

L 7

nuf-

* Cicero, pro Fontio c. 7.

nonquam Apóstoli commendarunt, aut sibi probari vel uno verbulo significarunt; sed concedamus errasse *Vigilantium*, an propterea cogitum terræ miscendum fuit? Dignus erat cui ignosceret, qui non alia de causa abstinendum à cultu Martirum dicebat, quàm quia Apóstoli ea de resisterant. An propterea exclamandum erat: *ò præcidendam Linguam à Medicis*, imò insanum curandum caput, ut qui loqui nesciat discat aliquando tacere? Ego vidi hoc aliquando portentum, & testimoniis Scripturarum (absurdè explicatis) quasi vinculis Hippocratis, volui ligare furiosam

— Fatebor tibi dolorem meum. Sacrilegium tantum patienter audire non possum. Ipsi quoque Hieronymo invidia mota est ab *Augustino*, cum ex Hebraica Lingua Vetus Testamentum denuo vertere adgressus esset, quod faciendum fuisse non putabat *Augustinus*; qui hanc discrepantiam inter se & Hieronymum ita exaggerat, quasi omnia in Ecclesiis turbanda essent, si apud Latinos versus *Hieronymiana* legeretur. * *Perdurum*, inquit, erit, si tua interpretatio per multas Ecclesias frequentius caperis leſitari, quod à Græcis Ecclesiis Latine Ecclesie dissonabunt; maxime quia facile contradicitor convincitur, Græco prolato libro, id est, Lingua notissime. Quisquis autem in eo quod ex Hebræo translatum est, aliquo insolito permotus fuerit, & falsum intenderit; aut vix, aut nunquam ad Hebræa testimonia pervenitur, quibus defendatur obiectum. Quid si etiam pervertem fuerit, tot Latinas & Græcas auctoritates damnari quis ferat? Huc accedit quia etiam consulti Hebræi possunt

* Hieron. Tom. II. p. 340.

possunt aliud respondere; ut tu solus necessarius videaris, qui etiam ipsos possis convincere; sed tamen qui iudicet, mirum si potneris invenire. Nam quidam frater noster Episcopus, cum leſitari inſtituiſſet in Ecclesia cui præſt, interpretationem tuam, movit quiddam longe aliter ab te positum, apud *Jonam* Prophetam, quàm erat omnium sensibus, memorieque inveteratum, & tot ætatum ſucceſſionibus decantatum. Factus est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus, & inſclamantibus calumniam falſitatis; ut cogereſtur Episcopus, ea quippe civitas erat, Judæorum testimonium flagitare. Utrum autem illi malitiâ an imperitiâ hoc eſſe in Hebræicis Codicibus reſponderunt, quod & Græci & Latini habebant? Quid plura? coactus est homo, velut mendositatem, corrigere, nolens, poſt magnum periculum, manere ſine plebe. Facillimum erat totam hanc litem componere, ſi, quod verum erat, intellexiſſet *Augustinus*; nimirum, LXX. Interpretes non fuiſſe magis periculo erroris exemptos, quàm alios, & sæpe erraſſe; itaque à ſtudioſis Scripturarum conſulendas & alias verſiones, quales aliamquod dudum exſtabant Græcè, & Hieronymianam, quemadmodum alias; quibus expenſis, conſtituſſet omnes ad ſummam Judæicæ Hiſtorie & Religionis quod adtinet, inter ſe conſenſiſſe, quamvis nonnullis in locis diſſentirent. Hæc fuiſſent coram plebe ab Episcopis dicenda, neque unquam commota fuiſſet, cum à Reſtoribus potiſſimum ſoleat adparuiſſet litem eam eſſe nullius momenti. At facilius erat, re nequaquam

expensâ, movere invidiam *Hieronymo*, qui, ut vidimus, & ipse magnus artifex odii excitandi fuit.

8. Quòd si contingat ut ii, qui infamandi suscipiuntur, nolint uti vocibus quibusdam, plurium auctoritate vel usu consecratis, quòd eas non intelligant, aut incommodas iudicent; eis facillimè, quod *quinto* loco animadvertendum, ingens conflatur invidia; quasi dogma ipsum rejicerent, quod vocibus illis exprimi solet. Ejus rei exemplum luculentum nobis suppeditabit *Hieronymus*, in Epistola ad Damasum, in qua sic queritur: * *Post Nicenam fidem, post Alexandrinum, juncto pariter occidente, decretum, trium hypostaseon, ab Ariano- rum Præsule & Campensibus, novellum à me homine Romano nomen exigitur. Qui quæso ista Apostoli prodidit? Quis novus magister gentium Paulus hæc docuit? Interrogemus quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi. Tres personas subsistentes aiunt; respondemus nos ita credere. Non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant, quia nescio quid veneni in syllabis latet. Clamamus, si quis tres hypostases, aut tria enhypostata, hoc est, tres subsistentes personas non consuetur, anathema sit. Et quia vocabula non ediscimus, hæretici judicamur. Si quis autem hypostasin usiam intelligens, non in tribus personis unam hypostasin dicit, alienus à Christo est. --- Tota secularium litterarum schola nihil aliud hypostasin, nisi usiam novit. Itaque à Syris ferme hæreticus habebatur *Hieronymus*, quòd nollet dicere tres esse hypostases, in Deo, quamvis*

* Tom. II. p. 132.

cum iis ceteroqui consentiret. Facile esset alia ejusmodi exempla congerere, nisi brevitati studeremus.

9. *Sextò*, cùm nihil aptius sit ad leniendam invidiam, quæ in sententiam quampiam accenditur, quàm rationes aut firmæ, aut verisimiles, quibus solet defendi; rationes omnes illæ studiosissimè occultantur, quo fit ut imperiti existiment eam sententiam in medium esse prolatam, aut novarum rerum dumtaxat studio, aut pravo etiam consilio, ab iis à quibus vix creditur. Sic Ethnici olim clamitabant in Christianos, accusabantque eos spretorum Numinum, quæ vulgò colebantur, & conculcatæ patriæ Religionis; nequaquam prolatis eorum rationibus, quas omnino ignorabant; ut ex *Tacito*, *Plinio*, ac *Sætonio* satis constat, qui superstitionis novæ eos infirmularunt; rationibus, quibus eorum fides nitebatur, profus ignoratis. *Hieronymus*, hac etiam arte usus est in *Jovinianum*, ejus rationes brevissimè profert, cùm multis in eas invehat. Damnabat ille studium illud inconsultum aut fucatum Virginitatis, quo videbat Christianos sui ævi nimium flagrare; cùm propter multas graves rationes, quæ colliguntur potius ex iis quæ reponit *Hieronymus*, quàm ex aperta & ingenua earum expositione; tum etiam quia experientia satis docebat homines illius ætatis paucos esse, qui in cœleste vita satis castè viverent, & ea admitterentur vulgò ab illis personatis virginibus, quæ ostendebant eos id vitæ institutum temerè esse ingressos. Certè nunquam in eam speciem externam singularis castitatis ausus esset *Jovinianus*

nus insurgere ; nisi ea vidisset , quæ postremis hæc sæculis ab acutioribus , in eodem genere hominum , animadversa sunt . At *Hieronymus* non adgit ejusmodi rationem , quæ vel sola omnem ejus inanem eloquentiam vincere potuit . Nolim quidem omnia *Joviniani* dogmata tueri , cum nullum ejus monumentum supersit , ex quo hominis sententiam accuratè intelligere possimus . Ut non habeo fidem ejus adversario : ita nec *Jovinianum* absolvo ; sed sine dubio rectè sentiebat , qui dicebat virtutes conjugum æquè gratas atque acceptas Deo esse , quàm virginum .

10. *Septimò* , si quæ sententia defendenda suscipitur contra aliam , in quam movetur invidia ; incommoda quibus premitur sententia defendenda , diligenter dissimulantur , dum mirum in modum exaggerantur quæ possunt adversariis objici . *Vigilantius* ita alloquutus fuerat eos quos videbat reliquias martyrum nimio cultu profecti : *Quid necesse est te tanto honore non solum honorare , sed etiam adorare illud nescio quid , quod in modico vasculo transferendo colis ?* Hoc verè factum esse satis constat , ex aliis Scriptoribus , & ex iis quæ ab illa ætate ad nostram propagata sunt . Quid tamen reponit *Hieronymus* ? Negat quod ipse etiam non nesciebat . *Quis* , inquit , *è insanum caput , aliquando martyres adoravit ? Quis homines putavit Deum ?* Atqui adorari etiam possunt ii , qui non creduntur Dii , cum iis cultus omnis exterminus defertur , qui cum Dei adoratione conjunctus esse solet . Coram iis genua flestantur , invocanturque absentes , quasi , domini ,

secun-

secundùm Deum , bonorum omnium . Hæc erit adoratio , quam merito superstitionis suæ ætatis objiciebat *Vigilantius* . Ob illud solum incommodum , eliminandus fuit ex Ecclesia Christiana totus ille novitius cultus ; nec aliter visum esset æquis judicibus , si res iis ob oculos posita fuisset , qualis erat . Vidissent hæc redolere superstitionem Ethnicam , quæ & inferiora Numina haud absimili modo colebat . Objecerat idè *Vigilantius* , prope ritum Gentilium videri , sub prætextu Religionis introductum , sole adhuc fulgente , moles cereorum accendi . Verum hoc erat , & inde liquebat superstitionem Ethnicam alio nomine revocari . At *Hieronymus* , cereos , inquit , non clarâ luce accendimus , sicut frustra calumniaris ; sed ut noctis tenebras hoc solatio temperemus . Visne *Hieronymum* ex ipso *Hieronymo* confutare ? Lege sequentia verba : *Quod si aliqui , propter imperitiam & simplicitatem secularium hominum , vel certè religiosorum seminarum — hoc pro honore martyrum faciunt , quid inde perdis ?* Itaque hoc fiebat , quamvis illico negarit *Hieronymus* , fatem ab imperitis . Verùm illis imperitis præverant Antifites factorum : quidgenus Ethnicorum rituum pompâ simplicitatem Religionis Christianæ orandam , an onerandam ? sibi esse censuerant , ut ipse docet *Hieronymus* , in sequentibus : *Per votas* , inquit , *Oriens Ecclesias , quando legendum est Evangelium , accendantur luminaria , jam sole rutilante ; non utique ad fugandas tenebras , sed ad signum lætitiæ demonstrandum .* Ergo & ad monumenta Martyrum interdiu cerei accendebantur , ad lætitiâ demonstrandam . Imò verò

ad

ad ita honorandos Martyras, ut Ethnici colebant Deos suos. At, ut ait idem Hieronymus, *illud fiebat idolis, & idcirco detestandum est; hoc fit Martyribus, & idcirco recipiendum est.* Damnarat etiam Vigilantius pervigilia ad sepulcra Martyrum, quæ cum nihil facerent ad bonos mores, occasionem libidinosi hominibus præbebant corrumpendarum muliercularum. Hoc unum incommodum, cum res pietatem minimè juvaret, adducere debuit Rectores Ecclesiarum ad consuetudinem illam cohibendam, ac tandem adduxit. Quid verò ad hæc Hieronymus, in Epist. ad Riparium? Ex Scriptura probat esse *vigilandum*, ex locis in quibus vigilantia animi, non corporis præcipitur. Sed nihil de gravissimo illo pervigiliorum incommodo. At cum *Vigilantius* graviter in id invecus esset, non licuit profus dissimulare quòd nimis notum erat; sed quam brevissimè potuit rem perstrinxit. *Error*, inquit, *& culpa juvenum, ac vilissimarum mulierum, qui per noctem sepe deprehenditur, non est religiosi hominibus imputandus; quia & in vigiliis Paschæ tale quid fieri plerumque convincitur, & tamen paucorum culpa non præjudicat Religioni.* At posteri, hac in re, sapientiores, hæc omnia, ob rationem adlatam, merito sustulerunt.

11. *Οξυδ*, cum multa possint invidiam amoliri à sententia, & hominum animos ej conciliare, aut placare; illa alto silentio obvolvuntur, dum contraria omnia multis diducuntur. Cultus reliquiarum Martyrum, & pervigilia ad eorum sepulcra illicita esse variis rationibus adgressus erat ostendere *Vigilantius*, quoad hoc

hoc licet ex *Hieronymianis* responsis intelligere. Poterat ejus sententiæ, apud contrà sentientes, invidiam detrudere, quòd eam proponeret bono animo; ne, nimirum, vulgus ignarum in superstitionem Ethnicam paulatim prolaberetur; neu fraudulenti & avari Sacerdotes, quales numquam desunt, hinc occasionem nanciscerentur fingendarum reliquiarum & fallorum miraculorum, ut plebem in Ecclesias, quibus præerant, allicerent; neu in nocturnis illis conventibus, nimis frequentibus, multa pudenda committerentur. Pone *Vigilantium* id quod licitum est, ex legibus Evangelii, damnasæ; attamen hi ejus laudabiles fines hominis errori, si fuisset error, omnem invidiam detrudere potuerunt; nam etiam licita, cum minimè necessaria sunt, vitantur; si multò magis noceant, quam juvent. Hoc quoque invidiam lenire potuit, quòd ex mutatis illis nuperis consuetudinibus, nullum *Vigilantius* caperet emolumentum; cum manifestum esset lucrum Sacerdotum, in quorum Ecclesiis plures erant, aut esse credebantur Martyrum reliquia; quia populi in eas concurrentes plures ac copiosiores oblationes conferebant. Verùm hæc omnibus omisiss, quæ *Hieronymo* tamen minimè latuisse crediderim, cœlum terræ miscet orator vehemens, ut omnium iram & odium in eum concitet. *Non est*, inquit, *crudelitas pro Deo, sed pietas.*

12. *Nonò*, ut accendatur invidia, non modò invidiosissimè exponuntur ipsa dogmata; sed & confectaria invidiosa ex iis deducuntur, seu fal-

falsa ea sint, seu vera, sed nequaquam pro legitimis consecrariis ab iis qui oppugnantur agnoscenda. Sic cum *Vigilantius* negasset adorandas esse reliquias Martyrum, consecratorum falsissimorum, sed apud imperitos verissimilium, invidiā ambustus obtulit. Ergo, inquit adversarius consecraria illa proponens, *Petri & Pauli immunda sunt reliquie*? Ergo *Mossi corpusculum immundum erit, quod, juxta Hebraicam veritatem, ab ipso sepultum est Domino*? Et quotiescumque Apostolorum & Prophetarum & omnium Martyrum Basilicas ingredimur, toties Idolorum Templā veneramur? Accensigie ante tumulos eorum cerei idololatrie insignia sunt? Plus aliquid dicam quod redundet in auctoris caput, & insanum cerebrum vel sanes aliquando, vel deleat, ne tantis sacrilegiis simplicium anime subvertatur. Ergo & Domini corpus, in sepulcro positum, immundum fuit? &c. Nemo non videt hæc aliena fuisse à mente *Vigilantii*, sed nihil potuisset dici aptius, ad plebem commovendam.

13. Decimo, præter hæc omnia, augetur invidia suspicionibus, quæ pro ira & malignitate disceptantium, modum accipiunt; aut potius nullum habent, cum nullum suspicandi finem faciant homines irati, aut maligni. *Vigilantium* suspicabatur *Hieronymus*, aut se suspicari fingebat, non credere immortalitatem animi, nec proinde mortem, Religionis causâ, adendum. *Suspiscaris*, de Samuèle Propheta loquens, mortuum, inquit, & idcirco blasphemus. Inferius verò: miror quod non dicas nequaquam perpetranda martyria, Deum enim qui sanguinem hircorum, taurorumque non quarat, multò magis hominum

num non requirere. Quod cum dixeris, imò ET SI NON DIXERIS, ITA HABEBERIS QUASI DIXERIS. Qui enim reliquias Martyrum adferri calcandas esse, prohibes sanguinem fundi, qui nullo honore dignus est. Eum etiam *Hieronymus* variarum Hæresium suspectum facere nititur; cum ex iis quæ dicebat de ejus sententia esset iudicandum, non ea ei adfingenda quæ nequaquam aperuerat.

14. Undecimo loco, invidia movetur vel augetur, objectione novitatis; quia plerique homines parum Veritatis amantes, & de se magna sentientes, ac præsertim Theologi, se ignorantie aut incitiæ argui putant, cum quæpiam quæ antehac ignoraverant docentur. Igitur contra eos qui nova, aut quæ nova judicantur adferunt, vehementissimè invehuntur, cum non tam pro antiquis dogmatibus, quàm pro sua exilistatione pugnent; cui tuendæ contra vim Veritatis si nequaquam sufficiunt, tum verò eos videas Majores suos & olim famâ celebratos ad vitam veluti revocare, ut eorum saltem auctoritate novos doctores obruant. Sic se gesserunt Ethnicis, contra Christianos, ut ex Veterum scriptis constat. Pro Ethnicis loquatur disertissimus eorum patronus *Symmachus*; *Si longa ætas auctoritatem Religionibus faciet, servanda est tot seculis fides, & sequendi sunt nobis parentes, qui feliciter sequuti sunt suos*. Respondeat verò *Arnobius*, homo non indifertus, pro Christianis, cujus hæc sunt verba, in Libro II. *Nam quod nobis obesse consuetis NOVELLAM esse Religionem, & ante dies natam propemodum paucos, neque vos potuisse antiquam & patriam relinquere, & in*

baros ritus peregrinosque traduci; ratione illud intenditur nulla. Quid enim? si hoc modo culpam velimus insingere prioribus illis, atque antiquissimis seculis, quod inventis fragibus glandes spreveris? &c. --- Itaque cum nobis intenditis aversionem ex Religione priorum, causam convenit ut inspicatis, non factum, nec quid reliquerimus opponere, sed sequuti quid simus potissimum cunctari, &c. Attamen vix ulla criminatione frequentius usi sunt inter se disceptantes Veteres & Recentiores Christiani, ita ut exemplis minime indigeamus.

15. Duodecimo loco, non levis invidia conflatur sententiæ, objectione paucitatis eorum qui eam tuentur, multitudinis verò oppugnantium. Ferè enim pertinaces, aut superbi videntur, qui pauci plurimorum suffragus audent obfistere. Quo factum ut non rarè viri eruditi coacti sint scriptis eam opinionem oppugnare, quæ penes multitudinem veritatem esse statuit. Ac sanè si hæc valuisset opinio, veteres Judæi, qui à reliquo humano genere differtiebant, potuissent jure damnari; nec immeritò Christiana Religio ab initio fuisset rejecta. Digna est lectu, hanc in rem, Athanasii dissertatio *αὐτῶν τῶν πλῆθους μὲν κεινοῦς τῶ ἀλλοθίων*, adversus eos qui *διjudικαὶν* veritatem ex sola multitudine; quæ videtur eo tempore scripta, quo suffragiorum numero superiorum erat Ariani. In ea pulchrè Athanasius: *δειξάτω μοι κάλλος ἀληθείας, καὶ σύντομος λόγος ἢ πειθῶ. πλῆθος δὲ χωρὶς δεικνύειν ἀδυνατεῖ, φθόνου μὲν ἰκανὸν, πείρου ἢ ἰθαυμάς*: ostendat vobis pulcritudinem veritatis, & erit compendiaria ac subita persuasio. Multitudo autem

rem, sine demonstrationibus; comprobans apta quidem est ad terrendum, sed nequaquam ad persuadendum. Subjiciam & verba, quibus eam disputationem claudit, quoniam ad hoc nostrum negotium multum faciunt: *πλῆθος τῶν ἰερέων κεινοῦς ἰδέσθας, ἔδειξας δὲ δυνάμειν ἰσχυράν, ὅπου ἢ πλείους τῶν καλῶν, τοῦτων μείζων ἢ συμφέρων*: multitudine mendacium roboras? Mali magnitudinem ostendisti. Quod enim plures malo sunt impliciti, ed major est calamitas. Res est clara, nec eò secius Theologi; quoties possunt, multitudinem, ad confirmandam causam suam & infamandos adversarios, adducunt. Audi Hieronymum *Vigilantio*, multitudinem aliter sentientium, gravem invidiam creantem: *OMNES Episcopi non solum sacrilegi, sed & satani judicandi, qui rem vilissimam, & cineres dissolutos in serico & vase aureo portaverunt. Sulti OMNIUM Ecclesiarum populi, qui occurrerunt reliquiis.*

16. Decimo tertio loco, invidia concitatur, non modo re ipsa, aut iis quæ aliquam adfinitatem cum ea habent, sed & alienis multis rebus, quæ tractantur, permittis; quia apta sunt ad excitandum odium. Nolebat *Vigilantius* pervigilia esse ad Martyrum sepulcra, sed non omnia pervigilia contendebat abolenda. Attamen Hieronymus ei invidiam facit, quasi de pervigilio etiam Paschatis, quod in honorem Christi dudum celebrabatur, iis inter eos fuisset. Si ideo, inquit, pernoctationes existimas respondendas, ne sæpe videamur Pascha celebrare, & non sollempnes post annum exercere vigiliis. --- Quod semel fecisse bonum est non potest malum esse, si frequenter fiat; aut si aliqua culpa vitanda est; non ex

Tomus I. M eo

eo quòd saepe, sed ex eo quòd aliquando culpabile est. Non vigilemus itaque diebus Pasche, ne expectata diu adulterorum desideria compleantur, ne occasionem peccandi uxor inveniat, ne maritali non possit recludi clave. Ardentius appetitur, quidquid est varius. Atqui non agebatur de uno aut altero pervigilio intra annum, atque in honorem Christi celebrato; sed de honoribus nimirum Martyrum, & de æquo frequentioribus pernoctationibus, quæ facillimam peccandi occasionem præbebant. Nam illo ævo recludebantur omnia antiqua sepulcra, ut eruerentur reliquæ sanctorum virorum, & fortasse etiam aliorum quorumvis, aut commentitiorum Martyrum, quorum numerus quotidie, ex Sacerdotum somniis, quæ revelationes vocabant, augebatur. In una urbe, imò verò in una Ecclesia, plures erant reliquæ Sanctorum aut Martyrum, pluraque ad eò intra annum pervigilia; nam singulis sua consecrabantur, nocte ejus diei, quo mortui esse dicebantur. Quid faciat doctrinam *Vigilantiæ*, quod ei exprobrat Hieronymus hisce verbis? *In hac Provincia, cum subitus terræ motus, noctis medio, omnes de somno excitasset, tu prudentissimus & sapientissimus moralium nudus orabas, & referebas nobis Adam & Evam de Paradiso &c.* Sit hoc verum, quod tamen ad credere Hieronymo non licet, an minus firmæ erant *Vigilantiæ* rationes? Nihil frequentius hodie occurrit, in nonnullorum Scriptis, quàm ejusmodi fraus, quæ aliena miscentur controversiis, non ut quidquam probetur quod vocetur in dubium; sed ut infametur adversarius, utque hominis infamati rationes omnes leves videantur, imò ne forte quidem audiantur.

17. De-

17. Decimo quarto loco, cum multa fiant in vita, quæ per se nec bona sunt, nec mala, & possunt tamen in deteriorem partem accipi, ac interpretationibus malignis premi; invidia artifices in adversariis talia avidissimè arripiunt, atque in ea omnibus eloquentiæ suæ velis invehuntur. Inter esse convivio, si in eo te modestè geras, ut laudi non habetur, sic nec vitio verti potest. Durius vivere, nisi fiat de certis ac laudabilibus per se causis, nullam meretur laudem; sed nec vituperari potest, nisi malum in finem fiat. Attamen Pharisæi prius in Christo, posterus in Joanne Baptista invidiosè carpebant. *Venerat enim Joannes; nec edens, nec bibens, & aiebant: demonium habet. Venerat filius hominis & edens & bibens, & dicebant: ecce homo edax & vini potor, publicanorum & peccatorum amicus.* Matth. XI, 18, 19. Christiani tempore persecutionum, noctu cogebantur convenire, quod potuit castè fieri, atque ex legibus Christianæ sanctimonie debuit; propterea tamen infamabantur, quasi nefandis libidinibus, extinctis lucernis, operam darent; quod constabat aliquando factum, in nocturnis Bacchi sacris, ut ipsi Ethnici testantur, qua de re consulatur Livius Lib. XXXIX, c. 13. & Senatus-consultum quod etiamnum ea de re extat. Hinc Christianorum adversarii occasionem arripiabant infamandorum innocentissimorum hominum. *Dicimus, inquit, Tertullianus Apol. c. VII. sceleratissimi de sacramento infanticidii, & pabulo inde, & post convivium incesto, quod evertores luminum canes, lenones, scilicet, tenebrarum & libidinum impiarum inverecundiæ procreent.* Ethnico Oratori, apud Minutium Felicem, dicuntur idèò

M 2

Chri-

Christiani plebs profana conjurationis, quæ nocturnis congregationibus, & jejuniis sollempnibus & inhumanis cibis, non sacro quodam, sed piaculo fæderantur, latebrosa & lucifugax natio, in publico muta, in angulis garrula. Ita se gerebat Judæi atque Ethnici in Christianis; sed & Christiani inter se, mutata personâ, sæpe iidem malis artibus usi sunt, ut aduersariis suis invidiam crearent. Jam à multis sæculis, stata jejunia & virginitas ita laudantur, quæ per se indifferentia sunt, nisi cum ceteris virtutibus Christianis jungantur; quasi illis Deo gratiores fierent homines. Ausus erat *Vigilantius* eam opinionem, vanam profectò, & plenam supercilio ascetico, caligare. Illico ab *Hieronymo*, quasi homo Veneri ac gula deditus, inuidiosissime traductus est: quemadmodum paria ab eodem, eadem de caula, passus jam erat *Jovinianus*. Exortus est, inquit, *Vigilantius*, seu potius *Dormitantius*, qui immundo spiritu pugnet contra Christi spiritum; --- dicit esse --- continentiam heresim, pudicitiam libidinis seminarium. Paulò post: in isto, inquit, *Joviniani* mens prava surrexit. --- Ille *Romane* Ecclesie auctoritate damnatus, inter phalides aves & carnes suillas, non tam emisit spiritum, quam eructavit. Ille casu *Calagurritanus*, & in peruersum, propter nomen viculi, mutus *Quintilianus*, miscet aquam vino, & de artificio pristino suæ venenæ perfidiæ Catholicæ fidei sociare conatur, impugnare virginitatem, odisse pudicitiam, in convivio secularium, contra sanctorum jejunia, proclamare; dum inter phalidas philosophatur, & ad placentas liguriens Psalmorum modulatione mulcetur. Talia & acerbiora etiam, contra *Jovinianum*, acerrimus

mus conviciator effundit. Similem comœdiam, an tragediam? vidit sæculum præteritum, à Christo nato decimum sextum; cum castissimi & summæ sobrietatis viri quasi mulierosi atque heluones traducerentur, à patronis virginitatis & jejuniorum, nihilo propterea melioribus, ut norunt omnes qui ab illis histerionibus sibi imponi non patiuntur. De re ipsa hinc non agimus, sed quod multorum sæculorum experientiâ notum est, quasi comperit adsumere apud homines peritos nos posse putamus.

11. *Decimo quinto loco*, invidia ingens sæpe conflata est innocentibus, dum accusati sunt apud eos qui de re, ejus insimulabantur, minime judicare poterant. Demagogi imperitam plebem facillimè commovent specie pietatis, & zeli, ita ut eos quasi sceleratos habeat, nec velint amplius audire, quos peritiores sine dubio absolvent. Deinde, quia sine periculo commotæ semel plebi adveri fari non licet, ipsi doctiores, ignaviâ ac timiditate, simulato; & nisi populis favisset *Aristophani*, numquam fortè fuisset damnatus. Sed cum liberent Populus Atheniensis impudentissima Comici mendacia audisset, & quasi impium haberet Socratem; vix eum *Areopagitæ* absolvere poterunt. Revocat hoc mihi in memoriam prudens responsum *Stilponis* Philosophi, *quem cum rogasset *Crates*, an dii adorationibus & votis gau-

derent? *Noli me*, inquit, *fatue*, in via de hisce rogare, sed solum ac seorsum. Invidiam plebis, nimiram, metuebat, quam sibi etiam conciliavit, vero de Pallade iudicio; & quam amoliri à se non potuit, ne Areopagitis quidem iudicibus. Res apud *Diogenem Laërtium* legatur. *Hieronymus* nimis callidus erat Orator, quam ut omitteret hanc artem, *Vigilantium* infamaturus. Ejus rei argumenta aliud agentes adtulimus, nec ulla rationationes habet, nisi ad captum populi adcommodatas. Quin & eam iudicem simul & vindicem suæ sententiæ facit, ubi ex *Vigilantium* dogmate sequi contendit, ut sint *stulti omnium Ecclesiarum populi, qui occurrerant sanctis reliquiis* (Samuelis Prophetæ) & tantâ lætitiâ, quasi presentem viventemque Prophetam cernebant, susceperant, ut de *Palestina usque Calchedonem* iungerentur populorum examina. Quin & ipse se mulierculis conjungit, ut eas in *Vigilantium* incendat. *Rideas*, inquit, *forsitan & muliercularum deliramenta subsannes*. Non erubescit earum fidem, quæ primæ viderunt *Dominum resurgentem*. --- *Tu ructato cum seculi hominibus, ego jejanabo cum feminis*. Quis dubitet quin homines plebes & mulierculæ, hisce auditis, *Vigilantium*, si se se forte objecisset, lapidibus obruissent? Sic & hodie passim è suggestu difficillimæ controversiæ Theologicæ, quas ne ipsi quidem Demagogi satis intelligunt, tractantur coram plebe; & tanta apud eam adversariis conflat invidia, ut parata sit eos lacertare, si Magistratus permitterent.

19. *Decimo sexto loco*, invidia innocentibus movetur, dum infamantur quasi perturbatores publicæ tranquillitatis; quòd ignota Veritas, si sit

alicujus momenti, vix sine animorum motu, intronitti in Republicam possit; quamvis qui eam veritatem tuentur omnia Republicæ jura sancta atque inviolata esse velint, neque ea vel minimùm labefactare tentent. Sacerdotes publici cum Judæorum, tum Ethnorum; quorum intererat Religiones atque opiniones receptas nequaquam immutari; Christum, ejusque discipulos dictabant res novas moliri. Eos accusabant non modò læsæ Majestatis Divinæ, sed & spretorum Magistratum & Principum, violatarumque sanctissimarum Legum; quibus, injussu Magistratum, quidquam in Religione mutari vetabatur. Hanc Pharisei & Sacerdotes Ethnici prætexebant criminationibus suis speciem, quæ minus acutos facere fallere poterat, & summis Potestatis Christianos invisos reddebat. Nihil enim pronioribus animis excipitur ab iis, qui summæ rerum præsent, quàm quod facit ad amplificandam, tuendamque eorum auctoritatem; nullis magis succentent, quàm iis qui vel minimùm eam tentare velle videntur; quòd judicantur omnes facere qui, illis inconfultis, in societate aliquid mutare, legibus sancitum, adgrediuntur, ut qui nova de Religione dogmata proferunt. Itaque callidi homines, quorum interest errores nequaquam emendari, credulitati Magistratum & Principum insidiantur; nec difficulter persuadent quod volunt, quia ipsis utilia adferre videntur. Ideòque hanc calumniam diligentissimè adgressi sunt olim confutare Religionis Christianæ patroni, ut vel ex Apologetico *Tertulliani* liquet, Cap. XXVIII. & sequq. Periculosissimæ erant hac in re insidiæ calumniatorum, qui non unâ arte invisos Christianos sum-

mis potestatibus faciebant. Jubebant eos non modo per Deos Romanorum jurare, aut iis sacra facere, quod in recusantes satis acriter vindictum fortè non esset; sed per genios *Cæsarum* & pro eorum salute thus in accensam aram conjicere. Negantes Christianos continuò reos Majestatis agebant, apud Principes; si quidem, ut inquit *Tertullianus*, majore formidine & callidore timiditate *Cæsarem* observabant, quam ipsum de *Olympo Jovem*.

20. Non eodem modo, si objectiones seditio-num exceperis, Christiani, sub Christianis Principibus, movent invidiam Christianis; sed alio non minus exitiali. Qui dissentiunt à summa potestate, in Religionis negotio, illi infamantur, quasi eam stultitiæ aut impietatis damnarent. Eo tulo, & quidem valido brachio contorto, petitus est ab *Hieronymo Vigilantius*, cujus opinionem de reliquiis Sanctorum non colendis, invidiosissimis hinc consecrariis premit: Ergo sacrilegus fuit *Constantinus Imperator*, qui sanctas reliquias *Andree*, *Luce* & *Timothei* transtulit *Constantinopolin*, apud quas *Dæmones* rugiunt --- Sacrilegus dicendus est & nunc *Augustus Arcadius*, qui ossa beati *Samuelis*, longo post tempore, de *Judea* transtulit in *Thraciam*. Postumus Imperatoribus subjicere Episcopos, quorum in ejusmodi rebus, aut suppar, aut superior etiam fuit auctoritas, etenim Magistratum sacrosanctum in Ecclesia Christiana gerere existimabantur; quos ita in *Vigilantium* incendit *Hieronymus*: Malè facit ergo *Romanus Episcopus*, qui super mortuorum hominum *Petri* & *Pauli*, secundum nos ossa veneranda, secundum te vilem pulvisculum, offert *Do-*

mino

mino sacrificia, & tumulos eorum *Christi* arbitratur altaria. Et non solum unius urbis, sed totius orbis errant Episcopi, qui capponem *Vigilantium* contemnentes, ingrediuntur basilicas mortuorum. Non ita pridem similia, apud excultissimam *Europæ* gentem, audita sunt; cum quærent Sacerdotes ab iis, qui à Rege in sacris dissentiebant, num exillimarent Regem, Religionis suæ causâ; æternis suppliciis addictum iri? Si affirmarent, rei læsæ Majestatis habebantur; si negarent, quærebantur cur ab ea Religione abhorrerent, in qua fatebantur homines æternam salutem consequi. Hoc quoque illis perpetuò occinebatur, æquum esse eos Religionem Regis sequi, nisi vellent rebelles haberi; nec quidquam fuit periculosus ejusmodi argumentis, quamquam futilibus; quia sine gravissima invidia eorum futilitas ostendi non poterat.

21. Hæ sunt potissimæ artes, quibus invidia movetur, quas & latius diducere & multò pluribus exemplis illustrare facile potuissimus; verum hæc cordatoribus satis erunt, pravis verò ingeniis nihil posset satis esse. Pauca tamen adjiciam de fœditate invidiæ, bonis viris malis artibus creatæ, de quæ ea curanda, aut, si curari nequeat, vincenda. Summus Orator, cum *A. Cluentium* defenderet, & invidiam falsam quidem illam, sed maximam tollere adgrederetur, exordio utitur, quod nonnihil immutatum meum facere, cum bona *Lectoris* venia, me posse exillimo. Equidem cum apud animum meum reputo quàm frequenter à *Theologis* invidia mota sit & moveatur, quò me vertam nescio. Negem fuisse antiquorum illum morem, aut recentiorum? Negem il-

M s

lam.

lam rem agitatum in concionibus, jactatam in circulis, ulurpatam in Synodis? Evellam ex animis hominum tantam opinionem, tam penitus insitam, tam vetustam? Non est nostri ingenii, at et auxilii bonorum omnium, innocentiae, in calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma, atque in communi incendio subvenire. Etenim sicut, alios apud populos, parum firmitati & parum virium Veritas habet: sic apud eos, qui solam Christi & Apostolorum auctoritatem sequi se velle profitentur, falsa invidia imbecilla esse debet. Dominetur apud barbaros, aut supersticiosos; jaceat in verè Christianorum judiciis. Valeat in opinionibus ac sermonibus imperitorum; ab ingenis prudentium repudietur. Vehementes habeat repentinos impetus; spatio interposito, & causa cognita confutescat. Denique illa definitio judiciorum æquorum, quae nobis à Christo & Apostolis tradita est, retineatur; ut in judiciis & sine invidia culpa damnetur, & sine culpa invidia ponatur. Quamobrem à Lectoribus meis hæc postulo; primum, id quod æquissimum est, ut ne quid huc præjudicati adferant; etenim non modo auctoritatem, sed & nomen judicium amittimus, nisi ex ipsis causis judicemus; ac si ad causas, nondum cognitatas, judicia jam facta adferamus. Deinde, si quam opinionem jam suis mentibus comprehenderunt, si eam ratio convellat, si res ipsa labefactabit, si denique Veritas extorquebit, ne repugnent; eamque animis suis, aut libentibus, aut æquis remittant.

22. Veritate & caritate Christianis nihil debet esse antiquius, eorumque omnium animis insculptum sit oportet divinum hocce monitum,

ΑΑΗ.

ΑΑΗΘΕΥΕΙΝ ΕΝ ΑΓΑΠΗ; *veritatem unam cum caritate consecrari.* Hoc autem nullo modo fieri potest, si ex invidia judicia de alienis sententiis feramus, odiūque pro firmis rationibus, eis reponamus. Nemo non fateatur ejusmodi adfectu homines ad retegendam Veritatem minime adjuvari; sed quia quilibet putat sibi sat notam ac perspicuam esse Veritatem, alios verò in errore versari; age, ostendamus creare invidiam non esse ejus qui Veritatem tuetur, neque ejusmodi artibus errorem rectè propulsari. An odium acutiores nos reddit, ad intelligendam alienam sententiam, ut eam accuratius confutare possimus? Minime gentium. Imò contrà, animo irà æstuanti nebulam objicit, quā sit ut minime adsequamur quod adversarii dicunt; atque impatientiam audiendi tantam injicit, ut vix eorum rationes sibi paucis exponi patiat; nedum ut magna volumina sustineat expendere, quod tamen interdum necesse esset, ut mendacium probè confutaretur. An odium firmiora argumenta in adversarios suggerit? Imò verò ita occæcat animum, ut levissima, & quæ à sedatis hominibus ridentur, gravissima habeantur. Odio atque irà peritio stipulæ in trabes mutantur, muscæ in camelos. An utroque illo affectu præcedit Veritatem melius defendunt, aut errantibus amabiliter reddunt, quam si animo sedato rem adgrederentur? Contrà neque satis sciunt quid dicant & imprudentiā suā latius nudum adversariis ferendum præbent, ac Veritatem infamant, quam armis mendacii defensionem volunt. Inimici sunt Veritati illi adfectus, amici mendacio; quod eo

M 6

fatelet

fatellitio cinctum plerumque prodit, atque ex eo à multis agnoscitur. Itaque pro Veritate mendacium sibi proponi putant, qui illum nonnisi odio atque irâ stipatam vident. Pulcrè Tertullianus, initio sermè Apologetici, questus Christianam Religionem inauditam damnari ab Ethnicis; *hanc*, inquit, *primam causam apud vos collocamus iniquitatis ODI, erga nomen Christianorum. Quam iniquitatem idem titulus & onerat & revincit, quod videtur excusare, ignorantia, scilicet. Quid enim iniquius, quam ut oderint homines quod ignorant, etiamsi res meretur odium? Tunc enim meretur, cum cognoscitur an mereatur. Vacante autem meriti notitiâ, unde odii iustitia defenditur, quæ non de euentu, sed de conscientia probanda est? Ponomus Hieronymum verum defendisse contra Vigilantium (quod non pauci hodie ex Christianis contendunt, nos non putamus) an illâ ratione creandâ illi invidiæ, apud æquos iudices, causâ suâ profuit? An sententiâ adversarii falsitatem, accuratâ ejus explicatione, in clariore luce collocavit? An argumenta firmitiora, quibus sententiam ipsè suam tueretur, aut dogma Vigilantii confoderet, invenit? Tantùm abest, ut eorum quidquam sit adsequutus, ut contrâ nimio affectu suspectum se Lectori- bus fecerit, credibilem adversarii sententiam reddiderit, & puerilia argumenta pro demonstrationibus inaniter vendidit. Plura exempla antea protulimus, quibus tamen hîc unum adjiciemus. Objecebat Vigilantium sanctorum animos non posse audire preces, quibus ubique invocantur. Quid ad hæc adversarius? *Si*, inquit,*

agnus

agnus ubique; ergo & hi, qui cum agno sunt, ubique esse credendi sunt. Tales ratiocinationes ira & odium, acutis ceteroqui viris, subjiciunt; quas sedati ingenii homines vix fabricantibus condonarint. Sed legantur ejus in *Jovinianum & Vigilantium* scripta, & plus satis exemplorum suppetet.

23. Caritatem, quam Ethnici φιλαδέφειαν & humanitatem vocabant, odio violari qui non senserit, is helleboro non ratiocinationibus indigebit. Itaque homines callidi, qui invidiam movent iis, pro quibus Christus mortuus est, negant se odio laborare, hunc suum adfectum sanctiore velant nomine, & Zelum vocitant. Crudelitatem, quâ insectantur eos, quos in errore versari aiunt, pietatem esse dicunt; pro illa definitione *Hieronymi*, jam à nobis prolata: *non est crudelitas pro Deo, sed pietas.* Sed ut alia omittam, ad quæ digredi institutum meum me non patitur, quæro an non possint mendacium confutare rationibus solis, absque ulla invidiâ, aut zeli, si ita loqui velint, mistura? Si possint, quidni faciunt, cum sine dubio Veritate dignior futura ea sit confutatio, quem admodum ostendimus, imò & efficacior apud errantes? Si nequeant, patientur eos credere id fieri ex arcana conscientia infirmitatis causâ, quæ tantis affectibus occultatur, quâ ratione non potest defendi. Si quid firmum habuisset *Hieronymus*, tot convicia in *Vigilantium* non profudisset. Humanitas ipsa, quæ omnes complecti debemus, nos jubet eorum ingeniis ita orationem adtemperare, ut eos ab errore revocemus; non conviciis obrue- re, non invisos omnibus, quatenus licet, redde- re, ut eos offendamus. Humanum, imò verò

M 7

ho-

hominem, se dicere nequit, qui in sui similem, sub zeli specie, ita debacchatur, ut capitales hostes acrius non possint. Pium, aut Dei timentem se esse frustra jactarit, qui maximum Evangelii præceptum, quo jubemur nos invicem amare, tam protervè conculcat. Nam ex amore proximi nasci consolationem gravissimam invidiæ si quis dixerit, non nisi apud infanos fidem inveniet.

24. Quæ cum ita sint, videtur turpissimus ille adfectus posse curari, si viri boni & eruditi, conjunctis operis, illum ubique adlatis, aliisque similibus rationibus adgrediantur, nec desinant eas repetere donec profecisse se intelligant. Sed & docendum qui homines probi, & Veritatis amantes, qui invidiæ premuntur, possint eam vincere. Duplex est ad eam victoriam via; sed utraque magno animo est ineunda, & ad finem usque constanti tenenda. In utraque, hoc primum studendum Veritatis, etiam oppressæ, amanti; ut animo agitet contraria omnia iis, quæ ab invidiâ concitatoribus fieri solent; quæ singillatim non exponam, cum ex rationibus constandæ invidiæ, à me ante memoratis, facillè intelligi possint. Si velit adversariis reponere, (quæ altera est viarum quas dixi) necesse est id faciat cum summa prudentia, ne verbulum proferat, quod cum aliqua veri specie in deteriorem partem accipiatur. Christo non semel insidiosis interrogationibus invidiam facere conati sunt Judæi, quos ille prudentissimis responsis elusit. Cum eorum contumaciam castigasset, & penas, nisi resipiscerent, daturam significasset, observantes eum miserunt insidiatores, qui se justos simulabant, ut caperent eum in sermone, & traderent imperio ac potestati Præsidis. Qui interro-

gave-

gaverunt eum dicentes: Magister, scimus te rectè dicere & docere, nec accipere personam, sed viam Dei in veritate docere. Licetne nobis dare tributum Cæsari, annon? Animadvertens verò illorum dolum, dixit eis: quid me tentatis? ostendite mihi denarium. Cujus habet imaginem & inscriptionem? Respondentes dixerunt: Cæsaris. Ille autem respondit iis: reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Luc. XX, 20. Sic frustra conati invidiam facere aut apud Præsidem Romanum, si negaret esse solvendum tributum; aut apud Judæorum Zelotas, si adfirmaret; sapientissimo responso, repressi abierunt. Addam & hominis Ethnici insigne exemplum declinatae, dexteritate ingenii, invidiæ; quæ aliquin oppressus fuisset, si ab adfectu vel minimum transverberatum agi se passus esset. Is est Plinius junior, qui ita rem narrat Epist. V. Lib. I. Aderam Arrionilla Timonis uxori, rogatus Aruleni Rustici. Regulus contra. Nitebamur nos, in parte cæsus, sententiâ Vestii Modesti, optimi viri. Is tunc in exsilio erat, à Domitiano relegatus. Ecce tibi Regulus: Quæro, inquit, Secunde, quid de Modesto sentias? Vides quod periculum, si respondissem, bene; quod flagitium, si male. Non possum dicere aliud tunc mihi, quam Deos, adfuisse. Respondebo, inquam, quid sentiam, si de hoc Centumviri judicaturi sunt. Rursus ille: quæro quid de Modesto sentias. Iterum ego: solebant testes in reos, non in damnatos interrogari. Tertio ille: Non jam quid de Modesto, sed quid de pietate Modesti sentias quæro. Quæris, inquam, quid sentiam? At ego ne interrogare quidem fas puto, de quo pronunciatum est. Conticuit, me laus & gratu-

latis

latio sequuta est; quod nec famam meam aliquo responso, utili fortasse, inonesto tamen leseram; nec me laqueis tam insidiosae interrogationis involveram.

25. Si ita invidiam superare non liceat, at alteravia est, quâ coerceri possit; nimirum, prudenti silentio, non quo Veritas opportuno tempore dissimuletur, sed quo conviciis, contumeliosisque dictis nihil reponatur. Defendenda est modeste ac fortiter veritas, sed præmittenda omnia ejus adversariorum acerbè dicta, aut facta; ita ut liquidd appareat hominibus quidem parci, mendacio verò æternum bellum indici. Certè qui levissimis rationibus pondus addere se putant, conviciis, & creatione invidiæ, ii nullo digni sunt alio responso. Visne probare infirmas esse illorum ratiocinationes? Contrariam veritatem perspicuè exponito, & validis argumentis firmato. Visne ostendere hominum nequitiam? Aliter planè vivito ac loquere, quàm illi solent. Tuæ te virtus, & virtute digni sermones simul tuebuntur, & vitia adversariorum patefacient, ac venenata dicta confutabunt; quamvis ita te geras, & ita loquaris, quâsi nullos unquam adversarios habuisses.

FINIS.

ONTO-

ONTOLOGIA,

SIVE

DE ENTE,

IN GENERE.

ONTOLOGIA,

Sive

DE ENTE,

IN GENERE.

PRÆFATIO.

De Natura & Usu Ontologie.

1. **U**T de rebus omnibus cogitare ac loqui ordine possimus, & reperta nostra, aut aliis ignorata iis tradere, & vicissim ipsi ab aliis doceri; universales ideas, & generalia nomina, ad quæ referamus Entia omnia, secundum ea quæ iis inter se communia, aut discrepantia sunt, habemus necesse est. Exempli causa, cum cogitamus de rebus, quæ *Spirituales* vocantur, ad certam quamdam Entium classem oportet eas referamus; nec respondere possumus, cum rogatur nostra de earum natura sententia, nisi utamur nomine generali, qualia sunt *Entis*, aut *Substantiæ*; ut si dicamus esse *Entia cogitatione prædita*, aut *Substantias cogitantes*.

2. Hinc Philosophi Disciplinam, quæ generalia de omnibus Entibus Axiomata traderet, sibi

sibi inveniendam esse existimant; ut & cogitationibus ordinem præscriberent, & sermoni necessaria vocabula suppeditarent. Eam scientiam *Aristoteles* *ἡ ἀνωτέρω* tradidisse dicitur, unde nomen *Metaphysicæ*, apud Scholasticos, nata est. Alii *ἡ ἀνωτέρω* *trans*, seu *supra Physicam*, quasi, nempe, scientiam supra contemplationem corporum positam interpretantur. At undecumque id nominis duxerit, scire nostrâ parum interest; atque, ut omnem circa nomen quæstionem vitaremus, eam Disciplinam *Ontologiam*, id est, *ἐπιστήμη ἀπὸ τοῦ ὄντος* *Scientiam de Ente* vocavimus.

3. Attamen hoc nomen, ut hoc obiter moneamus, optimè cum ipsa, quam tradit *Aristoteles*, hujus scientiæ definitione consentit. * *Ἔστι*, inquit, *ἐπιστήμη τις ἢ θεωρία ὄντος, ἢ ὄντος, καὶ τὰ τούτου ὑπερβαίνουσα καὶ ἀπὸ τοῦ ὄντος*: est scientia que contemplatur *Ens*, quatenus *Ens*, & que ei insunt per se. Paullò tamen clarius *Ontologiam* definire malimus: *Scientiam de Ente in genere, ejusque proprietatibus*.

4. Hinc objectum hujus Disciplinæ esse *Ens* in genere intelligimus. Hujus autem idea animo observatur nostro, cum abstractione cogitamus, de iis quæ videmus esse communia omnibus Naturis nobis notis; inter quæ illud occurrit quòd *sunt*, aut esse *possunt*. In hanc enim proprietatem cum animi aciem, omiſsa aliarum omnium contemplatione, intendimus, tum demum Entis in genere ideam contemplamur.

* *Metaphys. Lib. III. c. 1.*

5. Igitur tota hæc Disciplina circa ideas Abstractas versatur; unde intelligere est certissima esse posse, quæ hinc traduntur, quandoquidem de ideis penitus nobis notis agimus. Hic nec quid sit in Naturis singularibus, nec causas ullius peculiaris effectus docemus. Contemplamur tantum ideas nostras, deque iis solis judicium ferimus. Itaque si modò nihil adfirmemus, nisi quod videmus in ideis nostris, quæ cautio adtentis difficilis sanè non est, extra omne erroris periculum sumus.

6. Tum nos in erroris aleam conjicimus; cum abstractas ideas singularibus Naturis, extra nos existentibus, aptamus; seu cum esse in singulari Natura quidpiam, quod ideæ nostræ abstractæ simile est, judicamus. Etenim facile accidit ut in ejusmodi opinionem incidamus, licet judicii ferendi nulla sit legitima ratio; iis de causis quas in Logica memoravimus, ubi de occasionibus erroris egimus. At rarius de solis nostris ideis agentes, id nos in iis videre adfirmamus, quod non videmus. Itaque *Metaphysica*, seu *Ontologia*, certissima continet Principia, nec iis facile abutimur.

7. Fines hocce, in hæc Disciplina, adsequi nitimur. I. Ut positis indubitatè Axiomatibus, quæ omnibus ideis nostris conveniunt, inde subsidia cum ad inventionem veri, tum ad vitandum errorem, habeamus. II. Ut in certas classes omnia Entia, ad vitandam in cogitando confusionem, digeramus. III. Ut nomina generalia, quæ possint tribui Naturis omnibus, quibus est aliquid commune, inveniamus. Atque hos duos postremos fines initio adtigimus; sed

sed & hosce & primum exemplis aliquot illustrare, hoc in loco, non erit inutile.

8. Ontologia nos docet, exempli causâ, quid sit quod *impossibile* vocatur; nempe, id impossibile dicimus, quod nullo modo intelligere possumus; seu cuius nullam ideam formamus, quamvis nitamur. Impossibile est intelligere *Nonnem sine declivitate*, ideoque fieri posse negamus; ut mons sit sine declivitate. Igitur si quis quidpiam se intelligere, aut credere dicat, cuius nullam prorsus ideam effingere nobis licet; id esse nobis persuadere nequit. Dicentibus esse humanum corpus unicum, quod tamen in pluribus locis est simul; reponimus nos non posse adfentiri, quod corpus unicum, & multiplex simul, capere nullâ ratione queamus. Contendimus id debere inter impossibilia referri, nosque ullum posse adfensum præbere Propositioni sensu carenti negamus. Eiusmodi Axiomata plurima suppeditat Ontologia, ex quibus, ad vitandum errorem, veritatè que inveniendam ac defendendam, non exigua subsidia ducimus.

9. Metaphysica docet omnia quæ intelligimus posse ad certas classes referri: esse omnia, exempli causâ, *substantiam, accidens, aut relationem*. Atque inde fit ut rei cuiusvis naturam investigantes ante omnia utrum sit Substantia, vel Accidens, vel Relatio queramus; quo invento, generales proprietates, quæ conveniunt ei Entium classi ad quam referretur, rei tribuimus. Exempli gratiâ, si queratur *quid sit Albor?* primum scire nos oportet Alborem non esse Substantiam, neque Relationem; quo posito, sequitur ut sit Accidens, ac pròinde ut de eo quod

de

de Accidentibus compertum est dicamus. Tum si quis Alborem se vidisse narret, qui nulli corpori albo inhæreret, sed per se esset; ex Axiomatibus positus, eum falli cognoscimus.

10. Denique constitutis generalibus ideis, rebusque omnibus notis in certas classes distributis, inveniuntur vocabula quibus idæ generales significantur; quæ sunt, ad præcipuos alios nostrarum cognitionum faciendos, planè necessaria. Exempli causâ, si ab homine de *Hippopotamo* loquente, ignarus significationis ejus vocis, quærat quid sit Hippopotamus? reponet *Animal amphibium, equo aliquatenus simile esse*. Utetur vocabulo *Animal*, quod est generalis & abstractæ idæ nomen, & quo auditò, is qui rogat quid sit Hippopotamus? ad quam speciem rerum, quod ea voce significatur, referendum sit intelligit. Atque hoc, in omnibus accuratis Definitionibus observatur, in quibus Genus proximum semper, secundum Dialecticorum Canones, exprimitur.

11. Hi sunt Ontologiæ usus, qui ex ipsa Disciplina natura manant. Addi potest alius accidentalis; nempe, ejus ope cognosci sensum loquutionum multarum Scholasticarum, & opinionos addisci, quas ignorare nunc non licet; quod per plura sæcula per totam Europam vigerint, & etiamnum hodie per maximam ejus partem defendantur. Imò ex hac Disciplina, plurima dogmata in ipsam irrepserunt Theologian Christianorum, quæ jam, sine aliqua Metaphysicæ cognitione, intelligi nequit.

12. Usibus Metaphysicæ memoratis, de abusibus haud pauciora dicere possemus; sed unum, qui, præ ceteris, plurimos errores peperit, adigisse

hic

hic satis erit. Diximus versari hanc Disciplinam circa ideas abstractas; hinc autem factum ut qui non satis cauti sunt in philosophando, dum animus abstractionibus ejusmodi nimium adfuecit, nihil putent esse in rebus ipsis, præter id quod in abstractis ideis vident; & quia sunt admodum perspicuæ, sibi distinctissimè rerum naturam nosse videantur. Exempli causâ, ideam abstractam *Animalis* claram formamus, cogitando de corpore, quod ita est dispositum, quocumque modo id se habeat, ut augeri, ali & moveri possit. Hoc animo versantes, nec ulterius in corporis illius intimam naturam inquirendi cupidi, ideam Animalis habemus nobis obversantem adæquatam; idea enim adæquata est, ad nos quod adinet, quæ nobis clarè obijcit quidquid in ea considerare volumus; licet ipsi rei, ex cujus occasione eam contemplamur, adæquata non sit. Existimantur autem Philosophi se perspicuè admodum intelligere naturam Animalium, quòd clarè ideam generalem & abstractam intuerentur, quâ in re summopere errarunt. Queritur enim quænam sit ea dispositio corporis, quâ fit ut animalia alantur, auferant, & moveantur; non qui sint dispositionis illius externi effectus.

13. Theologia & Philosophia Scholastica referunt definitionibus idearum abstractarum; quas definitiones Theologi & Philosophi cum definitionibus rerum ipsarum, unde ideæ abstractæ originem ducunt, perperam miscuerunt. Atque hic est maximus Metaphysicæ abusus, quo fit ut ideæ, quarum nulla exsunt Archetypa, & quæ à nobis pendunt, obrudant Theologi & Metaphysici discipulis suis, pro rebus ipsis; quas sibi perspicuissimas, errore illo delusi, existimant.

ON.

ONTOLOGIA.

CAPUT I.

De Ente, ejusque proprietatibus in genere.

I. efationis §. 4. quid sit *Ens* in genere, & quâ ratione fiat ut ejus idea nobis obversetur, diximus. Ea voce, latissimâ significatione, quidquid est aut esse potest, denotatur. Sed quia duplici ratione Entia esse intelliguntur, aut in se, nimirum, aut in aliis, etiam duplici modo *Ens* sumitur. Sunt Entia quæ per se sunt, ac sine aliis esse possunt; qualis est, exempli causâ, lapis. Sunt quæ in aliis sunt, nec seorsim possunt esse, ut rotunditas, quæ inest corpori rotundo. Atque hæc posteriora Entia magis propriè *modi Entium* dicuntur.

2. Præterea quedam alia, abstractione, à Metaphysicis intelliguntur, quæ neque sunt Entia, neque *Modi Entium*, neque tamen ut merum nihil animo concipiuntur. Ejusmodi sunt *Privationes*, *Denominationes externæ* seu *Relationes*, & *Entia rationis* omnia. Hæc enim neque existentiam habent propriam, neque aliis rebus insunt, neque dici propriè possunt merum nihil; quandoquidem notiones eorum formamus, & ideis variis adjuncta sunt.

Tomus I.

N

3. Pri-

3. *Privatio* est absentia attributi in subiecto, in quo esse solet & potest. Ita cum lapis, qui est in certum usum destinatus, desitutus est figurâ, quæ ei inesse deberet ac posset, dicitur Metaphysicis esse *privatio*ne illius figure adfectus. Distinguenda est autem *Privatio* à *Negatione*, prout hæc vox à Scholasticis usurpatur; nam *Negatio* est absentia attributi consuiam in subiecto, in quo neque solet, neque potest esse. Ita in lapide est *Negatio* intellectûs; quòd lapis neque intelligere soleat, neque possit. *Privationem* porrò, licet non sit *Ens*, neque *Modus Entis*, non considerari quasi merum nihil, inde liquere volunt, quòd qui adfirmat lapidem, exempli gratiâ, privatum esse certâ figurâ, aliquid ampliùs dicit, quàm si nihil adfirmaret, aut etiam diceret dumtaxat lapidem non intelligere; quia significat aliquid in lapide non esse, quod in eo esse posset. Itaque idea abstracta *Privationis*, aliquid *Menti* offert, quod non est merum nihil; neque tamen *Ens*, aut *modus Entis* dici potest.

4. *Denominatio externa*, est attributum rei, quod non est in subiecto cui adtribuitur, sed ad id pertinet seu refertur, quales sunt omnes *Relationes*. Cum res quæpiam dicitur pars alterius, vocula *pars* nihil significat quod sit per se, aut subiecto illi insit, cui id nominis tribuitur; neque tamen est signum, seu nomen meri nihili; hoc enim si esset, quicumque adfirmaret *brachium esse partem hominis*, nihilo plus diceret, quàm si adfirmaret *brachium esse plattocrat* hominis; quandoquidem vox *pars* nihil ampliùs quàm *plattocrat* significaret.

5. *Ens*

5. *Ens rationis* dicitur quidquid *Menti* obverfatur, quod nullum habet extra ideas nostras Archetypum, neque habere posse intelligitur, quales sunt ideae omnes abstractæ; ut, *Rotunditas* in genere, *Homo* in genere &c. Idea illæ non sunt imagines meri nihili, nam de nihilo nihil adfirmatur; quod *Menti* offerunt nulli inhereret subiecto, neque etiam seorsim existit; nullibi enim sunt *Rotunditas* & *Humanitas* in genere. Igitur cum neque sint *Entia*, neque *Entis Modi*, attramen merum nihil dici nequeunt.

6. Hæc sunt generalissimæ ideae *Entis*, *Modi*, & eorum quæ ad alterutrum nequeunt referri, de quibus multis agunt *Metaphysici*, nos vero plura non addemus; quoniam, ad veri investigationem, quæ solent hæc de re agitari inutilia fermè sunt. Hic tantùm præcipuas proprietates aut adfectiones *Entis*, de quibus sumus in sequentibus acturi, enumerabimus.

7. I. Omne *Ens* dicitur *Unum*, *Verum*, *Bonum*, quodam sensu *Metaphysicis* peculiari, quem postea indicabimus. Ad *Unitatem* pertinent quæ solent tradi de *Idemitate*, *Distinctione*, *Oppositione* & *Ordine*. II. Quod est aliquamdiu; id durare dicitur; quamobrem in *Ontologia* agitur de *Duratione*, ejusque speciebus. III. Est totum, aut pars alterius, ideòque *Metaphysica* totum & partes expendit. IV. Est *Causa* vel *Efectus*, ac proinde *Metaphysicis* contemplationem *Causæ*, & *Causati*, ut loquuntur, à se prætermitteri posse non putant. V. Cum *Entia* intelligentia agant propter *Finem*, & quidquid est corporei ab *Entibus* intelligentibus regatur, in *Ontologia* de variis *Intellim* speciebus agi solet.

N 2

VI. Cum

VI. Cùm omnia Entia considerari instar *Subiecti*, aut instar *Adjuncti*, queant, etiam hac de re aliquid hęc dici necesse est. VII. Quandoquidem quæcumque sunt, aut eveniunt, possunt ad has quatuor classes referri, *necessariorum* aut *contingentium*, *possibilium* aut *impossibilium*; committere non possunt Metaphysici, ut naturam idearum harum abstractarum non expandant. VIII. Eadem de causa, disputant de *Potentia* & *Actu*, quoniam nihil intelligimus, quod non sit aut *potentiâ*, aut *actu*. IX. De *Perfecto* & *imperfecto*, propterea etiam disceptant. X. De distributione Entium in varias classes, agunt. Atque hæc potissimum, in Ente in genere, considerari possunt, ideoque intrahęc continetur ea Disciplina, quam *Metaphysicam* vulgò vocant, nos *Ontologiam* diximus.

8. Metaphysici quidem ulterius eam porrigunt, cùm in ea de Deo, Angelis & Mente humana disputare etiam soleant. At limites, quos huic Discipline posuit Aristoteles, ut colligere est ex definitione *Præf. §. 3.* adlata, transgrediuntur. Quæ enim de Deo & Spiritibus creatis quæri solent ad Entis, in genere considerati, ideam non pertinent. Nos itaque is, ad aliam Philosophiæ partem rejectis, hęc abstinebimus; ne, dum quæstiones diverſi planè generis miscemus, dissimiles ideas confundamus, & perturbationem etiam in judiciis pariamus.

CAPUT II.

De Uno, Vero & Bono.

I. **M**etaphysicorum de *Uno, Vero & Bono* doctrina; quamvis & ingeniosa, & in plerisque vera; tam exigua est utilitatis, ut paucis eam tradidisse, *isagogus Veræ*, satis nobis futurum sit; nec per omnianimum quæstionum diverticula vagari, sine gravi temporis jactura, nos posse existimemus.

2. Omne Ens abstractè consideratum *unum*, hoc est, *indivisum in se, & distinctum ab omni alio dicitur*. Si, exempli causâ, triangulum contemplerur animo, ita id unicum comperimus, ut in duo triangula secari nequeat; servatâ, nempe, eadem proportionem ac magnitudine. Si plantam Mente consideremus, intelligimus eam ita non posse dividi in duas, ut una habeat dimidiam partem proprietatum, altera alteram, sine speciei mutatione.

3. Hoc autem pertinet tantùm ad ideas abstractas, adeoque ad cognitionem ipsarum rerum consequendam parum prodest. Hinc tantùm colligimus ideam unitatis & ideam multiplicis planè esse *ἀνεvάρτος*; quod omnes quidem sciunt, & profiterentur, nisi quidam Christiani, divinâ potentiâ, contrarium fieri contenderent, in humano corpore, quod unum & multiplex simul esse dicunt.

4. Unitas in *numericam*, & *specificam* seu *genericam* dividitur. Unitas numerica dicitur alicu-

ius singularis Entis, seu Individui, ut *Titii* & *Caji*, quorum uterque seorsim unus homo est. *Specifica* verò est eorum Entium, quæ unius speciei esse dicuntur. Ita natura omnium circum perfectorum dicitur esse *Una*, non quòd sit unica numero natura in omnibus circulis; effect enim unicus, in rerum universitate, individuus circulus; sed quia omnes circuli, quotquot sunt, & esse possunt, similibus planè proprietatibus sunt præditi.

5. Hæc distinctio Unitatis, licèt manifesta & facilis, tamen digna est quæ altè memoriæ mandetur, si velimus Veteres Philosophos intelligere, præsertim Platonicos; qui modò plures Deos, modò unicum Numen esse dicunt. Nimirum, existimabant *plures esse numero & essentia* (quod apud eos idem valet) *unicum verò specie*, in *Oratio quodam*; quòd, secundùm eos, omnium Deorum natura similem essentiam haberet, saltem Deorum quos *Noures*, *intelligibiles*, vocabant. * Multi postea, Platonici dogmatibus imbuti, eodem modo de Deo loquuti sunt; nec facillè ubique, utrum de unitate numerica, an de specifica loquantur, intelligas.

6. Hæc quoque, quæ dicuntur de unitate specifica, parum faciunt ad cognitionem rerum ipsarum, si intimam earum naturam spectemus. Quando enim plura individua unum esse specie dicimus, hoc tantùm volumus. 1. Certum numerum proprietatum, quæ in subiecto unà sunt, constituere id quod *speciem* vocamus. 2. Deinde in omnibus individuis, de quibus loquimur, eas unà esse proprietates. Verùm an

* Vide Plotini *Ennead. V. Lib. I.*

id

id subiectum ignotum, in quo proprietates illæ unà sunt, sit in omnibus planè simile, ignoramus.

7. Quod Unitatem hæcenus vocavimus, id interdum *Identitas* dicitur, & in eadem genera dividitur. Quia tamen res difficultate non caret, & interdum utilis est cognitui, mutato rei nomine, iterum de ea, ne omittà videatur Identitatis consideratio, aliquid dicemus. I. Dicitur ergo *idem*, *specie* & *numero*. Idem fluvius specie dicitur aqua, quæ hodie fluit, ac ea quæ heri fluebat, non numero; unde *Hæralitus*, nos in idem flumen bis descendere negabat; quamvis aquà transmissà, maneat idem fluminis nomen. II. Idem dicitur *formà*, atque idem *materiali*. Navis Thesei, quæ per aliquot sæcula refecta fuerat, eadem dicebatur, licèt ne tabula quidem ex iis quas Theseus unà compegerat superesset; quia similis, seu eadem servata fuerat forma. III. In superioribus exemplis, facilius res est, sed ubi de Animalì, aut Homine sermo est, impeditior videtur. Corpora eorum accessionibus & effluviis perpetuò mutantur, & tamen vulgò eadem dicuntur, contradicentibus licèt nonnullis Philosophis: *Nemo nostrum*, ait *Seneca*, Ep. LVIII. *idem est in senectute, qui fuit juvenis. Nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more. Si idem dicatur homo, quia eadem numero in eo remanet essentia Mentis, nulla habetur ratio corporis; adeoque quodcumque corpus Mens habeat, seu Euphorbi, seu Pythagoræ, idem erit homo. Idem homines resurgent, etiamsi diversa sit eorum corporis materia, imò & forma;*

N. 4

quan-

quandoquidem nulla discriminum juventutis ac senectutis ratio habetur. Sin verò eadem numero materia corporis postuletur, senex & juvenis non erit idem homo. Si eandem etiam numerum formam corporis velis, ut idem homo appelletur sit tantum cui inest, vix quoque senex & juvenis idem homo censentur; & post resurrectionem quidem manifestò diversi erunt. Hæc ad animum revocare eos oporteret, qui tam acriter, de *identitate corporum post resurrectionem*, disceptant.

8. Hisce Unitatis & Identitatis generibus variæ opponuntur Multiplicitates, de quibus Capite sequenti agemus. Hic quæ de duabus proprietatibus Entis, *Veritate & Bonitate*, dici solent, quia à Metaphysicis cum Unitate conjunguntur, trademus.

9. De *Veritate* non agimus, quæ ad Enunciationes, seu Judicia pertinet, de qua diximus in Logica P. 2. c. VII. & quæ sita est in convenientia Propositionum aut Judiciorum cum natura rerum. Metaphysici in sermone quotidiano plurima observarunt *vera* dici, quæ nullam tamen negationem aut adfirmationem continent. Ita subinde dicimus *verum* esse aurum, *verum* hominem, *verum* Deum, & similia. Hæ autem voces *verum aurum* &c. sine additione verbi substantivi, seu *copule*, nullam propositionem constituunt; sed significant metallum, cui insunt omnes proprietates, quæ in animo nostro essentiam constituunt ejus metalli, quod *aurum* vocamus. Hinc Metaphysici veritatem quamdam, quæ ad judicia rei pertinet, & quæ sita est in convenientia rei cum ejus definitione, com.

commenti sunt; unde hanc veritatem esse tantum conversionem alterius, quæ est convenientia definitionis cum re definita, liquet.

10. Hæc Veritas *nominalis*, altera verò *realis* dici potest, hæc de ratione. Observavimus in certo quodam subiecto, cui usum nomen quodpiam imposuit, quale est *aurum*, & esse proprietates quasdam. Hinc consecimus Canonem: Quodcumque metallum, in quo omnes illæ deprehendantur proprietates, *aurum*, &c. quidem *verum*; quodcumque verò, in quo non occurrunt omnes, sed quedam tantum, *falsum* aurum dictum iri. Ergo verum *aurum* est id cui convenit definitio nominis *auro*, prout id definimus; falsum cui non convenit. Non quaerimus an id, cui nomen auri negamus, sit substantia, anve habeat proprietates, quod quasi indubitatum ponimus; sed an habeat eas proprietates, quarum collectioni nomen *auro* tribuimus. Hinc colligere est veritatem hæc non pertinere ad intimam rerum cognitionem, sed tantum experientiâ nostrâ & verborum constitutioni usui niti.

11. *Bonum*, apud Metaphysicos, omne Enunciatum; quòd habeat quiddam id oportet habere, ut eum usum præset, ad quem à Creatore Entium omnium destinatum est. Quia autem, in operibus suis, falli nequit Creator, ideo omnia Entia bona, seu ei fini consequendo, propter quem ea creavit, apta sunt. Observandum probè est *bonitatem* hanc metaphysicam multum à *bonitate*, quæ *moralis* dicitur, differre. Bonitas moralis sita est in mansuetudine & benignitate, nec in aliis Creaturas, præter intel-

ligentes, cadit. Ab ea etiam Entia creata intelligentia deficere possunt, & plurima re ipsâ defecerunt. At metaphysica bonitas, ut in omnia Entia cadit: ita ab Entis natura, nisi ipsum Ens pereat, divelli nequit. Quando enim definit Ens habere, quod in suo genere id habere oportet, ut fini Creatoris respondeat, tum definit esse id quod fuit.

12. Hanc bonitatem nonnisi summam in plerisque Entibus cognoscere possumus, quia duo ut plurimum aut prorsus ignoramus, aut partim tantum (saltem singulorum Entium respectu) novimus. Primum ignotus nobis est, magna ex parte, finis propter quem Deus singula Entia creavit; seu quidquid sibi, creatione singulorum Entium, efficere proposuit, nescimus, aut non satis videmus. Secundum, ut plurimum quâ viâ ad eum finem perveniat nobis non constat; quia neque intimam substantiam Entium, neque omnes eorum proprietates notas habemus. His autem duobus ignoratis, aut confusè notis, bonitatem singulorum Entium nos fugere necesse est.

13. Itaque bonitas hæc metaphysica nihil est præter abstractam quamdam Ideam, obscuram & generalem; circa quam ii demum diu hærent, qui tempus in inanibus disquisitionibus absumere non verentur.

CAPUT III.

De Multiplicitate, Compositione, Distinctione, Oppositione & Ordine.

1. Hæc omnia Unitati ac Identitati opposita sunt, nec per se ad rerum cognitionem multum conducunt; aut ita omnibus nota sunt, ut Philosophi nihil præ ceteris hæc norint, nisi quibus nominibus Metaphysici res notissimas adpellarint. Ideoque in unum Caput compegimus, quæ plurimum materiam præbere solent.

2. Ut Unitas duplex, ita quoque Multiplicitas duplicis est generis. Multiplicitas enim est ubicumque plura possunt distingui, aut dividi; at quæ dividuntur, ut plura ejusdem speciei individua & ideæ, aut ut diversæ speciei ideæ & individua possunt considerari. Prior potest *Multiplicitas numerica*, posterior *specificæ*, aut *generis* dici.

3. Multiplicitas fundamentum est *Compositionis*, quæ in tres præcipuas dividitur species, *Realem*, *Rationalem* & *Modalem*. Realis est Compositio, quâ diversa Entia, ut Torum aliquod componant, conjuncta sunt. In corporea omnia realis cadit Compositio, quia constant partibus reverâ distinctis, & quæ seorsim esse possunt. Compositio rationalis est in iis rebus, in quibus plura concipimus, quorum quædam sunt ideæ abstractæ, quarum Archetypa nulla extra Rationem, seu Mentem nostram sunt.

Sic est compositio rationalis inter Ens & ejus Relationem, seu Denominationem externam. Cum *Ens creatum*, quatenus tale, contemplatur, oberfatur Menti nostræ idea rationaliter composita ex generalis idea Entis, & relatione, quæ inter rem creatam & Creatorem intercedit. Compositio *Modalis* est, quæ est inter rem & modum rei; ut quæ est inter corpus rotundum, & rotunditatem.

4. Compositioni admodum adfins est *Distinctio*, quæ, summatim, à Metaphysices Magistris dividi solet in duo genera: *Distinctionem*, nimirum, *ex natura rei*, & *Distinctionem Rationis*. Ut à posterioris explicatione initium faciamus, *Distinctio Rationis* fluit ab intellectu nostro, qui interdum unam eandemque rem aliter atque aliter apprehendit. Rursus hæc à Scholasticis in distinctionem *rationis ratiocinantis*, & *rationis ratiocinatæ*, subdividitur. Distinguuntur ratione ratiocinante variæ ideæ quæ sunt rei uni, cujus imagines sunt, æquæ adæquatæ. Ita ideæ, quibus respondent hæc duæ propositiones, eo pacto differunt: *Pallas est filia Jovis*, & *Minerva est filia Regis Deorum*. *Distinctio* hæc nullum habet, ut loquuntur, in re ipsa fundamentum; nec sanè ulla est in ipso intellectu, nam mutatio nominis ideam non mutat. Alteri distinctioni rationis ratiocinatæ est tenue fundamentum in natura rei, licet nulla sit in re diversitas, seu multiplicitas Archetyporum, quæ ideis respondeant. Sic, inter *adulvitatem* & *declivitatem*, est distinctio rationis ratiocinatæ. Hæc re ipsa non differunt, & unum altero continetur, sed Mens abstractione, adscensum, aut descen-

descensum, quatenus talem, prout libet, magis contemplatur. Scholasticè hæc distinctionem esse inter rem & ejus essentiam, inter definitionem & definitum &c. volunt. Sed reverà vocabulis hic prorsus abutuntur, & inutilibus in quæstionibus agendis tempus terunt; neque hæcè nugæ, nisi in Theologiam Christianorum irrepressissent, memorassemus.

5. *Distinctio* ex natura rei non est ab intellectu, sed ex re ipsa nascitur, estque inter ea quæ separari possunt. Ita distinguuntur Rex singularis à regia potestate, quia possit esse ea potestas in alio, eo mortuo. Hæc porro distinctio subdividitur: I. In *positivam* & *negativam*. *Positiva* est inter duo Entia, ut inter membra varia corporis; *negativa* est inter Ens, ejusque negationem, hoc est, non Ens; inter facultatem ejusque privationem, ut sunt visus & cæcitas &c. II. In *Essentialem* & *Accidentalem*. Prior est inter ea quæ differunt genere, aut specie, quæque aded diversam habent essentiam; posterior inter ea quæ accidentalibus tantum discrepant. III. In *Realem* & *Modalem*. Prioris generis sunt distinctiones adlatæ; distinctio modalis est, quæ res una eademque differt à se ipsa, prout est variis modis vestita, ut homo sedens ab eodem homine ambulante.

6. Sunt variæ *Convenientiæ* species oppositæ *Distinctionum* speciebus, sed eas non enumerabimus; quòd sit tantum de iis dicendum contrarium iis, quæ de *Distinctionibus* diximus. Sanè omnes hæc Scholasticæ observationes, licet veræ, sunt aded inutiles, ut ne memoratu quidem dignæ essent; nisi Scholastici sermonis esset

aliqua cognitio, propter consuetudinem, comparanda.

7. Hic esset aliquid, eadem de causa, de Oppositis dicendum, sed jam nomina Oppositorum indicavimus in Logica P. I. Cap. V. §. 6. Axiomata tantum quædam de hisce trademus. 1. *Contradictoria de una re neque simul negari, neque simul affirmari possunt.* Aliquid non potest esse unum & non unum simul, aut simplex & multiplex; eodem, nimirum, respectu. 2. *Nulla prorsus est inter ea convenientia, aut immediata, aut in tertio Ente.* 3. *Igitur que conveniunt in tertio Ente, vel immediatè, non possunt esse inter se contradictoria.* Hæc sunt evidentissima Axiomata, licet sit inter Metaphysicos gravis contentio circa hanc quæstionem, *utrum repugnantia possint esse simul vera?* Verùm ea quæstio non ex difficultate rei agitari cœpit, sed quod, ex Theologia quorundam, Deum hoc posse affirmandum esset. Hac de re agemus, ubi de impossibili.

8. *Ordo ad ea pertinet quæ prius & posterius, aut simul esse dicuntur.* Quæ observant hic Metaphysici pertinent ferè ad usum vocabulorum, non ad naturam rerum, quæ sunt probè distinguenda. Itaque prius, posterius, aut simul observant quinque modis dici. 1. *Tempore:* 2. *Naturâ:* 3. *Dispositione:* 4. *Dignitate:* 5. *Cognitione.*

9. *Ad prioritatem, posterioritatem, aut simultaneitatem temporis quod adinet, non opus est explicatione ullâ; quia tum voces hæc propriè & usitato sensu sumuntur.* Prius naturâ duplici sensu aliquid dicitur, *consequentia, & causalitate.*

zate. Prius est *Ens*, quàm *Substantia*, per consequentiam, quia posito esse *Substantiam*, est *Ens*, non vice versâ: prior est causa effectû suo, causalitate, licet interdum tempore prior non sit. Ita Pater, quatenus Pater, non est prior Filio; quia tum demum Pater esse incipit, quando liberi ei nati sunt. Simul naturâ sunt quorum neutrum est causa alterius, sed inter quæ is est nexus ut semper unâ sint. Ita simul naturâ sunt, in corpore, *extensio & divisibilitas.*

10. *Prioritas, Posterioritas, & Simultaneitas, ratione dispositionis, & dignitatis*, faciles sunt intellectu, nec ad Metaphysicam propriè pertinent.

11. Apud Aristotelem aliquid dicitur prius cognitione, aut posterius, duplici sensu. Nam cum generaliter loquens vocet *πρωτέριον φακίλις cognitū*, vult dici *πρωτέριον* aut *κατὰ φύσιν*, aut *κατ' ἐπιστήμην*. *Secundum naturam* *πρωτέριον* est quod est simplicius, qualia sunt prima principia Metaphysices, pertinentia ad Entia in genere; quæ facilliora sunt intellectu, quàm singulorum Entium naturæ. Sed *secundum nos*, hoc est, ordinem quem sequimur in adificandis nostris cognitionibus, priora cognita sunt singularia Entia, quàm Universales ideæ: ad quas devenimus ope abstractionum, post multam experientiam. Verùm hoc in negotio abutitur Aristoteles voce *πρότερος*, quæ est relativa, & significandam ea quæ à nobis possunt cognosci, nullâ eorum naturæ ratione habitâ. Licuit ei quidem vocem in novum detorquere sensum, si modo aliquid observaret quod utile aut ignotum antea foret, nec vocem

vocem commodiorem ad mentem exprimendam haberet. At hic, ut sæpe aliàs, rem facilem, & facile usitatis vocibus exprimendam, adhibitâ inusitatâ, obscuravit.

CAPUT IV.

De *Essentia*, & *Exsistentia*.

1. **A**Ntequàm de Duratione agamus, pauca de *Essentia* & *Exsistentia* Entis in genere prælibanda sunt. Scholastici, qui nihil minus quàm perspicuitatem & proprietatem verborum, curant, *Essentiam* & *Exsistentiam*, & *principia incomplexa* Metaphysicæ vocarunt: uti *complexa Definitiones*, *Postulata* & *Axiomata*. *Essentia*, nimirum, & *Exsistentia* sunt principia Entis, ejusque adtributorum; quæ necessariò Ens habere *Essentiam*, & existere statuunt. Definitionibus verò, *Postulatis* & *Axiomatibus* ad demonstranda ea quæ docent in *Metaphysica*, ut fit in reliquis *Disciplinis*, utuntur.

2. Verùm, ne de verbis contendere videamur, hæc mittemus, atque observabimus *Essentiam*, quæ definitur: *id per quod res est id quod est*, esse ideam abstractam, quæ solâ ratione distinguitur ab Ente. Neque enim Ens est in *Essentia*, aut *Essentia* in Ente, quasi in subiecto, neque possunt separari; sed interdum omisâ consideratione Entis, quatenus est idea universalis, quæ pluribus inferioribus communis est; abstractione contemplantur id per quod Ens constituitur; hoc est, naturam Entis in

ge-

ONTOLOGIÆ CAP. IV. 305
genere, seu ipsum Ens, sine respectu ad inferiora.

3. Cap. I. qua in re sita sit *essentia* Entis in genere, ubi hujus definitionem tradidimus, dictum est. Sed est inter Philosophos de *Essentia* in genere ingens controversia, quam indictam omittere, etiam in hac Epitome, nefas esset. Queritur, an *Essentia rerum æternæ sint*? Hoc est, an id per quod unaquæque res est id quod est fuerit ab æterno immutabile. Alii affirmant, alii negant, Deumque potuisse, & posse mutare rerum *essentias* contendunt.

4. Tota tamen lis, quantumvis magnâ contentione agitata, solâ definitione vocum quæ hic adhibetur, facile componi potest. *Essentias* rerum esse æternas & immutabiles qui dicunt, obscure rem quæ ab omnibus eodem modo intelligitur, nec aliter intelligi potest, efferunt. Nempe, volunt id per quod Ens est id quod est, seu ipsum Ens, non posse à nobis intelligi esse aliud Ens, & simul idem; itaque si Deus ab omni æternitate habuerit ideas *Entium* nunc existentium, qualia sunt, illas necessariò easdem fuisse, ac nunc sunt. Alioqui non fuissent ideas eorundem *Entium*, si diversæ esse potuerunt, nisi mutarentur species *Entium*. Quis autem hoc negare sustineat, si nullâ perturbatione laboret, & ex animi *sententia* loquatur?

5. Non querimus an Deus alia *Entium* genera potuisset creare, his, quæ nunc sunt, omis-
sis, utrumque hoc admittitur; sed an in hisdem hisce, quæ sunt, *Essentia*, poterit aliqua mutatio fieri, ita tamen ut remaneret eadem? imò, an potuerint prorsus immutari? Exempli
cau-

causâ, natura numeri quaternarii in eo sita est, ut sit ternario unitate major. At sunt qui adfirmant voluntate divinâ fieri potuisse, ut quaternarii numeri essentia in alia re sita esset, imò ut is numerus esset minor ternario. Si dicerent nomina potuisse mutari, ita ut ternario nomen quaternarii impositum fuisset, nemo rem in dubium revocaret, pendent enim ea ex arbitrio hominum; sed ideam mutari horum numerorum, dum iidem manent, id demum repugnat; adeoque neque intelligi, neque sine audientium libidio adfirmari potest.

6. Fuere tamen Viri Magni, qui ausi sunt dicere id à Deo potuisse fieri; & quod nos hodie non intelligimus, quia intellectus noster rebus, quales nunc sunt, aptatus à Deo est; id nos intellecturos fuisse, si res aliter à Numine constitutâ fuissent; quia tunc intellectus quoque noster alius fuisset.

7. Sed primò libenter quod concedunt accipimus; nempe id quod adfirmant intelligi non posse, neque proinde ipsos intelligere quod dicunt. Deinde, querimus quo jure propositioni, quam neque nos intelligimus, neque ipsi, adfentiri quis possit? Sanè earum rerum, quas nullo modo intelligimus, seu quarum nullam prorsus ideam animo obversantem habemus, nulla potest esse fides. Atque hinc eos aut imprudentes, aut scientes id adfirmare à se credi, quod nequaquam creditur, colligimus.

8. Si liceat etiam suspicari Philosophos non è Vulgo, propter utilitates quasdam, quas ad se redituras putabant, propugnasse sententias nonnullas; non difficulter conjiciemus nonnullos eorum,

rum, qui talia adfirmarunt, ita loquutos esse, ut ne fidem dogmatibus Theologicis Ecclesiæ suæ detrudere viderentur. Statuerant essentiam corporis in extensione esse itam, quod non poterant cum Transsubstantiatione conciliare; nisi essentias rerum, divinâ potentâ, esse mutabiles dixissent.

9. Cùm Ens existens consideramus, & omnis aliis omnibus ejus adtributis, abstractione Existentiam animo contemplamur; deinde Ente illo singulari prorsus misto, Existentiam Entis in genere Mente intuemur; ea generalis *Existentia*, de qua hic agunt Metaphysici, tunc nobis obversatur.

10. Cùm soleant omnia, etiam quæ per se clara sunt, definire, Existentiam, *id per quod aliquid reverâ existit, atque extra suas causas est* definiunt. Scilicet, docent effectus omnes in causa efficiente esse *potentiâ*, ut loquuntur, priusquam actu existant. Ita Terra hæc nostra, quæ ante sex annorum millia creata est à Deo, in eo *potentiâ* erat, priusquam actu extra eum existeret. Sed cùm nemo de potentiali Existentia cogitet: ubi simpliciter de Existentia loquitur, ejusmodi circumloquutione opus non erat.

11. Existentia autem Modus est simplicissimus, qui continetur in ideis omnibus, aut potentialis, aut actualis. Nihil intelligimus quod non actu sit, aut saltem esse posse animo concipiatur; contradictoriorum enim nullæ sunt prorsus ideæ.

12. Ceterùm Metaphysici Essentiam & Existentiam aiunt distingui *ratione ratiocinatâ*; quòd cùm una sine altera intelligi nequeat, attamen potest.

potest Ens quatenus existens animo versari à nobis, de ejus Essentia non cogitantibus; & quatenus Essentia quadam præditum, licet distinctè non adsit Existentiæ abstractè consideratæ idea.

CAPUT V.

De Duratione, ejusque generibus.

1. Quando cogitamus de Existentiâ in genere, per abstractionem, deinde eam quasi aliquamdiu durantem consideramus; tum observari animo nostro idea *Durationis*, quæ proinde nihil aliud est, quàm *continuatio Existentiæ*. Potest quidem abstractione intelligi momentum unicum, in quo nulla sit duratio, seu continuatio Existentiæ; sed tunc simplicem Existentiâ, sine durationis consideratione, animo intuemur.

2. Duratio autem dividitur in durationem *finitam*, & *infinitam*. Finita est, quæ initium & finem habet, qualis est Accidentium, seu Modorum duratio; etenim incipit subinde novus esse aliqua in re Modus, qui postea definit, quod in Plantis & Animalibus potissimum observare est.

3. Duratio infinita duplex est. Vel initium ei fuit nullum finem habituræ, vel utroque caret. Ita novimus quidem Substantias, exceptâ unâ, initium habuisse; sed iis ullum esse finem non videmus. Substantia, quæ semel alias existere voluit, fortè eam voluntatem suam nunquam est mutatura; adeo ut ne unica quidem

for-

fortasse substantia finem sit habitura. Saltem hoc de Animis hominum, ex divina revelatione, esse decretum scimus.

4. Duratio infinita ab initio, & à fine, seu quæ utroque caret, soli convenit Deo. Omnia enim ab eo procreata sunt, adeoque initium existentiæ suæ acceperunt; quod probari facile potest, sed non est hujus loci.

5. Scholastici, post veteres * Platonicos; contendunt esse alterum discrimen, inter durationem quæ Deo tribuitur, & eam quæ convenit Creaturis. Nempe, secundum eos, duratio Creaturarum constat partibus sibi invicem succedentibus, sed duratio Dei omni successione caret; unde à Boetio definita est: † *Interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio*.

6. In hanc sententiam delapsi videntur Platonici, & qui eos sequuti sunt, quod immutabilitati Dei repugnare, ejus existentiam non omnem simul esse, existimarent; quippe qui amissis partes præteritas, possidere præsentem, futuras posthac habituras alioqui videretur. Ceterum quando ab iis queritur, qui Naturam durare, & existentiam successivam Creaturarum coexistere sine successione capere queant? rem esse fatentur quæ non potest intelligi, & imbecillitatem nostram superat.

7. Verùm si agnoscamus, ut omnino oportet, Deo ab omni æternitate inesse omnes omnium rerum proprietates, neque ullam accedere aut decedere, ut perfectior aut minus perfectus evadere queat; denique existentiam Dei per se esse prorsus necessariam, ut repugnet eum desinere esse;

* Vide Platonem in *Timæo*, † *Consolat. Philos. L. V. Prof. VI.*

esse; Si, inquam, hæc agnoscamus, quæ evidenter possunt probari, quid Deo detraheretur, si successio in ejus duratione, quæ aliter non potest intelligi, esse dicatur?

8. Is Dei immutabilitati detraheret, qui Deum acquirere aut amittere quasdam perfectiones seu proprietates, aut posse interire, adfirmaret; sed qui utrumque negant, ii immutabilem Deum prorsus agnoscunt. Ea successio in duratione, si in se & abstractè consideretur, cum sit tantum denominatio quædam externâ, quæ rei nihil detrahit neque addit, nihil imperfectionis involvit.

9. In Creaturis quidem successio est cum aliqua imperfectione conjuncta; quia dum senescunt, quampiam proprietatem aut acquirunt, aut amittunt. Sed si neutrum fieret, idèo imperfectæ non censerentur. Itaque neque in Deo, si modò id quod diximus teneamus, propterea erit ulla imperfectio.

10. Agnosendum etiam est nos non posse Dei durationem, ut nostram, repetitione dierum, hebdomadam, mensium, annorum, sæculorum &c. metiri; nam cum prorsus initio careat, in æternum repeterentur annorum myriades, priusquam exhauriretur. Neque si in aliqua imense illius durationis parte, qualis ea est quæ ab initio mundi ad hunc usque diem porrigitur, distinguerentur à nobis dies & anni, possent illi dies, illive anni aliter, quàm respectu nostri, numerari. Partes etiam quæ accedunt non augent infinitam durationem, quæ jam præterit; neque enim magis infinita fieri potest, quàm est.

11. Igitur non immeritò dixeris ideam Platonice æternitatis, cum revelatione non nitatur, esse inter ejus Philosophi *μετὰ τὴν φησὶν ἔχειν* habendam; nec ullam esse rationem cur eam admittamus, cum nullo modo intelligi queat. Fateor infinità illà Durationis successione animum nostrum veluti absorberi, cum eam contemplerentur adtentius; sed si in nos descendamus, eò tamen animum nostrum necessariò ferri, ut ita æternitatem concipiat, sentiemus. At ea de re paulò pluribus, ubi de Finito, & Infinito sub hujus Opusculi finem, agemus.

12. Nihil hoc in loco addemus; nisi, ut intelligatur Scholasticorum sermo, *Ævum* ab iis Durationem quæ initium habuit sine caritura, *Tempus* verò Durationem, cui initium & finis, dici. Hoc definit Aristoteles *numerum*, seu *mensuram motus, secundum prius & posterius*; quæ definitione videtur respexisse ad motus Astrorum, Solis potissimum & Lunæ, quorum Periodi numeratæ tempus constituunt. Verùm hoc tempus potius est mensura externa Durationis, quam ipsa Duratio; quæ non minus haberet partes, quarum aliis aliæ succedunt, si Altra nulla essent. Pro hac *Ævi & Temporis* distinctione, in *æternas & temporales*, Naturas creatas dividunt.

CAPUT VI.

*Observationes de Durationis Mensura &
Axiomata de Existentiâ seu Dura-
tionis initio, ejusque conti-
nuatione.*

1. Postquam de Duratione in genere ejusque generibus, prout à Metaphysicis distingui solent, egimus; ad alia properandum esset, nisi hæc quædam observatu non indigna animo nostro se se objicerent, quibus Caput singulare tribuendum censuimus.

2. Diximus à nobis Durationis formari ideam ubi de Existentiâ nostræ continuatione cogitamus; præterea continuationis Existentiæ nostræ ex cogitationibus, quas sentimus perpetuò aliis alias succedere, nos nobis esse conscios observandum. Quicumque in se descendet veluti quamdam idearum pompam, sine intermissione, coram Intellectu transire, saltem dum vigilat, sentiet. Eandem profusam ideam, aut quæ nulla profus in re, nec detractioe, nec additione mutetur, diu animo nostro non observari unquamque experiri poterit; si conetur de una quapiam re ita cogitare, ut nihil accedat, neque decedat primæ cogitationi. Cùm vix per momentum id fieri queat, faciliè ex perpetua illa idearum mutatione nos sentire existentiam nostram continuari, intelligere est.

3. Atque hoc etiam ex eo adparet, quod cùm idearum animo nostro ordine obversantium suc-

cessio

cessio definit, tum nullomodo nos durasse cogitemus; & præterlapsum tempus, nostri respectu, sit quasi nullum fuisset. Ita ubi quis noctem sine somnio, cujus saltem superstit memoria, totam dormit; interstitium illud temporis, quod fuit inter id momentum quo somno oppressus est, & id quo evigilare cœpit, non animadvertit.

4. Hoc posito, intelligimus quare qui jucundè aliqua in re tempus terunt, aut magno adfectu cuiuspiam labori incumbunt, iis tempus videatur breve: contrà verò qui cum calamitatibus aut doloribus consistantur, vel cuiuspiam rei molestæ inviti operam dant, iis dies sint longiores. Nempe, quibus gratæ obversantur ideæ, illi eas diutius, sine magna mutatione, considerant; quia iis, quæ nobis voluptati sunt, quàm diutissimè possumus, immoramur. Hinc fit ut tempus cum voluptate prætermisum, quo pauciores ideæ vidimus, brevius fuisse censeamus. Contrà, ubi molesta idea nobis adest, eam fugare nititur animus, aliâque ejus loco substituere; illi detrahit, addit, & varia irrequies versat, propter dolorem aut molestiam, in quibus adquiescere non potest. Atque inde fit ut dormire nequeant qui dolent, & longissimas noctes, dum se jactant per lectum, experiantur. Immensa illa idearum copia, quæ incredibili rapiditate animus, ut ita dicam, cui se ostentat, brevissimo tempore prætervehitur, facit ut sibi diutius durasse videatur, quàm alioquin existimaret.

5. Huc accedit quòd qui ideâ quæ non displicet, occupantur, ii de duratione sua, vel temporis fluxu, ne cogitent quidem: contrà verò

Tomus I.

O

qui

qui dolore, aut anxietate cruciantur numeret horas & momenta, & quam maximè tempus, quod fluit, adtendant. Priores necopinos tempus præterlabitur, posteriores ita adfcit, ut omnibus ejus momentis prætereuntibus adtenti sint. Ubi ingruit nox, auroram adparere; ubi oritur dies, advenisse vespèram optant; atque hæc illis adèdè lentè sibi videntur succedere, ut horæ, diebus, eorum judicio, dies hebdomadibus æquiparentur. Hinc scitè * apud Comicum, servus, cui nox longa videbatur, hæc dicens inducitur:

*Neque ego hac nocte longiorem me vidisse censeo,
Nisi item unam, verberatus quam pependi per-
petem.*

Ad eam anxiam temporis præterfluentis pensitationem incitantur, qui morbi quidpiam patiuntur; quia eum diu, aut semper saltem duraturum non sperant. Itaque quò longius tempus in malis sibi abiisse vident, eò se propiores secundiori valetudini putant.

6. Hac eadem de causa, qui jucundum quidpiam expectant, illis tempus, quod interjacet inter expectationem & fruitionem, longissimum videtur. Nimis, scilicet, præterlabentis momenta adtendentes, ea molestissimè, paucis prætermiffis, numerant; atque unumquodque momentum est idea nova, ab anterioribus diversa, quibus anxius animus, dum præsentia essent, occupatus fuit. Imò & ei cogitationi immiscetur futurorum & præteritorum consideratio.

7. Hinc animum nostrum solum tempus non posse metiri, colligimus. Itaque si nulla alia ratio

constans

* *Plaut. Amphit. Act. I. S. 1.*

constans & immutabilis dimetiendi esset temporis, hominibus omnibus eadem; numquam hominibus inter se conveniret, de longitudine temporis. Infelices diutissimè viverent, felicius brevis esset vita. Exclamarent omnes, cum *P. Syro*: *O vita misera longa, felici brevis!* Expectans temporis spatium longissimum diceret, quod in fruitione alicujus rei jucundæ breve vocasset.

8. Verùm commodum nobis à Deo datæ sunt Solis & Lunæ Periodi constantes & immutabiles, ut saltem in iis memoratu dignam inconstantiam animadvertere nequeamus; quibus omne ævum metiremur. Igitur motus eorum Astrorum non sunt tempus ipsum, sed mensura temporis, ut jam observavimus. Quævis alia constans ejuſſpam rei revolutio eundem usum præstitisset; ut si Solis discus constanter creſcere ac decreſcere certis intervallis videretur, aut aliquid simile fieret.

§. 8. Solis & Lunæ Sec. I. Reddè Plato, interprete Apuleio Lib. 1. de ejus doctrina, observavit: Dies cum noctibus necessariam partem compleat, menses vicissim annorum urbes involvere: nec prius quàm signa hæc in luce silvæ ardere corporant, interpositis temporum numeris. Certiorum quoque esse observationem computationis longius, si hic olim chorus antiquus steterit.

9. Hisce de tempore, ejuſque dimetiendi ratione, traditis; observandum præterea est temporis partes, seu in infinitum dividi queant, seu tandem in indivisibilia resolvantur momenta, nullo necessario vinculo esse connexas, nisi respectu rei quæ necessariò est. Ex eo quod Creatura nunc est, non sequitur eam post aliquot momenta futuram; sed alia est Dei ratio. Cùm necessariò sit, & repugnet eum non esse, momenta ejus existentia ita sunt connexa, ut

dato uno dentur reliqua. Atque hoc est maximum, inter Creaturarum & Creatoris existentiam, discrimen.

10. Hinc colligunt Philosophi nonnulli, si Creaturæ durent aliquamdiu, id non fieri vi propriæ earum existentia, quæ sit per se indissolubilis; sed voluntate ejus, qui primum existendi momentum illis concessit. Quemadmodum enim quando Deus voluit Creaturas existere, fuerunt: ita eodem volente ut porro desisterent, sunt, eodémque nolente, non essent.

11. Ut autem Creaturæ vi suâ sibi existentiam conservare non possunt: ita nec quidquam per se è nihilo, ut ita dicam, emergere & sibi existendi initium dare potest. Atque hoc Metaphysici expresserunt Axiomate: *Ex nihilo nihil fit*; quod non est contrarium sententiæ Theologorum, qui Mundum ex nihilo creatum volunt. Mundus enim ab his non dicitur per se è nihilo emeruisse, quandoquidem à Deo, in quo tamquam in causâ prius erat, creatum eum contendunt. Sed factum aiant è nihilo, quod cum Mundus nondum extra Deum esset, adeoque nihil esset, volente Deo, existitit.

S. 11. *Ex nihilo nihil* Hoc axioma sic expresseit Plato in Timæo: *πάντα τὸ γινώσκον ἐκ αἰτίας τινός ἐστι ἀδύνατον γίνεσθαι, πᾶσι δὲ ἀδύνατον ἕως αἰτίας γίνεσθαι οὐκ ἔστι.*

12. Est alterum Axioma, circa existentia substantiarum finem: *in nihilum nihil*, quo Metaphysici, ex quo semel aliqua esse cepit substantia, eam in nihilum naturâ suâ non redire significant. Atque hac in re duplex est Philosophorum sententia, alii enim putant ut substantia in perpetuum sit, oportere tantum ut Deus ei existendi initium semel faciat, eamque porro esse vi natu-

turæ à Deo acceptæ. Alii verò, ut diximus, quoniam partes existentia Creaturarum nullo necessario vinculo sunt connexæ, contendunt oportere accedere Dei voluntatem, ut esse pergant. Verùm hæc sunt abstrusiora, quàm ut de his judicium certum ferri queat. Hoc dumtaxat certò affirmari potest, eum solum qui substantia existentiam primum dedit, posse eandem eis eripere; nam ut factum est ut, Deo solo volente, existitint: ita Deo solo nolente, esse diutius non possent.

S. 12. *Tempus verò* Sec.] Eleganter etiam tempus, prout cæcis mensuris dividitur, definit Cicero Lib. I. de Invent. cap. 26. his verbis: *tempus est pars quadam æternitatis, cum alicujus anni, mensuris, diebus, nocturnive spatii certa significatione.*

CAPUT VII.

De Toto & Partibus.

1. **T**otum denominatione externâ id dicitur, cui nihil ad id præstandum, ad quod comparatum est, deesse censetur. Ita tota domus est, cui ad omnes usus domus præstandos, nihil deest. *Pars* verò dicitur id quod intelligitur factum ut alteri rei conjungeretur, quod usus, quibus aptum esse, omnes præstare possit. Conclave pars est domus, qui omnes usus quibus destinatum est, nisi domui conjungatur, præstare nequit.

2. Omnia porro Entia, in quibus partes esse intelliguntur, seu propriè, seu minus propriè dictæ, possunt dici *Tota*; atque ejusmodi sunt omnia quæ novimus Entia, exceptis simplicissimis, quæ sensationibus animadvertimus, quæ abstractione intelligimus. Unum porro idémque Ens potest esse Totum, & pars simul. Totum respectu quorundam usum, pars respectu aliorum;

at Conclave dicitur Totum, respectu partium Conclavis, quando nulla earum deest, quæ postulantur ad integrum Conclave constituendum. Idem respectu totius domûs, quam solum constituere nequit, pars est.

3. Metaphysici varias species Totius distinguunt, quarum præcipuas tantum attingemus; sunt enim quæ hæc profertur, licet vera, parum utilia. Primum igitur est *Totum per se*, & *Totum per accidens*. Totum per se dicitur id quod partibus suis essentiali est, seu sine quo partes non sunt; vel quoddam essentialibus tantum partibus constituitur. Ita Totum per se *Substantia* in genere, respectu *Corporis* & *Spiritus*, quibus essentiali est ut sint substantiæ: vel Totum est per se *Homo*, qui necessarîo *Mente* & *Corpore*, ut partibus essentialibus, constat. Totum verò per accidens est id, cujus partes quasi accidentia considerantur. Sic Totum per accidens est homo, respectu albi & *Æthiopis*; homo enim potest in album, & nigrum dividi, quæ sunt accidentia, non partes hominis essentialia.

4. Totum per se rursus quadruplex est, *Logicum*, *Metaphysicum*, *Physicum* & *Mathematicum*. I. Totum Logicum dicitur idea Universalis, quæ sub hæc alias continet; ut *Genus* & *Species*. Generis partes sunt species inferiores; speciei infimæ partes, individua. *Figuræ* in genere partes sunt species omnes figurarum: unius infimæ speciei partes sunt omnes individua figuræ; ut, *trianguli isosceles omnia triangula isosceles*. II. Totum Metaphysicum constat *Genere* & *Differentiâ*, ut quando in re quæpiam duo considerari posse dicuntur, unum quod est ei commune cum rebus

rebus ejusdem generis; alterum quod eam ab omnibus aliis distinguit. Hoc respectu, *Circulus* dici potest totum *Metaphysicum*, si consideretur quatenus constat idea generali *Figuræ*, hoc est, rei quæ lineis finitur, & idea speciali rei cujus circumferentia undequeque æqualiter à centro distat. III. Totum *Physicum* dicitur quod constare intelligitur partibus, quarum una alteri inheret, ut forma dicitur inesse materia. Ita globus cereus constat cerâ, quasi materiâ, & figurâ sphericâ, quæ inest Ceræ. Hæc dici possunt *partes Physicæ* globi cerei. IV. Totum *Mathematicum* est quod habet partes, extra partes, realiter distinctas, & quæ seorsim esse possunt. Ita *Corpus* dividi potest in partes, quæ etiam seorsim erunt. Hoc Totum vocatur etiam *totum integratum*, & partibus *integrantibus* constare dicitur. Aliis quoque nominibus indignantur reliqua *Tota*, quæ modò diximus; at ea nomina, brevitas causâ, ut & alias subdivisiones Totius, omitimus.

5. Duo Axiomata ad Totius naturam pertinent. Unum est *Totum esse majus suâ parte*, seu *Partem esse minorem Toto*. Alterum est, *Totum idem esse cum partibus omnibus collectim sumtis*, nam ex omnibus partibus conjunctis constat Totum. Hæc Axiomata longiore interpretatione non indigent.

6. In hisce generalibus numquam peccatur; sed quod causam esse hominibus omnium malorum, * præscio dixit Philosophus, idem innumerorum errorum fontem meritò dixeris. *Notiones communes rebus singulis aptare nesciunt.*

O 4

Qui

* Epistabus apud Arrianum Lib. III. c. 26.

Qui utilitates proprias, exempli causâ, communibus totius Societatis præferunt, si non ignorant *partem minorem*, ad eoque *minoris momenti esse toto*: sed præ adfectu verissimum, vel ipsi iudicibus, Axioma rebus suis non aptant.

CAPUT VIII.

De Supposito & Persona.

1. **I**N antecedente Capite, Totum & Partes contemplati sumus, cui materiam valde ad fine est quod à Metaphysicis traditur de *Supposito & Persona*; nam hæc quoque Tota quædam sunt, & eo respectu à Metaphysicis considerantur.

2. *Suppositum* vocant id quod neque est pars, neque adiunctum alterius rei. Ita *suppositum* est Canis, aut quodvis aliud animal, quod neque est pars alterius animalis, neque illi inhæret. *Suppositum* caput, aut crus, aut aliud membrum, quod sit pars Totius, dici nequit. *Suppositum* etiam non est rotunditas capitis, aut figura totius corporis, quod sint adiuncta substantiæ. Ejusmodi autem Entia dicuntur *incompleta*.

3. *Suppositalitas*, seu id quod fit ut aliquid *suppositum* vocetur, dicitur etiam vulgò *subsistentia*, & *Supposita* adfirmantur *subsistere*; dum Entia incompleta, quæ *Supposita* non sunt, *subsistentiâ* propriâ prædita esse negantur. Ita *capus*, *pes* animalis in se non subsistunt, sed in animal; cum animal propriâ præditum sit *subsistentiâ*.

4. Sup-

4. *Suppositum* dividitur in duo genera; sunt enim *Supposita intelligentiâ destituta*; sunt quæ *intelligunt*. Hæc propriè vocantur *persona*; & ejusmodi sunt *hominis*, *Angeli*, *Deus*. Itaque *Persona* definitur *Suppositum intelligens*.

5. Diffident *Metaphysici* de natura *Suppositalitat*, & in varias eunt sententias, quas non referemus. Quidquid dicant, *Suppositalitas* aut *Personalitas* sunt denominationes externæ; quæ significant potius *Relationem*, cum qua *Ens* consideramus; quàm quidquam quod rei aliquid addat, si accedat, aut detrahatur, si dematur. Hinc fit ut immutata proflus rei natura amittat, aut adipiscatur *Suppositalitat*. Ita gutta aquæ, dum seorsim est ab omni alia, cætenus est *Suppositum*; sed si alteri miscetur, perit utriusque propria *Suppositalitas*, exurgitque tertia quæ ad majorem aquæ guttam pertinet. Rursus, si hæ guttæ sejungantur, utraque denudè propriam recipit *Suppositalitat*em. Eadem est ratio plantarum & animalium, quæ dum seorsim existunt *Supposita* sunt; si verò ita conjungerentur, ut plures plantæ unum corpus quod eodem succo, per communes tubos fluente, aleretur; utque plura animalia machinam unam constituerent, desinerent esse singula *supposita*.

6. Hæc doctrina quando & quem in usum sit inventa si quis quæsierit, responsum accipiet ad usum quod adinet, cum unice eò spectare ut abstractas quasdam ideas nominibus certis adpellemus. Nihil enim de natura intima *Suppositorum* amplius novimus, ubi didicimus ea *supposita* aut *personas* vocari; sed hinc quibus

O 5

VO-

vocibus, certo quodam respectu considerata, appellari queant discimus. Neque hoc incommodum est, postquam usu Scholarum invaluit ut de ejusmodi respectibus sermones inter homines essent; quem usum induxit paullatim hominum, circa divina potissimum, curiositas.

7. Ad tempus quod spectat, quo ejusmodi voces primum inventæ sunt, id non potest certo definiri. Hoc tantum constat de earum in quaestionibus Theologicis usu, *Platonicos*, præsertim qui post Christum vixerunt, cepisse dicere esse * varias *ὑποστάσεις* divinas, easque seorsim consideratas *ὑποστάσεις* subsistere. Apud hosce Philosophos *ὑποστάσεις*, duplici sensu sumitur.

1. *existentiam* abstractè consideratam, seu *subsistentiam*, quæ res seorsim ab omni alia subsistit: hoc rem ipsam quæ ita subsistit, seu existit: hoc est, *supposititalitatem* & *suppositum* significat.

8. Cùm autem Christiani ceteris omnibus Platonicam præferrent Philosophiam; quod magis ad Christianam Religionem accedat quam ceteræ; ubi de Patre, Filio & Spiritu Sancto, item de Christo cœperunt disceptare, libenter his vocibus usi sunt, quibus postea Scholastici sequentium sæculorum, qui omnia subtilius persequuti, alias addiderunt.

9. Dixerunt in Deo uno tres esse *ὑποστάσεις*, seu *personas*, quod duplicem sensum capit; nam potest significare, substantiam divinam communem esse tribus Naturis numero diversis, quales sunt *Petrus*, *Joannes* & *Paulus*, sed ad un-

cani

* *Vide Plotinum Enead. v. L. 1.*

cam speciem pertinentibus; aut, esse unicam numero essentiam, seu naturam tribus diversis modis subsistentem, seu in qua sint tres personæ, quarum una neque est pars, neque adjunctum alterius. Prior fuit sententia Platonicorum, posterior Scholasticorum. Sed ut Platonicorum sententia potest intelligi: Scholasticorum doctrina capi nequit.

10. Postquam coorta sunt diffidia de Christi Naturis, alii dicebant in Christo duas esse *Personas*; hoc est, duas Naturas existentis distinctis præditas, divinam & humanam; alii esse unicam *Personam*, seu duas illas Naturas conficere unum Suppositum, quod Naturæ humana non esset peculiaris subsistentia, sed subsisteret in Divinitate.

11. In Homine quidem, qui duabus Naturis constat, Mente & Corpore, duæ illæ Naturæ ita concurrunt in unum compositum, ut *subsistentia* communis utriusque pariter conveniat. Sed propter dissimilitudinem, quæ est inter Divinam & humanam naturam, Theologi paria tribuere Divinitati & Humanitati Christi nolentes, dixerunt Divinam Naturam suam æternam Personalitatem retinuisse, atque huic Naturæ adjunctam fuisse humanam Personalitatem carentem, quæ proinde in Divinitate subsistit.

12. At cavendum monent ne credamus humanam naturam subsistere in Divinitate, ut adjuncta alia subsistunt in rebus creatis. Exempli causâ, crines in homine sunt adjunctum, quod adhæret corpori hominis, quasi implantatum, atque in eo subsistit. Humanitas non ita subsistit in Divinitate, quæ dicitur sustentare

humanitatem, modo quodam quem non capi-
mus.

13. Litem movere Scholasticis nolim, prop-
ter meras voces, quibus sanè licet, prout vo-
lunt, utantur; sed iis non uti, hoc in nego-
tio, præstitisset; quoniam eum, ipsis fatenti-
bus, res de qua proferuntur ignota sit, vereri
debuissent uti verbis, quorum significationes
ignorant, & ut ne satis idoneis nominibus res
ἀνεπαλήθερος exprimerent.

CAPUT IX.

De Causa & Effectu.

1. **C**um omnia Entia possint instar *Causæ*, aut
Effectus considerari, hæc de re etiam agunt
Metaphysici. Causam definierunt *principium cu-
jus vi res est*, quæ definitio parum erat necessa-
ria; quandoquidem vox *principium* non est cla-
rior voce *causa*, quæ solo usu satis notum est de-
signari id quo fit ut aliquid sit. Effectum etiam
obscurius *causatum* vocant, *idque quod per cau-
sam est* definiunt.

2. Causa potest considerari concretè, cum tota
sua natura, vel abstractè quatenus est causa;
unde nascitur idea *causalitatis*, quæ est relatio
quæ intercedit, inter causam & causatum; quæ
relatio nititur actione causæ, quæ gignitur effe-
ctus.

3. Ceterùm causarum varia sunt genera, quo-
rum hæc quatuor præcipua censentur: *Mate-
rialis*, *Formalis*, *Efficiens*, & *Finalis*. *Ma-
terialis*.

terialis causa est ipsa materia, seu id quo con-
stat res aliqua; ut lutum, quo vas confiatum
est. *Formalis* est forma, quæ accedente, ma-
teria ita disponitur, ut res formâ suâ individuâ
ab omnibus aliis rebus, etiam ejusdem speciei,
differat. *Efficiens* causa est, quæ fit ut materia
accipiat formam; sic figulus lutum ita format,
ut certæ figuræ, certive coloris vas effingat. *Fi-
nalis* est finis, quem sibi proponit Causa intelli-
gens, quando aliquid adgreditur; neque enim
est intelligentis Causæ, sine fine sibi proposito,
agere.

4. Veteres Peripatetici, qui crediderunt, aut
mundum ipsum, aut saltem ejus materiam initio
carere; in causa efficiente nihil, præter disposi-
tionem materiæ, seu immisionem formæ in ma-
teriam agnoverunt. Sed Scholastici Christiani ad-
diderunt esse unicam causam efficientem, quæ
ipsam materiam eduxisset & nihilo; nempe, Deum.
Merito materiæ, in qua nihil videmus præter ex-
tensionem, divisibilitatem, impenetrabilitatem,
seu soliditatem; quæ semet ipsa non movet, ne-
que ullam dispositionem per se induit; quæ non
intelligit, neque se ipsa novit; merito, inquam,
materiæ æternitatem tribui non posse statuerunt.
Nam carere profus initio proprietas est, quæ
multò majoris est momenti, quam intelligere,
& movere; neque, si materia æternitatem habe-
ret, ullo modo quare proprietatibus mino-
ris momenti destitueretur intelligimus. Faten-
dum tamen simplicis extensionis initium nos
non satis animo adsequi. Intelligere enim ni-
tentibus, quid ante mundum hunc adspetabi-
lem fuerit, non substantia modò cogitans, sed

extensio quædam corporibus seu solidis destituta, ac sine limitibus observatur, quam frustra amoliri conemur.

5. Ceterum variæ adferuntur causarum cum Efficientis, tum Finalis divisiones, quas unâ serie recensēbimus; quod hic tantum de vocibus, ex usu aut vulgari, aut Scholastico definiendis, sermo sit.

I. Est causa *Physica*, quæ verè & per se gignit effectum; ut quando causa movens immotam antea materiam, suâ vi, movet.

II. Causa *Moralis* non ipsa agit, sed occasio est propter quam, secundum ordinem naturæ, aliquid fit; aut impellit aliam causam Physicam, ad agendum. Ita absentia *Naucleri* dicitur causa naufragii navis, non quòd is navem submerferit; sed quia si adfuisset, ut adesse cum oportuerat, submerfionem impedisset. Qui suadet homicidium, nec occidit ipse manu suâ, causa est moralis, ob quam aliquis interficitur.

III. Est *Totalis & Partialis* causa. Prior gignit sola totum effectum, ut causa motûs, quæ sola facit ut corpus moveatur; posterior conjunctim cum alia agit, ut si, vento velum impellente, præterea remis navis agatur, ventus & impulsio maris causæ erunt motûs navis partiales.

IV. Est causa *Principalis & Instrumentalis*, quarum prior per se agit in instrumentalem, ut instrumentalis, quæ alioquin actura non erat, effectum, quem vult principalis, edat. Artifex, qui malleo aliquid peragit, est causa principalis, malleus instrumentalis.

V. Non

V. Non multum, à præcedente Causâ distinctione, abludiv distinctio in *mediatam & immediatam*; cum posterior dicatur causa cujus vis, nullâ aliâ interveniente, effectum gignit; prior quæ, non nisi intervenitu alterius, eum edit. Ita *Nauclerus* agit in navem, interposito gubernaculo; gubernaculum verò immediatè navem dirigit.

VI. Est causa *per se*, & causa *per accidens*: Prior est quæ gignit effectum quem cupit, si fit intelligens, aut cui comparata est, si fit intelligenti destituta. Ita causæ per se characterum chartæ illitorum sunt vir, qui, vult scribere, penna, atramentum &c. Causa per accidens est quæ contra voluntatem, aut destinationem naturæ agit; ut si quis medicamento, sed extra tempus propinato, ægrum interficiat.

VII. Deus est causa *Prima*, creaturæ verò *Secundæ*; quòd priusquam hæ egerint, à prima causa eas, cum omnibus proprietatibus suis, procreari oportuerit.

VIII. Sunt *causæ subordinatæ*, quæ non possunt sine superioribus causis agere. Ita Causas omnes secundas aiunt esse subordinatas primæ; quòd sine ejus concursu agere posse negentur, qua de re in *Pneumatologia* dicemus.

IX. Causa *universalis* dicitur Deus, *particulares* Creaturæ; quòd ille universa procreaverit Entia, & ea conservet; hæ verò non nisi in res particulares agant. Simili ratione generaliores causæ possunt, specialiorum respectu, universales dici.

6. Hæ

6. Hæ sunt præcipuæ distinctiones Causarum; quibus alias addere haud difficile esset; si id alicujus usûs foret. Satis erit summam observasse unam eandemque rem posse esse interdum Causam alicujus effectûs, variis modis; idemque distinctiones modò adlatas non esse eo animo à nobis recensitas, quasi Metaphysici exilimarent semper uno respectu causam eo nomine adici; sed perspicuitatis tantùm, & ordinis causâ.

7. Vix opus est monere unicuique causâ respondere ex adverso suum effectum, ac proinde totidem Effectum species posse distingui, ac Causarum; hæc enim manifestò sunt correlata, utposito altero ponatur alterum.

CAPUT X.

Axiomata Metaphysica de Causa.

1. **P**ostquam Causarum varia genera recensimus, superest ut quædam Axiomata, circa Causas, hic proponamus. Pertinent ea ad Causas efficientes, & quidem totales & immediatas, quæ propriè dictæ Causæ: & tria potissima sunt.

2. Primum est *inter Causam propriè dictam & effectum oportere esse necessarium nexum*; adeò ut, positâ actione causæ, sequatur necessariò effectus. Cùm Deus vult aliquid efficere, id necessariò eveniat oportet; quia cùm Deus sit omnipotens, nec ullo ullius rei subsidio indigeat ad agendum, positâ ejus solâ actione, necessariò sequitur effectus.

3. Quia

3. Quia autem ejusmodi nexum non cernitur inter causas creatas & effectus, nonnulli causas secundas, seu creatas, suâ vi agere negarunt. Negant corpora à corporibus moveri, quòd inter motum corporis, & motum eorum in quæ incidit nullus deprehendatur nexum; adeò ut moto corpore A, necesse sit moveri corpus B, cui colliditur. Idem quoque negant corpora à spiritibus moveri, quia inter voluntatem spirituum & motum corporum nullam connexionem animadvertunt.

4. Fatendum à nobis hujusmodi connexionem nullam cerni, nec sequi ex eo quòd corpore moto id, in quod incidit, movetur; aut ex eo quòd mente volente, corpus agitur, corpora, & mentem esse veras motus causas. Fieri posset, ut occasione tantùm essent, quibus positis, alia causa ageret. Verùm sicuti, ex ejusmodi possibilitate, non collegeris rem ita se habere: ita nec eò quòd non adsequeris aliquid, consequens est ut nihil sit; nisi aliunde probaveris tibi esse eorum rerum, de quibus agitur, adæquatam ideam, aut rem repugnare.

6. Possunt inesse corporibus motis, & spiritibus facultates ignotæ, de quibus judicium nullum, aut negando aut adfirmando, ferre possumus. Itaque ex æquo peccant, qui adfirmant inesse iis certò facultates efficiendorum quorundam, quæ an ab iis fiant ignorant: & qui negant quidquam inesse corporibus & spiritibus, quod non in iis perspicue movetur.

6. Secundum Axioma, de Causis, hoc est: *Causam esse priorem effectui*, quod Metaphysici cùm

cum de prioritate *naturæ*, tum de prioritate *temporis* interpretantur. Aiunt enim esse causas, quæ non sunt citius quàm effectus, ut sol non est luce suâ prior. Talia sunt quæcumque necessariò & naturâ suâ aliquid gignunt, non enim prius est ea natura, quàm effectum necessarium edat. Sunt aliæ causæ, quæ priores sunt effectibus suis, etiam tempore; qualis est Mens, exempli causâ, respectu cujuspiam cogitationis. Atque hujusmodi sunt omnes causæ liberæ, & quæ necessitate naturæ non agunt.

7. Tertium Axioma est: *nihil esse in effectu quod non sit in causa*, seu *neminem dare quod non habet*. Hoc evidentissimum cum sit, conceptum est etiam iis verbis quæ explicatione non indigent; adeò ut omnes statim ei intellecto adferri necesse sit.

8. Quidam addunt Axiomati voces: *eminenter, aut formaliter*, aiuntque omnem effectum inesse causæ suæ propriè dictæ alterutrâ ratione: aut *formaliter* qualis in se est, ut nigror, qui inest atramento, chartæ illius est formaliter in atramento, ut postea in charta adparet: aut *eminenter*; hoc est, modo quodam præstantiore, adeò, ut quod est in effectu contineatur in eo quod fuit in causa ut *minus in majore*. Ita dicunt in Deo, qui est omnium substantiarum causa, contineri substantiam spirituales & corpoream. Cum Mentis intelligentes creaverit, ipse etiam intelligit, sed excellentiore ratione. Cum corporeas naturas genuerit, earum proprietates omnes reales ei inesse oportet; sed sine imperfectionibus, quæ in corporibus sunt.

9. Alii

9. Alii ipsum Axioma, non rationibus, sed exemplis oppugnant; quibus id interdum inesse effectui, quod in causa nullo modo est, constare putant. Dicunt è luto, à Sole Insecta gigni, quæ vivunt; cum neque Sol, neque lutum ullo modo vitam in se habeant. Verùm præterquam quòd non definiunt clarè quid *vitam* vocent, adsumunt quod nullo modo probare possunt. Insecta enim ex luto à Sole cæsactò non nasci, probatur nostri sæculi Physici.

10. Verùm tamen, licèt Axioma abstractè & generaliter consideratum verissimum illico videatur, nec ulla objiciantur exempla, nisi solutu facilia; fatendum à nobis non intelligi quomodo in Deo sint simul proprietates reales omnium Creaturarum, seu eas omnes quæ aliquid Entitatis involvunt. Ut Dei probare existentiam, seu ostendere esse aliquam Causam omnium rerum æternam facile est: ita naturam ejus Causæ introspicere mortalium non est. * *Cum ad illum mentis humanæ intentio & acumen, & memoria pervenerit; quasi subactis & consumptis omnibus viis, subsistit, hæret, deficit: nec est aliquid ulterius, quo progredi possit.*

11. Neque in augusta illa Natura, ex qua ceteræ omnes profluxerunt, sola eam difficultatem experimur; sed & plurimarum aliarum substantiarum existentiam & aliquot proprietates demonstramus; dum subiectum ipsum, cui proprietates inesse oportet, tenebris nullâ ingenii luce collustrandis obvolutum manet, & manebit, ut alibi ostendimus.

12. Hinc

* *Lactant. Lib. 5. de Eals. Relig. S. 7.*

12. Hinc veritatem Axiomatum Metaphysicorum, non pendere ex aptatione eorum quibusdam singularibus Naturis colligere est; quoniam non minus vera sunt, licet aptationis ratio intelligi nequeat. Duas ideas abstractas immediate comparare, earumque relationes certissime cognoscere possumus; unde, sine erroris periculo, affirmamus, omnia inter quæ eadem est ratio, quæ est inter eas ideas, iisdem iudiciis subjacere. Verùm, ubi ad res ipsas devenimus, qui possit Axioma ex abstractis ideis collectum eis applicari, difficillimum scitu est; imò interdum nullo modo sciri potest.

CAPUT XI.

De Fine.

I. **C**apitis IX. §. 3. inter Causas, *finalem* numeravimus. Metaphysici operosè agunt non tam de Finis natura, quam de ratione, ob quam inter Causas recensentur; dum quærunt quare *Causa* vocetur, quæ est mera disceptatio de vocibus. Hoc vitio sæpe laborant Peripatetici, quo traditis vocum definitionibus, quare in sermone quotidiano aut Philosophico iis vocabulis res designentur, multis docere adgre-diuntur.

2. His omissis, observabimus primùm *Finem* dici *causam externam* *cujus gratiæ res est*. Metaphysici proferunt hinc etiam plurima de fine, qui non potest esse nisi quod nobis bonum aut est, aut videtur; & ostendunt finem optari propter se, quem

quæ verò adhibentur, ad eum consequendum, propter finem; quæ vera quidem sunt, sed omnibus notissima, & circa quæ nemo mentis compasso erraverit.

3. Secundò, solent varæ finis classes constitui, quarum præcipue enumerabimus.

I. Est *finis cuius*, & *finis cui*. Prior est quem sibi proponit adsequendum is qui aliquid operatur, ut cum Medicus sibi sanitatem ægrorum curæ suæ commissorum proponit. Posterior finis est, in cuius gratiam prior expetitur; ut æger, cui sanitatem restituere nititur, arte suâ, Medicus.

II. *Finis cuius* est aut *actio* aliqua, aut *opus*, aut *usus* utriusque. Finis Musicæ, exempli causâ, est cantus; artium mechanicarum opera, ut domus Architectonicæ; finis virtutis est fructus, qui nascitur ex bonis actionibus, in tranquillitate animi, & spe felicitatis futuræ situs.

III. Alius est finis *Artis*, alius finis *Artificis*. Finis artis dicitur, id quod arti ipsi propositum est, seu id ad quod tendit; ut finis Musicæ est tradere leges bene canendi, & efficere, ut aliquis bene canat. Finis verò artificis est finis, qui nihil ad artem pertinet, sed quem ipse adpetit, qualis est lucrum, quod Musicus quærit.

IV. Finis est *primarius*, vel *secundarius*. Prior est quem præcipuè spectamus; ut cum vestibus utimur, ad tegendam corpus. Posterior, quem post alterum consequi cupimus; ut quando vestibus non tegitur modò, sed & ornatur corpus. Potest etiam hæc distinctio poulò aliter intelligi, nimirum, ut secundarium finem eum vocemus, quem

quem aliquis consequi optat non unâ cum primario, sed si primario excidat. Ita cum aliquem vitij deditum monemus ut redeat ad meliorem frugem, id facimus eo potissimum fine ut vir probus fiat; sin minus, ut officio nostro defuncti saltem simus, ne Deus à nobis rationem repetat vitæ non probæ proximi, quem emendare fortè poteramus.

V. Est *finis ultimus, & subordinatus*. Finis ultimus est qui ad ulteriorem nullum refertur, sed propter se expetitur. Summa beatiudo est finis, ad quem referuntur omnes alij, & quem propter se expetimus. Sed potest esse finis ultimus omnium omnino finium, qualis est beatiudo, ad quam omnes nostræ actiones tendunt: vel finis ultimus in certo genere rerum, ut domus est finis ultimus Architecti, qui propterea ligna secat, lapides, calcem &c. comparat. Finis verò subordinatus est, qui ad ulteriorem finem tendit; ita Architectus it ad lapidinas, ut lapides comparat; neque in eo consistit, sed comparat ut ædificet. Igitur quando dicitur ivisse ad lapidinas, eo *sive* ut lapides compararet, is finis est subordinatus ultimo; extructioni, nempe, ædium.

VI. Est *finis proximus & remotus*, quæ distinctio ferè eadem est cum antecedente, quia finis ultimus remotus, subordinati proximi sunt. Attamen hoc est inter eos discrimen, quòd in serie finium subordinatorum possint distingui proximi & remoti, antequàm ad ultimum deveniantur. Itaiturus Lutetiam, proficiscor ut eam *Harlemum*, hic est, proximus finis itineris; dein scapham conscendo, ut eam *Lugdunum*, hic finis

nis est remotior, respectu antecedentis, & sic porro.

4. Atque hæc satis superque, ut intelligatur Metaphysicorum, eorumque, qui hinc vocabula mutantur, sermo; quòd plurima, quæ hæc traduntur, spectant. Hic aliquid de questione multò graviore, quæ in sæculo nostro mota est, addemus. Quaritur nempe. an in Physica locus esse possit considerationi finium, propter quos Deus Universtatem rerum, variatque ejus partes creavit? Occasio questionis inde orta est, quòd nonnulli Physici multa probare nitentur ex finibus Dei; dicerentque varia in rerum natura ita se habere, uti putabant; quia hoc esse oportebat, ut convenienter fini quem Deus sibi in iis gignendis, ut opinabantur, proposuit. Neque in Physica sola, sed in Theologia etiam ejusmodi ratiocinationes à multis profertur; ut quando dicitur Deus auctoritatem *ἀναγκαστικῶς* instituisse in terris, quia hoc necessarium videtur ad dubia omnia ex hominum animis amolienda, & imperitos ad salutem deducendos.

5. Cùm igitur multi abuterentur ea ratiocinatione, *R. Cartesius* negavit nos posse cognoscere *ullum finem Dei, in creatione Naturarum corporearum, nisi Deus cum ipse revelaverit*; indeque hoc deduxit consecutarium, malè eos ratiocinari, qui ex finibus Dei quiddam colligerent. Verùm hoc Cartesii effatum, ita generaliter sumtum, vix admitti potest. * Si enim po-

* Consulendus hæc de questione Anglicus Illustris Viri *R. Boilei* libellus inscriptus: *A disquisition about final causes of natural Things, &c.* Londini 1688.

namus Deum intelligentem esse Naturam, quod sanè agnoscit *Cartesius*, quædam autem eorum quæ fecit aptissima sunt ad insignem effectum edendum, eumque necessariò, mechanicà suà dispositione, edant; quis negarit Deo hunc finem fuisse, ut effectum memoratum ea res ederet? Oculi sint exemplo, qui summà arte dispositi sunt ut eum præstent usum, quem præstant. An Deus, humani corporis auctor, oculos eum in finem creavisse non censetur? Potest quidem fortè & alius esse oculorum usus nobis ignotus, sed hunc saltem est fatendum à Deo fuisse spectatum.

6. Verùm in eo peccarunt Physici, quòd aliquando finem Dei non ex ipsis ejus operibus collegerint; sed ex temeraria adsumptione unjustipiam finis, ad operis dispositionem, argumentati sint. Ut Sol, Stellæ fixæ, & Planetæ circa Terram, quasi centrum, agerentur; quòd omnia Terræ nostræ causâ facta sint, consequens esse dixerunt. Si ita ratiocinati essent, postquam certis argumentis Terram in centro hujus vorticis stare immotam comperissent, potuissent ferri ratiocinatio; sed ex incertissima hypothesis, Terram immotam esse oportere, collegerunt.

7. Licet ergo Physicis ex usu necessario creaturarum, colligere Creatoris fines; non ex finibus, quos fingunt, rerum dispositiones de quibus non constat deducere. Idem licebit etiam Theologis circa fines Dei, in administratione rerum humanarum. Quandoquidem nullum ducem habemus, præter Scripturam & Rationem, meritò Deum voluisse nos iis uti, in investi-

investiganda vera Religione, contendimus; quoniam is est earum necessarius usus, si quâ salutis tangimur curâ. Sed non est colligendum esse Ecclesiam erroris periculo exemptam, ut servari queant idiotæ, qui non possunt veritatem examine agnoscere; quâ alio quopiam modo Deus idem efficere potest; nempe, si illi simplices & indocti, pro sua cognitione, bene se gerant, eamque augere nitantur; quod facile foret ostensum, si res effect hujus loci.

CAPUT XII.

De Subjeto & Adjuncto.

1. **H**ic Subjctum vocatur, *id quod per se est*, seu *Substantia*; dividiturque in subjctum *adhesionis*, & *inhesionis*. Prius est, cui aliquid extrinsecus adhæret, ut vestes adhærent homini. Posterius id in quo res aliqua est, ut cera cui inest figura. Hinc colligere est Subjctum vocem esse relativam, quæ involvit considerationem *Adjuncti*; quo nomine designatur *quidquid adhaeret, vel inhaeret cuipiam subjcto*, quo in numero sunt vestes & figura.

2. Nemo negat id quod extrinsecus rei adhæret esse ejus naturæ, ut possit seorsim esse, est enim substantia. Sed gravis, ex quo Transsubstantiatio credi cœpta est, inter Philosophos agitur quæstio; utrum, nempe, Adjuncta inhaerentia, seu Accidentia prædicamentalia possint sine subjcto cui inhaerent, saltem divinâ potentia, esse? Qui Transsubstantiationem tventur adfirmant, quia accidentia panis, sine pane, esse credunt in Eucharistia. Alii, quos nullum dogma Theologicum à rectæ Rationis tramite transverfos egit, præfractè negant.

3. Constat utrumque Accidens dici id quod per se non est, sed subiecto inhæret; nec posse id seorsim intelligi, nisi abstractione. Rotunditas, exempli causâ, potest quidem abstractè considerari; sed sine materia cui insit, quasi existens, intelligi nequit. Quantumvis nitamur, non possumus efficere ut animo nostro observetur idea rotunditatis existens, sine ulla materia cui inhæreat.

4. Cùm hoc agnoscat Transsubstantiationis patroni, quod non intelligimus, nec intelligere possumus, id divinâ tamen potentiâ fieri autumant. Verùm eodem res redit, ac si dicerent se credere à Deo aliquid fieri quod quid sit ignorant, & cuius nulla ullo respectu idea animo ipsorum observatur. Igitur idem credunt ac alii, sed verba eorum ideis consentanea non sunt.

5. Theologicum aliud dogma, hac in re, alterum inter Philosophos Christianos diffidium creavit. Qui credunt Christi corpus esse in Eucharistia, nec tamen Transsubstantiationem admittunt; ut tuerentur suam illam *praesentiam realem*, excogitarunt Ubiquitatem corporis Christi, quam ita à se probari posse sperarunt. Nempe, contendunt post ascensum Christi, quem metaphoricè intelligunt, ejus humanam naturam suscepisse proprietates divinas, inter quas est Ubiquitas. Theologica argumenta hic non expendimus, ne limites Ontologiæ transiliamus.

6. Hinc nata est quæstio, an proprietates possint communicari? Hujus quæstionis est duplex sensus. Potest enim quæri, an ex re proprietates possint in aliam transire, adeò ut eadem numero

pro-

proprietas, quæ inerat cuiuspiam subiecto, in alio esse incipiat? Huic quæstioni respondent ii, qui credunt accidentia sine subiecto esse non posse, se etiam non intelligere quæ proprietates è subiecto in alterum transferri queat; quia eo momento, quo transiret, esset sine subiecto. Præterea Accidens singulare (nam Accidens in genere non est) ita est Accidens ejus substantiæ cui inhæret, ut alterius esse nequeat. Exempli gratiâ, rotunditas globi, ita ejus est cui inhæret, ut sine illo singulari globo intelligi nequeat, nec possit ei adimi, quin ea simul intereat. Ponamus, animi causâ, esse globum, cui subito auferatur sua rotunditas, ut in aliud corpus transferatur; eo momento, quo rotunditas deseret prius corpus cui inerat, erit rotunditas in genere; neque enim ulli inhærebit corpori, quo nihil absurdius excogitari potest. Sed Metaphysici, dum abstractionibus animum suum adfectant, tot Entia esse seorsim existentia, quot sunt in eorum animo abstractæ idæ, paullatim sibi perfudent; deinde ex iis Entibus componi ea, quæ vident, judicant.

7. Alter quæstionis adlatæ sensus hic est, an duæ res naturâ diversæ possint ita conjungi, ut utriusque proprietates, non tantùm de utraque prædicentur, sed & utrique insint? Seu an Dei proprietates, exempli causâ, inesse possint, ut subiecto, humanæ naturæ; anve humanæ proprietates inherere possint Deo? Hoc adfirmant plurimi ex iis, qui viri magni *Martini Luseri* doctrinam sequuntur; alii negant.

8. Qui aiunt, eos ante omnia oportet intelligere quod adfirmant; propositionis enim, cu-

jus nullus est sensus, etiam nulla est fides. Non opinor autem eos intelligere, qui in una natura Divina sint proprietates contrariæ, ut cœpisse & non cœpisse. Idem de omnibus proprietatibus divinis & humanis, quæ in humana natura esse dicuntur, judicium ferendum est. Sanè ipsi rem esse ἀκαταλόγητον, hoc est, se eam non intelligere, fatentur. Itaque dum sibi aliquid credere videntur, nihil credunt, uti nec Transsubstantiationis Patroni.

9. Secundò in * memoratum incommodum incidunt, oportet enim eos dicere eadem numero adtributa divinæ & humanæ naturæ inhærere, aut transire ex una in alteram; quorum nec prius, nec posterius intelligi potest, sicutque omnibus nostris cognitionibus contraria. Atque hujusmodi sunt ut plurimum dogmata Philosophica, in quæ delabimur non vi veritatis, per necessaria ex indubitatis principiis consecutaria deducta; sed propter utilitatem Partium in quibus sumus, quibus expedit ea videri vera.

10. Metaphysici Subjècti & Adjuncti alias adferunt divisiones, sed quoniam nihil fermè habent dignum observatu, quod à nobis in † Logica, aut in hoc Opusculo † dictum non sit aliis verbis, & alio loco, ea prætermittimus. Eadem de ratione, quæ possent dici de identitate * proprietatum & subjècti, non repetemus.

* §. 6. † P. 1. c. 3. & 7. † Cap. 1. * Leg. P. 1. c. 7.

CAPUT XIII.

De Necessario & Contingenti.

1. **C**um nihil sit quod dici nequeat, aut necessariò esse, aut ejus naturæ ut possit non esse, ad proprietates generales Entis referri debent *Necessitas & Contingentia*; quarum definitiones, & genera tradere, hoc Capite, adgredimur.

2. *Necessarium* in genere dicitur, quod non potest non esse; cui est oppositum *impossibile*, seu quod non potest esse, de quo in sequente Capite. *Necessitas* porò variè dividitur & subdividitur à Metaphysicis, quorum præcipuas tantùm hinc indicabimus sententias.

3. *Necessitas* ergo est vel *Exsistentia & Simplex*, vel *Coëxistentia & Composita*. Prior est quæ aliquid ita est, ut non possit non esse; atque hæc rursus duplex est, *Absoluta & Hypogetica*. Deus absolutè necessitate est, quia naturâ suâ est, & eum non esse repugnat. Creatura verò existit, necessitate tantum Hypogeticâ, hoc est, ponendo Deum velle eas existere. Nam licet à nulla alia re creata eripi eis existentia possit; attamen, qui eam dedit eam eripere potest.

4. *Necessitas Coëxistentiæ*, quæ & *Cohærens*, dicitur, quæ res nonnullæ unâ necessariò conjunctæ sunt, aut coëxistunt. Duplex quoque est, diciturque vel *Consequentis & Naturalis*, vel *Consequentis & Hypogetica*. *Necessitas consequentis* est, quæ res ita conjunctæ sunt,

ut numquam possint, incolumi earum naturâ, separari. Ita à triangulo non potest divelli proprietatis, quâ duo latera simul sumta majora sunt tertio, quin natura trianguli pereat. Igitur necessitate consequentis, Triangulo eam inesse proprietatem necessarium est. Necessitas consequentiæ ea est, quâ duæ res naturâ suâ non conjunctæ, certo tamen tempore non possunt non conjunctæ esse; seu id à causa externa oriatur, seu quod ita rem se habere ponamus. Ita globus, & motus non sunt necessariò conjuncti, sed si vis major globum, vi non æquali ad resistendum præditum, impellat, tunc necessariò moveri dicitur. Quando etiam ratiocinando aliqua in re plura conjuncta esse ponimus, non possunt quasi divulsa considerari, nisi destruat hypothetis; neque ullum necessarium consequentium deduci potest, nisi hæc illibata maneat. Ita posito hominem peccato deditum esse, nec per totam vitam id habere, quod necessariò postulat ad habitum peccati exuendum; inde colligimus, necessitate consequentiæ, hominem in peccato mansurum, nec ullâ ratione vitaturum pœnas peccatori debitas impenitentia.

5. Quamvis hîc veluti gradus quidam in Necessitate distinguantur, quorum est 1. necessitatis consequentiæ: 2. consequentis: 3. existentia hypotheticæ: 4. absolutæ; attamen effectus causarum necessariorum, quocumque tandem horum sensuum sint necessariæ, æquè necessariò & ineluctabiliter eduntur. Ita licet peccatum non sit humanæ naturæ conjunctum, adeò ut alterum sine altero esse nequeat; attamen, ex adlata modò hypothesi, homo æquè necessariò & inelucta-

ONTOLOGIÆ CAP. XIII. 343
 eluctabiliter malus est, ac si malus necessitate consequentis esset.

6. Cùm porrò Jurisconsulti omnes, imò Humanum Genus univertum judicet homines necessitate excusari, seu non esse reos ejus rei, quam impedire supra vires eorum est & semper fuit; necessitas consequentiæ non minùs excusat, quàm necessitas consequentis; neque enim magis impedire possumus effectum prioris, ac posterioris; seu, ne sit ambiguitas in voce *posse*, utrumque supra vires nostras est. Hinc colligere est illos distinctione eâ abuti, qui putant se hominem inexcusabilem facere, cùm dicunt eum esse peccatorem necessitate consequentiæ, non consequentis. Verùm hoc Theologicum est.

7. *Contingentia*, ut ex definitione adlata adparet, contraria est Necessitati, & possit æquè multipliciter distingui, seu dividi, ac Necessitas; verum hoc nullius esset usus, & facillè potest ab unoquoque fieri. Quærendum est potius quibusnam in rebus inveniri queat Contingentia, deinde an omnino sit?

8. Substantiæ nobis notæ sunt duàm generum, *corporeæ & intelligentes*. In rebus merè corporeis, quoad nobis notæ sunt, certum est nullam esse contingentiam; nam agunt & aguntur, secundum regulas quasdam mechanicas, quæ ab iis violari nequeunt. Necessè est, necessitate consequentiæ, minorem vim cedere majori, idè quæ quotiescumque corpus minùs firmum ad herendum in loco ab alio impellitur majore vi actò, minùs firmum à firmiore loco pelli necessè est.

344 ONTOLOGIÆ CAP. XIII.

9. Superest ergo ut, si quæ sit Contingentia, quærat in Naturis intelligentibus. In hisce autem Naturis sunt quatuor 1. intellectio ac imaginatio: 2. sensatio: 3. volitio: 4. libertas. Ad hæc refertur quidquid in nobis sentimus, quod in Pneumatologia ostendimus. Ergo in quonam horum sit Contingentia, videndum.

10. Quando aliquid intelligimus, aut imaginamur id coram mente nostra veritatem, & ita eam adicit ut eam ad se convertat; nisi cogitatio, seu idea validior aliud Mentem avertat. Statuamus nos cogitare de triangulo, tamdiu de eo cogitabimus, quamdiu nulla alia idea sese Menti nostræ offeret, quæ eam ad sui contemplationem alliciat. Nihil est in ea re contingens, Mens enim est instar oculi semper aperti, qui omnia objecta quæ se ei offerunt necessariò videt.

11. Ad sensationem quod adinet, Experienciâ nobis constat hanc esse inviolatam legem, ut commoto certo modo corpore, Mens certas sensationes habeat. Itaque neque hîc ulla est contingentia; quoniam, Deo volente, sensationes animi sunt cum motibus corporis inviolabili nexu conjunctæ.

12. Volitiones sunt duplicis generis; quædam necessariò, & quidem necessitate, ut videtur, consequentis sunt in nobis, ut volitio quæ optamus bonum, & malum refugimus, & volitiones quibus acquiescimus in idea distinctissima. Non possumus nobis infortunia optare, neque possumus non adfentiri propositioni evidenti. Hic ergo nulla est Contingentia.

13. Aliæ

ONTOLOGIÆ CAP. XIII. 345

13. Aliæ volitiones versantur circa res, quas neque bonas, neque malas nobis esse credimus; seu quæ bonæne, an malæ sint dubitamus; aut circa quasdam propositiones dubias, sive non factis claras. Ad hæc volitiones nullâ necessitate adducimur; atque hisce in rebus propriè sita est Contingentia, quod ut clariùs appareat, paulò pluribus persequemur.

14. Omnia nostra judicia feruntur 1. de iis quæ bona vocantur, hoc est, quibus nobis creari potest voluptas, aut lætitia; vel de malis, aut ex quibus aliquis dolor, aliquæ tristitia potest ad nos redire; & de iis quæ dicuntur *indifferentia*, quæ nec bona, nec mala sunt: 2. de *veris* aut *falsis*, & *dubiis*, quæ solius contemplationis ergò consideramus. Quidquid animo nostro obversatur ad hæc duo rerum genera referri potest. Actiones, circa bona, aut mala, & indifferentia; contemplationes meræ, circa vera aut falsa, & dubia versantur.

15. Ut à prioribus ordiamur, quando animo disquirimus an facturi simus, quod neque bonum, neque malum esse putamus; exempli causâ, an simus domo seriùs aut citiùs exituri, ubi planè id perinde esse existimamus, nec quidquam inde boni, aut mali ad nos redi-bit, utrumvis eligamus; cum, inquam, dubitamus, & post dubitationem sine ulla causa, quam proferre queamus, alterum eligimus, tum contingens fuit hæcne horam ad exeundum electuri essemus, necne. Nulla enim erat ratio, ex re ipsa petita, exeundi, aut non exeundi certo tempore; nulla quoque in nobis fuit, quæ nos invictè impelleret ad alter-

P 5

utrum,

utrum, quandoquidem nullius nobis consilii sumus.

16. Igitur Contingentia primùm agnoscenda in iis quæ scimus, aut nos scire putamus esse planè indifferentia. Est quoque in iis quæ dubitamus an nobis sint conducibilia, necne; hoc est, quæ non novimus perspicuè nobis prodesse, aut obesse posse facta, aut omisâ. Tunc enim nihil est, neque in nobis, neque in re ipsâ, quod nos ad agendum, aut actionem cohibendam necessariò impellat. Sentimus nos posse, si velimus, agere aut ab agendo superfedere; neque ullam rationem videmus, quæ nobis dubitationem eximat. Exempli causâ, est mihi negotium, in quo favore Caji, aut Titii fortasse indigeo. Priusquam eum mihi conciliare adgređiar, oportet me iudicium hoc ferre *posse mihi favorem Titii aut Caji prodesse*. Statuamus autem me nullam rationem habere, quâ mihi certò constet eum favorem mihi conducere posse; sentio me posse iudicare eorum favorem non futurum inutilem, vel contrâ futurum inutilem; nullo pondere animum meum huc, aut illuc trahente.

17. Ita res habet, in omnibus rebus dubiis; sed quoniam, ut in II. Logicæ Parte vidimus, sunt varii gradus dubiarum propositionum, iudicia nostra sunt quoque magis aut minus contingentia. Ubi res est maximè dubia, tunc est maximè contingens facturine aliquid sumus, an cessaturi. Ubi verò rationes sunt, quæ nos possint magis ad alterutram partem inclinare, aut adfectus, vel quidpiam simile; quamvis non sint evidentes rationes, nec adfectus, aut
alia

alia ejusmodi, ut iis resistere nequeamus; attamen iudicia tunc videntur minus contingentia, quia est aliquid quod nos ad alterutrum trahat, licèt non necessariò, quod in altera parte non est.

18. Hinc colligere est omnem Contingentiam, ubi ferendum est iudicium, ex quo sequitur nos aliquidpiam facturos aut omisuros, pendere ex eo quòd nulla certa ratio animo obversetur, neque aliud quidquam sit; quod nos ad agendum invicè impellat, aut ab agendo deterreat.

19. Ubi ferendum iudicium de re merè theoretica, unde nulla actio pendet; exempli causâ, an vivat nunc Japonensium Rex, necne? an duæ lineæ sint æquales? ubi, inquam, ejusmodi ferendum iudicium, si nulla sit ratio evidens, quæ nos in alterutrum trahat, primò quidem dubitare possumus, utrum iudicaturi sumus necne; deinde, si iudicemus, potest esse iudicium affirmativum, aut negativum, pro arbitrio. Igitur utrum iudicaturi sumus, necne, in ejusmodi casu contingens est. Contingens item est, utrum affirmaturi sumus, an verò negaturi, ubi simile quid dijudicandum nobis proponitur.

20. Igitur Contingentia occurrit, in iis omnibus seu actionibus, seu iudiciis; in quibus nulla ratio evidens aut agendi, aut iudicandi nobis suppetit. Potest tamen hic aliquid obijci solutu difficile; nempe, ut diximus, ad iudicia ferenda, adeoque ad agendum, non tantùm rationibus intellectui nostro obversantibus, sed etiam adfectione animi, & perturbationibus

impellimur; quo posito, videbitur quidem quidpiam contingens, respectu rationum, quibus ad iudicandum aut agendum commovemur; non verò, si spectetur animi nostri adfectio. Exemplo illustrari potest hæc objectio, quo soluto difficilior fiet. Ponamus virum librorum amantem, qui nec animum curis ullis distractum habeat, neque oculos objecto vividiore, aut alia quapiam de causa, aversos sibi sentiat à via in qua ambulat. Statuamus ei ambulanti fortè offerri ante pedes libros plurimos pulchrè compactos, quorum & argumentum & dominum ignoret; quæratur an sit contingens eum libros illos arripere, ut videat quinam sint, aut non arripere? Si dicatur esse contingens, eò quod nulla invicta ratio ejus animo occurrat, ob quam necessariò libris manum injiciat; inde oritur hæc difficultas, rei contingentis eventum præstitutum esse; nemo enim vel minimè dubitet, an vir litterarum studiosus manum sit libris admorturus. Si negetur esse contingens, sequetur quedam non esse contingentia, in quæ tamen nullâ evidenti ratione, nullo invicto adfectu inclinamur, adeoque falsa esse quæ diximus; imò nos non posse iudicium ferre de contingentibus, quandoquidem nulla est certa ratio, quâ ea dignoscamus.

21. Huic objectioni reponimus, I. nos fieri hominum actiones & judicia non minùs ab animorum adfectione, quàm ab ideis eorum animis overfantibus fluere; II. superesse questionem, an ejusmodi adfectioni resistere nequeamus, necne; vel an in nobis sit facultas cohibendæ, aut exserendæ actionis; seu ad eam animi

animi adfectione impellamur, aut ab eadem deterræmur? III. eam facultatem, quæ *Libertas* solet vocari, non aliter posse cognosci, quàm ex nostro ipsorum sensu. Neque enim aliter an sit in nobis facultas aliqua, quàm conscientia, scire possumus. Non est spectandus eventus, quoniam posset in nobis esse facultas non faciendi quod facimus, aut faciendi quod non facimus. Hic autem conscientiam eorum, qui agunt in ejusmodi rebus dubiis, aut de incertis judicant, adpellamus, & oramus dicant an non sentiant in se vim abstinendi actionibus & judiciis, licèt libentissimè agant, eo ipso tempore quo agunt? Si ex nobis aliorum animum æstimare licet, adfirmabunt sibi inesse ejusmodi facultatem, quam exserere possent in contrariam partem; quæ facultas nulla est, ubi de summo bono, aut veritate evidente agitur. Sentimus enim, uti non possumus non amare summam felicitatem, neque ad sensum negare veritatis evidenti: ita nos, in aliis omnibus bonis & veritatibus, in alterutram partem, sine invicta ratione, ferri.

22. IV. Longo habitu fieri potest, ut aliquid libenter & cum voluptate faciamus; adeò ut, certis positis circumstantiis, id nos facturos adeò verisimile sit, ut vix possit in dubium revocari, uti liquet exemplo allato. Atamen, etiam illis circumstantiis positis, quamvis habitus contracto illuc feramur, sentimus habitus vim non esse tantam, ut nequeamus ei resistere. Exempli causâ, ponamus hominem vino deditum, fruentem prosperâ valetudine, animo curis vacuo, & sitientem ingredi locum, ubi combibo-

nes inveniet unâ potantes; vix dubitare possumus quin, nullo interdîcto impeditus & invitatus, cum iis bibiturus sit. Attamen quis dubitet quin idem ille vir, si pignore contendisset cum aliquo se non bibiturum, eo in loco, posset habitui & invitationi amicorum obistere? Hinc quoniam spe alicujus lucri, aut gloriolæ cunjsipiam, potest ab eo abstinere, quo maximè delectatur, eum ad eam voluptatem ineluctabiliter non ferri colligimus.

23. Hinc jam videmus *Libertatem* esse Contingentiæ fundamentum, ut non possit poni Libertas, quin Contingentia agnoscat. Vice versâ, non potest agnosci Contingentia, quin admittatur Libertas. Quoniam autem ejusmodi Libertas est tantum in Naturis intelligentibus, ex iis solis oritur eventuum Contingentia; non ex merè corporeis, ut antea jam diximus.

24. Sed quandoquidem ita Naturæ intelligentes sunt conjunctæ cum Corporeis, ut hæ volentibus illis agantur, & moveantur, quocumque tandem modo hoc fiat; eveniunt etiam multa in corporibus contingentia, ubi iis miscentur intelligentes Naturæ. Humana corpora, & quæcumque possunt hîc à nobis moveri, non modò mechanicis causis, ut merè machinæ; sed præterea à nobis variè, pro liberæ Naturæ arbitrio, moventur; unde fit ut multa in iis eveniant contingentia, non respectu quidem Corporum ipsorum, sed causarum movementum. Fortè & in aliis Corporibus, quæ sunt aut à nobis remota, aut supra vires nostras posita, contingunt mutationes, operâ aliarum Natura-

tura-

ONTOLOGIÆ CAP. XIV. 351
turarum intelligentium, ut jam Deum omittamus.

25. Quæri solet, an à Deo eventus contingentis præcognosci possint? verum hac de Quæstione, *Pneumatologie* Sectione Tertiâ, ubi de Deo, agemus.

CAPUT XIV.

De Possibili & Impossibili.

1. *Possibile* generaliter dicitur quod potest fieri, nec tamen fit; *impossibile* quod neque est, neque esse potest. Sed præterea à Metaphysicis dividitur impossibile in tres classes, 1. *absolutè*, 2. *certo respectu*, 3. *ex hypothesis*. *Absolutè* impossibile est quod involvit contradictionem, ut dari circulum quadratum, aliquid esse & non esse. *Certo respectu*, quod non involvit quidem contradictionem, sed ab Hominibus fieri nequit; ut solem extinguî, terram ad eum accedere magis, aut recedere. *Ex hypothesis*, quod suâ quidem naturâ fieri posse intelligitur, sed, posita quadam conditione, eventum fortiri nequit; ut posito Deum nolle ut densissimæ nubes in pluviam à vento cogantur, quamvis hoc suâ naturâ fieri possit, non fiet tamen.

2. Si hîc Scholasticos imitari vellemus, ex sermone, possibilitatis aliquot genera, ut & impossibilitatis hîc addere possemus. Exempli causâ, passim dicitur non posse facere quod aut nolumus, aut licitum non est, & contra posse facere contraria; hoc est, ea legi esse, aut voluntati nostræ consentanea. Verum vocabulorum ob-

observatio ad Criticem, non ad Metaphysicem pertinet. Pôtiùs hîc paucis naturam possibilitatis & impossibilitatis, proat à nobis intelligitur, explicabimus.

3. Cùm omnia iudicia nostra complectantur comparationem duarum minimùm idearum, quando dicimus aliquid esse possibile: comparatis inter se duabus ideis, nos videre eas ejusmodi connexum, ut possint unà esse, adfirmamus. Ita fieri posse, ut Adamas crassitie caput humanum æquet autumamus; quia, nempe, humani capitis magnitudinem cum Adamantis natura esse posse cernimus. Dicimus posse fieri, ut Mons in pulvere comminuat; quòd ex consideratione partium, quibus Mons constat, colligamus eas posse dividi eò usque, ut pulveris æquent tenuitatem.

4. Veritas autem horum iudiciorum pendet ex cognitione rerum, de quibus iudicamus. Cùm enim certò novimus proprietatem aliquam rei cuiuspiam, cum qua esse potest alia, tum verè dicimus eam rem cum alia illa proprietate esse posse. Sic scimus rupium partes posse frangi & conteri, cum qua proprietate idea minutissimi pulveris conjuncta est; atque hinc meritò Montem posse in tenuissimum pulverem comminui contendimus.

5. Quando verò ita ignoramus naturam rei, ut cum nulla ejus proprietate nota connecti quæpiam alia intelligatur, quidquam de eo adfirmare nexu nequimus. Ita non possumus respondere huic quæstioni, an materia, quæ ferrum constat, possit admittere omnes proprietates; quas in argento aut auro novimus? Quis enim dicemus pon-

pondus, colorem &c. auri aut argenti esse posse cum proprietatibus ignotis ferri? Quis scimus an non sit aliquid in ferri natura, quod eas proprietates penitus respuat?

6. Igitur tunc demum possibile aliquid tutò dicimus, ubi perspicuè nexum videmus inter prædicatum & subjectum propositionis, quæ eam possibilitatem adfirmamus. Temere ii loquerentur, qui dicerent fieri posse ut Corpora cogitent; quia nulla est Corporum proprietates nobis nota, quæ nexum aliquem, aut convenientiam habeat cum cogitatione.

7. Impossibile vice versâ quidpiam dicimus, cùm duas ideas ita dissentire deprehendimus, ut se invicem destruant, nec ullâ ratione eas conjugere, aut conjunctim considerare Mentem possumus. Sic negamus posse dari circulum quadratum, quia idea circuli, & idea quadranguli planè dissentiunt, neque stare unà possunt, cùm una alteram evertat. Ubi sunt anguli, non potest intelligi circumferentia æqualiter undecumque à centro remota; atque ubi est hujusmodi circumferentia, anguli inveniri ulli nequeunt.

8. Impossibilia igitur dicere non possumus, quæ nescimus, an unà consistere queant, necne; hoc autem nescimus quando eorum, quæ comparamus, natura nobis ignota est. Exempli causâ, dicere non possumus, fieri non posse ut cogitatio & extensio in uno eodémque subjecto sint; quia ignota nobis sunt subjecta, quibus insunt cogitatio & extensio. Possumus quidem, sine periculo, adfirmare cogitationem non esse extensionem, aut motum,

354 quoniam earum rerum ideæ sunt prorsus diversæ; sed de subjectis ignotis, quibus insunt, nullum satis certum ferri potest iudicium.

9. Hoc in negotio, multò artiores limites humanæ sunt cognitionis, quam vulgò creduntur. Etenim cum subjecta substantiarum sint ignota, affirmare non licet quidquam de *convenientia* eorum, aut *inconvenientia*, ut ita loquar; hoc est, unum esse simile aut dissimile, adversari aut non adversari alteri. Ad ideas verò, quod adinet, proprietatum abstractas, licet paulò ulterius humana porrigatur cognitio; attamen innumeræ occurrunt, de quibus quidquam affirmare, ubi quæritur utrum unà esse possint, quia nulla certa habent *avvsualis* iudicia, temerarium esset. Ita si quæratum an eum certa dispositione corporis esse queat cogitatio, quis neget quidquam hic, aut adfirmet, sine temeritate? Si nossemus subjectum in quosunt, & unde profuunt, possemus forè dicere quæ à natura ejus manare queant; sed cum sit prorsus ignotum, aqua nobis hæreat necesse est.

10. Non defuerunt, inter recentiores Philosophos, qui negarint etiam ullum nos posse certum iudicium de *avvsualis* ferre. Aiunt enim nos à Deo accepisse intellectum, statui rerum præsentium aptatum; statum autem illum, absolute loquendo, potuisse esse diversum, adeoque divinâ potentia posse fieri id quod nos repugnare judicamus. Sic, ut putant, bis duo esse quatuor intelligimus, quia cum Deus bis duo quatuor esse voluerit, ita intellectum nostrum adfe-

adfecit, ut rem aliter intelligere nequeamus. Sed si Deus voluisset bis duo esse sex, quod ab illo pendeat, id quoque intelligeremus, quod nunc non possumus. Atque hinc à nemine quidquam absolute impossibile, ne potentia quidem divina, pronunciarî posse dicunt.

11. Hanc sententiam jam consutavimus Cap. IV. hujus Opusculi, ubi Essentias rerum esse æternas ostendimus. Nec quisquam tam absona umquam adfirmasset, nisi eò vi aliqua majore, quam est ratiocinatio, delatus fuisset; nempe, metu offendendæ Ecclesiæ Pontificiæ, cui addicti erant hujus sententiæ patroni.

12. At solent nonnulli regerere à nobis ergo limites poni divinæ potentie, qui dicimus aliquid à Deo fieri non posse. Verùm facile est intellectu, Dei potentiam nequaquam minui, quando repugnantia facere posse negatur; cum merum Nihilum, qualia sunt illa, divinæ potentie objectum non sit. Deus potest efficere ut quod non erat incipiat existere, & ut quod inceperat desinat; sed qui fieri queat ut Deus faciat ut aliquid sit, & ut ne sit simul? Hoc sanè est merum nihil, quod latet sub vocabulis, seorsim quidem aliquid significantibus, sed conjunctim nullum prorsus sensum fundentibus. Idem dicunt hic, dum divinam potentiam extollere videri volunt, ac qui magnificè voce inclaimaret, *Deum esse omnipotentem, quod possit facere BLITRI*, quæ vox nihil significat. Decertè, sibi, & aliis illudunt, qui tragicis querelis omnia miscunt, & superstitionis fuligine rerum

356 ONTOLOGIÆ CAP. XV.
rum adspæctum interciperè nituntur; ut absurda
ejusmodi dogmata intrudent; quæ admitti ne-
queunt nisi sensui communi, si consentanea sal-
tem agenda sint, valeadicator.

CAPUT XV.

De Potentiâ & Actu.

1. QUO subtiliùs de Potentiâ & Actu agunt
Metaphysici, eò paucioribus rem adtin-
gemus; quoniam quæ de hoc negotio habent,
ea, si vera concedantur, prorsus sunt ad veri-
tatis ignotæ ac utilis investigationem inutilia. Hic
tantum tradunt, quæ nomina ideis quibusdam
Abstractis imposuerint; quas ideas diu contem-
plari planè supervacaneum est.

2. Summatim ergo dicemus Potentiâ &
Actum esse correlata. Id potentiâ esse dicitur, quod
nondum est, sed esse potest; & Potentiâ facul-
tas id faciendi, aut patiendi. Ita cogitatio de Trian-
gulo in quovis homine dicitur esse potentiâ, cum
nondum eam animo præsentem habet; quia po-
test quivis de Triangulo cogitare. In massa ce-
rea dicitur esse potentiâ quælibet figura, quia
quælibet figuram admittit.

3. Actu verò id est quod non tantum potest
esse, sed re ipsâ est. Ita cum cogito de Trian-
gulo, inest Menti meæ actualis de Triangulo cog-
gitatio; cera, in quadratam formam ducta, di-
citur actu habere quadratam figuram. Res verò
dicitur transire ex potentiâ in actum, ubi quod an-
tea poterat esse re ipsâ est.

4. Quam-

ONTOLOGIÆ CAP. XV. 357

4. Quamvis hæc distincta sint, tamen arcto
nexu sibi invicem coherent, ut alterum suc-
cedat alteri. Atque hinc fortè factum ut Me-
taphysici aliquatenus eorum misceant nomina.
Dividunt Actum in *primum & secundum*, & *primum*
quidem vocant ipsam rei essentiam, aut
existentiam; *secundum* verò, operationem unius-
cujusque rei. Ita Gratiam in actu primo, & in
actu secundo, distinguunt. Gratia in actu primo
est ipsa Gratia, in se spectata; in actu verò secun-
do, ejus effectus, seu Gratia respectu effectus
considerata. Ille autem actus primus æquè com-
modè, si Scholasticis visum esset, *potentia pri-
ma* dici posset.

5. Haud absimili ratione, Potentiâ in pro-
ximam & remotam dividunt. Potentiâ proxi-
mam vocant eam, quæ ejusmodi est, ut ad eam
exferendam nihil, præter volitionem, deside-
retur; Potentiâ verò remotam, eam quæ est
ejusmodi, ut nisi fiat aliqua mutatio in agente,
volitio accedere numquam possit. Sic aiunt
viro, qui jam habitum agendi convenienter vir-
tuti contraxerit, nulla alia re, præter volitionem,
opus esse. At homini vitio cupiam dedito, &
longo habitu corrupto, numquam venit ut con-
stanter velit rectè agere; nisi prius habitum illum
vincere adgressus fuerit, & tandem superarit.
Hic dicitur habere *potentiâ remotam* virtutis col-
lendæ, quia præditus est Mente, quæ si alio im-
buta esset habitu, posset virtuti adhærere. *Po-
tentiam* verò *proximam* habet vir probus rectè vi-
vendi, quia jam habitum ad hanc rem neces-
sarium contraxit.

6. So-

6. Solent quoque Scholastici dividere Actum in *purum* & *impurum*, Actum *purum* vocant, qui cum nulla potentia conjunctus ab illis censetur. Aiunt Deum esse Actum purum, quòd in Deo, ut putant, nihil sit nisi Actù, quippe qui planè est immutabilis. Contrà omnibus Creaturis tribuuntur Actus *impuri*, quòd multa Creaturis, quæ in eis non sunt, esse queant. Verum quidem est Deo nihil accedere, nihilve decedere, quod aliquam proprietatem ei inferat, vel detrahat; sed nulla ratio est quare in eo non possint esse actiones quædam, quæ non sunt. Imò hoc omnes agnoscant oportet, quoniam à Deo multa fieri posse, quæ non fiunt, fatentur.

7. Hæc sunt, quæ de Potentia & Actù potissimum observanda duximus; & quæ ad intelligendum Scholasticorum sermonem, infervere queant. Jam pro iis, quæ solent ab illis hic pluribus diduci, paucis dicemus quæ Potentiæ, aut Facultatis formetur in nobis idea.

8. Observantes quotidie cum in rebus quæ extra nos sunt, multa immutari, adeò ut non semper eandem animo nostro ideas offerant; tum in nobis ipsis, prout volumus, interpolari eas in quibus contemplandis animus noster versatur; inde colligimus in iisdem objectis, eodem modo, in posterum evenire posse mutationes quasdam; & nos, quod non facimus, posthac etiam facturos, ut quotiescumque voluerimus certas contemplari ideas; aut volitiones edere, id facere possimus. Ita quoniam sæpe vidimus plumbum igni injectum liquefieri, hinc igni facultatem liquefaciendi plumbi; plumbo verò liquidi

eva-

evadendi potentiam inesse didicimus. Quia sæpe cogitavi, ubi volui, de aliqua actione edenda, aut de quopiam objecto; inde me habere potentiam, quotiescumque vellem, iterandarum earum cogitationum sensi.

9. Indidem duplicis potentiæ ideam mihi observari sentio, *passivæ*, nempe, & *activæ*. Passiva potentia est in plumbo, liquidi evadendi, vi ignis; igni videtur inesse activa liquefaciendi, quamquam hac de re sunt magnæ dubitandi rationes, quas hic non adferemus. At certè ex animi nostri actionibus, facultatis activæ ideam colligimus. Sentimus enim nos ab alio non agi, neque impelli ad volendum; cum corpora mota agantur ab aliis causis, ut alibi ostendemus.

10. Ceterum si quis quærat quid voce *Potentia* aut *Facultatis* intelligamus, an sit substantia quæ per se sit, an accidens quod substantiæ inhæreat? Respondemus ideam Facultatis esse abstractam, quæ neque substantiæ, neque accidentis ideam includit, adeoque nos non posse dicere accidens aut substantiam eâ voce designari. Significatur tantum Ens illud, quodcumque tandem sit, quo substantia agit aut patitur. Sed si quærat non quid cogitemus, cum ea vox *facultas* profertur, sed quodnam sit Archetypum (si Archetypum dici possit) illius ideæ, quam tunc contemplamur? Archetypum illius ideæ, seu id quod nobis ejus contemplandæ occasionem præbuit, esse accidens; seu proprietatem subjecto cuius in inherentem, respondemus. Ita in plumbo liquidi evadendi potentia, nihil esse aliud videtur, præter dispositionem,

nem, seu figuram & situm particularum insensibilem, quibus plumbum constat.

11. Distingimus hic, quod & aliàs facere concludibile est, ideam abstractam Facultatis ab ejus Archetypo; quodd Scholastici dum ea confundunt, ita loquantur de rebus ipsis, quasi in iis esset nescio quid prorsus simile ideæ earum abstractæ; quod nec fit accidens, neque substantia. Interdum etiam substantias censent, quæ proprietates sunt; unde natæ *formæ substantiales* corporum, hoc est, substantiæ quædam à materia diversæ, in quibus facultates quas in corporibus animadvertere se putabant, & potissimum quidem activæ essent; quæ formæ an sint ullæ admodum dubium est.

CAPUT XVI.

De Perfecto & Imperfecto.

1. **I**nter ideas abstractas, quibus considerandis occupantur Metaphysici, non ultimum locum tenent *perfectio & imperfectio*, quia longè maximus est vocabulorum *perfectus & imperfectus*, in sermone cùm Philosophico, tum quotidiano, usus. Sunt quidem inter recentiores Philosophos viri eximii, qui volunt ad eod perspicuum esse quid sit *perfectum*, ut ea vox non magis definitione, quam vocula *esse*, indigeat. At ex sequentibus eos hallucinari satis liquebit.

2. Vox *perfectus* petita est ab rebus, quæ arte sunt, & quæ *perfectæ* dicuntur, ubi nulla re indigent

digent amplius ad eum usum præstandum, cui ab Artifice destinatæ sunt. Ita perfectum esse dicitur Horologium, cui nihil deest eorum, quæ ad Horologii usus præstandos necessaria sunt. Similiter, apud Græcos, *τελειος* dicitur, cui *τέλειον*, impositum est; hoc est, *finis*.

3. Deinde ea vox ab rebus, arte humanâ confectis, etiam ad res spirituales & metaphysicas ideas translata est. Unde de perfectione Dei, Spirituum, virtutum, rationationum &c. loquimur. Hinc quoque gradus perfectionum animo fingimus, dicimusque esse animalia aliis alia perfectiora, Spiritus esse perfectiores corporibus &c. Ubi autem hæc vox ad res ejusmodi efferendas adhibetur, non est unius significationis.

4. Generaliter quidem perfectum esse dicitur quidquid omnibus proprietatibus, quæ ad ejus essentiam pertinere putantur, præditum est; sed præterea multas ea vox habet postpositas.

5. I. Perfectum vocare solent *absolutè, aut secundùm quid*. Absolutè *perfectus* dicitur *Deus*; quod licet interpretatione indigere non putet *Cartesius*, attamen paucis explicabimus. Quando ergo dicimus Deum esse *perfectissimum*, nihil aliud intelligimus; nisi Deo omnes omnium rerum proprietates reales, sine ullius defectûs mixtura, inesse; quod inde colligimus, quod omnia creaverit, & in se potentia habuerit, priusquam actu existerint; atque, ex iis quæ creavit, innumera alia, ac denique quidquid animo concipimus ab eo posse fieri intelligamus. Omnia itaque omnium rerum quæ sunt ac esse possunt in-

cludit genera. Verùm hoc copiosius & planius in Pneumatologia ostendemus. Ceterùm Deo colata Creaturæ *imperfectæ* omnes dicuntur; hoc sensu, quòd tot proprietatibus, quot Deus, nulla prædita sit.

6. II. *Perfectum est secundùm quid*, aut *quoad speciem*, id cui nihil deest eorum, quæ existimamus ad singularem ejus speciem pertinere. Exempli causâ, perfectum est triangulum æquilaterum, quando tres ejus anguli sunt æquales. *Imperfectio*, quæ huic opponitur perfectioni, sita est in privatione proprietatis, quæ rei, pro ejus genere, inesse deberet. Ita triangulum diceretur imperfectum, cujus aliquod latus deesset aliqua ex parte, aut pro angulo sectionem aliquam circuli haberet.

7. III. *Perfectum est, quoad partes, sive integritatem*, id cui omnes partes ejus, quod perfectum dicitur, insunt. Ita integrum est triangulum, quod tres suos angulos & latera integra habet. Imperfectio huic perfectioni opposita est *mutilatio*, quâ pars rei, de qua agitur, deest.

8. IV. *Perfectio est graduum*, ubi rei proprietates sunt in suo genere absolutissimæ. Imperfectio, in gradibus sita, inde oritur, quòd proprietates magis intendi possint. Eo sensu res unius, ejusdemque generis inter se conferuntur, & aliæ aliis perfectiores esse dicuntur; licet ad speciem quod adinet, æquæ sint perfectæ, neque una plures habeat partes quam altera. Ita perfectissimum dici potest aurum, quod est coloris flavissimi, ponderis maximi & minimam omnium igne exploratum patitur

diminutionem; contra minus perfectum quod colore pallidior, levius est, & minuitur magis igne coctum. Vir est perfectissimus, qui maxime omnium illis pollet virtutibus, illi, ut eminentissimis, quæ virum decent; minus perfectus, in quo sunt minores ejusmodi virtutes.

9. V. *Perfectio est essentialis, vel accidentalis*. Prior ibi est, ubi omnia adsunt quæ ad essentiam necessaria sunt, ut in circulo circumferentia æqualiter undequaque à centro distans. Posterior, ubi sunt quædam accidentia, quæ ad ornatum aut majorem rei usum faciunt; ut virtutes homini, quippe accidentales perfectiones, quia iis destitutus non minus homo esset.

10. VI. *Perfectio est speciei cum specie collata*. Ita quadrupedes bestię dicuntur esse perfectiores animal piscibus, & avibus; Angeli perfectiores Hominibus; Deus perfectior Angelis. Perfectio illa est sita in eo quòd in una specie sint, aut plures perfectiones seu proprietates, quàm in alia, aut proprietates latius patentes. Ita in Deo sunt proprietates, quæ non sunt in Angelis; & præterea eæ proprietates, quæ sunt communes Deo & Angelis, in Deo latius patent. Deus in se continet omnium rerum proprietates, quæ proprietate carent Angeli. Deus item intelligit, Angelique intelligunt; sed Dei intellectio ad plura porrigitur, quàm Angelorum. Hoc uno modo possunt species inter se conferri, præsertim si habeant inter se aliquid commune, qualis est intellectio, quâ Deus, Angeli, & Homines præditi sunt. Quando verò nihil est inter eas species commune, numerantur specierum quæ comparantur proprietates & defectus;

atque ea species quæ habet plures proprietates & pauciores defectus, perfectior dicitur. Ita Spiritus perfectiores Corporibus, quòd plures sint in iis proprietates, minores defectus, habentur. Corpora sunt tantùm extensa, divisibilia, impenetrabilia, solida, variarum figurarum capacia, mobilia; sed se ipsa non movent, destituta sunt omni cognitione & sensu, non possunt obstare quin comminuantur vi majore &c. Spiritus verò cognoscunt, sentiunt, corpora agunt innumeris modis, &c. sunt ab omni corporeo impetu tuti, non indigent alienâ ope ad cogitandum, &c. Hoc exemplo usus sum; non quòd mihi compertum sit quiddam modò dixi esse verum; sed quia verum vulgò creditur, eòque posito, Spiritus perfectiores dicuntur Corporibus. Ceterùm meminisse nos oportet, valde periculosum esse res diversorum generum inter se conferre; quoniam, in enumeratione proprietatum, eas tantùm attingimus quæ sunt nobis notæ; ideoque potius ideas nostras inter se, quàm res ipsas conferimus. Accidit autem facilè ut ideæ duarum rerum non sint pariter adæquate, hoc est, ut norimus rem quampiam meliùs quàm aliam; quo fieri posset ut temerè perfectiorem judicarem eam quæ notior esset, tantùm quia minùs notæ nobis proprietates alterius essent.

CAPUT XVII.

De Finito & Infinito.

1. **O**Mnia Entia, cujuscumque tandem sint naturæ, finita sunt aut infinita; ideoque doctrina de Finito & Infinito pertinet ad eam partem Philosophiæ, quæ de iis quæ omnibus Entibus conveniunt, agere solet. Ac sanè sunt hoc in negotio nonnulla Philosophorum meditatione dignissima, quod ex frequentibus liquidum futurum speramus.

2. Ad id quod *Finitum* vocatur quod adinet, nulla est difficultas; quoniam *finitorum*, vel *finitum* ideam perspicuam habemus. Quidquid est hac in re obscuri Infinitum spectat; quod etiam non potest expendi, quoniam eo ipso Finiti natura clarius explicetur. Igitur statim de Infinito verba faciemus, & ante omnia infiniti posse quatuor genera constitui observabimus. Est Infinitum 1. *extensione*: 2. *duratione*: 3. *numero*: 4. *perfectione*. De hisce quatuor ordine agemus.

3. 1. Cùm unicuique nostrùm insint ideæ certarum mensurarum finitarum, variarumque magnitudinum; sentimus nos posse mensuras ejusmodi unâ addere, quoties volumus. Tantam facultatem progrediendi, in hisce additionibus, in nobis deprehendimus, ut quantumvis addiderimus, nulla sit ratio consistendi major, quàm cùm eas bis, aut ter addidimus; neque nos unquam fini additionum possibilem propiores sentiamus, quàm antea.

4. Ita nobis obversatur idea infiniti spacii, nam sanè id extensione infinitum est, in quo nullos fines esse statuimus; quale est spacium, quod nunquam additionibus quantarumvis magnitudinum exhaurire possemus. Quando autem consideramus eam potentiam, quæ æternam mensuris novis metiri spacium possumus, nec exhaurire tamen, eam *Infinitem* vocamus.

5. Hic autem probè distinguere nos oportet ideam *Infiniti* ab idea *Infinitoris*, una enim multò clarior est alterà. Quando animo nostro obversatur idea spacii cuiuspiam, quod infinitum vocamus, ea valde est confusa; quoniam simul duo conjungimus, quæ conjungi nequeant, finitum cum infinito. Etenim nullum spacium clarè concipere possumus tantum, cui aliquid addi nequeat; adeoque omnis idea spacii, actu intellectui nostro obversantis, est finita. Attamen dicimus id spacium, quod animo concipimus, esse infinitum; quia simul animo ideam *inexhaustibilitatis*, si ita loqui licet, aut *ἀνεξάντητος*, si Græcâ voce fictâ uti quis malit, intuemur.

6. Itaque si id eloqui velimus quod intelligimus, nec ulterius progredi, dicemus: 1. nos ideam claram habere *inexhaustibilitatis*, quæ tamen est negativa, nihil enim tunc intelligimus, si propriè loquamur, in abstracta illa idea; præter negationem limitum, vel *hauksibilitatis*, *ἀνεξάντητος*. At observandum hanc ideam negativam statueri esse aliquid positivum, nempe, extensionem, quam meram negationem nemo dixerit; & quæ majorem Entitatem involvit, quam

quàm ea omnia quæ finibus inclusa esse existimamus. Si enim Extensio parva est aliquid positivum & reale; multò magis ea, quæ infinita est. 2. Nos ideam quidem aliquam, eamque positivam animo obversantem habere, quando cogitamus de re infinita in concreto, sed ei propriè non convenire infinitatem, quandoquidem nullam extensionem, cui nihil possit addi, actu capimus.

7. Sub hoc Infinitatis genere continetur alia Infinitas, quæ potest dici *Divisionis*. Nam quemadmodum materiæ, ac extensioni partes possent in infinitum addi: ita eidem in infinitum detrahi possunt, cum nulla sit tam parva extensio, quæ minor intelligi nequeat. Quod diximus de Infinitate additionum, quæ quantumvis progrediamur, nunquam ad finem pervenimus; id intelligi etiam debet de Infinitate detractio- num, quæ quantumvis retrogrediamur, numquam ad partem, ex qua nihil detrahi queat, devenimus. De Divisibilitate, pluribus agemus in *Physica*.

8. II. Alterum genus Infiniti est *infinitum duratione*, duplex quidem; ut ostendimus, ubi de Duratione egimus. Est enim infinitum cum ratione præteriti, tum etiam futuri temporis; & infinitum, ratione futuri tantum.

9. Eodem modo philosophandum de Infinitate durationis, ac de Infinitate extensionis. Scilicet, nullam tantam posse durationem fingi, cui addi aliquid non possit. Si adderentur in æternum infinitæ *Periodi Julianæ*, numquam ad finem perveniretur; nam addere in æternum, & numquam ad finem pervenire unumquidemque

sunt. Hic quoque ἀνεξαρτησίας, negativo conceptu, satis clarè intelligimus; sed durationis ἀνεξαρτήτως idea, quæ animo nostro præsens esse videtur, quando de ea cogitamus, omnino fallax est, & ex duabus ἀνεξαρτήτως ideis, finita, nempe, duratione, & negatione terminorum, constat.

10. III. Cùm non adipiscamur ideam extensionis, aut durationis infinitæ, vel potius *infinitatis extensæ & durantis*, nisi postquàmprehendimus esse in nobis vim addendi inexhaustam; hoc ipso ideam tertii generis Infinitatis, quæ pertinet ad *Numeros*, formamus. Ideoque nullum est discrimen inter hanc Infinitatem, quod ad ejus naturam adinet, & alias. In aliis considerantur Entia quædam, in hac numeri abstracti, sine Entibus; quod ad ipsam Infinitatis naturam nihil facit.

11. Potest tamen hoc discrimen, inter tres memoratas Infinitates, externum statui. In *Numeris*, quando incipimus ab Unitate, videmus esse veluti in extremitate lineæ, quam ex altera parte in infinitum porrigimus. In *Duratione* utrimque infinitos revolutionum quarumdam numeros, in præteritum & futurum, extendimus. In *Spacio*, sumus veluti in centro quodam, ex quo quaquaversum repetitas in infinitum mensuras ex æquo projicimus.

12. IV. Infinitas *perfectiois*, quod quartum genus est, tribuitur soli Deo, & duplex quidem esse potest. 1. Perfectiones, seu proprietates Dei (nam hisce vocabulis idem significari ostendimus) sunt infinitæ numero. 2. Sunt infinitæ tensivonæ, si ita loqui liceat, seu gradibus.

13. Pro-

13. Proprietates Dei dicuntur numero infinitæ, quòd nulla res animo concipi queat, quam efficere non possit; nulla natura intelligi, quam creare nequeat. Quoniam autem nemo dat quod non habet, si potest dare proprietates omnes possibiles; sequitur eas omnes in Deo esse, adeoque infinitis eum gaudere perfectionibus; cum possibilitia infinita sint, hoc est, tanto numero ut numquam exhauriri queant.

14. Eadem perfectiones gradu infinitæ sunt, quòd ad omnia objecta ad eas pertinentia porrigantur; nec ulla dici possit perfectio divina subsistere in gradu, quo ulterior aliquis detur. Exempli gratià, Potentia divina extenditur ad omnia possibilitia, nec ulla res possibilis dici queat esse ultra divinæ Potentiæ fines; quos nullos habet, non magis quàm rerum possibilitium numerus. Scientia divina similiter porrigitur ad omnia quæ sciri possunt, nec quidquam est ejus generis, quod divinam Scientiam superet.

15. Verum hac de re rursus, in tertia Pneumatologiæ Sectione, ubi de Deo agemus.

CAPUT XVIII.

De Divisione Entium in Genera & Species.

1. AD ea quæ de Ente in genere dicuntur, pertinent quæ solent de Entium in Genera & Species divisione tradi; quæ diviso, duplici de ratione, est à Philosophis instituta. Primum in philosophando, hoc est, in quærenda natura Entium sibi ex parte notorum, ordinem sequendum sibi aliquem duxerunt, qui nullus fuisset, nisi

Q 5

Entia

Entia ad certas referrent classes, secundùm quas de iis agerent. Secundò, constitutã naturã Generum & Specierum omnium Entium, de singulis tutius se philosophaturos iudicaverunt. Postquam enim natura Substantiæ, exempli causã, semel constituta est; cum devenitur ad Ens quod ad Substantiarum ordinem refertur, jam eo ipso quòd numeretur inter Substantias; nobis constat de eo nihil dici posse, quod sit cum natura Substantiæ *abstractioris*; & contrã quidquid de Substantia notum est, de eo posse affirmari.

2. Lustratis omnibus quæ norant Entibus, propriè dictis (Relationes enim, quæ Entia impropriè dicta hîc omituntur) Philosophi nullum animo suo occurrere deprehenderunt, quod non posset referri ad hæc duo summa genera, *Substantiam* aut *Accidens*. Substantiam vocant id quod non indiget subiecto ad existendum, sed per se est. Corpus est Substantia, quia nulli subiecto inhaeret, sed seorsim ab omni alio est. Accidens est quod subiecto inhaeret, nec sine subiecto esse potest; ut figura, quæ sine corpore figurato esse nequit.

3. Substantiam rursus & Accidens Philosophi dividunt in varias species. Accidentis divisiones non ita accuratè persequuntur, quia sunt nimio numero; nam quamvis novem tantùm species, in Aristotelicis Categoriis, recensentur, possent multò plures memorari.

4. Mistis ergo Accidentis divisionibus, Substantia primùm dividitur in *Increatam* & *Creatam*, seu *Creatorem* & *Creaturas*. Increata est Deus; de quo vide Pneumatolog. Part. III. reliquæ omnes, quæcumque tandem sint, creatæ.

5. Crea-

5. Creatæ Substantiæ dividuntur in Substantias *Vitales* & *Non-vitales*. Substantiæ Vitales sunt, quibus inest principium *Vitæ*, quæ est vis quædam agendi, quæcumque sit, quæ non extrinsecus advenit, sed inest ipsi rei viventis. Substantiæ vero *Non-vitales* sunt, quæ nullum eiusmodi principium habent; sed sunt dumtaxat passivæ; quales sunt mera & nuda extensio, & Substantiæ corporeæ, in quibus ad extensionem accedit soliditas & divisibilitas. Hæ enim sunt per se omni vitali principio destitutæ, nec quidquam possunt agere. Distinguntur iterum in *Corpora simplicia*, seu *homogenea*; & *mista*, seu conflata ex variis corporum generibus. Mista rursus sunt *organica*, ut Plantarum & Animalium; vel organis destituta, ut metallorum, lapidum &c. corpora.

6. Substantiæ Vitales sunt *conscientiã internã præditæ*, vel ea destitutæ; hoc est, sentiunt se vivere, seu agere; vel non sentiunt. Conscientiã internã sunt præditæ, quæcumque sentiunt, aut intelligunt, ac ratiocinantur. Ea verò carent, quæcumque vegetantur quidem internã vitã, sed nequaquam sentiunt.

7. Ut à posterioribus pergamus Entia in classes suas dividere, *Substantiæ Vitales vegetativæ* sunt quæ curant formationem & vegetationem Plantarum & Animalium; hæc enim solis mechanicis causis fieri non videntur. Quemadmodum enim nemo intelligat prima rudimenta Animalium & Plantarum, quæ seminibus continentur, solis mechanicis legibus fieri, ita ut sine interventu ullius principii activi formentur: sic nec, sine principio activo, vegetari, ali ac moveri

Q 6

veri

veri queant. Possumus quidem, ut Physicæ Lib. IV. diximus, ostendere quæ sit mechanica ratio corporis Plantarum & Animalium, & quibus viis iis administraretur alimentum, quibusve organis moveantur; sed præter hæc Philosophi contendunt esse principia quædam activa, quæ œconomix Vegetabilium præsent, quemadmodum præfuerunt primæ eorum formationi. Constat quidem in nobis hæc non fieri, operâ Mentis nostræ, seu Substantiæ cogitantis quæ est in nobis; quoniam nescit quomodo hæc fiant, nisi ope sensuum & meditationis, neque potest ea per se curare, promovere, aut impedire. Imò ne sentimus quidem hæc in nostro corpore fieri; neque enim Mens nostra sentit motum liquorum, qui per corpus nostrum moventur tantâ rapiditate, per tot varios tubos, qui Anatomis demum, & ne omnes quidem noti sunt. Igitur in nobis principium intelligendi, ac sentiendi non idem est, ac principium vegetations. Idem dicendum de principio motûs, quamvis enim Mens nostra imperet motibus nonnullis corporis, attamen eos ipsa non exsequitur, nec novit quomodo imperia illa sua exsequutioni mandentur, ut observavimus *Pneumatologie* Sect. I. cap. 6. Sed ut meris Mentis imperiis, corpus moveri jubentis, parere non potest solus Mechanismus: ita nec solus vegetations & nutritionis œconomix sufficere potest.

8. *Substantiæ vitales sensitivæ* sunt Animalia, quæ in duos ordines dividuntur, quorum alia *Bruta* dicuntur, alia *Rationalia*. In utrisque præter vegetativum principium, est principium sensitivum, seu Substantia Vitalis sentiens, & quæ

quæ etiam ratiocinatur; quamvis non eadem sit præstantia ejus principii, in Brutis & Rationalibus, ut ostendimus Physicæ Lib. IV. Cap. 12. Ideò hominibus collatæ pecudes *Bruta* dicuntur, non quòd sensu & ratiocinatione omni sint prorsus destitutæ; sed quòd earum ratiocinatio, ad humanam, nequaquam accedat. Nec negandum est gradibus perfectionis variari speciem, cum ejus axiomatis Scholastici nulla sit certa ratio. Iterum Animalium brutorum possunt constitui varii gradus, seu species, ut diximus Physicæ Lib. I. Cap. IV. §. 28. Sed rem hîc accuratius proponemus.

9. I. Infimus gradus Substantiarum Vitalium sentientium est earum quæ sunt conjunctæ cum corporibus eorum Animalium, quæ loco cuidam adfixa sunt, nec inde moventur, ut Ostrea, aliæque Conchyliorum genera, quæ nullo sensu prædita sunt, præter tactum; nulla enim reliquorum sentium organa, aut indicia in iis deprehenduntur. II. Supra hæc Animalia sunt, quæ duos sensus habent, tactum & gustum, cum facultate se se movendi; sed organis omnibus sunt destituta, præter musculos; ut Cochleæ, seu Limaces qui testam circumferunt. III. Proximè superiores sunt Vermes, qui habent eisdem duos sensus & ungues, sed sine cruribus ac pedibus. Unguibus utuntur ad progrediendum facilius in corpore, cui adherent. IV. Supra hos sunt Erucæ, quæ habent præterea pedes unguibus instructos, quibus adscendunt in arbores, foliisque suspenduntur. Verum temerè moventur & lentè, quia carent oculis. V. Ad superiores ordinem pertinent, quæ

quæ sunt præterea visu prædita, & motum habent facilem & celerem, ope erum & alarum, qualia sunt Insecta volantia. VI. Superius collocandi sunt Pisces, qui & odoratu sunt instructi, sed sunt muti & surdi. VII. Hinc gradus fit ad Aves, & Quadrupedes, quæ habent præterea auditum & vocem. VIII. Supremus denique ordo est Hominum, qui fermone & intelligentia sunt præditi, quibus multum reliqua omnia Animalia superant.

10. Præter Vitalem illam Substantiam, quæ à nobis *Mens Humana* vocatur, possunt esse aliæ Vitales Substantiæ, eâ præstantiores variorum ordinum. Quemadmodum enim sunt in Animalibus & varia corpora & varii ordines principiorum vitalium: sic in rebus Intelligentibus facile possunt capi varii gradus, quorum aliis alii præstantiores sunt; antequam perveniantur ad eum, cujus præstantiæ nihil addi potest; nimirum, Deum. Nec tantum possunt intelligi varii illi ordines Substantiarum Intelligentium sed omnino esse videntur; si de immaterialibus Dei operibus iudicium ferre ex materialibus liceat. Cur enim tantam Naturarum varietatem, totque perfectionum gradus in materialibus mundo creasset; in intellectuali verò, nihil præter Mentem Humanam fecisset? Cur tot vitalium naturarum genera infra hominem creasset, nullum verò supra hominem collocasset? Immensus profectò est hiatus inter Humanam Mentem & Deum, qui nisi ordinibus variis Intelligentiarum, aut Spirituum impletur, quoad licet, dissimilis sibi in suis Operibus esset Deus. Ac sanè Sacræ Litteræ nos docent esse Angelos,
eol

eosque variorum ordinum inter nos & Deum; ita ut Revelationi optimè conveniat, cum eo quod Recta Ratio dicitur.

11. Possunt esse I. Angeli, qui sint compositi tenuiore corpore & Intelligentia, quæ ope illius corporis sentiat; sed præstantiore modo quam nos, quamvis eum non adsequamur. Etenim ut qui sunt cæci nati non formant sibi ideam nostri visus: sic possunt esse sensus, in præstantioribus naturis, quorum ideam nullam habemus. Quis scit annon sint Intelligentiæ humani modi, quæ amplissimum Universi spaciū integrum simul videant, ut aliquot Vortices, cum omnibus eorum Planetis, eâ magnitudine quæ sunt verè, omnibusque quæ in iis sunt & fiunt, sine ulla lucis corporeæ opera? Annon etiam, in hac ipsa re, innumeri queant esse gradus? II. Possunt capi Intelligentiæ, tametsi omni corpore exuta, tamen Imaginatione, qualis est nostra, prædita; adeoque obnoxie incommodis, quæ ex Imaginatione profluunt. III. Possunt esse Intelligentiæ aliis aliæ perfectiores, in ipsa intelligendi ratione, quamvis Phantasiæ imaginibus essent destituta. Hisce de rebus copiosius agere possemus, nisi satius duceremus conjecturis modum imponere; quàm in nimio errandi periculo versari. Sed de his variarum Intelligentiarum ordinibus, ceterisque omnibus, quibus divina opera distinguuntur, adeundus vir acutissimus *Nebemias Grewius*, Libro II. Cosmologiæ Sacræ.

12. Nemo autem à nobis postulet accuratas definitiones omnium generum Entium, quæ memoravimus; profitemur enim Substantiarum in-
tims

timas naturas nobis esse ignotas, nec quidquam de iis proferre possumus, nisi proprietates quasdam, experientia tantum atque à posteriore nobis notas. Satis autem est compertas nobis esse hæc proprietates, ut adfirmare possimus esse Naturas quibus insunt, neque enim sunt Accidentia sine Substantiis; nec Substantiarum varietates ac discrimina aliunde haurire solemus, quam ex differentia proprietatum nobis notarum.

13. Hic essent multa in medium adferenda, quæ jam exposuimus *Logices*, P. I. C. VII. & VIII. ubi de Generibus & Speciebus egimus; idem enim est hic erroris periculum, quod ex doctrina vulgari de Generibus & Speciebus oritur. Verum quæ locis *Logices* laudatis diximus inde peti, atque huic aptari loco poterunt.

F I N I S.

I N.

INDEX CAPITUM ONTOLOGIÆ.

<p>P <i>Ræfatio.</i> CAP. I. <i>De Ente, ejusque proprietatibus in genere.</i></p> <p>II. <i>De Uno, Vero & Bono.</i></p> <p>III. <i>De Multiplicitate, Compositione, Distinctione, Oppositione & Ordine.</i></p> <p>IV. <i>De Essentia & Existentia.</i></p> <p>V. <i>De Duratione ejusque generibus.</i></p> <p>VI. <i>Observationes de Durationis mensura & Axiomata de Existentia, ejusque continuatione.</i></p> <p>VII. <i>De Toto & Partibus.</i></p> <p>VIII. <i>De Supposito & Persona.</i></p> <p>IX. <i>De Causa & Effectu.</i></p> <p>X. <i>Axiomata Metaphysica de Causis.</i></p> <p>XI. <i>De Fine.</i></p> <p>XII. <i>De Subjecto & Adjuncto.</i></p> <p>XIII. <i>De Necessario & Contingenti.</i></p> <p>XIV. <i>De Possibili & Impossibili.</i></p> <p>XV. <i>De Potentia & Actu.</i></p> <p>XVI. <i>De Perfecto & Imperfecto.</i></p> <p>XVII. <i>De Finito & Infinito.</i></p> <p>XVIII. <i>De Divisione Entium in Genera & Species.</i></p>	<p>Pag. 283</p> <p>189</p> <p>293</p> <p>299</p> <p>304</p> <p>308</p> <p>311</p> <p>317</p> <p>320</p> <p>324</p> <p>328</p> <p>332</p> <p>337</p> <p>341</p> <p>351</p> <p>356</p> <p>360</p> <p>365</p> <p>369</p>
---	---

F I N I S.

